

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ

**ПОРЯД І РАЗОМ:
СОЦІАЛІЗУЄМО СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНИКА**

навчально-методичний посібник

Кропивницький-2018

УДК 372.2.091:316.614
ББК 88.52:74.100.2
Р 35

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Інституту проблем виховання
НАПН України (протокол № 4 від 26 квітня.2018 року)*

*Схвалено для використання у закладах дошкільної освіти Комісією
з дошкільної педагогіки і психології Науково-методичної ради з питань освіти
Міністерства освіти і науки України (протокол № 3 від 03 червня 2018 р. ;
лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України
№ 22.1/12-Г від 05.06.2018 р.)*

Рецензенти:

Курінна С. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти Донбаського державного педагогічного університету;

Батуринець А. М. – вихователь-методист ЗДО № 1 «Лісова пісня» м. Ірпінь

Авторський колектив: С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Луценко, В. Маршицька, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр

Р 35 **Поряд і разом: соціалізуємо старшого дошкільника :** навчально-методичний посібник / С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Луценко, В. Маршицька, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг.ред. Н. Гавриш. – Кривийницький : Імекс-ЛТД, 2018. – 252 с.

ISBN 978-966-189-458-6

Навчально-методичний посібник «Поряд і разом: соціалізуємо старшого дошкільника» підготовлений колективом співробітників лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України за результатами лонгітюдного дослідження, яке охопило різні регіони України. Видання містить коротке теоретичне обґрунтування моделі соціалізуючого освітнього процесу, спрямованого на формування соціальнокомунікативної компетентності старших дошкільників та збагачення їх соціального досвіду. У посібнику представлено оригінальні практичні нароби педагогів базових дошкільних закладів, що брали участь в експериментальній складовій проведеного дослідження. Представлені матеріали можуть бути корисними для вихователів дошкільних закладів, центрів розвитку дітей, студентів педагогічних вишів.

УДК 372.2.091:316.614
ББК 88.52:74.100.2

ISBN 978-966-189-458-6

© Інститут проблем виховання, 2018
© ТОВ «Імекс-ЛТД», 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
РОЗДІЛ 1.	
ПЕДАГОГУ – ПРО СОЦІАЛІЗАЦІЮ ДОШКІЛЬНИКА	10
1.1. СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ В УМОВАХ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	10
Теоретико-методологічні засади проблеми соціалізації дошкільників.	10
Основні напрями роботи загальноосвітнього дошкільного закладу із соціалізації старших дошкільників	18
Штрихи до картини світу сучасного шестирічного дошкільника.	25
1.2. РОВЕСНИЦЬКІ СТОСУНКИ – МОГУТНІЙ ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ	41
Наступність у роботі загальноосвітнього дошкільного закладу і школи із соціального розвитку дітей	45
Ровесницькі стосунки як чинник формування соціально доцільної поведінки у предметно- перетворювальній діяльності.	48
РОЗДІЛ 2.	
МЕТОДИЧНА СКАРБНИЧКА ВИХОВАТЕЛЯ	53
2.1. РЕТРО-ІННОВАЦІЇ У СОЦІАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНИХ ДОШКІЛЬНЯТ	53
Активні методи навчання в інтегрованому просторі закладів дошкільної освіти	53
З досвіду роботи: «Навчи мене дарувати подарунки» (ЗДО № 47 «Берізка» м. Краматорськ)	58
Методичні засади соціалізації старших дошкільників у предметно-перетворювальній діяльності в природі ...	59
2.2. СОЦІАЛІЗУЮЧИЙ ЕФЕКТ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	68
Соціалізуючий ефект інтерактивних технологій у художньо-естетичній діяльності	68

Система методичної роботи в ЗДО з формування у старших дошкільників соціально доцільної поведінки у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи.	79
З досвіду роботи: «Соціалізуючий характер освітньої роботи зі старшими дошкільниками за програмою «Впевнений старт»» (ЦР «Моя умнічка» м. Київ).	88
З досвіду роботи: «Життя дітей має бути як повноводна ріка» (ЗДО № 67 «Сонячний» м. Краматорськ).	94
З досвіду роботи: «Соціалізуючий ефект інтерактивних технологій освітнього процесу» (ЗДО № 67 «Сонячний» м. Краматорськ).	109
2.3. ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	118
З досвіду роботи: «Проектна діяльність старших дошкільників художньо-естетичного спрямування» (ЦР «Моя умнічка» м. Київ).	119
З досвіду роботи: мистецький проект «Художній музей» (ЦР «Моя умнічка» м. Київ).	122
З досвіду роботи: методична розробка проектної діяльності «Мій дитячий садок» (ЗДО № 1 «Лісова пісня» м. Ірпінь)	130
З досвіду роботи: «Соціалізуючий ефект літературних проектів. Літературний проект за казкою Б. Ферреро «Мишко» (НВК № 1 м. Рівне)	154
2.4. ГРАЄМО РАЗОМ	161
З досвіду роботи: «Соціально-ігрове проектування як спосіб набуття дошкільниками соціального досвіду» (ЗДО № 47 «Берізка» м. Краматорськ)	162
Ігрові квести	175
2.5. СПІЛЬНА ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ – ЄДНАЄ	190
З досвіду роботи: «Методичні розробки з організації спільної художньої діяльності старших дошкільників» (ЦР «Моя умнічка» м. Київ).	190

ДОДАТКИ	200
ДОДАТОК А.	
Розробки занять для старших дошкільників за авторською методикою художньо-творчої діяльності	200
ДОДАТОК Б.	
Розробка занять з метою соціалізації дітей старшого дошкільного віку	204
ДОДАТОК В.	
Добірка літературних творів з методикою для формування і підтримки дружніх стосунків старших дошкільників	221
ДОДАТОК Г.	
Формування у старших дошкільників соціальних уявлень на основі уроків природи	233
ДОДАТОК Д.	
Сюжетно-рольові ігри для дітей старшого дошкільного віку .	238
ДОДАТОК Ж.	
Сценарії ігор-стратегій	243
ДОДАТОК З.	
Список рекомендованих літературних творів	247
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	249

**УЧАСНИКИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ –
АВТОРИ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО
ПОСІБНИКА**

**«ПОРЯД І РАЗОМ: СОЦІАЛІЗУЄМО СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНИКА»**

за заг. ред. Н. Гавриш

Васильєва С. – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання ІПВ НАПН України

Гавриш Н. – доктор педагогічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання ІПВ НАПН України, професор кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету

Луценко В. – науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання ІПВ НАПН України

Маришук В. – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання ІПВ НАПН України

Рагозіна В. – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання ІПВ НАПН України

Рейпольська О. – керівник наукової теми, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач лабораторії дошкільної освіти і виховання ІПВ НАПН України

Шкляр Н. – науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання ІПВ НАПН України

ПЕРЕДМОВА

Проблема соціального розвитку дітей і молоді належить до числа найбільш актуальних у сучасному соціумі. Невміння взаємодіяти, домовлятися, поступатися, агресія та нетерпимість загрожують нашому і так хиткому та неспокійному світові не менше найнебезпечнішої зброї. Тому з перших років життя формування соціалізованості як позитивного результату соціалізації є одним із найважливіших завдань освіти та суспільного виховання.

Початок двадцять першого століття характеризується особливим науковим інтересом до людини, вивченням її можливостей, особливостей діяння у швидкоплинному часі. Нагальність таких досліджень пов'язана з істотними змінами в житті суспільства і окремої людини, ситуаціями постійної «турбулентності» з одного боку, і нестачею системних наукових розвідок, присвячених різним аспектам соціально-психологічного розвитку в різноманітних умовах життєдіяльності з другого. Усе це зумовило організацію дослідження проблеми соціалізації дітей старшого дошкільного віку, яке протягом трьох років здійснювали науковці лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України у партнерській взаємодії.

Партнерами дослідницької діяльності виступили педагогічні колективи закладів дошкільної освіти різних регіонів України, які є базовими експериментально-дослідними майданчиками (*Безсонова О.К.* – науковий кореспондент лабораторії, директор ЗДО №67 «Сонячний» м. Краматорськ; *Батуринець А.М.* – методист вищої категорії ЗДО №1 «Лісова пісня» м. Ірпінь; *Дудинська Л.В.* – методист ЗДО №67 «Сонячний» м. Краматорськ; *Кіндрат І.Р.* – кандидат педагогічних наук, методист НВК №1 м. Рівне; *Кліменко Л.І.* – методист ЗДО №47 «Берізка» м. Краматорськ; *Левченко Т.В.* – вихователь ЗДО №47 «Берізка» м. Краматорськ, *Мацкевич Л.М.* – вихователь ЗДО №67 «Сонячний» м. Краматорськ) та кафедри дошкільної освіти (*Брежнєва О.Г.* – кандидат педагогічних

наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної освіти Маріупольського гуманітарного університету; *Курінна С.М.* – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти Донбаського державного педагогічного університету; *Стаєнна О.О.* – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, *Хартман О.Ю.* – кандидат психологічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії розвитку дошкільника Інституту психології імені Г.С. Кростюка НАПН України).

Успішній і широкій апробації матеріалів та результатів дослідження сприяла участь співробітників лабораторії у двох потужних проєктах: розроблення та апробація навчально-методичного комплексу до програми передшкільної освіти «Впевнений старт» та розроблення технології блоково-тематичного планування освітнього процесу в закладах дошкільної освіти на основі методичного конструктора «Методична скарбничка вихователя» видавництва МЦФЕР. Частково результати дослідження презентувалися на численних майстер-класах і семінарах, тренінгах, зустрічах з практиками, проведених протягом останніх трьох років у різних регіонах України.

Посібник складається з двох розділів, що презентують освітянському загалу основні матеріали здійсненої дослідницької роботи та прогресивний досвід базових дошкільних закладів. У першому розділі «Соціальний розвиток особистості дитини в умовах дошкільного закладу» коротко викладено теоретико-методологічні засади проблеми соціалізації дошкільників (використано матеріали дисертаційного дослідження С. Курінної), схарактеризовано основні напрями вивчення означеної проблеми, а також розглянуто ровесницькі стосунки як могутній чинник соціалізації старших дошкільників в умовах закладів дошкільної освіти (автори – Н. Гавриш і О. Рейпольська); подано окремі характеристики соціально-психологічного портрету сучасного дошкільника (результати локального дослідження Н. Гавриш за участі викладачів Луганського національного університету імені Т.Г. Шевченка, Донбаського державного педагогічного університету, Переяслав-Хмель-

ницького державного педагогічного університету імені Г. Сковороди).

З метою дотримання жанрових особливостей заявленого формату цього методичного посібника другий розділ «Методична скарбничка вихователя» присвячено викладенню практичного доробку науковців лабораторії та педагогів базових дошкільних закладів за програмою проведеного дослідження.

Дидактико-методичний матеріал систематизовано за такими розділами: «Ретро-інновації у соціалізації сучасних дошкільнят», «Соціалізуючий ефект інтерактивних технологій дошкільньої освіти», «Проектна діяльність як засіб соціалізації старших дошкільників», «Граємо разом», «Спільна художня творчість – єднає», – кожен з яких репрезентовано конкретними методичними розробками: конспекти інтегрованих занять, розробки квестів, різні види проектної діяльності, інтерактивних технологій тощо.

Додатки також містять оригінальний дидактичний матеріал, що може бути використаний в освітньому процесі, націленому на соціалізацію старших дошкільників в умовах закладу дошкільньої освіти.

Вдячні всім, хто був з нами впродовж всього дослідного періоду.

РОЗДІЛ 1. ПЕДАГОГУ – ПРО СОЦІАЛІЗАЦІЮ ДОШКІЛЬНИКА

1.1. СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ В УМОВАХ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ

Визначення теоретико-методологічних засад соціалізації дитини передбачає їх оцінку за сучасної педагогічної ситуації в Україні і, згідно з нашим дослідженням, відповідно до загальної культурно-історичної характеристики дошкільного етапу дитинства.

Педагогічна ситуація у суспільстві обтяжена багатьма проблемами його розвитку та трансформації. Головним завданням педагогів і батьків виступає пошук способів гармонізації суспільних та особистісних інтересів вихованців, їхніх актуальних особистісних позицій та майбутніх соціальних перспектив. У зв'язку з цим відбувається становлення та розвиток теорії і практики соціально-педагогічної діяльності в різних освітніх та інших установах, організаціях, об'єднаннях, у яких перебуває дитина. Соціально-педагогічна діяльність спрямована на надання допомоги дітям у соціалізації та самореалізації в суспільстві, передбачає створення оптимального освітньовиховного середовища. У сфері освіти й виховання поширюються новітні соціально-педагогічні технології, які ґрунтуються на принципах саморозвитку та педагогічної підтримки дитини.

Дитинство як соціально-культурний феномен й особливий, значимий для життя людини віковий період у сучасних психологічній, педагогічній, філософській, історичній, соціальній, культурологічній науках досліджується з різних позицій дуже активно, що пов'язується зі зміною загальної парадигми з «дорослоцентризму» на «дитиноцентризму» (Т. Алієва, І. Бех, А. Богуш, Д. Ельконін, І. Кон, О. Кононко, В. Кремень, В. Ку-

дзявцев, А. Мудрик, В. Мухіна, Т. Піроженко, О. Савченко, Г. Тарасенко, Д. Фельдштейн та інші).

У руслі традиційної парадигми дитинства та дитячого розвитку акцентувалася залежність механізмів, темпів (динаміки) психічного розвитку дитини від суспільно-історичних умов її життя і, навпаки, елімінуються продуктивні функції дитинства в культурі. За таким підходом в основі розвитку дитини лежить передусім репродукування готових форм (еталонів) соціокультурного досвіду. Останнє дійсно характеризує загальний спосіб опанування культури, проте лише частково розкриває механізми функціонування й розвитку сучасної дитини. Як вважає В. Кудрявцев, за такого підходу сконструювався особливий образ дитинства, заданий в абстрактному ракурсі усталеного ставлення світу дорослих до світу дітей.

Поза увагою дослідників залишився інший соціокультурний та психолого-педагогічний вектор: ставлення світу дитинства до світу дорослих, до культури в цілому, до самого себе. Вивчення особливостей ставлення дітей до світу, дослідження загальної картини світу у свідомості дитини на етапі переходу від дошкілля до школи становило одне з важливих напрямів нашого дослідження. Цей напрям є особливо актуальним з огляду на відсутність системних досліджень зі складання соціально-психологічного портрету сучасного дошкільника. Погоджуємося, що саме в цьому аспекті може бути виявлено інший образ дитинства, передусім дошкільного, як такого, що характеризується рисами розвиненої гармонійної та самобутньої цілісності.

Отже, за новим підходом дитинство розглядається як культурноісторичний феномен, те, без чого соціокультурне ціле у своєму історичному розвитку вже не можна уявити; як духовне, творче, активне начало, що має особливу цінність у становленні загальнолюдської культури. Дитинство постає як підсистема суспільства, частина єдиного соціуму; а дитина – не є об'єктом (продуктом) виховання, соціалізації або реципієнтом будь-яких зовнішніх впливів, а активним самостійним суб'єктом власної життєдіяльності.

Згідно з Д. Ельконіним, Д. Фельдштейном, функціонально дитинство визначається як об'єктивно необхідний стан у динамічній системі суспільства, стан процесу визрівання підростаючого покоління. В. Кудрявцев визначає людське дитинство не тільки як фізіологічне, психологічне та педагогічне, а передусім складне соціокультурне явище, що має історичне походження та природу. Деякі вчені (І. Котова, Є. Шиянов) виокремлюють особливу дитячу субкультуру, носієм якої є дитяче товариство. Автори розуміють її як «культурний простір і коло спілкування дітей, що допомагають їм адаптуватися в соціумі і створювати свої автономні норми й форми поведінки».

Р. Овчарова розглядає дитинство як період життя людини, у якому закладаються основи «особистісної активності і особистісні властивості, цінності, що визначають якості майбутнього життя»; «водночас це такий життєвий досвід, коли людина і як людина, і як особистість найменше захищена від соціального, психологічного і фізіологічного насильства». За визначенням А. Богуш, дитинство – це період народження і становлення Особистості; період пізнання соціуму і її величності Людини; відкриття дитиною царини Життя на планеті земля в усьому його розмаїтті, з усіма його позитивними і негативними проявами; це перші кроки навчання; це жадоба знань, це перші радощі, перші розчарування і перші сльози.

Отже, у змістовому визначенні дитинство – це процес підготовки до відтворення майбутнього суспільства, процес постійного фізичного росту, накопичення психічних новоутворень, освоєння соціального простору, рефлексії всіх стосунків у цьому просторі, визначення в ньому себе (С. Литвиненко, В. Ямницький). Різнобічність дефініцій дитинства як соціокультурного феномену пояснює постійне прагнення науковців до міждисциплінарного синтезу означеної проблеми, що дасть змогу утворити цілісну картину уявлень про закономірності становлення й розвитку дитячої особистості в суспільстві, більш успішно досліджувати соціально-педагогічні та соціально-психологічні особливості системи «дитина-суспільство» (В. Абраменкова, Д. Ельконін, Е. Еріксон, С. Козлова,

О. Кононко, А. Петровський, І. Печенко, Д. Фельдштейн та інші). Крім того, сучасна прогресивна педагогічна думка наполягає на необхідності врахування історичного контексту, адже діти початку третього тисячоліття репрезентують історично новий тип дитинства, дитячого розвитку; кардинально змінився статус дитинства в системі людської культури (Ф. Ариес, А. Богуш, Д. Ельконін, В. Кудрявцев, І. Кон та інші).

Характеризуючи сучасний стан дитинства, вчені відзначають, що під впливом причин соціального, економічного та психологічного характеру деформується зміст дитячої субкультури (збіднення дитячого фольклору, втрата усних текстів, зміни сюжетно-рольових ігор та ін.). Недостатньо уваги приділяється специфіці буття дитячих спільнот, помітне відчуження дітей від дорослих і однолітків, що спричиняє появу в соціумі певного бар'єру між світом дітей і дорослих, стихійне виникнення різних дитячих об'єднань і груп, опозиційних до усталених культурних цінностей суспільства.

Суперечності та складності сучасності вимагають соціально-педагогічної та психологічної підтримки людини починаючи з перших років її життя, що передбачає врахування та вивчення всієї повноти взаємодії дитини на ранніх етапах онтогенезу із середовищем, із різними структурами макро- та мікросоціуму для забезпечення гармонійного буття особистості в ролі суб'єкта соціокультурного життя, а також освітнього процесу. Зважаючи на актуальність означеної проблеми, центральним завданням дослідження стало вивчення соціально-педагогічних умов сприяння процесу соціалізації дітей на етапі переходу від дошкільного до шкільного дитинства.

Соціальний розвиток особистості виявляється засобом і водночас результатом, одним з аспектів її соціалізації, яка визначається у філософії як процес операційного оволодіння набором програм діяльності та поведінки, характерних для тієї чи іншої культурної традиції; як процес інтеріоризації індивідом знань, цінностей і норм, що відбиваються в означених програмах, засвоєння та активного відтворення людиною соціального досвіду, залучення індивіда в соціальні стосунки; розвиток

соціальної природи чи характеру індивіда, підготовка людини до соціального життя (М. Бердяєв, Ю. Васильков, В. Мясичев, Р. Немов, А. Реан, І. Печенко, П. Понятенко, М. Шульга та ін.). На думку Г. Тарда та Ф. Гіддінгса, які, до речі, увели в науковий обіг термін «соціалізація», цей процес здійснюється завдяки як стихійним впливам оточення, так і внаслідок цілеспрямованого суспільного впливу (сім'я, дошкільний заклад, школа, позашкільні центри та інші соціальні інституції), який має виховну спрямованість.

Включно до шестидесятих років під «соціалізацією» переважна більшість дослідників розуміла розвиток людини в дитинстві, у підлітковому віці та юнацтві. Лише в останнє десятиліття дитинство перестало бути єдиним фокусом інтересів дослідників, а вивчення соціалізації поширилось на дорослий і навіть на похилий вік.

Аналіз численних концепцій соціалізації дає змогу виокремити основні підходи до розгляду місця та ролі людини у процесі соціалізації. В одних із них, суб'єкт-об'єктних, зазначається пасивна позиція особи у соціалізації (суспільство виступає суб'єктом впливу, а людина – об'єктом), розгортання її адаптації, відтворення соціальних норм, відповідність певним соціальним очікуванням, що пов'язуються зі статусом. Тому соціалізованість усвідомлюється як конформність індивіда до соціальних приписів та норм (Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Л. Пименова).

Фундаторами протилежного, суб'єкт-суб'єктного, підходу вважають Ч. Кулі та Дж. Міда, які відстоюють активну позицію людини, яка не тільки адаптується до суспільства, але й впливає на себе та на своє оточення. У руслі цього підходу, згідно з А. Мудриком, адаптація розглядається як здатність людини активно взаємодіяти із соціальним середовищем та використовувати його потенціал для власного розвитку. Отже, соціалізацію можна трактувати як розвиток і самозаміну людини в процесі засвоєння й відтворення культури, що відбувається завдяки взаємодії особистості зі стихійними, відносно керованими і доцільно створеними умовами життя на всіх етапах.

Безперечно, соціальне пристосування є важливим елементом соціалізації, оскільки входження людини до будь-якої спільноти пов'язане з адаптацією. В окремих соціально-педагогічних дослідженнях поняття «адаптація» змішується з поняттям «соціалізація» та вживається для пояснення пристосувальної функції особистості (М. Єрмоленко, Г. Медведєв, Б. Рубін, Л. Шпак). Однак адаптація невіддільна від своєї протилежності – активності, вибіркового творчого ставлення особистості до середовища (Л. Безрукова, М. Корепанова, С. Литвиненко, К. Фопель та інші). Саме така позиція максимально збігається з нашою особистою.

Соціалізація є постійним, тривалим та безперервним процесом входження людини в соціум, у той час, коли соціальна адаптація є процесом входження людини до конкретної соціальної спільноти через засвоєння соціального досвіду цієї спільноти та використання набутого раніше соціального досвіду (А. Петровський, А. Капська). Отже, в цьому контексті соціальну адаптацію слід розглядати як активно-розвивальний, а не активно-пристосувальний процес. Слушною є думка С. Литвиненко, котра вважає, що особистість настільки соціально успішна, наскільки вона адаптивна, адже за кожною соціальною роллю стоять певні нормативи, а простір соціальних ролей та соціальних відносин – середовище, в якому особистість адаптується. Тож людина є суб'єктом соціального розвитку. Але вона водночас є й суб'єктом саморозвитку, тому соціалізація відбувається тим успішніше, чим активнішою є участь людини у творчо-перетворювальній суспільній діяльності.

Сутність соціалізації полягає в тому, що у її процесі людина формується як член того суспільства, до якого належить. Адже кожне суспільство прагне сформувати людину відповідно до своїх універсальних інтелектуальних і фізичних ідеалів (Е. Дюркгейм). Природно, що зміст цих ідеалів значно різниться залежно від історичних традицій, особливостей розвитку, соціального устрою суспільства.

Як об'єкт соціальних стосунків, людина унормовує, регламентує, санкціонує свою поведінку відповідно до вимог тієї

чи іншої спільноти, тобто утверджується як соціальна одиниця. Водночас вона виявляє себе як унікальна особистість, індивідуальність у спільній діяльності та спілкуванні, через взаємодію з іншими, яка опосередкована традиціями, правами та обов'язками, нормами. Отже, відбувається її соціалізація, тобто перетворення людини із об'єкта соціального регулювання на суб'єкт регуляції власної соціальної поведінки, трансформація із об'єкта соціальної поведінки і стосунків на їх суб'єкт. Саме таке визначення було прийняте нами в дослідженні за робоче.

Соціалізація особистості у взаємодії з різними факторами (мегафактори, макро-, мезо- та мікрофактори) та агентами (людьми, з якими безпосередньо взаємодіє дитина) забезпечується за допомогою низки «механізмів». У науці існують різні підходи до аналізу «механізмів» соціалізації. На погляд Г. Гарда, основним є наслідування; на думку Ю. Бронфенбренера – прогресивна взаємна акомодация, тобто пристосування між активною дитиною, яка росте, і тими змінними умовами, у яких вона живе; з позиції В. Мухіної, механізмом соціалізації виявляється ідентифікація та уособлення особистості та закономірна зміна фаз адаптації, індивідуалізації й інтеграції в процесі розвитку особистості.

Значущим для нашого дослідження є усвідомлення взаємодії компонентів процесу соціалізації, важливе для координування спрямованих педагогічних дій. З-поміж них науковці називають такі:

1. *Стихійна соціалізація* людини у взаємодії та під впливом об'єктивних обставин життя суспільства, зміст, характер та результати якої визначаються соціально-економічними та соціокультурними реаліями.

2. *Відносно керована соціалізація*, коли держава застосовує певні економічні, законодавчі, організаційні заходи для розв'язання своїх завдань, які об'єктивно впливають на зміни можливостей та характеру розвитку, життєвого шляху тих чи інших вікових груп (термін освіти, обов'язковий мінімум освіти та ін.)

3. *Відносно соціально контрольована соціалізація (виховання)*, тобто планомірне створення суспільством і державою

правових, організаційних, матеріальних та духовних умов для розвитку людини.

4. *Самозміна людини*, яка має асоціальний, антисоціальний вектор (самобудівництво, самовдосконалення, саморуйнування), відповідно до індивідуальних ресурсів і з урахуванням об'єктивних умов життя (В. Мудрик).

Поняття «соціалізація» тісно переплітається з поняттями «виховання» та «розвиток особистості». Розвиток особистості визначається як процес формування системної якості індивіда внаслідок його соціалізації, тобто засвоєння та відтворення культурних цінностей та соціальних норм, а також як процес саморозвитку і самореалізації в тому суспільстві, у якому він живе.

У найзагальнішому вигляді розвиток особистості можна розглядати як процес входження людини в нове соціальне середовище та інтеграцію в ньому. У випадку входження до відносно стабільної соціальної спільності та за сприятливих обставин індивід, за даними психологів, проходить три фази особистісного становлення: адаптацію (засвоєння цінностей та норм, певне уподібнення до інших членів спільноти), індивідуалізацію (пошук засобів утвердження своєї індивідуалізації у процесі ототожнення із соціумом), інтеграцію – найбільш суперечливу стадію, на якій соціум прагне уподібнити особистість до власних очікувань, а особистість прагне в той же час персоніфікуватися.

Таким способом поступово формується чітка структура особистості, закріплюються відповідні особистісні новоутворення, відбувається соціальний розвиток через постійне повторення названих фаз при входженні індивіда до різних соціальних груп. У дисертаційному дослідженні І. Печенко зазначається, що виховання як механізм соціалізації ставить дитину перед новими завданнями, які відповідають її зміненим можливостям та новій свідомості. З урахуванням цього, виховання упорядковує, об'єднує і використовує всі інші механізми соціалізації.

Оцінюючи значення виховання в соціалізації особистості, зазначимо: хоча виховання відіграє важливу роль у процесі на-

буття особистістю соціальних уявлень, навичок, соціального досвіду, водночас воно є лише частиною процесу соціалізації. Виховання передбачає систему цілеспрямованих, формувальних соціальних впливів, взаємодій і взаємовідносин, за допомогою яких у індивіда формуються соціально бажані риси та властивості. Соціалізація ж виявляється процесом більш широким, який охоплює як організовані, так і спонтанні, випадкові впливи всієї сукупності факторів суспільного буття, завдяки яким індивід долучається до культури та стає повноцінним членом того або іншого суспільства. Отже, соціалізація обіймає всю чисельність впливів соціального середовища на особистість, однак вона передбачає і реакції самої особистості на ці впливи.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОБОТИ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ІЗ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Дитина у великому соціумі

Уявіть себе на іншому континенті, у чужій країні, з традиціями життя і культурою якої ви незнайомі або майже не знайомі, а вашого лексичного запасу вистачає лише на те, щоб сформулювати елементарні потреби і побажання та зорієнтуватися у смислі того, про що говорять навколо тебе люди. Уявили? Погодьтеся, що в такій ситуації мало хто почуватиметься комфортно. Хоча адаптація в кожному випадку залежатиме ще й від життєвого досвіду, темпераменту, набору базових особистісних якостей.

Схожі відчуття в дитини, яка намагається пристосуватися до нового соціального середовища. Вона начебто стоїть на порозі великого і незнайомого світу і питає дозволу увійти. Щоб стати успішною в цьому великому світі, вона має у дуже стислий термін відкрити-усвідомити-прийняти-засвоїти безліч життєво необхідних знань-умінь.

Передусім зрозуміти про себе – хто вона, яке її місце серед інших людей. По-друге, у світі, який ділиться поки що на «моє» і «не моє», зорієнтуватися серед найближчого оточення:

хто ці люди, для чого вони в її житті, чого від них можна чекати. А ще розібратися із соціальними ролями, притаманними людям у тих чи інших життєвих ситуаціях, та із соціальними відносинами... Навчитися комунікувати (звертатися, домовлятися, просити, пропонувати, погоджувати, обстоювати власні інтереси тощо) з іншими. Для відчуття повноти життя та відчуття захищеності також гостро необхідно знайти серед інших «своїх» людей, споріднених по духу, інтересам, відчути себе прийнятним у дружнє середовище.

До того ж у великому і достатньо упорядкованому світі дитину оточує безліч обладнання та різноманітних предметів, що слугують для вирішення щоденних життєвих завдань. Призначення цих предметів та способи їх використання вона також має засвоїти, щоб узгоджувати свої дії з діями інших людей, бути адекватною. Адже людство в цілому і кожна спільнота (нація, громадяни окремої країни, громади) живе за спільними законами і правилами, які є важливими для усталеності й надійності світу. Дізнатися та прийняти, тобто навчитися дотримуватися хоча б основних із них має кожен член суспільства.

Усі ці завдання і визначають зміст надзвичайно складного та неоднорідного процесу, що має назву «соціалізація». Результатом цього процесу має стати набуття людиною соціального досвіду, досягнення соціальної компетентності, соціалізованість. Зрозуміло, що результати соціалізаційних процесів коригуються протягом всього життя людини. Проте особливого значення вони набувають на першій сходинці життя – у дошкільному дитинстві.

Проблема соціалізації у форматі часу

Проблема соціалізації дошкільників з'явилася не вчора. Вона актуалізувалася у період створення та розвитку системи суспільної дошкільної освіти. Орієнтована на цінності «знанневої» парадигми, дошкільна педагогіка за радянських часів свідомо робила наголос на обізнаності й умілості, засвоєнні (заучуванні, запам'ятовуванні) дітьми базових соціальних знань, основних правил соціальної моралі; наслідуванні персо-

ніфікованих зразків і чужих моделей поведінки. В освітньому процесі дошкільних закладів тих часів переважала організація занять з концентрацією уваги дітей на вихователі та характерній для дітей ролі слухачів і виконавців настанов та вказівок дорослого, що забезпечувало зовнішні прояви дисципліни і порядку, відчуття контрольованості навчальної ситуації. Заняття проводилися виключно у «фронтальному» форматі, тобто з усією групою дітей, які зазвичай не мали можливості в межах занятійної діяльності вільно взаємодіяти й комунікувати між собою.

Проте цей недолік у соціалізаційному ефекті загальногрупових занять мінімізувався тим фактом, що саме життя створювало сприятливі умови для забезпечення особистісної зрілості, відповідальної самостійності дітей починаючи вже з дошкільного віку. Різновікові дитячі співтовариства, дворові угруповання, спільні ігри, мандрювання, дитяча творчість, – усе це не лише зближувало дітей, а й навчало їх будувати стосунки, збагачувало їх життєвий і соціальний досвід. Та й у родинях більшість дітей змалку мали конкретні доручення й обов'язки, виконання яких вимагало виходу за межі рідного дому та за які дитина несла відповідальність перед своєю сім'єю.

Зауважимо, що усвідомлення науковцями і практиками важливості соціального досвіду для формування базових особистісних якостей, досягнення особистісної зрілості дитини зумовило прогресивний рух освітян, метою якого було забезпечити пріоритетність соціального розвитку дитини перед іншими завданнями її навчання-виховання-розвитку. Було ухвалено навіть спеціальний документ – Маніфест педагогіки співробітництва дорослих і дітей (серед авторів – Шалва Амонашвілі, Олег Газман, Симон Соловейчик). Досвідчені педагоги і сьогодні застосовують соціоігрові методики Євгена Шулешка, Вячеслава Букатова, Надії Єршової. Проте варто визнати, що з часом у дошкільних закладах досвід їх застосування, на жаль, було втрачено наступними поколіннями більш молодих вихователів. Тим більше, що й такої уваги до проблеми соціалізації у професійній підготовці тривалий час не передбачалося.

Сучасний стан дошкільної освіти засвідчує істотні зміни у її змісті (вони відбиті в Базовому компоненті дошкільної освіти), а головне – в організації освітнього процесу, для якого характерною рисою останнім часом все частіше стає надання дітям можливостей вибору способів особистісного самовизначення в різних видах дитячої діяльності. Ці зміни зумовлені істотними індивідуальними відмінностями розвитку, які унеможливають одноманітність підходів до дітей, а тому вимагають надання переваг об'єднанню дітей у мікрогрупи для побудови ровесницьких стосунків. А це, своєю чергою, охоплює механізми саморозвитку, самонавчання і взаємонавчання, сприяє засвоєнню дошкільниками соціокультурних норм, формуванню соціалізованої поведінки, розвитку базових особистісних якостей. Поступово, хоча й повільно, вихователі дошкільних закладів здійснюють перехід від загальногрупових до підгрупових форм роботи, намагаючись забезпечити активну міжособистісну взаємодію дітей при виконанні різноманітних навчально-пізнавальних завдань.

Сприятливим чинником для змістових і процесуальних змін стало надання вихователям і педагогічним колективам свободи у виборі навчальної програми, моделі організації життєдіяльності та способу планування з огляду на їх варіативність. Проте за межами дошкільного закладу соціальноекономічна ситуація суттєво погіршилася, зокрема в аспекті соціалізаційних можливостей. Сучасні обставини життя, на жаль, відібрали у дітей таке явище, як дворові угруповання, збіднили зміст дитячої субкультури, а страх батьків за життя своїх дітей (навіть далеко за межами дошкільного віку) позбавив останніх можливості соціалізуватися в широкому соціумі, виявляти самостійність і набувати відповідальності.

Формування ровесницьких стосунків дітей

Надзвичайні соціалізуючі можливості мають ровесницькі стосунки, у яких діти отримують шанс знайти себе, забезпечити своє особистісне зростання. Під терміном «ровесництво» ми маємо на увазі рівність людей за своїми можливостями,

пізнання самого себе серед інших, можливість знайти своє місце. Зверненість до своїх друзів як сформована поколінська навичка (йдеться про дитячу субкультуру) може дати дітям ту захищеність всередині їхнього власного кола, якої їм не вистачає, ту зацікавленість серйозними життєвими перспективами, за відсутність якої підростаючому поколінню докоряють дорослі. Пріоритетним завданням батьків та педагогів дошкільних закладів має стати створення умов для утвердження ровесницьких стосунків як засобу соціалізації, засвоєння дітьми соціокультурної норми.

До таких умов ми відносимо гнучкість свідомої позиції дорослого як партнера та організатора дитячого співтовариства. Це передбачає відмову від звички постійно повчати, повідомляти, наставляти дітей; прийняття робочого гомону в групі як норми, без чого неможливо встановлення у дітей дружньоділових взаємин; обов'язковість на занятті діалогу між дітьми та діалогу між педагогом і дітьми, у якому вони вчаться не тільки слухатися, а й слухати і чути дорослого та один одного, а сам вихователь навчається розмовляти з дітьми, дослухатися до їхньої думки, а не тільки щось говорити їм.

Для підтримки ровесницьких стосунків необхідно забезпечити домінування мікрогруп як способу організації дітей з метою виконання освітніх завдань не тільки на заняттях, а й поза ними. Причому важливо повернути дітей обличчям один до одного у просторовому та змістовому значеннях. Діти мають не просто сидіти поряд, а об'єднуватися для виконання освітніх завдань у групи (двійки, трійки, четвірки, компанії, команди) за симпатіями, випадковими зв'язками, домовленістю тощо. Щоб це відбулося, вихователю варто частково делегувати дітям свої повноваження щодо інформування та навчання, а самим дітям необхідно забезпечити мотив для спілкування (проблемне запитання, спільне завдання для обговорення), адже вони мають навчитися дотримуватися спільних правил забезпечення рівноправності учасників комунікації, у встановленні яких вони брали активну участь. При цьому дорослий, повернувши дітей один до одного, має вийти з розмови або гри

як учасник, але зберегти себе в ролі спостерігача та організатора. Це зумовить стійку особистісну активність саме дітей, а не лише педагога, як це буває традиційно.

Крім створення у групі сприятливого для формування ровесницьких взаємин клімату, необхідно створити спеціальне інформаційно-проблемне поле, в освоєнні якого б дитина займала активну позицію щодо пошуку, свідомого сприйняття необхідної інформації та переорієнтування своєї поведінки відповідно до освоєних суспільних та особистісних правил.

Соціалізуючі можливості проектної діяльності

Надзвичайні можливості для соціалізації дітей у ровесницьких стосунках забезпечує проектна діяльність як надпредметний спосіб організації освітнього процесу, що надає кожній дитині можливість пізнання самої себе серед інших, знаходження свого місця в дитячо-дорослому співтоваристві.

Проектна діяльність давно і міцно посіла свої позиції в житті дошкільного закладу. Дозвольте додати у спільну скарбницю досвіду організації проектної діяльності опис власної історії реалізації проекту «Моє місто» з шестирічними дошкільниками.

В організації проекту одним із важливих складників має бути націленість на розв'язання проблемного питання, яке надає всій нашій спільній з дітьми активності смислу і значення. Проблемним питанням у нашому випадку стало запитання: «З чого починається місто – з доріг чи будинків?»

Відомо, що проектна діяльність реалізується в різних формах (полілог, досліди та експериментування, екскурсія, гра, творча командна робота тощо) і видах діяльності дітей (пізнавальній, продуктивній, художньо-естетичній, ігровій та ін.). Зауважимо про особливе значення інтегрованих занять, під час яких діти отримують необхідний поштовх для націленого руху з реалізації проекту, об'єднуються разом із вихователем в пошуку важливої інформації для конкретних корисних дій.

Проте в усіх названих формах роботи має бути певна логіка, за допомогою якої діти поступово просуваються від усві-

домлення того, у чому відмінність між містом і селищем, до розуміння взаємопов'язаності усіх складників міського життя: транспорту і підприємств, магазинів та інших закладів, де працюють та чим користуються мешканці міста, їх спільні правила життя тощо. Актуалізація й усвідомлення цих знань допомогли дітям прийняти рішення щодо спільного створення плану свого міста, якому вони пізніше дали назву «Сонячне». На великому паперовому форматі вихованці «будували» місто протягом цілого місяця. У процесі мотиваційного кола (з нього починалося кожне заняття) діти обговорювали, що має з'явитися раніше – дороги, вулиці і площі чи будинки. Пізніше вони з'ясовували, які саме будинки, крім житлових, мають бути в місті, скільки та яких навчальних закладів має бути, чий інтереси (стареньких, дітей, тварин) повинні бути враховані. Потім діти самотужки чи об'єднавшись у пари, трійки, створювали елементи паперового плану і поступово його заповнювали деталями: вулицям давали назви, на дорогах розташовували транспорт, розміщували школи і дитячі садочки, басейни та парки, магазини, бібліотеки, лікарні тощо. У вільний час вихованці організовували ігри, у яких відтворювали взаємопов'язаність мешканців міста: продавці магазинів виховували своїх дітей у садочках і школах та відпочивали у міському парку.

На наступному етапі, коли план міста набув досить унаочненого вигляду, ми разом з дітьми домовилися про прапор міста (біле поле з сонечком посередині, вкритим сердечками), герб, на якому після обговорень написали три найцінніші речі для мешканців міста: сім'я, природа і краса. Було прийнято рішення додати до карти рукотворної книги про місто з такими сторінками, як-то: «Правила для всіх»; «Всі, кого любимо» (на цій сторінці діти зобразили своїх маленьких улюбленців); «У Сонячному працюють всі» (діти намалювали свої мрії стосовно професій, які були б затребувані в місті); «Пригощаємо гостей» (діти намалювати улюблені страви, якими можна було б пригощати гостей міста) та інші.

На завершальному етапі проектної діяльності дорослі і діти спочатку обговорили, а потім стали готувати свято гос-

тей міста, на яке запросили батьків. Вихованці наввипередки проводили екскурсії вулицями, охоче і з певною гордістю відповідали на запитання на кшталт «Якщо захворіє мій собака, куди я можу звернутися?». Під час свята ми запропонували дітям об'єднатися в команди і розв'язати досить складне завдання: як витратити 10 мільйонів на користь міста, обравши з варіантів ті, на які б вистачило грошей: на лави для парку, на будівництво театру чи нового басейну, висаджування дерев та інше. Пропозиції були різними, проте одна з них переконала в тому, наскільки для дітей важлива участь у проживанні проєкту зі створення свого міста. Іринка висловила пропозицію на 10 мільйонів купити ще паперу і продовжити грати в місто. Ідея дівчинки була зворушливою і водночас довела, що, хоча діти й усвідомлювали, що просто грали, проте ця гра була їхнім справжнім яскравим і повним подій та емоцій життям.

ШТРИХИ ДО КАРТИНИ СВІТУ СУЧАСНОГО ШЕСТИРІЧНОГО ДОШКІЛЬНИКА

Характерним для сучасної освітньої парадигми в усьому світі і в нашій країні також є пріоритет особистісного розвитку людини як найвищої цінності суспільства. Основи соціокультурного становлення особистості закладаються ще в дошкільному дитинстві. Ця ідея червоною стрічкою проходить крізь Базовий компонент дошкільної освіти, у якому процес виховання-навчання розуміється як залучення дитини до системи вироблених людством цінностей, організація умов для її духовного зростання, формування основ ціннісного ставлення до дійсності.

Науковці і педагоги-практики з прикрістю відзначають, що традиційні механізми впливу на формування дитячої картини світу в сучасному освітньому процесі виявляються мало-ефективними. І наголошують на відчутній нагальній потребі в освітніх технологіях, які б здійснювали максимальний виховний вплив на особистісний розвиток дітей, починаючи з дошкільного віку.

Усвідомлюємо, що для розв'язання означеного завдання дорослій частині суспільства необхідно мати чітке й достатньо повне уявлення про внутрішній світ дитинства, щоб реально оцінити змістові компоненти картини світу сучасних дітей та визначити найбільш ефективні засоби її збагачення. Таким чином, актуальність заявленої проблеми зумовлена надзвичайною роллю дослідження процесу і результату пізнання світу дітьми як елементу дитячої субкультури та їх успішної соціалізації.

Процес і результат пізнання світу у різні часи був і залишається предметом інтересу різних наук: філософії – в аспекті взаємодії об'єкта та суб'єкта, результатом якої є нове знання про світ; психології – як система просторів, що відображають смислові відносини суб'єкта зі світом; педагогіки – як сукупність уявлень про навколишній світ та місце у ньому дитини, починаючи з дошкільного віку.

Вивченню особливостей дитячої картини світу як елементу субкультури дітей присвячені філософські праці М. Бахтіна, І. Кона, Д. Фельдштейна, роботи психологів (В. Абраменкова, Л. Виготський, В. Кудрявцев, В. Мухіна, Т. Піроженко), педагогів (Т. Бабушкіна, Г. Бревде, Л. Варяниця, Н. Іванова, І. Кіндрат, О. Макарова, В. Сухомлинський, Д. Уолтерс, В. Харченко, С. Цейтлін), соціальних педагогів (Н. Іванова, Н. Голованова, С. Курінна, О. Малахова, А. Мудрік, М. Осоріна, І. Рогальська). Науковці розглядають дитячу субкультуру, з одного боку, як джерело розвитку світу дитинства, адже саме в ній дитина відкриває і виявляє свою сутність, створює свій особливий світ. З іншого боку, дитяча субкультура відображає цінності, способи діяльності, форми взаємодії та спілкування дітей, характерні для кожного етапу в історії суспільства, є певною мірою тим лакмусом, що виявляє рівень його соціально-психологічного благополуччя.

Проблема пізнання дитиною довкілля, її картина світу становить інтерес науковців, що представляють різні наукові галузі (Л. Виготський, Л. Венгер, Дж. Гілфорд, В. Давидов, І. Кіндрат, О. Кононко, С. Ладивір, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, П. Якобсон, В. Петровський, Д. Богоявленська та інші).

У традиційній психології можна виділити дві основні концепції пізнання світу дитиною дошкільного віку. Представники першої концепції, так званої «теорії навчання», відводять дитині роль пасивного спостерігача, просування і розвиток якого залежить виключно від якісного навчання (Б. Скінкер). Механізм розвитку сприйняття світу дитиною постає як накопичення зв'язків та асоціацій між предметами, явищами, подіями і поведінкою. Зрозуміло, що в такому випадку картина світу однієї дитини мало б відрізнялася від картини світу іншої, була б абсолютно прогнозованою, що неможливо, бо діти – не зомбі, а живі люди з особливим темпом, ритмом, спрямованістю, стартовим «капіталом», наданим їм природою.

Прихильники іншої теорії (серед представників – А. Бандура та У. Мішель) справедливо доводять, що дитина активно вивчає та сприймає довкілля, може навіть конструювати власний світ. На основі цієї концепції була висунута «теорія соціального навчання»: поведінка дитини формується не тільки завдяки зовнішньому підкріпленню, а й через самостійне спостереження за тим, що роблять оточуючі. Погоджуємося з науковцями прихильниками цього підходу, які стверджують, що дітям подобається досліджувати навколишній світ, а також синтезувати й аналізувати отриманий досвід. Тому те, чого навчилися діти, залежить передусім від їх інтересів і являє собою відображення індивідуального розуміння дітьми навколишнього.

Головною складовою механізму становлення сприйняття світу виступає діяльність. Психологічні дослідження розкривають закономірність діяльності як цілісності двох сторін її соціальної сутності: «світу речей» та «світу людей». Дитина «приміряє» себе до суспільства, а це, у свою чергу, стимулює її соціальну активність (Д. Богоявленська, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн). Ці висновки підтверджуються й представниками сучасної психологічної школи (І. Біла, В. Кудрявцев, І. Товкач, Т. Яблонська та інші), котрі також доводять, що об'єкти зовнішнього світу не самі по собі впливають на особистість, а через діяльність, коли стають її продуктами, – це й зумов-

лює формування «образу світу» як сукупності різних образів, з-поміж яких є й поняття «суб'єктивна картина світу». Вона відбиває особливості самої особистості, її внутрішнього світу, взаємовідносин з іншими.

Цінними для нашого дослідження є думки стосовно того, як саме і в якому віковому періоді починає формуватися дитяча картина світу. Характеризуючи особистісні новоутворення дошкільного віку, О. Кононко наголошує на ролі оптимістичного світобачення, що формується з найменшого віку та стає важливим показником життєвої компетентності дошкільника, його життєздатності, спроможності правильно орієнтуватися в життєвих реаліях та допомагати собі розв'язувати проблеми. Науковець стверджує, що в дошкільному віці у кожної дитини починає складатися своя власна картина навколишнього світу та самої себе. Вона є відображенням внутрішнього погляду дитини на довкілля та саму себе, що безпосередньо пов'язаний із системою її цінностей, з тим, що має для неї особливе значення, набуло особистісного смислу. Успішність її становлення залежить від того, наскільки органічною буде здійснювана дорослим допомога дитині у «примірюванні» світу, який постійно розширюється, до її невеликого життєвого досвіду, та які переживання і почуття викликає в дитини входження у новий світ.

Суголосною нашій власній позиції є наукова думка, що система світобачення, яка поєднує в собі сукупність уявлень, смислових відносин з різних сторін взаємодії дитини зі світом, передусім відбивається в мовленні: у висловлюваннях, діалогах, запитаннях, дитячому філософствуванні, словотворчості, іграх.

Низка наукових праць психолінгвістів, лінгводидактів, що характеризують стан мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку, дає змогу оцінити реальні можливості дошкільників застосовувати мовлення як засіб відображення картини світу (А. Богуш, Д. Ельконін, О. Гвоздев, Л. Калмикова, Г. Лопатіна, О. Лурія, Н. Харченко, Т. Ушакова, О. Ушакова, Ф. Сохін та інші).

Як доводять дослідження, мовлення дітей старшого дошкільного віку характеризується значними здобутками та новоутвореннями. Зокрема, воно виступає не лише засобом спілкування та мислення дитини, а стає також предметом усвідомлення й інтересу. Розвивається звукова сторона мовлення, ускладнюється та урізноманітнюється словниковий склад, у якому представлені майже всі частини мови; діти знайомляться з явищем полісемії, починають опановувати синонімічні та антонімічні відношення, піднімаються до рівня усвідомлення не тільки прямого, а й переносного значення слів та словосполучень. Здійснюється перехід до контекстного мовлення, з'являються розгорнуті повідомлення-монологи, творчі розповіді. Таким чином, дитина стає здатною адекватно сприймати та передавати іншим не тільки нові знання, але й свої роздуми, переживання, почуття. У мовленні дошкільників знаходить відображення мисленнєва робота, адже мовлення – не тільки «зовнішній одяг» думки, у ньому формується думка. Мислення не просто виражається в мовленні, воно в ньому створюється (С. Рубінштейн). Важко не погодитися із твердженням К. Чуковського, видатного знавця дитячого мовлення, який зазначав, що вже в цьому віці не можна залишатися байдужими до дитячих міркувань, висновків, які робить дитина, пізнаючи навколишній світ. Ось чому так важливо, на нашу думку, звертати увагу та піддавати аналізу різні форми зв'язного мовлення дошкільників для розуміння не лише особливостей їхньої мисленнєвої роботи, а й складання об'єктивної картини їхнього світобачення.

З усіх форм мовлення, за допомогою яких дитина демонструє своє розуміння картини світу, виділимо ті, що дають їй змогу якнайповніше виявити глибину своєї думки: висловлювання-твердження, міркування, спілкування за моделлю «запитання-відповіді», дитяча словесна творчість, тлумачення слів та словосполучень.

Представимо результати проведеного нами локального дослідження з вивчення життєвих переваг і виборів як складника картини світу шестирічних дітей, здійсненого в межах проектної діяльності, присвяченій родині і родинним стосункам ді-

тей. Цей проект реалізувався в дошкільному закладі (Українсько-канадський центр «Happy nest») і першому класі ЗОШ № 9 Києва. За завданнями і змістом проекту «Я і моя родина», крім усього іншого, ми ознайомили дітей з оповіданнями «Я люблю» і «Я не люблю» дитячого письменника минулого століття Віктора Драгунського. Названі тексти становлять собою перелік виборів і життєвих переваг хлопчика, який був шестирічним дошкільником у кінці п'ятдесятих років минулого століття, тобто понад півстоліття тому.

Звернення до педагогічно орієнтованої творчості Віктора Драгунського як дитячого письменника зумовлено його глибоким знанням дитячої психології, здатністю бачити в ситуативних проявах, конкретних діях Дениски, його товариша Мишка та інших друзів-ровесників сформовану систему цінностей, інтересів, життєвих переваг. А описані у жартівливих оповіданнях дитячо-батьківські стосунки членів однієї звичайної сім'ї є цінним матеріалом для педагогічного аналізу й сучасним батькам. Нам же, сьгоднішнім педагогам іншого століття, образ хлопчика Дениски цінний тим, що він, певною мірою, є узагальненим психологічним портретом дитини свого часу, і зіставлення його із соціально-психологічними характеристиками дітей початку двадцять першого століття, безперечно, дає матеріал для роздумів щодо картини світу, принаймні в аспекті ціннісної складової сучасних дошкільнят.

Нам було цікаво не лише те, чи виявлять сучасні шестирічки інтерес до життя хлопчика Дениски, а й те, які паралелі вони проведуть із власними життєвими перевагами: що становить найбільшу цінність для них, сучасних дошкільнят в аспекті їхнього власного життя і дитячо-батьківських взаємин.

Перед читанням оповідань дітям було повідомлено, що йдеться про хлопчика одного з ними віку, який жив багато років тому. Після читання та обговорення оповідань, яке полягало у складанні образу хлопчика Дениски Корабльова (дітям були поставлені такі запитання: «Яким ви уявляєте собі Дениску?», «Чи обрали б ви його своїм другом? Чому?», «Про що б ви хотіли його розпитати?», «Щоб б ви йому запропонували?»). В індиві-

дуальних розмовах ми попросили дітей назвати п'ять «люблю» і п'ять «не люблю» та пояснити свої слова. За бажанням дошкільнята могли намалювати свій вибір. Одержані й записані за дітьми відповіді ми зіставили з думками Дениски та здійснили спробу знайти спільне й відмінне в життєвих перевагах і виборах, які ми підраховали (в узагальненому вигляді представлено в таблиці нижче).

Таблиця 1

Життєві вибори літературного героя та сучасних шестирічних дошкільників

<i>Дениска Корабльов</i>	<i>Сучасні діти (окремі приклади)</i>
Люблю ходити в кафе, їсти морозиво і запивати його газованою водою	Люблю ходити в кафе (3), їсти піцу і запивати соком; ходити в Макдональдс, шпроти я також дуже люблю; морозиво; тортики; пшоняну молочну кашу; солодкий сирок; смажену картоплю і солодке люблю; їсти люблю
Я люблю посміятися...	Люблю сміятися
Дуже я люблю дзвонити по телефону	Люблю грати на телефоні; люблю грати на планшеті
Люблю плавати там, де мілко	Люблю плавати в басейні, купатися в річці, обливатися водою; грати у футбол, їздити на велосипеді, на самокаті, гратися у сніжки
Я люблю стругати, пиляти, я вмю ліпити з пластиліну	Люблю малювання (5) і працю (урок)
Ще я дуже люблю вужів, ящірок, жаб, слонів, ланей, коней...	Люблю свою собаку Бессі; шпіца; хом'ячка; котеняток маленьких
Я люблю на демонстраціях махати червоним прапорцем і дудіти; жах як люблю оповіді про червоних кавалеристів, і щоб вони завжди перемагали	Люблю Україну (3)
Я люблю також дивитися телевизор	Люблю дивитися мультики (4), бокс і змагання на трампліні

<i>Дениска Корабльов</i>	<i>Сучасні діти (окремі приклади)</i>
Я скачу, що ти мій тато Я люблю дихати носом мамі у вухко	Я люблю свою сім'ю (2), люблю, коли мама посміхається, грати з батьками, коли ми разом з батьками; люблю тата і маму (4)
Я люблю грати..., але щоб обов'язково перемагати. Якщо не перемагати, тоді не треба	Люблю, коли мама хвалить; коли оцінки гарні в зошиті; люблю, коли мене люблять; люблю Владика (+4-х однокласників)
Люблю рожевий колір; зиму; коли яскраве сонце прямо в очі; коли іде дощ, краплі ловити і калюжі	
Люблю грати в шашки, шахи і доміно	Люблю грати з іграшками; грати в слова; грати в ляльки; гратися з дівчатками
Ходити в зоопарк	Люблю вчитися (2); свою вчительку (2); ходити в школу (2); урок німецької мови; люблю канікули
Люблю стояти за машиною і нюхати бензин	
Люблю читати казки	Люблю, коли дарують подарунки; коли купують кіндери
Люблю життя! Люблю все!	Люблю палити; люблю здавати аналізи; коли Тетяна Іванівна робить масаж

Крім відповідей дітей під час інтерв'ювання, ми скористалися їхніми напрацюваннями і записаними за ними думками, висловленими при складанні саморобних книжок у вигляді будиночків, де діти в малюнках, символічних позначках відзначали, що, на їхню думку, є найважливішим для їхньої родини, мрії близьких, сімейні традиції тощо.

Проаналізуємо результати інтерв'ювання шестирічок у зіставленні з виборами літературного героя Дениски Корабльова за такими аспектами: патріотичні налаштування; ставлення до близьких і рідних людей; ставлення до оцінювання себе ін-

шими людьми; улюблені види діяльності; ставлення до природи; улюблені розваги; смакові переваги тощо.

Зіставлення виборів і життєвих переваг засвідчує наявність багатьох спільних моментів, які збереглися, хоча їх і роз'єднує більш ніж півстоліття.

Незважаючи на те, що життя маленького Дениски проходило в ідеологічно забарвлені п'ятдесяті роки радянської епохи, коли непатріотично налаштованим бути не можна було, автор у жодному зі своїх оповідань майже не торкається ідеологічних питань. Його герої, батьки Дениски, живуть життям звичайних людей, без якихось фанатичних проявів, за загальнолюдськими цінностями, дотримуючись правил суспільної моралі. Можливо тому, що дошкільний вік – період, який за своєю природою може бути «звільнений» від ідеологічних і політичних уподобань, Драгунський показує, що Дениску цікавлять суто зовнішні прояви громадянських заходів: «можливість махати червоним прапорцем і дудіти на демонстрації як дитячий спосіб переживання і проживання суспільного свята». Водночас хлопчик щиро вболіває за перемогу червоноармійської кавалерії і (пам'ятаємо історію про перегляд першокласниками кінострічки «Чапаєв») готовий разом із друзями долучитися до їх справедливої боротьби усіма доступними їхньому віку засобами і способами.

Щодо сучасних шестирічок, то, можливо, деідеологізація освітнього процесу в навчальних закладах і відмова від долучення дітей до складних суспільно-громадянських подій і, можливо, активна громадянська позиція певної частини суспільства вплинули на те, що у 12% опитаних з п'яти «Я люблю» перше місце посіла любов до України. Пізніше, за результатами вивчення пріоритетів й уподобань сучасних шестирічок в інший спосіб виявилось ще 15% дітей, які використовували національну символіку для оздоблення своїх малюнків як найбільш привабливу і дорогу для них.

Для дітей дошкільного віку в різні часи особливе значення має найближче оточення – родина, стосунки з батьками, відчуття сімейного тепла, ніжності, затишку. Дениска висловлює

це в емоційному переживанні близькості й родинності: «Люблю лежати і розгойдуватися на татовому коліні; люблю дихати носом мамі у вушко». Наповненістю любов'ю до найрідніших дихають не лише слова, обійми («люблю в неділю зранку лежати з татом в ліжку і мріяти вголос...»), а й вираження емоцій і почуттів у рухах: «Я скачу і радію, що ти мій тато». Сучасні діти не менше потребують родинного тепла і любові. Про це говорять відповіді: «Я люблю свою сім'ю; люблю, коли мама посміхається; люблю грати з батьками; люблю, коли ми разом з батьками; люблю тата і маму». Для дітей надзвичайно важливим є не просто наявність батьків, а їх позитивний настрій, задоволеність, мир і злагода між близькими. Сучасні шестирічки болісно переживають порушення миру і спокою, негативні стосунки між батьками, що, на жаль, є доволі частим явищем у сучасному суспільстві. Відзначимо, що відповіді та малюнки дітей доводять, що багатьом з них не вистачає словесної ніжності, інших емоційних і тілесних способів її висловлення. Емоційно недокохані в родині сучасні дошкільнята стали дещо більш закритими, стриманими, але від того не менш вразливими. Фізичні та емоційні прояви ніжності серед них, імовірно, виняток, ніж правило.

У зіставленні дитячих висловлювань ми звернули увагу на спільне у ставленні шестирічок до ситуації успіху. Сучасні шестирічки, так само, як і Дениска, прагнуть бути переможцями, бажають визнання їхніх успіхів від рідних і близьких, від ровесників: «Я люблю грати..., але щоб обов'язково перемагати. Якщо не перемагати, тоді не треба» – у Дениски; «Люблю, коли мама хвалить; люблю, коли оцінки гарні в зошиті; люблю, коли мене люблять...» – висловлювання сучасних дітей. Шестирічки зазвичай позитивно оцінюють себе, свої досягнення, хоча багато хто з них готовий об'єктивно визнати власні помилки, проте намагаються уникнути ситуацій, у яких вони могли б бути не на висоті. Втім, на відміну від героя оповідань Віктора Драгунського, сучасні діти нерідко виявляють занижену самооцінку, переживають невпевненість у собі, своїх силах, відмовляються від складних завдань саме тому, що є

можливість помилитися (А. Сіренко). На нашу думку, частково це можна пояснити загостренням протягом останніх десятиліть дитячо-батьківських стосунків.

За майже шістдесят років радикально змінилося соціально-економічне довкілля і суспільно-громадська ситуація в країні. Сучасна індустрія дитинства наповнила життя дітей такими елементами, про які діти в минулому столітті не могли і мріяти. І це не могло не вплинути на пріоритети й уподобання сучасних дошкільнят. Проте є багато спільного у виборі видів діяльності, яким надавали і надають переваги діти різних часів. Так, звернення до матеріалів опитування у зіставленні з уподобаннями Дениски Корабльова засвідчує: шістдесят років тому шестирічки володіли більш широким набором навичок ручної роботи, їм були доступні такі дії як стругання, забивання молотком, конструювання нових іграшок з підручних матеріалів, ліплення, клеєння тощо.

Сучасні діти в переважній більшості своїй позбавлені можливості набувати відповідних вмінь, хоча виявляють щодо того неабиякий інтерес. Діяльнісна активність шестирічок шістдесятих років минулого століття за межами дитячого садка чи школи зосереджувалася у дворах, де, за відсутності необхідних для спільної гри матеріалів, діти самі створювали їх у спільній діяльності. З одного боку, палітра дворових розваг дітей майже не змінилася: той самий футбол, хокей, лижі, ковзани, самокат і велосипед, а ще плавання у річці чи ставку... Проте, якщо раніше всі названі види дитячої активності реалізовувалися в різновіковому дитячому співтоваристві, об'єднаному спільною субкультурою, то для сучасних шестирічок вони реалізуються відокремлено від вільної міжособистісної взаємодії з ровесниками: гурток, секція, студія з їх центрованістю на педагогові (тренері, вчителі, майстрі) не залишає можливості для підтримки ровесництва – діти реально тільки «поряд», а не «разом». Так, і сучасні шестирічки полюбляють плавати в басейні, купатися в річці, обливатися водою, грати у футбол, їздити на велосипеді, на самокаті, гратися у сніжки, але роблять це переважно в парі з бабусяю, батьками, тобто дорослими, що їх супроводжують.

Як і їхні ровесники минулого століття, вони – любителі ігор та іграшок. Правда, на відміну від шахів, шашок, доміно, численних настільно-друкованих ігор, іграшок, навколо яких розгорталися ігрові сюжети навіть не одного дня, левова доля іграшок сучасних дітей репрезентує героїв нав'язаних кіноіндустрією: незрозумілих монстрів, жадливих і потворних створінь, з якими складно розгорнути змістовний ігровий сюжет. А ігри на планшеті, комп'ютері чи телефоні в переважній більшості своїй не орієнтовані на взаємодію з ровесниками.

Сучасні шестирічні першокласники, як і діти, які лише в п'ятирічному віці починають відвідувати дошкільний заклад, хоча і виявляють інтерес до одноліток, хоча і відчують потребу бути прийнятими, схваленими, знайти себе серед інших дітей, проте часто не вміють будувати стосунків, відчують суттєві труднощі в ініціюванні своїх дій серед інших, у встановленні контактів та їх підтримці. На жаль, маємо визнати, що обставини життя у двадцять першому столітті спричинили певною мірою втрату поколінних навичок у дітей старшого дошкільного віку. Це актуалізує завдання налагодити ровесницькі стосунки дітей, запобігти відчуженню між людьми, зберегти дитяче співтовариство і дитячу субкультуру як явище, вкрай необхідне для благополучної соціалізації, для збереження всього суспільства.

Цікавою особливістю, що висвітлюється у зіставленні дітей різних епох, є смакові уподобання. У середині минулого століття «смаколиків», тобто продукції, яка незвична, святкова, особлива, було не так-то й багато. Шпроти, газована вода з ключими бульбашками та ще декілька делікатесів були ознакою свята і тому надзвичайно цінувалися серед дітей, які знали про них. Та і значення цьому аспекту життя в той час надавали не дуже багато. На відміну від сучасних дітей, які зростають в оточенні дорослих, орієнтованих на «високі» гастрономічні задоволення, часто бувають з ними в різноманітних кафе і ресторанах, знаються на різних «модних» стравах... На жаль, така увага до гастрономічних радощів перекриває і гасить для багатьох дітей і дорослих духовні потреби.

Як і їхні ровесники минулого століття, сучасні шестирічки виявляють широкі пізнавальні інтереси в різних аспектах життя: участь у святкових заходах, спільні ігри з ровесниками, подорожі з батьками, змагання, спостереження за явищами природи... Сучасні шестирічки так само люблять саме життя в усіх його проявах, зокрема «рожевий колір; зиму; коли яскраве сонце прямо в очі; коли іде дощ, краплі ловити і калюжі...»

Погоджуємося, що в окремих випадках можна говорити про підвищення порогу чутливості до цікавих моментів життя (йдеться про дітей із заможних сімей, які нерідко перевантажені враженнями, завалені іграшками. Збещені раннім залученням до дорослої культури, вони втрачають здатність дивуватися, милуватися, помічати цікаве навколо себе, щиро радіти тощо).

Таким чином, проблема світобачення сучасної дитини залишається предметом і наукових досліджень, і практичних пошуків.

Пізніше до процесу складання соціально-психологічного портрету сучасного дошкільника було залучено майбутніх педагогів дошкільної освіти. Так, студентами кількох вишів було виконано проектну діяльність, присвячену родині і родинним стосункам дітей. Проект реалізувався викладачами і студентами декількох університетів: кафедри дошкільної освіти Маріупольського державного університету (в особах викладачів О. Брежнєвої та В. Яйленко) – на базі дошкільних закладів сучасного промислового міста, яким є Маріуполь; кафедри психології та педагогіки дошкільної освіти Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (в особі професора Н. Гавриш) – базою виступили декілька дошкільних закладів Києва; кафедри дошкільної та початкової освіти Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (в особі доцента М. Спіхіню) – на базі сільських дошкільних закладів Луганської області; кафедри дошкільної освіти Донбаського державного педагогічного університету (в особі викладача О. Міхєєвої) – дослідження проводилося в дошкільних закладах маленького

провінційного міста Слов'янськ. У дослідженні взяли участь студенти старших курсів у кількості 94 осіб, які провели обстеження 168 старших дошкільників.

Методами дослідження було обрано: опитування, індивідуальні бесіди, аналіз фактичних даних, систематизація відповідей, аналіз есе-резюме за підсумками обстеження, методи статистичної обробки результатів дослідження, вивчення та аналіз результатів дитячої діяльності. Накопичення фактичного матеріалу здійснювалося прийомами спостереження, опитування, співбесіди у рамках педагогічного експерименту.

Достовірність і обґрунтованість результатів дослідження забезпечувалися застосуванням методики, що відповідала поставленій меті та завданням дослідної діяльності; логічною послідовністю дослідницьких процедур і прийомів, їхнім взаємозв'язком; результатами дослідно-експериментальної роботи. Дослідження мало локальний характер і здійснювалось у три етапи.

На першому, підготовчому, етапі, проводилась пропедевтична робота зі студентами дошкільного фаху, вивчалися інтереси майбутніх педагогів, їм було запропоновано визначити власні вибори і переваги. Кожний учасник експерименту на аркуші паперу мав скласти перелік уподобань за принципом «що люблю» і «що не люблю» без обмеження бажаного. Після завершення роботи студенти об'єднувалися у мікрогрупи, обмінювалися власними відповідями і систематизували їх по групах. За результатами систематизації студентам було запропоновано написати есе як варіант узагальнення і самовизначення у власних уподобаннях.

Другий етап дослідження мав на меті вивчення уподобань та переваг у виборі видів діяльності, інтересів, нахилів тощо дітей старшого дошкільного віку. Студентам було запропоновано попередньо прочитати дітям оповідання В. Драгунського «Що я люблю і що я не люблю» (книга «Денисчині розповіді»), а потім провести з дітьми в індивідуальному форматі бесіди і визначити переваги у виборі улюблених і не улюблених занять сучасних дітей старшого дошкільного віку. Суть завдання

полягала у порівнянні уподобань дітей-представників різних поколінь дошкільників: покоління 60 – 70 років ХХ століття і покоління дошкільників другого десятиліття ХХІ століття. До того ж завданням дослідження передбачалося досягти позитивних змін у свідомості студентів щодо цілісного образу дитини, яка має творчий потенціал для самовизначення і саморозвитку; розширення уявлень студентів про феномен дитинства; визначення ціннісно-сислового поля сучасних дошкільників і майбутніх педагогів.

На третьому етапі відбувалася статистична обробка результатів проведеного дослідження, окремі результати якого представимо далі. Студенти систематизували власні уподобання, визначивши п'ять ключових груп переваг. У категорії «люблю» було виділено: розваги; кіно; стосунки в сім'ї; книги; одяг; спорт; гаджети і пристрої; образотворча діяльність; свята; їжа; тварини. З наведеного переліку видно, що деякі групи можна укрупнити за спільними смисловими ознаками: розваги, захоплення, їжа, стосунки, ІКТ.

Якісний аналіз індивідуальних виборів студентів дає підстави для таких висновків: у колі цінностей студентів першу позицію посідають гаджети (свій телефон, грати в ігри в телефоні, свій ноутбук, фотографуватися в телефоні, коли зарядка в телефоні повна та інші) – 92–100% виборів. Причому зниження відсотка характерне для студентів сільськогосподарських районів Луганської області, максимальні показники єднають студентів міст. На другому місці – соціальні стосунки з однолітками, стосунки в сім'ї (72% виборів), причому відмінностей між студентами різних університетів не виявлено.

Так, Анастасія Ш. позначила у переліку «люблю» такі пункти: «люблю, коли батьки разом; проводити час із братом; коли мене хвалять, бути потрібною близьким людям». В інших відповідях: «люблю розмовляти з мамою «по душам»; «вечеряти всією сім'єю»; «зустрічатися з подругами на вихідні, посидіти десь у кафешці». На третьому місці за ступенем значущості – розваги (кіно, танці, читання, відпочинок на природі) і спорт (походи, екскурсії) – 66%. Окремий контент утворює музика

як улюблене заняття (класична музика, опера, скрипка, грати на гітарі, саксофон, співати) – 68%. Більше виборів за напрямом «музика» зроблено студентами великих міст.

У категорії «не люблю» рейтинг виборів розподілився таким чином: взаємини в сім'ї (сваритися з батьками; коли мама переживає через мене; коли батьки сваряться між собою тощо); одяг (не люблю шапки, капронові панчохи, комбінезони тощо); спорт (не люблю бігати, багато ходити, відвідувати спортзал); стан гаджетів (коли поганий зв'язок, коли зарядка на телефоні закінчилася, коли нецікаві ігри); ставлення до розваг (не люблю відвідувати клуби, грати в боулінг, святкувати вдома, святкувати наодинці, приймати гостей); смаки в їжі (не люблю: варену моркву, печінку, борщ, пінку на молоці та ін.). З проведеного дослідження можна зробити загальний висновок, що студенти, які брали участь у дослідженні, мають багато спільного у смакових перевагах, улюблених і не улюблених заняттях, ціннісних пріоритетах. Вони відзначають, що проводять багато часу у спільній взаємодії, що позначається на формуванні їхніх уподобань.

Ми не мали на меті деталізувати отримані результати за самодослідженням, проведеним майбутніми педагогами. Вони заслуговують на більш глибокий аналіз і знайдуть відображення в інших матеріалах. Щодо науково-дослідного завдання з обстеження життєвих переваг дошкільників, зазначимо, що більшість студентів поставилась до нього зацікавлено і відповідально. Завдання виконувалося в межах педагогічної практики і супроводжувалося консультативною допомогою викладачів.

Другий етап експерименту спрямовувався на вивчення дитячих уподобань за критеріями «люблю», «не люблю». Крім відповідей дітей під час інтерв'ювання, ми скористалися їхніми напрацюваннями і записаними за ними думками, висловленими при складанні саморобних книжочок у вигляді будиночків, де діти в малюнках, символічних позначках відзначали, що, на їхню думку, є найважливішим для їх родини, мрії близьких, сімейні традиції тощо.

Сучасні діти, як і діти ХХ століття, також цікавляться іграми, виявляють активність у спілкуванні з однолітками, цінують увагу і любов батьків. Не люблять, коли батьки сваряться, різноманітні конфлікти. Люблять читати вірші, брати участь у конкурсах і розвагах, відчувати увагу до себе з боку дорослих та ін. Деталізація дитячих відповідей дозволила студентам визначити спільні і відмінні характеристики дітей різних епох.

Наприклад, студенти відзначають, що сучасні діти не дуже змінилися порівняно із Денискою – героєм оповідання В. Драгунського. Дошкільники, як і раніше, надають перевагу дитячим іграм, перегляду цікавих передач, фільмів. Якщо Дениска дивився фільми по телевізору, то у сучасних дітей є вибір: комп'ютер, планшет. Інтерес до кіно залишається спільним, змінилися лише способи отримання цікавого кіно.

Змінилися образи героїв, яких діти наслідують. У 70–80 роках ХХ століття героями слугували кавалеристи, солдати, мужні герої-революціонери, а сьогодні це – Спайдермен, Шрек та інші мультяшні персонажі. Цікавою особливістю, що висвітлюється у зіставленні дітей різних епох, є смакові уподобання. Як і їхні ровесники минулого століття, сучасні шестирічки виявляють широкі пізнавальні інтереси в різних аспектах життя: участь у святкових заходах, спільні ігри з ровесниками, подорожі з батьками, змагання, спостереження за явищами природи. Сучасні шестирічки так само люблять саме життя в усіх його проявах.

Отже, резюмуючи зроблені студентами висновки, висловимо їхню спільну думку про те, що діти змінюються відповідно до тих процесів, які відбуваються у суспільстві, епосі, яка трансформується завдяки цивілізаційним процесам.

1.2. РОВЕСНИЦЬКІ СТОСУНКИ – МОГУТНІЙ ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ

Актуальність проблеми соціалізації дітей на етапі їхнього особистісного зростання зумовлена нагальною для збереження культурного ядра суспільства потребою у засвоєнні й укріпленні громадянами соціокультурної норми буття. Одним із провід-

них чинників успішної соціалізації дітей у період їх входження у шкільний соціум є ровесницьке середовище, тому створення умов для утвердження ровесницьких стосунків як засобу соціалізації, засвоєння дітьми соціокультурних норм має стати пріоритетним завданням батьків та педагогів дошкільних закладів. Зауважимо, що підтримка ровесницьких стосунків дітей у дошкільному та молодшому шкільному віці має розглядатися як вузлова проблема, що виявляє взаємозалежність ключових аспектів дошкільної, початкової і вищої педагогічної освіти. Визначимо тезисно основні з цих моментів.

1. Існує абсолютно прозоро і чітко визначена залежність між становленням у дітей ровесницьких стосунків та готовністю дорослих встановлювати товариські відносини, виявляти доброзичливість до дітей і один до одного (В. Букатов, Н. Єршова, В. Кудрявцев, С. Ладивір, О. Ліннік, Т. Піроженко, С. Соловейчик, Є. Шулешко та ін.). Ця готовність має докорінно змінити сам характер освітнього процесу в дошкільному закладі. Формування готовності до суб'єкт-суб'єктних взаємин в освітньому процесі дошкільного закладу, до підтримки ровесництва та впровадження принципів педагогіки співробітництва як ідейної платформи соціалізаційних процесів у дошкільному дитинстві має стати одним зі стрижневих напрямів професійної підготовки майбутніх педагогів.

2. Щоб формування ровесницьких взаємин як інструмент становлення й розвитку базових особистісних якостей дітей відбувалося успішно, в освітньому процесі ЗДО мають бути створені сприятливі для того умови. Передусім націленість на формування таких стосунків слід розглядати як принцип організації життєдіяльності дітей, а не звичний формат разових виховних заходів, типу «Подорож на острів доброти», «Тижень дружби», «День радості» тощо. Ровесницькі стосунки дітей і дорослих – це надпредметний спосіб організації освітнього процесу, основним результатом якого стають не окремі навчальні досягнення, а засвоєння дошкільниками соціокультурних норм, сформована соціалізована поведінка, розвинені базові особистісні якості.

3. Основними складниками в реалізації означеного принципу мають бути: гнучкість свідомої позиції дорослого як партнера та організатора дитячого співтовариства; домінування мікрогруп як способу організації дітей для виконання освітніх завдань; повернення дітей обличчям один до одного у просторовому та змістовому плані. Коротко схарактеризуємо названі педагогічні умови.

Гнучкість свідомої позиції дорослого як партнера та організатора дитячого співтовариства передбачає відмову собі в бажанні постійно повчати, повідомляти, наставляти дітей, центрувати їхню увагу виключно на собі; прийняття об'єктивності та справедливості того факту, що діти самі можуть навчати один одного, їм є що повідомити, чим поділитися. Тож педагог має бути готовим до прийняття робочого гомону в групі як норми, без якої неможливе встановлення у дітей дружньо-ділових взаємин. Градус гучності, безумовно, є зоною контролю педагога, проте гасити діалог між дітьми – значить виключати самі взаємини. Принципом забезпечення високого рівня інтелектуальної й мовленнєвої активності дітей має бути обов'язковість діалогу, який привчає дітей не тільки слухатися, а й слухати і чути дорослого та один одного. Отже, правило для дорослого: розмовляти з дітьми, а не говорити їм.

Домінування мікрогруп як способу організації дітей для виконання освітніх завдань – наступна важлива умова формування ровесницьких стосунків між дітьми. На жаль, у сучасному освітньому процесі традиційно переважають загальногрупові форми організації занять, орієнтованих на мінімізацію можливості дітей діяти за власною ініціативою у співпраці з ровесниками. За таких умов будь-яка спроба домовитися, поспілкуватися, обговорити враження гаситься педагогом заради збереження дисципліни та зовнішнього порядку. Як результат, діти відчують труднощі в налагодженні контактів та стосунків з однолітками, в урегулюванні найпростіших ситуацій. Застосування соціоігрових методів об'єднання дітей з ініціативи дорослого, наприклад, за спільною ознакою, вказівкою дорослого, вигаданим спільно правилом тощо допоможе налагодити взаємини,

сприятиме появі стійкого інтересу до взаємодії з ровесниками. Крім того, дітей варто об'єднувати для виконання освітніх завдань у групах (двійки, трійки, четвірки, компанії, команди) за симпатіями, випадковими зв'язками, за домовленістю тощо. Це дасть можливість дітям виявляти ініціативу, набувати досвід спільного додання труднощів для досягнення мети.

Наступна умова полягає в поверненні дітей обличчям один до одного у просторовому та змістовому плані. Дорослі нерідко ігнорують цю вимогу, сам факт впливовості просторової організації на активність комунікації дітей. Втім, розташування дітей у ряди один за одним, обличчям до дошки зменшує можливість їх спілкування та взаємодії. А навпаки – повернення дітей обличчям один до одного при виконанні спільного завдання (це може бути, наприклад, колективне розфарбування мандаласів чи ще щось) потребуватиме мовленнєвої взаємодії. У такому випадку діти розташовані обличчям один до одного та мають мотив для спілкування, дотримуються спільних правил забезпечення рівноправності учасників комунікації. А дорослий, повернувши дітей один до одного, виходить з розмови/гри як учасник, але зберігає себе в ролі спостерігача та організатора.

4. Не менш важливою умовою є створення змістовно насиченого й методично правильно організованого розвивального середовища. У переважній більшості дошкільних закладів лише мріють про насичення освітнього середовища такою кількістю розвивальних матеріалів, щоб перейти-таки від домінування загально групових форм до роботи в малих групах. Це б дало можливість кожній дитині самій визначитися з вибором способів і засобів свого навчання й розвитку, мати можливість реалізувати свій шлях розвитку власним темпом у максимально відповідний її індивідуальним природним можливостям спосіб.

Тож проблема створення й насичення освітнього середовища дошкільного закладу і готовність педагогів до малих форм роботи в ньому є наріжним каменем у забезпеченні безконфліктного переходу шести-семирічного дошкільника до

нового для нього статусу молодшого школяра. Адже саме в такому середовищі на тлі ровесницьких стосунків у міжособистісній взаємодії, націленій на розв'язання реальних життєвих завдань, відбувається успішна соціалізація дитини, особистісний розвиток та набуття нею дошкільної зрілості.

Насичення розвивального середовища – це проблема і завдання налагодження ровесницьких стосунків дітей як коліски базових особистісних якостей, розвитку соціальних навичок. Якщо є чим зайнятися, тобто достатньо матеріалів для групи, що відповідають певному віку, діти будуть самоздійснюватися засобами різних видів активності, а вихователь тим часом зможе проводити освітню діяльність у малих формах з максимальним врахуванням індивідуальних особливостей вихованців. Дітям подобається бути зайнятими, вони прагнуть бути умілими. У діяльності, яка їм цікава, природно розвиваються їхні нахили і здібності, кожному по-своєму відміряні природою. Тоді педагог справді буде супроводжувати процес зростання, надаючи дитині можливості для розвитку її активності й самостійності, а ще креативності й компетентності.

Проте тривалий час орієнтовані на знаннєву модель організації освітнього процесу в ЗДО, ми сьогодні перш за все технологічно і, зрозуміло, практично, тобто в матеріальному сенсі, не готові зробити це. Отже, окреслена проблема вузлова, що вимагає термінового та комплексного її розв'язання.

НАСТУПНІСТЬ У РОБОТІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І ШКОЛИ ІЗ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ

Найбільш відповідальним етапом вікового розвитку дитини є перехідний період від дошкільного до шкільного дитинства. У шість років дитина зберігає в собі багато дитячих рис, але вона вже починає втрачати дитячу безпосередність поведінки, у неї з'являється новий уклад життя, змінюються цінності, вона піднімається на «вершину дитинства» і з неї намагається усвідомити себе по-новому, зазирнути у своє майбутнє.

Початок навчання у школі, без сумніву, є відповідною точкою нового етапу розвитку дошкільника, і необхідно докласти

значних зусиль, щоб дитина була готова до нових форм співробітництва з дорослими й однокласниками, до зміни соціального статусу, соціальної ситуації.

Наукові основи цієї проблеми розроблено в дослідженнях (Л. Виготського, Г. Костюка, О. Запорожця, В. Сухомлинського). Сучасні вчені також визначили пріоритетні напрямки наступності (Н. Бібік, А. Богуш, М. Веракса, О. Дяченко, К. Крутій, О. Ліннік, О. Рогозянський, О. Савченко, Т. Степанова, А. Цимбалару, Л. Шелестова та ін.). Це, по-перше, узгодження мети на дошкільному та початковому шкільному рівнях. Метою дошкільної освіти є всебічний загальний розвиток дитини, визначений Базовим компонентом дошкільної освіти у відповідності з потенційними віковими можливостями і специфікою дитинства як самоцінного періоду життя людини. Мета початкової школи – згідно Концепції Нової української школи – це забезпечення всебічного загального розвитку дітей з урахуванням специфіки шкільного життя разом з освоєнням найважливіших навчальних навичок. Зауважимо, що наступність освітнього процесу має бути спрямована на становлення особистості дитини: розвиток її соціальної компетентності, креативності, ініціативності, самосвідомості й самооцінки.

По-друге, збагачення освітнього змісту початкової освіти життєво значимим знанням на основі компетентнісного підходу до процесу навчання. Ми згодні з ученими (О. Кононко, С. Ладивір, І. Печенко, Т. Піроженко, О. Проскура, О. Савченко), які вважають, що педагогічний процес у школі повинен бути більш різноманітним завдяки введенню в педагогічний процес різних видів дитячої діяльності творчого характеру, насиченості змісту навчання знаннями про соціум, які б максимально активізували пізнавальні інтереси дітей, формували почуття відповідальності за найближче оточення.

По-третє, удосконалення форм організації і методів навчання як у дошкільних закладах, так і в початковій школі з урахуванням сучасної ситуації освіти в інформаційному суспільстві та психологічних особливостей дітей 21 століття. Сучасні наукові дослідження (З. Істоміна, І. Кіндрат, Л. Парамоно-

ва, Т. Піроженко, М. Поддяков, О. Пометун, Г. Тарасенко, О. Хартман, С. Якименко та інші) вказують на необхідність:

- відмови від жорсткого регламентованого навчання в дитячому садку;
- максимального забезпечення рухової активності дітей у школі;
- використання різноманітних форм навчання, що охоплюють дитячі види діяльності на інтегративній основі;
- створення розвивального предметного середовища як у дошкільному закладі, так і початковій школі, функціонально моделюючого змісту дитячої діяльності;
- широкого використання методів активізації у дітей мислення, пошукової діяльності, елементів проблемного навчання, завдань з розвитку дивергентного мислення;
- активного застосування в адаптивно-ігровому періоді початкової школи, особливо в першому класі, ігрових прийомів, створення емоційнозначимих ситуацій, умов для самостійної практичної діяльності.

Провідним в освітньому процесі як дошкільної, так і початкової ланок освіти має стати діалогічний, суб'єкт-суб'єктний формат взаємин дорослих і дітей, що сприяє розвитку їхньої активності, почуття власної гідності і самоповаги.

Сучасний першокласник перебуває в особливо складних соціально-психологічних умовах: високі освітні стандарти, низький соціальний рівень розвитку, втручання батьків (в одних випадках надмірне, в інших натомість – повне ігнорування дитячих проблем). Крім того, у першому класі одночасно навчаються учні різних вікових категорій: від п'яти років дев'яти місяців до семи років. Для багатьох дітей з проблемами соціальної адаптації вступ до школи виливається у глибокий стрес, який істотно впливає на подальше життя маленької людини.

У нашій країні функцію передшкільної освіти виконують заклади дошкільної освіти, центри розвитку дітей, центри підготовки до школи. Донедавна з-поміж різних освітніх закладів найбільш ефективними вважалися навчально-виховані комплекси «Школа – дошкільний заклад» як такі, що створю-

ють оптимальні умови для педагогічно виваженої соціалізації, оскільки всі соціальні взаємозв'язки вихованців, опосередковуючись, педагогічно доцільно впливають на процес їхнього соціального становлення (І. Печенко). Особлива роль НВК у сільській місцевості, у якій соціалізаційні аспекти передшкільної освіти мають високий рівень проблемності.

Аналіз чинних комплексних програм (у сучасному просторі дошкільної освіти України їх нараховується сім) засвідчив своєрідність освітніх завдань дошкільної освіти в їхній спрямованості на формування основ базових знань, розвиток розумових операцій. Аналіз державних та альтернативних програм показав, що 90 % передбачають тільки засвоєння певної суми знань з математики, грамоти, письма, а ознайомлення із соціальною дійсністю, природою, людиною, суспільством є вибіркоким.

Навчально-пізнавальний зміст дошкільних програм має багато спільного з програмами початкової школи (О. Савченко, Л. Шиян). Проте, в контексті викликів сучасної освіти, актуалізуються не лише високі освітні стандарти, а й вимоги щодо шкільної зрілості, життєздатності, соціальної компетентності.

На думку багатьох фахівців (А. Богуш, Л. Машкіна, О. Нікулочкіна, І. Печенко, О. Савченко, О. Скрипченко), діти, які приходять до школи, не готові до нових форм співробітництва з дорослими й однокласниками, до зміни соціального статусу, соціальної ситуації розвитку. Серед наявних у цьому плані проблем цілком очевидним є інтегральний характер однієї з них – «активізації інтересу дитини до шкільного навчання».

Шлях інтегрування дошкільних закладів і шкіл дасть змогу успішно розв'язувати завдання щодо створення належних умов для забезпечення наступності між цими ланками освіти.

РОВЕСНИЦЬКІ СТОСУНКИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО ДОЦІЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПРЕДМЕТНО-ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодні актуальним та затребуваним є процес формування соціально доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку (оскільки вона тісно пов'язана із входженням особисто-

сті в соціум та самореалізацією в ньому) шляхом залучення в соціальні відносини, соціально значущу діяльність. Педагог-практик має орієнтуватись у педагогічних умовах оптимізації виховної роботи, спрямованої на формування дій, які за об'єктивно-предметних умов утворюють ставлення дитини до себе, ровесників, об'єктів природи; дій, які уможливають перетворення рослинного світу навколишньої місцевості закладу дошкільної освіти.

Розробка та апробація методики формування цього процесу за врахування змісту та структури провідних категорій дослідження, визначених критеріїв, показників та рівнів сформованості соціально доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметноперетворювальній діяльності з об'єктами природи доволито визначити однією із педагогічних умов оптимізації виховної роботи пріоритет ровесницьких стосунків.

Зазначимо, що методику розроблено у рамках концепції забезпечення успішної соціалізації старших дошкільників в умовах ЗДО та моделювання комплексу психолого-педагогічних умов на різних рівнях управління цим процесом (Н. Гавриш, О. Рейпольська). В основу заявленої методики покладено:

- наукове бачення загальної будови діяльності (макроструктура О. Леонтєва);
- внутрішній зміст дії, створення емоційного образу як мотиву (І. Бех);
- наукові погляди щодо поняття «ставлення» (І. Бех, О. Бодальов, Я. Коломінський, Б. Паригін, М. М'ясищев);
- зосередження уваги на загальній методологічній платформі дослідження, яку складає особистісно орієнтований, компетентнісний, діяльнісний, комунікативний підходи; обрано за основний засіб формування соціально доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку процес створення зовнішньої соціальної ситуації (емоційний образ сприймання як мотив дії та ставлення (І. Бех);
- дотичним засобом, однак не менш важливим, визначено сюжетнорольову гру, яка має на меті виявлення та фор-

мування об'єктивних мотивів дій та ставлень дітей старшого дошкільного віку.

Зміст методики формування визначають також підібрані та розподілені форми роботи з дітьми старшого дошкільного віку за умови дотримання вікових особливостей дітей.

Процес оптимізації виховної роботи, спрямованої на формування соціально доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметноперетворювальній діяльності з об'єктами природи слід здійснювати за педагогічних умов, які пов'язані між собою, доповнюють одна одну, працюють як необхідні поряд із послідовно підібраними передумовами. У процесі дослідження виокремлено такі педагогічні умови: пріоритет ровесницьких стосунків, створення творчого простору занять на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, урізноманітнення форм взаємодії суб'єктів освітнього процесу з домінуванням проектної діяльності, готовність педагогів до психолого-педагогічного супроводу процесу формування соціально доцільної поведінки старших дошкільників.

Саме пріоритет ровесницьких стосунків, з одного боку, утримує процес формування у межах одного віку дітей, а з іншого – уможлиблює дії дітей, їх спілкування, розвиток гри, предметно-перетворювальну діяльність з об'єктами природи, що призводить до проявів соціально доцільної поведінки.

Виникнення у дитини потреби та мотиву діяти, перетворювати об'єкти природи, виходячи на рівень мети побудови стосунків з ровесниками, з'являється тоді, коли для цього створені передумови. Послідовне створення передумов відображає розкриття особливостей процесу формування. Заданий дорослим зразок підкріплення дій дітей уявленнями про об'єкти природи, дії з ними, приклади та реальні прояви ставлення до ровесників, об'єктів природи, ставлення дорослих до дітей, об'єктів природи, звернення до досвіду дітей, віднесено до передумов.

Поряд із ними важливим та необхідним є процес задоволення потреби дитини старшого дошкільного віку, що визначається цілеспрямованою діяльністю, в основі якого лежать наукові

погляди О. Леонтьєва (макроструктура людської діяльності), І. Беха (створення емоційного образу як мотиву; внутрішній зміст дії).

Процес формування ровесницьких стосунків зосереджено на діях дітей, які можуть відбуватися одноосібно, у парах, трійках під час бесід, дидактичних, сюжетно-рольових, рухливих ігор, предметноперетворювальної діяльності, які було розгорнуто задля формування ставлення старшого дошкільника до ровесника, його прояву під час дій. Коли дитина діє, перетворює об'єкт природи, усвідомлюючи власні дії, вона має можливість виокремити об'єктивно-предметні умови для перетворення об'єкта природи та для досягнення мети: що потрібно зробити?; зосередитись на способах здійснення дій – операціях. Усвідомлення дитиною мети діяльності, вміння перетворювати об'єкти природи, уможлиблює зосередження на першочерговій меті, перетворенні мотиву (наприклад – налагодити стосунки з ровесником) на мотив-мету, що дозволяє дитині зосередити увагу на ставленні до ровесника, спілкуванні з ним (за О. Леонтьєвим).

Предметно-перетворювальна діяльність з об'єктами природи стає об'єктивно-предметною умовою, засобом для задоволення потреб дитини старшого дошкільного віку. У процесі формування предметноперетворювальної діяльності є для дитини метою та з часом переходить на новий рівень – рівень умови, яка сприяє побудові стосунків між ровесниками, являє собою нову форму поведінки – соціально доцільну, а не просто перетворюємо разом.

Спілкування та стосунки виникають в перебігу або в кінці предметноперетворювальної діяльності. Нові прояви побудови стосунків, прояви позитивних ставлень підтримують бажання дітей діяти у предметноперетворювальній діяльності задля спілкування, задоволення власних потреб та іноді потреб ровесників. Дії дітей спонукає новизна власне діяльності (предметно-перетворювальна, зміст сюжетно-рольової гри, діяти в парі, трійками, діяти з батьками) і відкриття для себе нових можливостей для спілкування та задоволення потреб.

Шлях спільної діяльності з ровесниками, обмін соціальним досвідом дозволяють діяти та розгортати дії з ровесниками задля взаємодії, особистого спілкування, налагодження стосунків, прийняття до колективу ровесників, відкриття власних можливостей для себе, для ровесника, відкриття себе дорослому. Характерним для дій дитини є повтор дій та мовних кліше педагога, діалоги між ровесниками, самостійність здійснення дії, задоволення від результату власної дії, дії разом (трійками, у парі); дії дитини пов'язані між собою логічно; з'являються нові дії із появою нового об'єкта природи, що пов'язано зі специфікою висадки та догляду за ним. У процесі здійснення дії або нової дії з'являються зв'язки між ними, що дозволяє педагогу розширити діапазон соціального досвіду старшого дошкільника, пов'язати сюжетно-рольову гру із предметно-перетворювальною діяльністю.

Ровесницькі стосунки перебувають під безпосереднім або опосередкованим керівництвом педагога, який сприяє тому, щоб дитина ознайомилась із логікою дій, які відображають логіку дій дорослого, що діє, перетворює задля інших.

У цьому процесі можна виокремити такі особливості: вихователь має забезпечити тенденцію того, щоб діти діяли самостійно, як дорослі, і утримувати її всупереч власному бажанню допомогти; забезпечити передумови виникнення та розгортання предметно-перетворювальної діяльності з об'єктами природи та прояви соціально доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку; створити предметно-розвивальне середовище, наповнити його предметами, об'єктами природи, які знайомі дітям і які водночас можуть використовуватись з різною метою та в різних ситуаціях.

Отже, забезпечення вихователем пріоритету ровесницьких стосунків у виховній роботі як однієї із педагогічних умов сприяє розгортанню предметно-перетворювальної діяльності з об'єктами природи, уможливорює прояви ставлення дитини до себе, ровесників, об'єктів природи, соціально доцільної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНА СКАРБНИЧКА ВИХОВАТЕЛЯ

2.1. РЕТРО-ІННОВАЦІЇ У СОЦІАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНИХ ДОШКІЛЬНЯТ

АКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ В ІНТЕГРОВАНОМУ ПРОСТОРІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ (на прикладі організації проживання теми «Все повертається тобі»)

Скільки існує система суспільної дошкільної освіти, стільки тривають дебати щодо того, чого навчати наших дітей, що є головним у змісті освіти. На нашу думку, на це питання якнайкраще відповів Роберт Фулгам. Саме його слова варто навести перш, ніж викласти методичні рекомендації щодо роботи за темою «Все повертається тобі».

«Все найважливіше для життя я взяв ще в дитячому садочку – як жити, як вчиняти, яким бути.

Мудрість лежить не на вершині шкільних знань, а в основі пасочки в дитячій пісочниці.

Ось які важливі правила я взяв: ділись усім, що маєш. Грай чесно. Нікого не бий. Що взяв, поклади на місце. Насмітив – прибери за собою. Не бери чужого. Вибачайся, якщо когось образив. Мий руки перед їжею. Змивай за собою в туалеті. Теплі булочки і холодне молоко корисні. Щодня пізнавай щось нове, поміркуй, помалюй, потанцюй, пограй і попрацюй. Коли виходиш на дорогу, слідкуй за машинами, не відставай від супутників і тримайся з ними за руки.

Тільки уявіть собі, наскільки кращим би став світ, якби всі люди на Землі кожного дня, десь о третій пили молоко з булочками, а потім лягали відпочити. І якби всі уряди світу взяли собі за правило класти на місце те, що взяли, і прибирати за собою, якщо насмітили».

Як бачимо, у цих справедливих словах весь кодекс розумного й чесного життя людства в цілому й окремої людини, адже йдеться про гігієну й екологію, політику та рівність, лю-

бов і товарииськість, а ще про здоровий в усіх смислах спосіб життя.

Можна скільки завгодно перевіряти будь-який з названих принципів у різних аспектах нашого дорослого буття – і він буде залишатися істинним, ясным і беззаперечним. Отже, дитинство – найважливіший етап у житті людини саме тому, що через елементарні речі і дії вона засвоює ті закони, які будуть їй дороговказом на всім її життєвім шляху. Саме так ми оцінюємо значення одного із філософських Законів буття, яке має засвоїти дитина з ніжного віку, – «Все повертається тобі».

Наше, дорослих, завдання – допомогти дітям усвідомити всепроникненість цього закону, його беззаперечну справедливість у будь-якій сфері життя: збереженні здоров'я свого і природи, спілкуванні з іншими, пізнанні, грі і праці. Акцентуємо увагу на дієслові «допомогти дітям усвідомити і відчувати», щоб не заговорити, а забезпечити дієвість моменту проживання теми. Ми маємо використати всі можливі засоби і способи, щоб не просто повідомити їм про дію закону, а допомогти відчувати цю істину на власному досвіді, націлити на свідоме й відповідальне ставлення до свого життя, у якому багато чого залежить від самої людини.

Обов'язково залучіть до роботи над темою родини вихованців, принаймні тих батьків (а такі, впевнені, знайдуться в кожній групі), хто сповідує саме таке ставлення до свого життя.

Структуруючи зміст теми, ми виокремили такі напрями роботи, як-то: розумний підхід до збереження здоров'я; працелюбність як результат докладання зусиль, переступання через «не можу» і «не хочу»; любознавство й активність у пізнанні; відкритість і доброзичливість у спілкуванні; щедрість і милосердя у взаємодії з іншими. Розкриємо можливі підходи до організації проживання теми в групі.

Ключову ідею реалізації першого напрямку зі збереження здоров'я, на нашу думку, можна висловити словами: «Твоє здоров'я – у твоїх руках», намагаючись довести дітям, що турбота про здоров'я чи навпаки – безглузде його випробування і байдужість – дуже швидко можуть стати відчутними за ре-

зультатом: людина буде залишатися активною, здоровою і щасливою або почне хворіти і слабшати. Починаючи з раннього віку, ми намагаємося вплинути на засвоєння дітьми уявлень про різні аспекти здорового способу життя: загартування, корисну їжу, активні рухи і вправи, попередження захворювань і способи первинної самопомочі тощо. На заняттях у розмові про корисність моркви і яблука та шкідливість чипсів й інших хімічних ласощів правильні відповіді від зубів відскакують у наших дошкільнят. Проте в реальному житті вони обирають саме те, проти чого заперечували на занятті.

Отже, слова розходяться із ділом. Необхідна активна участь батьків, тому варто запросити їх на заняття з використанням переконливої наочності, де б самі діти пояснили їм, які дії підтримують здоров'я, а які – навпаки. Активність дітей забезпечить використання коректурної таблиці «Здоров'я», завдання до картинок, через пояснення до яких можна спонукати дітей формулювати намір відповідально ставитися до свого здоров'я. Також можна залучити батьків разом із дітьми до створення рукописної книги «Будьмо здоровими» в межах короточасного проекту «Здоров'я моєї родини», у якій вони можуть представити фото дій дорослих і дітей, спрямованих на підтримку і збереження здоров'я, у супроводі коротеньких римовок, які складуть самі. Для дітей корисною може бути організована зустріч із педіатром, який закріплений за садочком, або медсестрою про цінність та способи загартування, попередження захворювань.

Важливо, щоб ці заняття передбачали практичні дії дітей, наприклад, із приготування елементарних лікувальних напоїв, проведення дихальних вправ, полоскання горла, опанування простих способів самомасажу, відбору корисної їжі тощо. Читання віршів «Мімоза», «Юля погано їсть» С. Міхалкова з наступним обговоренням також може стати основою для рольової гри «Юлін лікар», «Лікар для Віті», де діти виступатимуть у ролі лікаря, який пояснює героям, що може стати наслідком такої поведінки.

Згідно з наступним напрямом, пов'язаним з працелюбністю, що вимагає терпіння і старанності (його девізом можуть

бути слова «Старанність нагороджується»), радимо спрямувати зусилля на формування в дітей усвідомлення того, що дорослою людиною стає тоді, коли починає сама реалізувати свої бажання, докладаючи зусиль, навіть якщо складно. Бажано неодноразово підкреслювати в різних ситуаціях, що в результаті докладання зусиль можна одержати бажаний результат. Потрібні лише старанність і терпіння. Цьому може сприяти проведення інтегрованого заняття, полілог «Чому не можна нічого не робити»; обговорення прислів'їв на заняттях або поза них «Хто не працює, той і не їсть», «Скільки вкладеш, стільки й візьмеш», «Без труда не витягти й рибку з річки» та інших; читання оповідання М. Носова «Латка». І все ж таки починати краще з привабливих для дітей видів роботи, наприклад пов'язаної з конструюванням, художньою працею, дослідями тощо. Це можуть бути колективні художні завдання (колаж, діорама, ігрове поле), конструювання за наданим зразком або планом. Добре, якщо діти зможуть переконатися у здатності досягти бажаного через власну працю, докладання зусиль, долання перешкод (нехай і штучно створених вихователем: нестача матеріалів або інструментів, невизначеність завдання або його ускладнення тощо). Добре, якщо і з батьками відбудеться розмова про важливість організації дитячої праці із самообслуговування вдома, виконання трудових доручень, допомоги батькам тощо.

Третій, пізнавальний, напрям (його девіз – «Знаходить той, хто шукає: будь наполегливим») має також допомогти дітям зрозуміти, як завдяки допитливості і власним зусиллям може змінитися кількість і якість знань та вмінь. Цьому може сприяти проведення полілогу «Знаю – не знаю», інтегрованого заняття, у якому через виконання пізнавальних завдань, вправ, ігор діти мають переконатися у справедливості народної мудрості «Уміти – за плечима не носити». Вихователь має підвести дітей до висновку про корисність знання й уміння в буденному житті, вигідність позиції людини, яка має освіту та досвід порівняно з тим, хто не володіє знаннями й уміннями, тобто на практиці переконатися в справедливості закону «Все

повертається тобі». Доцільним буде організувати проведення дослідів з різними матеріалами, корисними для розв'язання проблемних ситуацій.

Наприклад, як швидко зібрати воду; як знайти металеву прикрасу, яка загубилася в піску, як з'єднати два-три елементи розірваного ланцюжка, як повідомити про важливу подію людину, яка не може чути (написати), тощо. Радимо для обговорення й міркувань об'єднувати дітей в пари або трійки. Це забезпечить мисленнєву й мовленнєву активність дітей. Попро-сїть батьків розповісти історії, коли знання й уміння виявилися життєво необхідними. Спрямуйте дітей на розглядання довідників, словників, знаходження інших способів набуття знань.

Отже, висновки, яких дійдуть діти, можуть стати мотива-торами для опанування навичок читання і письма, тож варто приготувати завдання на картках з розрізною азбукою, які б могли допомогти повправляти дітей у цих уміннях.

«Все повертається тобі» – дію цього закону просто просте-жити разом із дітьми і в такій сфері, як спілкування з іншими. Саме її оберіть як наступний напрям роботи. Доброзичливість і відкритість у спілкуванні з іншими гарантує і самій людині таке ж позитивне ставлення оточуючих. Робота в цьому напрямі передбачає проведення мовленнєвих та психогімнастичних вправ, розігрування ситуацій, у яких діти мають відчутти, як різний емоційний тон розмови впливає на бажання продовжу-вати її. Полілог «Я такий, як інші, я не такий, як інші», а також розмова «Чому не можуть бути однаковими» допоможуть дітям переконатися в існуванні різних способів передачі інформації, значенні жестів, пози, міміки, доцільності їх використання в розмові з іншими. Сприятиме інформуванню та переконанню дітей розглядання ілюстративного матеріалу, складання опові-дей за змістом сюжетних картин серії «Запрошуємо до розмо-ви» А. Богуш, Н. Гавриш, а також імітаційні вправи, комуніка-тивно-мовленнєва вправа «Вчимося домовлятися» тощо.

Описана вище робота поступово підведе дітей до суті мо-рального боку дії закону «Все повертається тобі», що можна висловити у правилі «Буде тобі по справах твоїх, тож підтри-

муй і допомагай, піклуйся про слабших». Інтегроване заняття «Я і мені» має на меті допомогти дітям усвідомити важливість небайдужого ставлення до людей, які з різних причин можуть потребувати допомоги і підтримки; нагадати про людей, професією яких є рятування і допомога. На прикладі читання й обговорення текстів В. Сухомлинського, віршів А. Барто серії «Вовка – добра душа», казки В. Сутєєва «Мішок яблук» діти доходять висновку, що добрі вчинки не лише допомагають тим, хто потребує допомоги, а ще й несуть радість тому, хто на них зважається. Недарма мудрі люди кажуть: «Береш – наповнюєш руки. Даєш – наповнюєш серце». Тож доцільними можуть бути розігрування соціально-комунікативних ситуацій, зокрема полілогу «Хто, якщо не я»; виконання підгрупових завдань; доручення. Можна запропонувати після розгляду картини «Приємний вечір» складання розповідей (Комплект «Запрошуємо до розмови». А. Богуш, Н. Гавриш), внесення у них віртуальних діалогів, пов'язаних із ситуаціями пропонування допомоги і підтримки. Добре, якщо психологічні етюди будуть поєднуватися з мовленнєвими вправами на опанування мовних формул, пропонування допомоги. А практична робота на заняттях у команді допоможе закріпити одержані раніше навички, безумовно, за підтримки і прихованого керування з боку дорослого.

З ДОСВІДУ РОБОТИ:

«НАВЧИ МЕНЕ ДАРУВАТИ ПОДАРУНКИ»
(ЗДО № 47 «БЕРІЗКА» м. КРАМАТОРСЬК)

Конспект інтегрованого заняття з пріоритетом інтелектуально-мовленнєвих завдань

Мета: уточнити і закріпити знання дітей про подарунки, допомогти усвідомити подвійну природу подарунка (для дарувальника і того, кому дарують), навчити підтримувати дружні відносини: щедрість, доброту, уважне ставлення одне до одного.

Хід заняття:

1. *Вступне слово про суть дарування.* Звернення до власного досвіду дітей: хто з вас хоча б один раз приносив до дитячого садку різні предмети, книги, іграшки? Для чого? Що таке

подарунок? Чим будь-який предмет відрізняється від подарунка? Коли звичайний предмет може стати подарунком?

2. *Вправа в колі парами «Каруселька».* Діти стають парами обличчям один до одного і промовляють слова:

Я всією душею люблю тебе.

Від серця дар мій для тебе. (Діти кладуть праву руку одне одному на серце).

3. *Вихователь звертає увагу дітей на надруковане слово ПОДАРУНОК,* допомагає дітям сприйняти центральну частину цього слова – дар.

4. *Складання інтелектуальної карти:* від стовбура дерева зі словом «ДАР» намалювати «віточки – діточки» – подарувати, дарувати, дарую, подарунок, обдарований. Запитання для спрямування думок дітей: «Чи можна зробити подарунок самому собі? Наприклад, своїй руці? Що це може бути? А животу? Що можна подарувати своєму серцю?».

5. *Пригадуємо казку М. Пляцковського «Ромашки у січні»* з опорою на ілюстративний матеріал: який подарунок зробив Тявко своєму другові? Чому ми можемо похвалити песика як друга та як дарувальника? Головним є те, що Тявко догодив своєму другові. Я знаю одного хлопчика, який казав: «Я люблю прати, пилити, я вмю ліпити голови древніх воїнів і бізонів, і я зліпив глухаря і цар-пушку. І все це я люблю дарувати». Як звать хлопчика? Так! Це Денис Корабльов з оповідання Драгунського «Що я люблю».

6. *Виготовлення подарунків для гостей-педагогів.* Підкажіть, що можна зробити корисний подарунок – закладку для книжки або блокнота. Об'єднавшись у пари, діти можуть виконати завдання.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРЕДМЕТНО-ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРИРОДІ

В основі методики покладено наукове бачення загальної будови діяльності О. Леонтєва (її макроструктура); внутрішнього змісту дії, створення емоційного образу як мотиву

(І. Бех); наукові погляди щодо поняття «ставлення» (І. Бех, О. Бодальов, Я. Коломінський, Б. Паригін, М. М'ясищев), зокрема зосереджено увагу на загальній методологічній платформі дослідження, яку складає особистісно орієнтований, компетентнісний, діяльнісний, комунікативний підходи; за основний засіб формування соціально доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку обрано процес створення зовнішньої соціальної ситуації (емоційного образу сприймання як мотиву дії та ставлення (І. Бех)); дотичним засобом, однак не менш важливим, визначено сюжетно-рольову гру для виявлення та формування об'єктивних мотивів дій та ставлень дітей старшого дошкільного віку. Зміст методики формування визначають також підібрані та розподілені форми роботи з дітьми старшого дошкільного віку за умови дотримання вікових особливостей дітей.

Процес оптимізації виховної роботи, спрямованої на формування соціально доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметноперетворювальній діяльності з об'єктами природи, варто здійснювати за педагогічних умов, які пов'язані між собою, доповнюють одна одну, працюють як необхідні поряд із послідовно підібраними передумовами. До педагогічних умов відносимо такі: пріоритет ровесницьких стосунків, створення творчого простору занять на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, урізноманітнення форм взаємодії суб'єктів освітнього процесу з домінуванням проектної діяльності, формування готовності педагогів до психолого-педагогічного супроводу процесу формування соціально доцільної поведінки старших дошкільників.

Суттєво важливими для процесу формування соціально доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності є зміни, що відбуваються у контексті формування самосвідомості старшого дошкільника, що спрямує його до усвідомлення дії, довільної поведінки.

Виникнення потреби та мотиву діяти, перетворювати об'єкти природи, виходячи на рівень мети створення стосунків з ровесниками, з'являється тоді, коли для цього створені необхідні

передумови. Послідовне формування передумов відображає розкриття особливостей процесу формування. Заданий дорослим зразок, підкріплення дій дітей уявленнями про об'єкти природи, дії з ними, приклади та реальні прояви ставлення до ровесників, об'єктів природи, ставлення дорослих до дітей, об'єктів природи є достатніми передумовами. Поряд із ними, важливим та необхідним є процес задоволення потреби дитини старшого дошкільного віку, який визначається цілеспрямованою діяльністю та в основі якого лежать наукові погляди О. Леонтєва (макроструктура людської діяльності), І. Беха (створення емоційного образу як мотиву; внутрішній зміст дії).

Ми дійшли висновку, що першочерговим завданням є надання дитині мети предметно-перетворювальної діяльності, щоб задовольнити та сформувані її потреби: у спільній діяльності (ігровій), спілкуванні з ровесником, у предметно-перетворювальній діяльності, у яскравих та сильних переживаннях. Це надасть змоги дитині співвіднести власні суб'єктивні уявлення про себе з її об'єктивним змістом, віднайти засоби оволодіння метою як об'єктом. Водночас ми спирались на досвід дітей старшого дошкільного віку. Далі ми мали сформувані мотив, за якого дитина може реалізувати власну потребу. Механізм виникнення мотиву забезпечує процес створення емоційного образу під час розгортання соціальних ситуацій як виховних. Перш за все ми підібрали літературні твори, зміст яких відображає мету предметно-перетворювальної діяльності, яка підкорена потребам дітей; суспільні вимоги, з якими ми маємо працювати під час розгортання соціальних ситуацій, які насичені діями дітей та ровесників, дорослих, ставленням дітей до ровесників, ставленням дорослих до дітей, об'єктів природи, як образи сприймання, емоційні образи. Починали працювати із твором, звертаючи увагу на розгляд самої суспільної вимоги, надаючи дітям інформацію про суспільну вимогу для стимуляції їхньої внутрішньої та зовнішньої діяльності.

Оптимальними формами роботи вважаємо бесіди за літературними творами, які дозволяють педагогу під час розгляду соціальних ситуацій використати образно-виражальні засо-

би, драматизовані словесні описи та наочне зображення, щоб розповідь, пояснення, читання вихователя були яскравими. Ускладнюємо інформацію за рахунок встановлення зв'язків та протилежностей під час відтворення суспільної вимоги, яка передбачена змістом літературного твору. Використовуємо звернення до досвіду дитини, що дозволяє загострити увагу на суспільній вимозі, з якою діти ще не зустрічались. Акцентуємо увагу дітей на тому, що джерелом емоційного переживання дитини є ставлення літературного героя до ровесника, дорослого, об'єкта природи.

Продовжуємо використовувати бесіди, які охоплюють нові аспекти дій та ставлень дітей, дорослих, які ще не відомі старшим дошкільникам. Для цього відбираємо літературні твори відповідного змісту. Продовжуємо підкріплювати емоційні образи під час екскурсій, зустрічей із садівниками, використовуючи досвід вихователів, родини. Пам'ятаємо, що емоційне переживання ситуацій має бути сильним, щоб у дітей виникло враження, яке надовго збереже емоційно насичений образ суспільної вимоги у їхній свідомості. Також створюємо ситуацію первинної демонстрації суспільної вимоги, у якій присутнє уявлення про дії, ставлення конкретного дорослого, ровесника. Для забезпечення таких ситуацій застосовуємо приклад вихователя та його чіткі коментарі щодо власних дій. Дотичними є використання прикладів альтернативних дій та ставлень літературних героїв (доброзичливий – недоброзичливий); демонстрації вихователем власного ставлення поза процесом створення соціальної ситуації. У результаті маємо створений емоційний образ суспільної вимоги у дитини як мотив.

Неодноразово звертаємось до змісту літературних творів задля розширення меж об'єктів природи, ставлень між героями, які викликають дитячі емоції з метою вироблення стійкого емоційного ставлення до пережитого дитиною, літературним героєм, що є результатом узагальнення багаторазових ситуативних переживань дитини (О. Запорожець, Д. Ельконін). Поява емоційних переживань не тільки уможливорює стійкість емоційного ставлення, але дозволяє дитині перебувати в стані

літературного героя, діяти разом з ним, уявляти себе діючим, доводити діяльність до кінця, щоб отримати результат. Педагогу важливо звернути увагу на емоційне ставлення дитини до змісту дії, що має значення для його засвоєння; визначити, умовно, наскільки йому вдалося викликати у дитини до ровесника, літературного героя, об'єкта природи емоційне ставлення.

Водночас педагог має орієнтуватися, коли варто ускладнити зміст та структуру предметно-перетворювальної діяльності, чи відбуваються емоційні зміни у дитини стосовно до ровесників, об'єктів природи, що перебувають під впливом усвідомлено засвоєних словесних пояснень та під впливом особистої ігрової діяльності; звертати увагу на завершення предметно-перетворювальної діяльності, спілкування ровесників під час неї, чи отримує дитина задоволення.

Змістовна та цікава дія вимагає пояснення з боку педагога, яке має супроводжуватись орієнтовними діями вихователя з об'єктом природи, спілкуванням з ровесниками (присутність трьох дорослих для дітей). Вихователь послідовно показує дії, що є основою для сюжетно-рольових ігор, сприяє формуванню образу мети та способу виконання дії з об'єктами природи. Уявлення, які виникають у дітей про те, що їм потрібно зробити, у якій послідовності, визначають процес практичного виконання дій, що впливає на програвання ролі у сюжетно-рольовій грі, полегшує вибір ставлення до ровесника, об'єкта природи та його відображення у ролі.

Коли дитині зрозумілий зміст соціальної вимоги, важливо використати засоби, які допоможуть їй співвіднести соціальну вимогу із власним «Я», що діє, і прийняти рішення, усвідомивши, що вона сама здатна його прийняти, проявити ставлення до себе як активного суб'єкта (я можу відтворити рослину, проявити ставлення до ровесника, об'єкта природи). Таким засобом є сюжетно-рольові ігри. До змісту та сюжету ігор уводимо предметноперетворювальну діяльність з об'єктами природи. Діти розподіляються на підгрупи, обирають ролі, обирають реальні предмети для гри самостійно, маючи досвід,

підкріплений емоційними враженнями, уявленнями після екскурсії, бесід, обговорення літературних творів. Наповнюємо сюжет гри соціальними відносинами між ровесниками (брат і сестра), соціальними відносинами між людьми (мама, тато, мама і продавець, діти, дорослі і водій), суспільним смислом їхньої діяльності, який відповідає реальності побаченого дітьми раніше (зразок програвання сюжету вихователем, екскурсія до Украфлори), реальні відносини між людьми.

Враховуємо стосунки між дітьми, які грають. Беручи на себе роль, дитина навчається проявляти соціально доцільну поведінку, підкорюючи її вимогам, які є в ролі, переживає почуття героя, якого грає. А роль сприяє тому, щоб дитина соціально доцільно діяла: перетворювала об'єкти природи у позитивному сенсі задля інших, будувала стосунки з ровесниками. Супідрядності мотивів сприяє роль, яку грає дитина, у ній вона може легко відмовитися від розпочатої гри, щоб посадити квіти для мами, виокремити час для відвідин магазину, забезпечення власної предметноперетворювальної діяльності інструментами (предметами), об'єктами природи та діяти заради іншого. Вихователь має надати дитині можливість досягти успіху в грі. Факт спостереження предметно-перетворювальної діяльності дорослих (рідних людей) з об'єктами природи, коли дитина залишається бездієюю у даному процесі, під час гри руйнується. Завдяки змісту літературних творів та прикладу проявів соціально доцільної поведінки дорослого, педагог має урізноманітнити відносини між дітьми у грі, реальні предмети та сюжет гри задля уникнення емоційного звикання до ролі, яка сприяє прояву соціально доцільної поведінки у дитини. Об'єкти природи (реальні, зображені на ілюстраціях) мають стимулювати дії дитини за рахунок своєї різноманітності. У грі дитина отримує досвід виконання дій, складає вміння формулювати мету, що потрібно зробити, щоб ...? Присутність мовної регуляції дії відображає усвідомлення дії, дозволяє констатувати усвідомлення дитиною можливості діяти соціально доцільно.

Сюжетно-рольові ігри «Супермаркет «Зелений сад», «Супермаркет «Зелений сад» № 2» забезпечують формування

мотивів дії у дітей старшого дошкільного віку з об'єктами природи за врахування відтворення дії, а саме ігрової ролі; сприяють вихованню вміння обирати для себе ролі як узагальнені соціальні професіональні функції дорослих, здійснювати такі функції у своїх діях, будувати відповідні ситуації та сюжет гри, що становить предметний зміст гри (див. Додаток Г). Такі ігри також дозволяють педагогу врахувати у кожній ігровій ролі правило дії (дитина проявляє себе відповідно до правил дії, які складають реальну соціальну функцію дорослого); створюють умови для формування потреби дітей старшого дошкільного віку у дії з ровесниками та об'єктами природи, прояву ставлення дітей до ровесників під час дії з ними та об'єктами природи; дають можливість загострити увагу на діях дітей стосовно до ровесників у процесі гри через зміст гри; розгорнути соціальні відносини у грі.

Під час розгортання сюжетно-рольових ігор, визначення їхньої мети, ми орієнтувалися на потреби дітей, які маємо задовольнити та сформувані. Образ поведінки, яку програє дитина у ролі, регулює власне поведінку дитини. У самій меті – діяти як мама, продавець, водій, садівник, для дитини є завдання – діяти як мама, яка піклується про дитину, звертається увічливо до продавця, дякує за об'єкт природи, який придбала; діяти як бабуся, яка вчить онуків садити цибулинки весняних квітів, діяти як садівник, що доглядає квіти. За допомогою мовних кліше, з досвіду відвідин магазину дитина відпрацьовує в собі соціально доцільну поведінку та програє її для отримання соціально значущого результату. Під час гри створюються умови для формування мотивів для наступних проявів соціально доцільної поведінки. Спочатку ми діємо для задоволення інтересу до процесу, потім задля краси, яку створюємо власними руками для людей. Мотив – зробити корисне для людей – є суспільним. Іноді можемо спостерігати мотив особистої користі, інтересу до самої предметно-перетворювальної діяльності.

Маємо виокремити особливості мотивів, які демонстрували діти: дитина діє для себе, для людей, яких знає та яким симпатизує (ровесники, близькі дорослі); зв'язок між мотивом

і ціллю максимально близький та очевидний для дитини (дитина може уявити, для чого і для кого вона діє); мотив має наочну форму (дії з реальними об'єктами природи) та її зв'язок з метою (посадити цибулинку, щоб виросла квітка); мотиви у більшості випадків є особистими. Однак у грі спостерігаємо особисті мотиви поряд із мотивами суспільними. Зважаємо на той факт, що дитина має використати результат предметно-перетворювальної діяльності з об'єктом природи – результатом дії, яку вона виконала (придбала цибулинку, щоб посадити; виростила квітку, щоб подарувати).

Враховуючи, що змістом гри є відносини між людьми, роль, яку взяла на себе дитина, вона виконує, дотримуючись правил. Це спонукає її програвати ставлення до іншої людини, в кінцевому результаті зосереджувати увагу на суспільних відносинах між людьми, які вимагають соціально доцільної поведінки. Педагогу важливо звернути увагу на те, що діти мають бути поінформовані про характерні особливості діяльності, яку виконують дорослі; сприяти тому, щоб ігрові дії дітей відповідали реальним діям та послідовно виконувалися; розуміти, що сюжетно-рольова гра є проявом соціально доцільної поведінки дітей у дії.

Ми продовжуємо розгортати предметно-перетворювальну діяльність – дії дитини разом із процесом формування ставлення старшого дошкільника до ровесника, об'єкта природи. До сформованого мотиву діяти та проявляти ставлення з урахуванням потреб дитини, її відповідного досвіду у процесі спілкування з дітьми, уточнюємо загальну, суб'єктивну мету предметноперетворювальної діяльності, яка дана дитині в об'єктивних умовах під час соціальних ситуацій, що виникли безпосередньо на прогулянці, за опосередкованого втручання педагога.

Дитина має усвідомити найближчий результат, досягненню якого сприяє її предметно-перетворювальна діяльність. Для здійснення мети вона має діяти (відтворити квітку). Ця мета має бути даною в об'єктивних умовах (діти побачили зламане листя квітки). Ми зосереджуємо увагу на об'єктив-

нопредметних умовах для досягнення мети: у процесі ситуації конкретизуємо зі старшими дошкільниками мету (що потрібно зробити?); виявляємо умови її досягнення, наголошуємо на способах здійснення дій – операціях. Процес конкретизації мети вимагає звернення педагога до дітей (що ми маємо досягти?), що дозволить їм усвідомити майбутній результат; (у який спосіб це може бути досягнуто?), що визначається об'єктивно-предметними умовами.

Дозволяють продовжити процес формування соціально доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи дидактичні ігри, які варто проводити після бесід за літературними творами, коли у дітей актуалізовано потреби, розглянуто з ними суспільні вимоги, об'єктивно-предметні умови, дії літературних героїв, мету предметно-перетворювальної діяльності, ставлення літературних героїв один до одного за врахування досвіду дітей.

Такі дидактичні ігри сприяють проявам у дітей ставлення до завдання, до обставин (умов) дії, розуміння та прийняття дії. Залучаючи дітей до дидактичних ігор, ми формуємо у них потребу в знанні, інтерес до нового джерела, яке розширить їхній досвід, удосконалюємо пізнавальні вміння та навички. Водночас ми актуалізуємо досвід дитини та вчимо використовувати його під час ігор, формуємо бажання досягти ігрової мети, виграти.

Старші дошкільники дотримуються правил гри, що допомагає їм розв'язувати ігрове завдання. Наявні у змісті дидактичних ігор відомі для дітей літературні герої або сюжети дають змогу формувати соціально доцільну поведінку, уможливають її майбутні прояви щодо об'єктів природи та ровесників. Рухливі ігри як засіб формування соціально доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи важливо проводити після вище вказаних форм роботи у зв'язку із тим, що їх зміст дозволяє узагальнити уявлення дітей про суспільні вимоги, об'єктивно-предметні умови, мету предметно-пере-

творювальної діяльності та вкотре програти на свіжому повітрі кожен крок до досягнення суспільно значущого результату у команді. Змістове наповнення рухливих ігор може відображати сюжети відомих для дітей літературних творів, поєднуватись із діями героїв, які проявляють ставлення до об'єктів природи. У додатках ми пропонуємо низку рухливих ігор, які дають можливість закріпити та актуалізувати прояви соціально доцільної поведінки старших дошкільників до ровесників та об'єктів природи.

2.2. СОЦІАЛІЗУЮЧИЙ ЕФЕКТ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

СОЦІАЛІЗУЮЧИЙ ЕФЕКТ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Інтерактивні технології – це технології, спрямовані на взаємодію учасників навчально-виховного процесу, їхнє співробітництво, діалог. Основним результатом застосування інтерактивних технологій є набуття вихованцями готовності і здатності до комунікативної і сумісної діяльності, формування певних інтерактивних умінь. Л. Масол виділила такі основні групи умінь: уміння слухати партнерів і виявляти до них прихильність, доброзичливість, толерантність; уміння переконувати, аргументувати власну думку, керувати емоційним станом; уміння дискутувати, підтримувати зворотний зв'язок, ініціювати спілкування, досягати компромісу; уміння взаємодіяти, співпрацювати, встановлювати ділові контакти, працювати у парі, малих групах, колективно.

Таким чином, в основі інтерактивних технологій лежить спілкування.

Як викладено нами у попередніх параграфах, значну роль у соціалізації дитини якраз і відіграє її спілкування з однолітками, а потім – з дорослими людьми. Саме інтерактивні технології і створюють умови для спілкування дітей.

Особливу нішу серед інтерактивних технологій займають інтерактивні мистецькі технології. З огляду на комунікативну функцію мистецтва, яка виявляється у різних видах та спосо-

бах спілкування і передбачає діалог з митцем – автором мистецького твору, діалог з художнім образом твору, діалог з педагогом, діалог з іншими дітьми щодо твору, внутрішній діалог з самим собою, розуміємо, що пізнання мистецтва неможливе без активної і творчої роботи.

Соціалізаційний ефект інтерактивних мистецьких технологій наявний і досить вагомий. Розкриємо його на прикладі технології спрямованого колективного обговорення художніх творів (розроблена американськими фахівцями І. Хаузен і Ф. Єнавайном для міжнародного проекту «Формування образного мислення» (VTS). Ця технологія впроваджувалась у різних країнах світу, також була адаптована групою вітчизняних фахівців (Масол Л. М., Бібік Н. М., Рагозіна В. В. та ін.) у 1999–2003 роках на базі НМЦ «Інтелект» і пройшла апробацію в українських навчальних закладах та була рекомендована МОН України для використання у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів. Ґрунтовно підходить до програми, особливості технології викладено у посібниках до програми.

Програма ФОМ спрямовується на розвиток здібностей сприймати й інтерпретувати художні образи за умови відсутності будь-якої інформації про автора і картину, що дозволяє дітям – учасникам обговорення – вичерпувати зміст твору з нього самого: вдивлятися у твір і, актуалізуючи свій досвід (життєвий, мистецький, соціальний), інтерпретувати даний художній твір – його художній образ, засоби виразності тощо.

Основними відмінностями від традиційного навчання (наприклад, бесіди за картиною) і специфічними особливостями методу є наступні пункти:

- це технологія, що передбачає опосередковану участь педагога у колегіальному обговоренні художнього твору дітьми; роль дітей – максимально активна, вони домінують у процесі обговорення;
- відсутність будь-якої інформації щодо художнього твору і його автора, художніх засобів та ін.;

- діяльність дітей полягає у спостереженні репродукції твору, пильному спогляданні твору і відповідях на запитання педагога, що стимулюють мислення дітей і мотивують виробляти свої гіпотези та аргументувати їх. Відповідно, у дітей розвиваються мислення (аналіз, синтез та інші мисленнєві операції), мовлення (діти висловлюють свої думки, наводять докази), почуттєва сфера (діти переживають художні образи), пізнання (діти черпають багато інформації завдяки спогляданню художнього твору й інтерпретації його змісту та ознайомленню з думками і версіями щодо твору інших дітей), комунікативні уміння (діти вчать слухати і чути інших учасників обговорення, толерантно дискутувати з іншими, переконувати, наводити аргументи);
- педагог ставить дітям питання відкритого типу, що вибудовані в алгоритм, і правильно реагує на відповіді дітей – підтримує виключно всі відповіді позитивно у формі парафраза, що є ключовим елементом технології як і лінкінг – пов'язування думок.

В основі методики – фасилітована дискусія з системою запитань педагога: «Що відбувається на картині?», яка спрямована на висловлення дітьми всього того, що вони визначили, і стимулює заглиблюватися у сюжет картини, розповідати про події, персонажів, частини зображення та ін. «Що ще відбувається на картині?», – спонукає уважніше розглядати елементи картини. Необхідність аргументації забезпечують уточнюючі запитання: «Що ти тут бачиш такого, що дозволяє тобі так говорити?», «Де це ти побачив?», «Як це можна зрозуміти з картини?», – які наближають дитину до об'єкта сприймання.

Додаткові запитання вводяться поступово: «Що тут відбувається? Що можна сказати про це зображення? Що ще ви тут помітили? Хто може щось додати? Можливо, хтось помітив те, про що ще не говорили?». Всі картини вибудовано у послідовні тематичні ряди з ускладненням відповідно досвіду дітей: на 2–3-му роках навчання вводяться портрети і міські (сільські) пейзажі, історико-побутові картини й відповідно з'явля-

ються запитання: «Що ви можете сказати про цю людину? Що ви можете сказати про місце, де це відбувається? Що можна доповнити, говорячи про місце дії?». Важливими складовими технології є парафраз (чіткий і лаконічний переказ думки дитини близько до її смислу педагогом) і пов'язування думок, або лінкінг (сприяє розгортанню групової дискусії, мотивує дітей здійснювати самостійний пошук, сприймати нові ідеї та трансформувати власні). Застосування ФОМ дозволяє дитині самостійно розпізнавати зміст картин, засоби, що є особливо цінним для неї.

Отже, у процесі застосування цієї технології діти навчаються таких способів взаємодії, які потім успішно практикують в інших видах діяльності – ігровій, пізнавальній та ін. – вони уважно вислуховують один одного до кінця, не перебивають, змінюють свою думку з огляду на почуте, аргументують свій вислів, порівнюють свої судження з думками іншого учасника, узгоджують свої думки з думками інших та ін. Все назване вище надалі навчатиме дітей правильно вибудовувати дискусію, вести діалог і полілог – формуватиме якості, важливі у соціальному житті.

Зміст художніх творів для сприймання і обговорення та його значення для соціального розвитку дитини

Художні твори несуть у собі величезний пласт культури людства – пізнаючи їх, дитина набуває художнього досвіду, сконцентрованого у цих творах, соціалізується, збагачує себе як особистість. За умови системного художньо-естетичного навчання і виховання у ЗДО, як зазначається у Базовому компоненті дошкільної освіти, дитина 6–7 років сприймає мистецькі твори як естетичні об'єкти; виявляє себе емоційно сприйнятливою та естетично чуйною до художніх творів; виявляє здатність насолоджуватись мистецтвом, пізнавати його образну специфічність; комуніціє з приводу змісту і краси твору, його засобів; із задоволенням наслідує мистецькі зразки, розуміє різні способи створення художніх образів; інтегрує в творчих завданнях власні інтереси, уподобання, цінності,

набутий мистецький досвід сприйняття і відтворення прекрасного; виявляє художню активність як складову особистісної культури.

Надзвичайно корисним для пізнання старших дошкільників є сприймання і обговорення мистецьких творів. Щодо творів для сприймання і обговорення з дітьми існують декілька позицій дослідників. Традиційною точкою зору є погляд, що дітям необхідно демонструвати художні твори реалістичні, позитивного змісту, з красивими зображеннями, які пробуджують почуття прекрасного. З огляду на доступність дитячого сприймання слід уникати творів релігійного змісту, а також картин із відтворенням насильства, смерті, катастроф і згубних природних явищ. Сучасні дослідники вважають необхідним розширювати сприймання дітей показом художніх творів інших стилів, не обмежувати сприймання дітей одним видом чи напрямом мистецтва, наприклад абстракціонізмом, а пропонують до розгляду дітей мистецтво різних видів, епох, стилів, зокрема й живопис ХХ століття, бо «усяке малярство здатне промовляти до дитини», крім цього – «діти несвідомо засвоюють багато способів бачення, які походять з глибини найдавніших живописних традицій».

А результати експериментів польських вчених М. Карчмажик і К. Лапот-Дзерви підтверджують більшу зацікавленість дітей картинами С. Далі, П. Пікассо та ін., ніж ілюстраціями у шкільних підручниках, що засвідчує потребу сучасних дітей у вивченні не тільки реалізму, але й інших мистецьких напрямів. Беручи до уваги дослідження С. Тиссерона, авторки вважають допустимим застосування у роботі з дітьми творів експресивного змісту, навіть із відбиттям у них страху, агресії, смерті (наприклад, у роботах З. Бексінського), що при обговоренні картин допомагає дітям пережити різні моменти буття, актуалізувати власний досвід сприйняття, співвідносити з ним сюжет твору – це розвиває практичне життєве мислення, уяву і творчість.

Дослідник Ф. Барб-Галль у книзі «Як розмовляти з дітьми про мистецтво» наводить індикатори, які допомагають педа-

гогу визначитися з тим, що ж найбільше приваблює дітей віком 5–7 років: яскраві, теплі і контрастні кольори, чіткі форми; об'ємне, рельєфне зображення, що сприймається «як живе»; все, що відбиває фактор речей і апелює до дотикових відчуттів; різноманітні постаті, які знаходяться у різноманітних рухах і станах, передають різні емоції; знайомі дитині місця – парк, дім, ліс, місто та ін.; прості, але деталізовані композиції; картини і скульптури з експресивним змістом. За результатами експериментальних досліджень Р. Чумічова робить висновок, що найбільше діти проявляють зацікавленість картинами побутового жанру, де відображено працю, відпочинок, дозвілля та ін. теми.

З урахуванням досліджень психологів, музейних працівників і педагогів у програмі ФОМ для сприймання дітей мистецькі твори з найкращих музеїв світу згруповано у ряди по 3 твори, що мають одну тематику, наприклад «Сім'я», «Ігри», «Мама», «Праця», «Відпочинок» та ін.

На наше глибоке переконання, саме сюжетні картини з доступним і відповідним віку дитини змістом найбільш впливатимуть на соціальний розвиток дитини, оскільки даватимуть широкий простір для пізнання, осмислення побаченого і почутого у процесі обговорення з однолітками, а також для розвитку інших процесів, особливо мовлення і комунікації.

Інтерактивна авторська технологія художньо-творчої діяльності старших дошкільників «Картини творимо самі»

Досліджуючи інновації й аналізуючи їхній вплив на загальний і художньоестетичний розвиток дітей, нами у співавторстві з Очеретяною Н. В. – науковим співробітником лабораторії естетичного виховання ІПВ НАПН України – розроблено курс занять «Картини творимо самі» для дітей старшого дошкільного віку, стрижнем якої є авторська методика художньо-творчої діяльності старших дошкільників, що ґрунтується на ознайомленні і використанні манери митця – художника, скульптора дизайнера, архітектора у виконанні власних робіт

за мотивами його творів. Зазначений курс впроваджено у практику роботи різних типів ЗДО. Метою курсу є художньотворчий розвиток старшого дошкільника у процесі сприймання, аналізу інтерпретації і виконання власних робіт за мотивами творів українських митців. Заняття проходить із використанням Альбомів художньо-творчої діяльності дітей.

Важливою особливістю курсу є ознайомлення дітей у процесі практичної роботи з художнім мистецтвом України – творами художників минулого та сьогодення. Слід наголосити на таких умовах проведення роботи: необхідності грамотного добору художніх творів (найперший критерій – реалістичність зображення); відповідності інтересам дошкільників (цікавий сюжет, доступний сприйманню зміст), їхнім пізнавальним потребам (знайомство з художніми жанрами, стилями, напрямками та ін.); опануванні авторською методикою.

У процесі сприймання картин і художньо-творчої діяльності старші дошкільники вчать розрізняти види (живопис, графіка, скульптура), жанри (портрет, пейзаж, натюрморт) образотворчого мистецтва, практикуються у малюванні, ліпленні, аплікації, вивчають мову образотворчого мистецтва і технічні прийоми роботи з художніми матеріалами, зокрема опановують нетрадиційні техніки, поєднують їх, відстежуючи незвичайні візуальні ефекти і їхні можливості в увиразненні художнього образу. Розроблені у курсі завдання доцільно використовувати на заняттях з предметного, сюжетного, декоративного малювання зі старшими дошкільниками. Особливості технології художньо-творчої діяльності дитини:

- спрямованість на особистісний розвиток, розвиток художньо-естетичних якостей;
- врахування вікових можливостей дітей 5–7-ми років і специфіки образотворчої діяльності дошкільників: привнесення нехарактерних для неї елементів дитячого досвіду з інших сфер (предметної, мовленнєвої, ігрової), що компенсує певну обмеженість технічних умінь, недостатнє володіння дітьми образотворчими засобами, що не дозволяє вповні реалізувати задуми. На підґрунті

цієї особливості методика передбачає залучення дітей у значущі для них види діяльності – гру, спілкування, театралізацію та ін.;

- поєднання різних типів занять в одному: опанування елементів нових знань і ознайомлення з новими способами і техніками безпосередньо у процесі пояснення і демонстрації педагогом чергується з опрацюванням способів дій дітьми та привнесенням творчих елементів у свою роботу. Важливо, що педагог не надає попередньо зразка і алгоритму виконання конкретної роботи, наприклад, створення картини (в чому полягає суттєва відмінність цієї методики): він тільки попередньо пояснює, показує і практикує разом з дітьми способи роботи з матеріалом і техніки зображення у контексті теми заняття і твору митця – показує і коментує, наприклад, малювання пальчиками і долоньками, ліплення певних рельєфів, утворення паперових деталей без ножиць у аплікації та багато ін. Усі ці дії разом із педагогом опрацьовує і дитина. Однак доповнює художній образ чи задумує свій, втілює його і дає назву творові за мотивами картини художника сама дитина. При цьому спрямованість методики на забезпечення переходу від зображувально-репродуктивної діяльності дітей (пов'язаної із засвоєнням технік роботи з матеріалами і наслідуванням творчої манери, способів вираження митців) через частково творчу (доповнення готового зображення деталями, частинами зображення) до самостійно творчої (створення власного художнього образу) реалізується за умови виконання педагогом функцій фасилітатора, помічника, демонстратора зразків можливих способів зображень, комунікатора, організатора процесу взаємодії дитини – суб'єкта діяльності – з дітьми із собою (як іншими суб'єктами) і художником (квазі-суб'єктом) через його твір;
- спрямованість на активну пошукову діяльність дитини, а не на «готову роботу за зразком педагога» – такий підхід забезпечує комфортний розвиток 5–7-річкам з різним

рівнем художнього досвіду: пропедевтичного (домальовування окремих штрихів, плям, мазків на тлі контурного зображення картини або фону, деталей одягу персонажів тощо), репродуктивно-зображувального (імітація зображення картини художника), творчого (втілення задуму за мотивом твору митця) етапів. Загальновідомою є більша зацікавленість дитини процесом художньої творчості, ніж результатом, до чого так прагнуть педагоги. Однак не варто «підганяти» дітей: доцільно навести приклади з життя художників минулого, які допоможуть їм комфортно визначитися із завданням – експериментувати чи закінчувати роботу, копіювати чи створити своє. Так, багато художників, щоб навчитися малювати, брали уроки у відомих митців і спочатку тільки копіювали їхні картини, намагалися правильно повторити лінії, підібрати кольори, відтворити форму предметів – тим самим набували художніх умінь. І вже згодом вони втілювали свої задуми у відомих на весь світ картинах.

Водночас в історії відомі й інші приклади: син знаменитого російського художника Василя Тропініна, знаного своїми чудовими портретами, – Арсеній, отримавши художню освіту під керівництвом свого батька у Петербурзькій академії мистецтв, назавжди залишився тільки копієстом його картин – проте дуже талановитим, хоча й не написав своїх творів. Отже, кожна людина є індивідуальністю і сама робить свій вибір у творчості. Розглянемо реалізацію методики на прикладі заняття, завданням якого є створення картини за мотивами твору М. Приймаченко. Етапи роботи:

А) *Сприймання художнього твору*: з метою спрямування уваги до картини педагог запрошує розглянути її репродукцію. Зацікавити, викликати первинний інтерес до мистецького твору можна у різний спосіб (рядком з вірша, загадкою, цікавим фактом про картину чи її персонаж).

Б) *Активна комунікація під час організованої педагогом дискусії за змістом картини (дивимося-бачимо-розмірковуємо) (технологія «Формування образного мислення»)*. Серія

спеціальних запитань пошукового характеру: «Що відбувається на картині? Що ще відбувається? Що ти бачиш тут такого, до дозволяє тобі так думати (вважати, говорити)?» і характер реагування на них педагогом (приймання кожної відповіді і її парафраз, пов'язування думок дітей, показ дітьми частин зображення, про які вони розповідають та ін.) стимулює старших дошкільників виявляти свій досвід – художній, життєвий у спілкуванні з іншими учасниками дискусії, розповісти про картину, її зміст і торкатися аналізу засобів виразності, а отже, виявляти рівень свого образного мислення, уяви, сприймання.

В) *Аналіз засобів виразності на картині* – цей етап може поєднатися з попереднім, оскільки у процесі обговорення діти можуть з'ясувати, якими образотворчими засобами скористався художник (колір, форма та ін.), щоб передати, наприклад, рух корабликів, потік річки, сонячну погоду та ін. Якщо ж дітей більше зацікавив сюжет і обговорення не достатньо стосувалося способів зображення, то доцільно після відповідей дошкільників застосувати уточнювальні запитання, «підхоплюючи» і розвиваючи їхню думку. Наприклад, якщо дитина стверджує, що на картині зображено початок осені, педагог спонукає до аргументації: «Що вам підказує, що на картині рання осінь?». Відповідь: листочки калини ще зелені, однак вже жовтіють, на калині з'явилися ягідки та ін. «Як художник нам про це повідомив? Що він використав, щоб зобразити теплу, сонячну, привітну осінь?» (на картині багато теплих кольорів). «Що нам вказує на вітряну погоду?» (хвильки на річці).

Надати уявлення про існуючий зв'язок між засобами виразності і утвореним образом допоможуть прийоми: завдання від зворотного «Що б змінилося, якби художник застосував інший матеріал – наприклад пластилін, глину?»; «Що б змінилося, якби художник використав інші кольори?» (при цьому педагог прикладає і закріплює магнітами вирізані з паперу по контуру деталі зображення, але інших ніж на картині кольорів (наприклад, кораблики жовтого, оранжевого, фіолетового кольорів, суцвіття калини біло-рожевого кольору та ін.)). Ці дослідницькі прийоми допомагають зробити такі висновки: художник

використовує мову образотворчого мистецтва для створення певного художнього образу.

Г) *Опанування способів роботи з художніми матеріалами і технікою зображення, корекція відбувається у художніх іграх-вправах «Ми – художники», «Вчимося у художників» та ін.* Так, педагог демонструє певний прийом, наприклад, нанесення «плям» пальчиком, умоченим у гуашеву чи акварельну фарбу (при цьому діти на окремих аркушах разом з ним експериментують і вчаться наносити плями кінчиком пальчика, всією пучкою, робити пальчиком короткі і довші мазки – прийоми, які знадобляться для створення своєї картини). Далі педагог ще раз привертає увагу дітей до картини і пропонує їм подумати, які б прийоми вони використали для малювання суцвіть калини, листочків, травички, корабликів.

Д) *Виконання дитиною роботи за мотивами художнього твору.* Дошкільнику пропонується аркуш для роботи: з кольоровим зображенням картини з вибіленими попередньо місцями або зображення картини тільки контуром. Малювання старшим дошкільником своєї картини може стати його власним проектом: від народження задуму – через вибір засобів – до самостійного виконання і придумування назви. Так, у роботі за мотивами картини М. Приймаченко можна використати природні матеріали (сухоцвіти, листя, плоди, насіння), які після висихання фарби прикріплюються на двосторонній скотч і утворюють ефект фактурного зображення.

Е) *Художні ігри «Подорожуємо разом з художником», ігрові ситуації «Уявімо, що ми....»* сприяють «входженню дитини» в картину, програванню її подій в дитячій уяві, переживанню і проживанню емоцій персонажів. Так, діти уявляють себе пасажирами на корабликах і розповідають, куди вони плывуть, кого зустрінуть у подорожі, які пригоди на них чекають і т.д. Продовженням художніх ігор стають розігрування діалогів, програвання ролей, театралізація, тобто активна творча взаємодія в інших сферах – музичній, ігровій, мовленнєвій.

За мотивами творів сучасних українських художників діти створюють роботи з використанням різних художніх матеріа-

лів. Так, у реалізації задуму за темою картини Ю. Мацика діти виконують рельєфне зображення з пластиліну. Педагог тільки підказує прийоми створення яскравих кульок: взяти жовтий пластилін, скачати кульку, розплескати її на долоні і прикріпити до відповідного зображення. Аналогічно робляться біла, зелена та червона кульки. Синю, оранжеву та рожеву кульки можна створити в інший спосіб: відривати шматочки пластиліну і по черзі наліплювати їх на зображення кульок. Свій рельєф можна прикрасити стекою або посипати блискітками.

Для 5–6-річок і більш старших дітей цікаво застосовувати у створенні картин нитки і тканини різної фактури, кольорів, орнаментів. Так, картина художника А. Перейма вражає своїм багатоманіттям кольорів, і у відтворенні образу старші дошкільники можуть використати шматочки тканин блакитного, синього, жовтого, бузкового, зеленого кольорів (не обов'язково однотонних), яким вони надають відповідних їхньому задуму форм (вирізають ножицями деталі картини) і наклеюють їх на обрані місця своєї картини.

СИСТЕМА МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В ЗДО З ФОРМУВАННЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ СОЦІАЛЬНО ДОЦІЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПРЕДМЕТНО- ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ З ОБ'ЄКТАМИ ПРИРОДИ

Реалії функціонування методичного кабінету в дошкільному навчальному закладі зумовили впровадження в освітній процес сучасних методик та забезпечення умов для їх адекватної апробації і подальшого використання. Рамки співпраці НДІ та ЗДО на основі взаємних чинних угод, річних планів роботи, різних форм взаємодії дозволяють упровадження методики формування феномену – соціально доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи.

Упровадження в освітній процес ЗДО методики формування соціально доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметноперетворювальній діяльності з об'єктами природи,

яка ґрунтується на наукових поглядах О. Леонтьєва (макро-структура людської діяльності), І. Бєха (створення емоційного образу як мотиву; внутрішній зміст дії), Т. Алексеєнко, А. Лякішевої, П. Анохіна, В. Ядова, застосуванні різних типів ігор, літературних творів як засобів формування означеного процесу передбачає врахування організаційних особливостей, які пов'язані із системою методичної роботи в ЗДО. Забезпечення системності та цілісності освітнього процесу, урізноманітнення форм налагодження ровесницьких стосунків, насичення середовища, яке організоване для взаємодії між ровесниками та підтримки спілкування дітей, використання предметноперетворювальної діяльності з об'єктами природи, відбувається за врахування специфічних особливостей співпраці НДІ та ЗДО.

Зауважимо, що методичний аспект роботи закладів дошкільної освіти з формування соціально-комунікативної компетентності дошкільників вперше досліджувався в контексті взаємодії лабораторії та ЗДО. Метою дослідження було створення системи методичної роботи, яка, ґрунтуючись на системному та особистісному підходах, забезпечила б упровадження технології формування соціально доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи. До основних напрямів дослідної роботи ми віднесли такі: забезпечення теоретичного підґрунтя щодо здійснення дослідних завдань; озброєння педагогів-практиків механізмами побудови соціально доцільної поведінки у старших дошкільників; використання традиційних та нетрадиційних форм роботи з вихователями для розкриття та формування дитячих потреб, мотивів.

Науковці визначають поняття «система» як порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чогонебудь; прийнятий порядок; форму суспільного устрою; системний підхід як загальнонаукову методологічну концепцію, особливу стратегію наукового пізнання і практичної діяльності, що орієнтує на розгляд складних об'єктів як деяких систем, що дозволяє визначити загальне ключове поняття системного підходу – систему як множину

елементів з відносинами та зв'язками між ними, які утворюють цілісність.

Використання системного підходу до дослідження соціально доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку та предметно-перетворювальної діяльності з об'єктами природи як системи із множиною елементів (вихователі старших груп) та взаємозв'язків між ними є необхідним з огляду на існування специфічних властивостей складної системи у кожній із її підсистем. Зокрема, для зазначених елементів характерні особливості; взаємозв'язок та взаємозалежність елементів між собою; наявність внутрішньої організації, яскраво вираженої ієрархічності. Цілісність системи методичної роботи як системи досягається через складові елементи, існування у зовнішньому середовищі, від якого залежить система та з яким вона взаємопов'язана, наявність мети, наявність суперечностей. Можна вести мову про те, що вище перераховані характерні особливості складної системи є притаманними визначеним елементам, відповідно належать і системі методичної роботи в ЗДО, яка забезпечує впровадження методики формування, що характеризує її як складну.

Зауважимо, що в дошкільному закладі як системному утворенні ми виокремили на різних рівнях управління (адміністративному, методичному, оперативному) такі суб'єкти як завідувач, методист, практичний психолог, соціальний педагог, музичний керівник та інші елементи системи, що підпорядковані системам більш високого рівня та беруть участь у впровадженні технології формування соціально доцільної поведінки дітей, яку реалізують вихователі старших груп. Отже, розглядаючи систему методичної роботи в ЗДО як цілісну, визначаємо її як таку, що підпорядкована та створена для функціонування відповідно до цілей, визначених людьми та для людей.

Послугуючись критеріями, які визначено на основі наукових поглядів А. Авер'янова, щодо основних форм взаємодії систем у притаманних для них суперечностях (взаємодія системи з джерелом існування; взаємодія системи з якісно різ-

номанітними системами; взаємодія якісно тотожних систем) ми побудували систему методичної роботи, у якій враховано компоненти (внутрішні суперечності), а саме взаємодія якісно тотожних систем (вихователі старших груп ЗДО, методична служба), взаємодія цих систем з якісно різними системами та з джерелами існування. До перелічених компонентів ми зарахували критерії та їхні показники, що, на нашу думку, розкривають систему методичної роботи, якою опікується методична служба в ЗДО, та дозволяють упровадити методику формування соціально доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи в освітній процес.

З огляду на загальні принципи методичної роботи, принцип особистісної орієнтації, системного, особистісного підходів, у контексті теми дослідження було здійснено діагностичне опитування (анкетування), спостереження, вивчення та аналіз педагогічної документації, що дали змогу вивчити ставлення педагогів до проблеми, виявити позитивні та негативні сторони їхньої діяльності, причини важливості впровадження у практику освітнього процесу методики формування соціально доцільної поведінки у дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи.

У рамках підвищення професійної компетентності педагогічних працівників ЗДО використано традиційні форми роботи з педагогами, що спрямовані на активну участь у методичних заходах (семінарах-практикумах, індивідуальних консультаціях, групових консультаціях, педагогічних годинах, колективних переглядах). Для удосконалення професійної творчості передбачено нетрадиційні форми роботи з вихователями, які доповнили традиційні форми роботи: розігрування етюду «Дія та вчинок під кутом зору старшого дошкільника»; гра з елементами менеджменту «Наш проект» (проектний аналіз).

Зокрема, під час семінару-практикуму «Гра як метод та засіб формування соціально доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку» відпрацьовано етюд «Дія та вчинок під кутом зору старшого дошкільника», метою якого було навчи-

ти педагогів використовувати особистісний підхід до дітей, здійснювати покрокові дії, проявити ставлення до ровесника під час предметно-перетворювальної діяльності з об'єктами природи, обираючи на себе різні ролі дітей старшого дошкільного віку, дорослих. Вихователі обирають картки за номером. На картці вказано роль та її характеристику. Для перевірення та підготовку до ролі надано від 5 до 7 хвилин кожній із підгруп. Вихователь (роль) розпочинає зустріч із дітьми старшого дошкільного віку (ролі) та може вправляти дітей у дії прикладом іншої дитини, короткою підказкою; діти мають діяти самі та разом домовитися про посадку цибулинка ірису; вихователь та інші присутні дорослі не заважають дітям діяти. Кожна підгрупа вихователів демонструє етюд одночасно. У таблиці 2 розподілено ролі для вихователів та подано їхні характеристики.

Таблиця 2

<i>Роль для педагога</i>	<i>Потреба дитини</i>	<i>Матеріал для дії</i>
	потреба у спілкуванні з однолітками	цибулинка 1, яку дає вихователь
	потреба у визнанні однолітками	лієчка 1 нова
	потреба у визнанні дорослими, оцінці дорослого;	грунт у пакеті 1
	потреба предметна	пляшка води, яку приніс (ла) з дому, не хоче ділитися своїм
добррозичлива	діє за вказівкою дорослого	совочок або пластиково-ва ложечка 1
вдячна	в отриманні суспільно значущого результату	пластиковий стаканчик
шаноблива	причина дії – одноліток (дію заради тебе), готова діяти з власної ініціативи	цибулинка ірису

Вихователь демонструє висадку ірису. Пропонує дітям домовитися та посадити цибулинку ірису. У разі прояву само-

стійності дитини бажає їй допомогти. Вихователь-методист спостерігає, під час етюду веде мову про дії вихователя:

- вправляти дітей у дії прикладом іншої дитини, короткою підказкою;
- діти мають діяти самі та разом домовитися про посадку цибулинки;
- вихователь та інші присутні дорослі не допомагають дітям діяти.

Зазначимо, що розігрування етюду дозволяє вихователям відчутти потреби дітей старшого дошкільного віку, прожити їх у ролі, усвідомити важливість самостійних дій для дитини, покрокового виконання дії, предметно-перетворювальної діяльності з об'єктом природи, отримання суспільно значущого результату; проявити ставлення до ровесника під час програвання ролі та спілкування.

Під час дослідної роботи було здійснено роботу, яка пов'язана із самоосвітою педагогів: враховано тематику індивідуальних проблем, над якими працюють педагоги взагалі та в поточному навчальному році; відбувалося складання індивідуальних планів з підвищення професійного рівня; обговорення новинок педагогічної літератури; обмін досвідом роботи; взаємовідвідування; опрацювання нормативно-правової бази, інноваційних технологій, наукових статей.

Методистами було загострено увагу на теоретичних засадах процесу формування соціально доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи, які становили методологічну основу дослідження та забезпечили впровадження технології формування цієї соціально доцільної поведінки. Стратегічною ціллю було визначено дотримання напряму формування соціально доцільної поведінки як дій дітей, під час яких відбувається становлення особистості, її потреб, мотивів, ставлень до себе, ровесників, об'єктів природи, розгортання предметно-перетворювальної діяльності, саме під час якої дитина має можливість звернутися до власного досвіду дій, ставлень; визначити способи дії. Визначення проміжних цілей дозволи-

ло тримати процес формування в системі, зокрема означити та поліпшити процес підготовки та впровадження методики, здійснити проміжний контроль за результатами, що є важливими з огляду на вибір форм роботи з дітьми, педагогами, батьками. Завдання наукового співробітника та методичної служби полягало в адекватному донесенні до педагогів теоретичних засад процесу формування соціально доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку, забезпеченні їх друкованими матеріалами.

Поряд із цим задля розширення професійного світогляду педагогічних працівників було передбачено проведення заходів, що формують у педагогів потреби у розгляді та опрацюванні наукових праць, які розкривають механізми дії складових методики через різні види діяльності дітей старшого дошкільного віку; у відвіданні та участі в методологічних, науково-практичних семінарах, конференціях, які розгортаються у стінах Інституту проблем виховання НАПН України.

Уведення до педагогічної ради питань, пов'язаних із організацією формувального етапу НДР, самого процесу формування, донесення до вихователів важливості нового знання, впровадження принципу особистісної орієнтації дозволили представнику НДР та методичній службі координувати та налагоджувати зв'язки з колективом педагогів; доводити до їх відома етапи та аналіз проведення НДР, результати роботи зі старшими дошкільниками та вихователями; визначити шляхи співпраці ЗДО з сім'єю.

У рамках діагностики, моніторингових досліджень методичною службою передбачено діагностичні та моніторингові дослідження роботи та професійної компетентності педагогічних працівників: діагностика педагогічної майстерності педагогічних працівників, які залучені до НДР; моніторинг розвивального середовища в кожній старшій групі; моніторинг програмно-методичного забезпечення освітнього процесу в старших групах; моніторинг якості організації освітнього процесу в межах НДР (формувальний етап); моніторинг роботи з батьками.

Зауважимо, що організуючим центром всієї методичної роботи з педагогами є методичний кабінет на чолі з вихователем-методистом, який забезпечує інформаційну підтримку діяльності усіх структурних підрозділів методичної служби; контролює форми і методи роботи, спрямовані на підвищення професійної майстерності педагогів; організовує систему заходів з розвитку творчого потенціалу вихователів; поряд із цим координує впровадження методики формування на всіх етапах.

До цільових функцій методичного кабінету було віднесено: врахування перспектив розвитку дошкільної освіти та специфіки діяльності дошкільного навчального закладу; специфіки планування упродовж 3-х, 6-ти років шляхів співпраці лабораторії дошкільної освіти і виховання та вихователя-методиста ЗДО; особливостей уведення змісту, заходів, форм роботи до завдань річного плану ЗДО; специфіки організації нетрадиційних форм роботи з педагогами ЗДО; специфіки організації традиційних форм роботи з батьківською громадою.

Доцільним є розгляд особливостей організації нетрадиційних форм роботи з педагогами ЗДО у рамках формувального етапу заявленої НДР з огляду на актуальність використання проектного аналізу як методу, що дозволив організувати та впровадити міні-проект «Трояндовий сад» в умовах дошкільного навчального закладу. За Ю. Богоявленською, проектний аналіз вивчає сукупність методів і прийомів, за допомогою яких можна розробити проект документально та визначити умови його успішної реалізації.

Проектний аналіз дозволяє вдосконалювати процес прийняття рішень при розробці та реалізації проекту. Беручи за підґрунтя базову ідею, яка складає розгляд можливостей задоволення потреб дітей старшого дошкільного віку (у спілкуванні з однолітками, дорослими, у діях з однолітками та дорослими, які підпорядковані перетворенню предметів), шляхи вибору найкращих варіантів на різних рівнях підготовки проекту (підготовчому, основному, завершальному) та прийняття рішення про впровадження проекту; врахування точки зору всіх учас-

ників проекту – суб'єктів (вихователів, батьків, адміністрації ДНЗ), що мають необхідні для проекту ресурси, було зроблено висновок щодо важливості впровадження проекту в інтересах дітей. Реалізація проекту вимагала управління ним на кожному із етапів, тож до цього процесу було долучено педагогів, які на кожному із рівнів проекту здійснювали координаційну та керівну функції. Задля впровадження проекту «Трояндовий сад» педагогів було залучено до гри «Наш проект».

Маючи в арсеналі уявні ресурси для здійснення проектів та поняттєве-термінологічний апарат (за Ю. Богоявленською), ми запропонували вихователям створити власні проекти, які можна було б упровадити в умовах ЗДО. Педагоги мали можливість розробити концепції проектів, до яких входили: оточення проекту – чинники впливу на його підготовку та реалізацію; внутрішні та зовнішні чинники впливу; внутрішні чинники впливу – взаємини між учасниками, професіоналізм команди, стиль керівництва, засоби комунікацій, розподілені на учасників.

Матеріали для вихователів щодо розробки проектів отримали уточнення у вигляді визначень: проект – це цілеспрямований процес створення умов для дії старших дошкільників з ровесниками та об'єктами природи і прояву ставлення старших дошкільників до ровесників та об'єктів природи. Об'єктами природи могли бути рослини (одна або кілька, з якими можна діяти в умовах ЗДО).

Результатом гри, окрім створених педагогами проектів, стало визначення вихователями важливості орієнтації на досягнення цілі, присутності динамічного оточення, наявності завдань із визначеними параметрами, витратами, часом і результатами, необхідності швидкої реакції на зміни погодних умов і вирішення завдань, які постають безпосередньо, необхідності координування в процесі реалізації проектів, урахування можливих обмежень (оточення, фінансових, забезпечення людьми, знаннями та досвідом, інструментами, науковим підґрунтям для здійснення проектів).

Важливими моментами в упровадженні розробленої системи методичної роботи стали: урахування індивідуальних осо-

бливостей педагогів, індивідуального педагогічного досвіду, рівнів педагогічної майстерності, стилю спілкування між методистом та вихователями; організація життєдіяльності дітей у закладі, групах дітей старшого дошкільного віку; розклад годин відвідування дітьми закладів, що здійснюють підготовку дітей до школи (центрів розвитку дитини, інших).

Отже, запропонована та впроваджена система методичної роботи в ЗДО у контексті проблеми формування соціально доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-перетворювальній діяльності з об'єктами природи озброює педагогів новим знанням, актуалізує педагогічні умови оптимізації вище зазначеного процесу формування за умови дотримання специфічних особливостей цієї системи функціонування в межах ЗДО; дозволить у найближчий час оцінити ефективність методики формування зазначеного феномену та впровадити результати НДР в педагогічну практику.

**З ДОСВІДУ РОБОТИ:
«СОЦІАЛІЗУЮЧИЙ ХАРАКТЕР ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ
ЗІ СТАРШИМИ ДОШКІЛЬНИКАМИ
ЗА ПРОГРАМОЮ “ВПЕВНЕНИЙ СТАРТ”» –
ЦР «Моя умнічка» м. Київ
(на прикладі реалізації теми «Добрі справи»)**

Найважливішим основоположним принципом освітньої роботи зі старшими дошкільниками за програмою «Впевнений старт» є діяльнісний підхід. Говорячи про діяльність, ми маємо на увазі не просто зайнятість дитини чимось, а оволодіння її структурними ознаками – розумінням образу результату, усвідомленням мети та формування вміння формулювати цілі, свідомий відбір способів досягнення результату, тобто активна участь на всіх етапах здійснення процесу. Все це означає, що чим більше усвідомлення дитиною питань: «ЩО РОБИМО? НАВІЩО? КОМУ ЦЕ ПОТРІБНО? ЯК? В ЯКИЙ СПОСІБ МОЖЕМО ДОСЯГТИ БАЖАНОГО РЕЗУЛЬТАТУ? ДЕ, В ЯКІЙ СИТУАЦІЇ?», тим більший розвивальний вплив діяльності на дитину, на розвиток її психічних процесів (пам'ять, мислення,

мовлення, увага, увага тощо) та особистісних якостей (само-стійності, активності, ініціативності, допитливості, наполегливість, креативності та ін.). Саме за діяльнісного характеру організації життя дитини дошкільного віку всі її особистісні досягнення стають результатом досвіду її продуктивної взаємодії з дорослими й однолітками, малим і великим природним світом та світом людей. Лише виявляючи різні види активності, дитина має можливість переходити з репродуктивного рівня (дія за зразком дорослого) на творчий рівень.

Пам'ятаємо про специфічні дитячі види життєдіяльності старшого дошкільника – образотворчу діяльність, художню, музичну, пізнавальну, дослідно-пошукову, побутово-господарську, спілкування, гру, та ін. Вони виконують функції змістовного збагачення культурного досвіду дитини у її конструктивній взаємодії з іншими людьми, що й забезпечує якісні зміни її особистісного зростання, спричиняє розвиток життєвих навичок та компетентцій як результату дошкільної освіти. Дитина, у якої розвинені вольова регуляція, самостійність, основи світогляду та своєрідна картина світу, мотивація до прояву різного роду активності, усвідомлення себе та життєві навички, демонструє дошкільну зрілість і готовність до нового способу організації життя, готова до систематичного шкільного навчання.

Іншим ключовим принципом є орієнтованість на формування компетентної особистості, що розглядається в програмі «Впевнений старт» як засіб відновлення порушеної рівноваги між освітою, запитами суспільства і реальними потребами та очікуваннями батьків в оцінках результатів. Зміна знань-інформуючих професійних дій педагога на компетентнісний підхід стосується кожної ланки освіти: від дошкільної до вищої та полягає у визначенні особливих вимог до розвитку особистості учасників освітнього процесу. Адже для результату навчання важливим стає не лише те, що знає вихованець (або фахівець, зокрема педагог), але як він може діяти, якими цінностями керується в організації своєї діяльності. Програма свідомо орієнтує на реконструювання змісту діяльності в такий спосіб, щоб компетентнісний підхід не залишався тільки

освітнім гаслом. Саме тому програмні завдання чітко охоплюють у будь-якій діяльності ціннісне ставлення до сформованих знань, навичок, збагачення досвіду використання знань та навичок в самостійній діяльності дитини.

Упровадження програми «Впевнений старт» надає учасникам освітнього процесу досвід практико-орієнтованої освіти. На відміну від традиційної дидактики, орієнтованої на засвоєння знань, практика пропонованого впровадження спрямована на набуття не лише знань, а й умінь і навичок практичної діяльності, – досвіду взаємодії та досвіду творчої діяльності, який виступає критерієм сформованих компетентностей (соціальних, комунікативних, пізнавальних, образотворчих та ін.). При цьому досвід діяльності набуває статусу дидактичної одиниці. Отже, при компетентнісному підході традиційна тріада доповнюється новою дидактичною одиницею «знання – вміння – навички – досвід діяльності». При цьому характер діяльності (репродуктивний за зразком чи творчий) надає принципово важливу характеристику активності та розвитку вихованців (і педагогів), оскільки враховує досягнення особистісних якостей людини (риси характеру, цінності, волява регуляція діяльності).

Зауважимо, що особливість упровадження проекту «Впевнений старт» полягає в багатоваріантному принципі організації життєдіяльності дітей, який може бути у форматі повного дня, занятійної групи Центру розвитку дитини, індивідуальних занять в умовах родинного виховання тощо. Щоб запобігти акцентуації уваги педагогів на знаннєвому підході, автори обрали блоково-тематичний принцип організації змісту, що ґрунтується на інтеграції різних сфер пізнання. П'ять тематичних блоків конкретизуються у вісімнадцяти підтемах, кожна з яких проживається дітьми і дорослими протягом двох тижнів (десять робочих днів). Кожен з днів тижня тематично орієнтований і характеризується домінуванням одного з видів дитячої діяльності: комунікативної, ігрової, дослідно-пошукової, мовленнєвої тощо. Хоча методичний супровід до програми і подає педагогам і батькам чіткі методичні орі-

ентири – алгоритм побудови дня, конкретні методичні розробки, проте педагоги мають право самостійно конструювати день з урахуванням інтересів і можливостей дітей з того набору форм і методів, які пропонують автори, чи додати до них свої розробки.

Протягом дня діти мають можливість не лише брати участь в організованих формах групового навчання, а й самовизначатися в різних видах активності, діючи одноосібно чи в малих підгрупах. Важливо організовувати різні моменти дня, наповнені значимими для дітей традиціями і ритуалами. Останні два дні (9–10) проживання теми мають специфіку щодо організації життєдіяльності. Протягом цих двох днів реалізується проект (ідеї стосовно цього педагог може почерпнути з Книги вихователя).

Особливе місце в послідовності днів належить п'ятниці, своєрідному клубному дню, коли батьки мають можливість завітати до дитячого садка та долучитися до добрих дитячих справ. Це дуже швидко стає цікавою традицією і навіть допомагає батькам відпочити після важкого тижня, а вихователям – презентувати власну роботу та досягнення дітей. Важливо, щоб це не сприймалося батьками як суворе зобов'язання, а вихователями – як звіт-виправдання. За нашим задумом, це передусім привід для спілкування та взаємодії, можливість взаємозбагачення і підтримки один одного.

Проілюструємо сказане на описі організації життєдіяльності дітей протягом останніх двох днів проживання теми у реалізації творчого проекту.

Ранкову зустріч варто присвятити налаштуванню на проекту діяльність.

Зробити ранок особливим можна, залучивши дітей до прикрашання групової кімнати святковими прикрасами. Після проведення ранкових ритуалів («Я прийшов», спільне привітання, обговорення стану природи, заповнення календаря і підняття «сонечка») запросіть дітей взяти участь у друкуванні на картках «зимових» слів. Нагадайте про особливість наступних двох днів, коли ви будете займатися цікавою важливою справою ра-

зом і потім влаштуєте веселе свято, запросивши батьків. Радимо з самого ранку налаштувати дітей на дружню роботу і провести контактні ігри, наприклад із гімнастичними палками, з яких діти, об'єднавшись у підгрупи, можуть формувати паркан за заданим зразком, чи будинок, чи святкову ялинку. Зауважуйте необхідність попередньо домовлятися про спільний результат.

План розгортання проекту:

1. *Спільне коло – початкова розмова для мотивації і спрямування учасників.* Розпитайте дітей про їхнє ставлення до новорічних свят, досвід святкування в родині, подарунки, на які вони чекають, досвід привітання дорослих в родині. Поясніть, що зусиль Діда Мороза не вистачає на всіх, адже він один, а тих, хто бажає отримати подарунки, багато. Тож Діду Морозу варто допомогти. Чи не бажають діти приєднатися до такої доброї справи?

2. *Актуалізуйте уявлення й досвід дітей про новорічні свята.* Перегляньте відео про святкування нового року в різних країнах світу; після перегляду попросіть дітей розповісти про традиції, які виявилися найбільш цікавими для них. А потім запропонуйте розглянути плакат «Зимові свята» з комплексу і розкажіть про традиції святкування зимових свят в Україні.

3. *Попросіть дітей разом з вами продекламувати тексти колядок і щедрівок, веселих зимових віршів,* якими діти готові бавити своїх однолітків і дорослих.

4. *Пригадайте, що вирізняє Діда Мороза з-поміж інших людей,* які елементи зовнішності є обов'язковими, покажіть дітям, як можна виготовити і прикрасити ковпаки діда Мороза, з чого та як виготовити білу бороду.

Активності першого дня проекту:

- зранку проведіть словесні та імітаційні ігрові вправи на закріплення знань дітей про зимові свята, розваги, зимові види спорту. Розташуйте в робочій зоні ілюстративний матеріал до теми «Зимові свята» та зимові слова. Спонукайте дітей до розмов навколо малюнків і слів. Пограйте в загадування й розгадування загадок про зимові явища;

- протягом дня перегляньте з дітьми мультфільм про святкування Нового року в лісі й обговоріть його. Обов'язковим моментом має стати міркування, як допомогти Діду Морозу привітати зі святами дорослих і дітей. Підкажіть можливі адреси доброчинності (це можуть бути діти-інваліди; старенькі самотні люди, які проживають поблизу від дитячого садочка, тощо);
- разом із дітьми підготуйте подарунки й оформіть їх. Допоможіть придумати, як зробити сюрприз тим, кого малюки мріють привітати: можна зробити таємний сюрприз, типу «подарунок під двері», а можна влаштувати свято і вручити подарунки особисто.

Активності другого дня проекту:

- у ранковому колі проаналізуйте результати проведеної напередодні спільної роботи, дайте можливість дітям поділитися враженнями від спільної діяльності: вони можуть переглянути подарунки, повправлятися у святкових промовах. Запропонуйте зробити святкові листівки з привітаннями. Нехай діти визначають, хто буде малювати, хто друкувати слова, а хто промовляти вітання;
- влаштуйте приміряння вбрання маленьких Дідів Морозів і вправляння у промовлянні гучним голосом привітань;
- запропонуйте дітям повправлятися в організації веселих ігор: «Хто не боїться Діда Мороза?», «Хто гучніше – я чи ви?», «Заморожу!», «Пеньочки» та інші (опис ігор – на сайті);
- протягом другої половини дня здійсніть ігрову частину проекту. Дайте можливість дітям виступити в ролі помічників Діда Мороза, зробити подарунки батькам, друзям та передати свої таємничі подарунки для дітей-інвалідів і стареньких самотніх людей. Запропонуйте заспівати з батьками веселих новорічних пісень, поводити хоровод.

Наприкінці свята запропонуйте дітям сфотографуватися разом з подарунками, зробленими власноруч. Розпитайте в дітей і батьків, які в них з'явилися відчуття від підготовки і от-

римання подарунків, чи відчули діти себе помічниками Діда Мороза та які їхні наміри щодо такої допомоги надалі. Запропонуйте дітям і батькам обмінятися думками і враженнями.

З ДОСВІДУ РОБОТИ:

«ЖИТТЯ ДІТЕЙ МАЄ БУТИ ЯК ПОВНОВОДНА РІКА» –
ЗДО № 67 «Сонячний» м. Краматорськ
(застосування інтерактивних технологій в освітньому процесі
дошкільного закладу)

Організація життєдіяльності дітей у дошкільному закладі має бути такою, щоб наповнювати кожен день особливими за змістом, емоційно насиченими справами. Більшість часу в українських садочках традиційно проходить в унормованому форматі розкладу дня.

Проте природа дітей потребує радості, творчого самовираження засобами різних видів діяльності. Упродовж кількох років нами було накопичено досвід надання п'ятниці статусу саме такого дня, який наповнений незвичайними, цікавими, особливими справами. Дня відмови від звичайного темпу, ритму, розкладу, регламенту, від навчання й повчання. І хоч ми все одно всі виконуємо свої обов'язкові щоденні справи, але ці справи мають бути незвичайними, такими, які нам робити радісно і дуже приємно. І, можливо, саме тому, як засвідчує досвід, яким ми і хочемо поділитися, розвивально-навчально-виховний ефект від цього дня надзвичайний. До того ж особливий настрій дня п'ятниці є дуже важливим для успішної соціалізації наших вихованців, їхнього особистісного розвитку.

Чому саме п'ятниця? У численних матеріалах щодо планування освітнього процесу за блоково-тематичним принципом, пропонуючи спосіб планування за сферами життєдіяльності, прихильники цього підходу радять кожен день з понеділка по четвер присвячувати якійсь з ліній розвитку, а п'ятницю зробити узагальнюючим днем. Ідея з особливим статусом п'ятниці видалася нам продуктивною, і тепер можемо запропонувати принаймні шість способів її незвичайного, веселого і цікавого

проживання. Але перш ніж схарактеризувати форми проживання п'ятого робочого дня, наголосимо на окремих важливих, на нашу думку, моментах, від яких значною мірою залежить його успіх.

Найголовнішим принципом проживання п'ятниці має бути принцип свободи і радості. Якщо ми називаємо цей день днем відмови від упорядкованої буденності, то і незначні відступи від задуманого повинні сприйматися не як порушення, а як ще один можливий варіант розвитку подій. Обраний формат п'ятниці також передбачає підготовку, проте план самої підготовки і проведення мають бути максимально гнучкими. Наголосимо, що цей принцип повинен передусім реалізуватися адміністрацією дошкільного закладу, адже від неї залежить рішення про надання свободи вихователям у виборі способу проживання п'ятниці, мінімізувати жорсткість контролю за регламентом і якістю перебігу її подій.

По-друге, масштаби п'ятничних радощів можуть бути різними: в межах окремої групи (зустріч з цікавими людьми, дослідна лабораторія, СІП тощо), у форматі міжгрупової взаємодії (наприклад, «Гостини», СІП чи Театр, підготовлений старшими для менших), охоплювати паралельні групи (дітей одного віку) – це можуть бути ігрові змагання або похід; і навіть все «громадянство» дошкільного закладу: від менших до старших, а також педагогічний колектив і батьків вихованців (наприклад, День батьківського самоуправління, День здоров'я). Під час річного планування можна продумати послідовність різних форм, доцільність їх чергування з домінуванням, безумовно, малих форм організації. Представимо в алгоритмізованому вигляді найбільш ефективні, на наш погляд, форми проживання п'ятниці. Оразу попередимо наших колег – ми не маємо наміру відкрити Америку, тобто більшість описаних форм час від часу реалізовується в дошкільних закладах. Проте йдеться, ще раз наголосимо, про створення радості для себе, а не про роботу на глядача, на оцінку. Погодьтеся, це різні речі. І, по-друге, ми виступаємо з пропозицією зробити такі дні регулярними і створити

разом спільний банк ідей цікавого й радісного проживання п'ятниць, щоб нам всім було добре.

Соціально-ігрове проектування

Гра в різні часи була і залишається однією з найбільш проблемних наукових і практичних зон. У сучасній грі особливо гострі проблеми. Вони відомі фахівцям, і тому ми не будемо аналізувати причини збіднення дитячої гри та того, що сучасні діти грають не так, не в ті ігри і не вміють грати разом. Проте значення ігрової діяльності принаймні для дітей дошкільного віку і тепер залишається вирішальним.

Поняття «соціально-ігрове проектування», коротко СІП, можна розбирати за смислом слів, які його складають, причому ключовим в цьому словосполученні, на нашу думку, буде слово проектування. Тобто СІП – не просто гра і не тільки гра, а гра, яка народжується, розгортається, відбувається у процесі її проектування. Головне в ній не предметно-ігрове маніпулювання, а соціальна взаємодія, взаємовідношення, взаємозалежності між учасниками гри згідно обраних ними соціальних ролей.

У кінці вісімдесятих років минулого століття, коли педагогіка співробітництва була надзвичайно популярною, ідеї організації соціально-ігрової взаємодії широко впроваджувалися в шкільну (О. Газман, С. Соловейчик, М. Щетінін та ін.) і навіть дошкільну практику (В. Букатов, А. Єршова, Н. Михайленко, Т. Тарунтаєва, Є. Шулешко та ін.). Соціально-ігрове проектування вперше було впроваджено в дошкільних закладах, але, на жаль, за об'єктивних і суб'єктивних причин не було підтримане і поширене. Втім, на нашу думку, воно має надзвичайний соціалізуючий, розвивальний потенціал і обов'язково повинне відродитися в сучасних дошкільних закладах.

Соціально-ігрове проектування – процес, який вимагає достатнього простору і часу для нормального розгортання ігрового сюжету. Проектування, на відміну від соціально прийнятого значення цього терміна, не передбачає довготривалого планування. Діти мають навчитися планувати дії, так би мови-

ти, не вперед, а всир. Наприклад, ігровий фрагмент «Вулиця» в структурі великої гри «Місто» для реалізації вимагає (у груповій кімнаті чи на майданчику) створити вулицю, оздобити її тротуарами, дорожніми аксесуарами (світлофор, зебри-переходи, дорожні знаки тощо), запрудити її транспортом, організувати його нормальний рух без аварій. Крім того, вулиця – це не лише дорога, а ще й будинки – житлові і суспільні (магазини, перукарні, кафе тощо).

Отже, щоб все це ігрове дійство організувати, потрібен час. Групова кімната також, на відміну від правил її щоденного оформлення, має перетворитися на велике ігрове поле. Можливо тому в жорстко регламентованих буднях дитсадівського життя на нього просто не вистачає часу. А п'ятниця може стати саме тим днем, який дасть змогу дітям насолодитися грою і набути безцінного досвіду взаємодії з іншими, ігрового спілкування, який дозволить кожній дитині визначитися зі своїм соціальним статусом у групі ровесників, а також закріпити здобуті раніше знання, вміння. Цей вид гри реалізує декілька рівнів соціального розвитку дитини. Передусім рівень міжособистісного спілкування дітей і педагогів, рівень ролівої взаємодії, тобто тих ролей, які вони обрали за сюжетом гри; також у процесі соціально-ігрового проектування діти наближаються до усвідомлення реальних суспільних стосунків і закономірностей великого, дорослого світу.

Старші дошкільники, на відміну від малюків, дійсно здатні спланувати й розгорнути сюжет, зануритися в нього і тривалий час одержувати надзвичайне задоволення від перебування у просторі гри. Поступово зменшується участь вихователя в керівництві грою, збільшується ініціатива й активність дітей. Обов'язковим для дітей цього віку є загальне орієнтування, проектування, спільне обговорення, що передує самій грі. Зауважимо, що в процесі соціально-ігрового проектування доцільно запровадити і реалізувати протягом навчального року послідовно декілька великих ігор. На початку гри в процесі вступної розмови, коли вихователь мотивує дітей на сюжет, їм пропонується спочатку невеликий фрагмент гри.

У тій же грі «Місто» це може бути фрагмент «Вулиця-дорога». Кожного наступного разу вихователь пропонує дітям у вже знайомій грі піти далі в розгортанні сюжету. Так, відносно зазначеної теми це може бути фрагмент «Вулиця – будинки, споруди». Ще пізніше – фрагмент «Підприємства міста. Люди – мешканці міста». І останнім може бути фрагмент, який зв'яже цю гру з новою, наприклад «Сім'я» з фрагментами «Похід у супермаркет», «Відвідування лікаря», «Гості», «Вихідний на природі» тощо. Кожний наступний раз після вступної розмови, спрямованої на загальне проектування сюжету, взаємодії учасників, діти швидко відновлюють те, над чим «працювали» попередні рази. Тобто, наприклад, щоб у новій грі зайнятися оформленням «вітрин» магазинів, будівлею житлових будинків, оздобленням вулиць і майданчиків, швидко відновлюється вулиця, яку спроектовано минулого разу.

Алгоритм вступної розмови повинен містити такі моменти: мотивація («Давайте!..»), обговорення того, що ми знаємо про тему гри (наприклад, що обов'язково є в місті? Без чого місто – не місто? і т. ін.), як і з чого можна виготовити, створити, спорудити (з якого матеріалу; які правила виконання не можна порушити – будинок не повинен бути без даху, вулиця не може бути без розділової смуги й тротуару тощо). Потім відбувається розподіл ролей, завдань, доручень. Причому педагог намагається триматися лише в межах загального керівництва, надаючи дітям максимальної свободи дій. Допустимі лише поради, адже загальний для п'ятниці закон – це задоволення і радість для всіх.

Зауважимо також, що пропозиції вихователя і масштаби запланованого мають відповідати віковим можливостям дітей, їхньому рівню світобачення, життєвої обізнаності. Так, якщо педагог запропонує хоч би і дітям старшого віку розгорнути гру «Космодром», то навряд чи дочекається якихось реальних пропозицій і яскравої гри в роботу центру управління польотом, дій космонавтів, обслуговуючого персоналу, оскільки діти не можуть грати в те, чого не знають, не бачили, не уявляють собі. Гра має бути реальною, цікавою, максимально наближеною до реального життя, щоб стати «школою життя».

Дитяча дослідна лабораторія

Науковці різних часів так і не вирішили одностайно, який вид діяльності є для дошкільників провідним. Чимало прихильників думки, що провідною для дошкільників є дослідно-експериментальна чи дослідно-пошукова діяльність (О. Дьяченко, Л. Венгер, М. Веракса, М. Поддьяков, О. Поддьяков та інші). Адже, дійсно, дитина, якщо їй не заважати, активно й дуже прискіпливо досліджує довкілля, робить напрочуд феноменальні умовиводи. У теорії і практиці дошкільної освіти експериментування займає почесне місце. Але, як завжди, обмаль часу на те, щоб організувати експериментування не формально, не тільки з демонстративними дослідями, які проводить вихователь (діти при цьому лише дивляться), щоб усім, а не тільки одиночним щасливчикам, можна було б спробувати поекспериментувати з матеріалами. Не багато, на жаль, таких дошкільних закладів, у яких реально створено дитячі дослідні лабораторії. Їхній статус відомий – гурткова робота. А якщо спланувати роботу дослідної лабораторії серед заходів п'ятниці... Який приріст допитливості, ініціативності, інтелектуальної й мовленнєвої активності дітей можна б було одержати! Тут головне не розпорозуватися, а зосередитися на досить вузькій темі («Якості, властивості, функції паперу», «Взаємодія тканини, паперу з різними видами рідини», «Чарівні дріжджі», «Пластилін, його властивості й можливості» тощо), але опрацювати її досконало.

Серед методів роботи дитячої дослідної лабораторії доведено доцільність застосування пізнавального діалогу, демонстрації з коментарем, проведення дослідів з наступним обговоренням, полілогів, творчих завдань та ін. Для старших дошкільників важливо ще й привчитися фіксувати результати спостережень, обов'язково поміркувати над тим, що здивувало, які корисні уроки можна винести стосовно властивостей речей і способів їхнього використання. Добре, якщо педагог організує дітей у невеличкі групи, кожна з яких одержить завдання знайти спосіб з'ясувати самостійно, а потім доповісти про те, яке завдання було, що придумали, який результат

одержали, як зафіксували. Після виконання завдань групи можуть обмінюватися дослідами.

Пошукові дії дітей мають завершуватися певною практичною діяльністю: якщо це робота з тістом – випіканням печива чи пирога; якщо робота з папером – виготовленням якихось паперових виробів у різний спосіб; якщо проводили досліди з рідинами, то можна влаштувати у великих мисках водну флотилію або приготування смачних напоїв. Фантазія безмежна.

Гостини або гостьовий день

Усі державні документи, що унормовують зміст і процес набуття дошкільної освіти в Україні, націлені на формування у дітей життєвої компетентності, свободоспроможності, без якої людині, дійсно, неможливо соціалізуватися, визначити своє місце серед інших, навчитися взаємодіяти. У цьому контексті важко знайти більш доцільний спосіб залучення дітей до набуття життєвого досвіду, ніж організація гостьового дня.

На жаль, не в кожній родині сьогодні діти мають можливість засвоїти правила гостинності, обрати у формі зразка культурне проведення вільного часу з друзями, товаришами. Якраз навпаки, діти часто спостерігають, а потім відображають в іграх «п'яне» застілля, сварки-бійки, відсутність елементарної культури спілкування. Тож організація гостин – це, по-перше, можливість засвоїти правила перебування в гостях, підготовки гідного гостинця, відповідного одягу, компліментів, готовність до участі в розвагах тощо.

По-друге, це можливість набути досвід приймати гостей, готувати частування, робити приємності, вести культурну розмову за чаєм тощо. Гостини або гостьовий день може бути організований по-різному: в межах своєї групи, коли на гостини запрошено одну якусь особливу людину, і діти готують не лише застілля, а й розмову з нею. До речі, ми майже не репрезентуємо дітям представників професій, які обслуговують дітей в дошкільному закладі, не знайомимо з професіями батьків. А чому б не запросити кухаря чи охоронника, звідувача або медсестру, не поспілкуватися з ними, не пригостити тим,

що приготували самі, не вручити цій людині подарунок, який зроблено своїми руками.

Це також може бути званий вечір для батьків, до якого діти старанно готуються цілий день. Адже не часто випадає можливість занурити дітей у ситуацію, коли можна реально проявити турботу про рідних, пригостити знову таки тим, що готували разом протягом дня, запитати, які труднощі були сьогодні у матусь чи батьків, знайти приємні слова, щоб висловити батькам свою любов.

Крім гостинної «лінії» такі зустрічі можуть мати ще й додаткове пізнавально-виховне навантаження. Так, протягом року в середній групі один раз на місяць ми організовували зустрічі з батьками, які ознайомили дітей зі своїми професіями. Це був довготривалий проект, спрямований на виховання у дітей ціннісного ставлення до праці. Виявилось, що серед батьків вихованців є перукар, дитячий лікар, стоматолог, продавець, міліціонер, пожежний, водій, вчителька, кравчиня.

Домовилися щомісяця в одну із п'ятниць запрошувати одного з батьків на гостини до групи. Зазвичай до зустрічі готувались обидві сторони – і діти, з якими читали книжки, проводили розмови, організовували дидактичні ігри, обговорювали, як будемо приймати, як частувати, і дорослі – які неодноразово консультувались у вихователів щодо методики проведення розмови з групою дітей (як говорити, щоб слухали, як розповісти, щоб зрозуміли, як провести демонстрацію, щоб всі побачили, а не похапали предмети показу кожен до себе). Кожен з батьків намагався якомога багатше, реальніше обставити свій прихід до дітей. Вихователі прагнули побудувати заняття-зустріч таким чином, щоб, крім розповіді про значення професії, уточнюючої розмови з дітьми, обов'язковим елементом була практична діяльність.

Так, разом із Марійчиною матусею-стоматологом діти пломбували пластмасовий зубик, а з мамою Полінки, перукарем, робили зачіски та рівняли чубчики. А після зустрічі з бабусею Максима, продавцем, ще тиждень грали в крамницю. Бачили б ви, якою гордістю світилися очі дітей за своїх бать-

ків! І важливим моментом було також пригощання гостя смаченьким. Начебто ті самі столи, нехитра їжа, але зовсім інший настрій, особливі враження.

Зауважимо, що відмовляючись ніби від цілеспрямованого й регламентованого навчання, але мотивуючи дітей на цікаву й особистісно та соціально значиму діяльність, ми заохочуємо дітей цілеспрямовано шукати способи вирішення завдань, пригадувати способи дій, засвоєних раніше, самостійно набувати досвід залучення у спільну діяльність. Безперечні переваги цього полягають в живому інтересі дітей, що є провідною умовою розвитку, на відміну від дій з примусу, дії з-під палки, як кажуть.

А ще можна організувати відвідування дітьми однієї групи своїх сусідів. Підготовка до походу в гості до сусідньої групи чи очікування гостей до своєї групи забезпечить зайнятість дітей тривалий час. Адже треба прибрати у груповій кімнаті, щоб гостям було зрозуміло, що ми їх чекали. Це й розмова про те, чим ми можемо пишатися, що про себе розповісти, що показати, чим забавити гостей, що приготувати на частування.

Складання серветок, сервірування столів, приготування салату, солодких напоїв чи печива під майже непомітним керівництвом дорослих, а ще виготовлення подаруночків, підготовка концертних номерів, чепуріння і багато чого ще. А потім сам момент зустрічі гостей... Причому вихователі невимушено, ненав'язливо дають дітям зразок щирої гостинності, вибору тем для цікавого й змістовного спілкування. Отже, варіантів може бути безліч.

У старшій групі дітей поступово розширюється підготовчий етап, на якому відбувається мотивування дітей щодо підтримки пропозиції вихователя про формат проживання п'ятниці. Бажано залучити якомога більшу кількість дітей до процесу планування дій, обговорення різних варіантів реалізації задуманого. Зауважимо, що не варто одразу розпланувувати весь день.

По-перше, дітям складно буде тримати в голові цей план, і тому є небезпека того, що він не буде реалізований, а по-дру-

ге, діти, захоплюючись грою, легко «з'їжджають» з курсу і «зависають» на якомусь цікавому для них моменті. До речі, це також не повинно стати причиною для переживань, напруження. У вихователя в такій ситуації є два виходи: або знайти пояснення для всіх «відхилення від курсу» купки дітей, або з іншими продовжити розгортати задуманий сценарій події, «загублені» обов'язково за всіма підтягнуться.

Отже, краще протягом дня періодично збирати дітей для обговорення наступного етапу розгортання події, знову обговорювати план дій і відпускати їх для реалізації задуманого.

З дітьми старшого віку варто в ці моменти спільної розмови оглядово аналізувати те, що відбувається, відмічати успіхи і помилки, обговорювати причини, радитися, як краще виправити останні. Надзвичайне значення має партнерський тон, серйозний рівень обговорення. Діти дуже цінують це і відповідають абсолютною віддачею спільній події.

Театралізація

Театралізовані ігри належать до найбільш улюблених ігор дітей і супроводжують їх, починаючи з раннього віку. Варіантів організації театралізованої діяльності – безліч. До основних належать театральні вистави, у яких діти є глядачами, театралізовані ігри (ігри-драматизації, різні види театру для себе, тобто не розраховані на глядача: театр іграшок, пальчиковий, ляльковий, настільний тощо) і гра у театр, тобто підготовка вистав для глядачів, у якій діти виступають акторами.

Показ дітям театральних вистав силами педагогічного колективу чи відвідування театру ляльок (якщо є така можливість) або запрошення артистів для виступу перед дітьми, тобто знайомство дітей у будь-який спосіб з мистецтвом сцени – є надзвичайно зворушливим, емоційно яскравим, пізнавальним моментом їхнього життя. Діти люблять театр, щиро реагують на події, вірять акторській грі героїв, легко запам'ятовують сюжет вистави, намагаються відтворити його у своїх подальших іграх. З огляду на все це в переважній більшості дошкільних закладів цей вид театралізацій відбувається регулярно, майже

щомісяця. Але для п'ятничної театралізації краще обрати другий і третій способи.

Театралізована безадресна гра схожа з режисерською грою, у якій дитина за допомогою дорослого, ровесників чи самотійно створює сюжет і реалізує його через гру з рольовими персонажами. Ця забава доступна майже для всіх вікових груп. Дійсно, у дітей має бути хоча б невеликий досвід сприйняття театралізованих дійств. Малюкам або дітям, у яких немає відповідного досвіду, вихователь може запропонувати так би мовити підготовчі театралізовані дії: ряження (дітям дуже подобається одягати на себе різні елементи костюмів, входити в образ), залучає їх до створення ігрового поля.

Старші дошкільники вже здатні самі організувати гру в театр. Для цього лише необхідно спочатку запропонувати дітям об'єднатися у групу і домовитися, у яку казку діти будуть грати, потім спрямувати їхні дії на організацію ігрового поля, створення декорацій, костюмів. У груповій кімнаті у старших дошкільників вже можуть успішно діяти декілька купок дітей за окремими сюжетами. Можна запропонувати дітям на завершення дня влаштувати «взаємовідвідування» між групами, у процесі якого діти б пояснили, яким чином вони реалізують казковий сюжет. Цей момент, як правило, викликає надзвичайний сплеск емоцій, почуттів, мовленнєвої активності, нерідко є ще однією спонукою для подальшої творчої гри.

Дещо іншим за організацією є третій варіант театралізованої п'ятниці – підготовка вистави. Зауважимо, що цей варіант найкраще реалізується зі старшими дошкільниками. Існує декілька можливостей. По-перше, підготовка може охоплювати один день і завершитися показом вистави батькам і дітям іншої групи. Головне в такому випадку задіяти у процесі підготовки всю групу, враховуючи не лише акторів, а й декораторів, костюмерів, білетерів, які готують квитки, робочих, котрі опікуються підготовкою сцени та її оформленням, «істориків», які зафіксують, як все відбувалося. Початок дня, крім мотивації, передбачає спільне обговорення з приводу обрання сюжету для вистави, розподілу ролей і доручень, добору матеріалів тощо.

Важливо формулювати доручення, домовленості з дітьми якомога точніше, обов'язково перевіряти в процесі індивідуальної розмови, як вони сприймаються, доречно також уточнити, як дитина планує виконувати це доручення. На цьому етапі загальне групове керівництво з боку вихователя закінчується та стає переважно індивідуальним, точніше націленим та ті моменти, які вимагають допомоги. Мотивуючі розмови вихователя протягом дня стимулюють і підтримують інтерес дітей до того, що становить кінцевий результат, неодноразово демонструють дітям, яку роль у кінцевому результаті відіграє внесок кожного, кожен певний момент дня («Ви зараз закінчите робити квіточки, ми прикрасимо ними будиночок Сови. Уявляете, як це буде красиво виглядати зі сцени!», «Готуйте багато квіточок, щоб вистачило всім глядачам!»).

П'ятнична театралізація може належати також і до довготривалого художнього проекту й об'єднувати декілька етапів підготовчої роботи. Продемонструємо це на прикладі організації такого проекту за казкою «Коза-дереза» в ДНЗ № 67 «Сонячний» м. Краматорська. Зауважимо, що послідовно по п'ятницях реалізувався один з етапів цього проекту.

На ознайомлювальному етапі вихователь мотивував дітей, пропонуючи підготувати виставу, виступити справжніми театральними акторами. У процесі вступної розмови пригадування тексту казки може відбуватися за допомогою фланелеграфу, бесіди за змістом казки з використанням набору ілюстрацій, складання композиційної моделі тощо. Доцільними на цьому етапі є малювання за змістом казки у будь-який спосіб за вибором дітей, виконання лексичних, інтонаційних, імітаційних вправ, стимулювання дітей на розігрування за допомогою різних видів театру, казкових діалогів тощо.

На наступному етапі вихователь пропонував дітям проглянути мультфільм за казкою, звертав увагу на ходу, дії, інтонації і жести персонажів, заохочував відтворити сприйняте у власних діях, підтримував бажання імпровізувати. Значний час у другу театралізовану п'ятницю займало виготовлення дітьми декорацій, прикрас для вистави, елементів костюмів, чому передуд-

вали мотивуючі пояснення вихователя, обговорення з дітьми різних варіантів прикрас. Так, виготовлення паперових квіток, рослинних елементів для прикрашання зайчикової хатки, елементи орнаменту фартушка Кози та Бабусі, розфарбовування шапочок звірів, виготовлення для оздоблення сцени з картону квітів, кущів, – все це було доступне самотійному виконанню дітей, які мали можливість одразу ж побачити результати своєї праці. Групова кімната тимчасово перетворювалась на велику художню майстерню. Окремо з музичним керівником працювали майбутні актори.

На третьому тижні (інтерес до цього дня підігрівався протягом тижня) відбувся прем'єрний день. Він був насичений репетиціями артистів, виготовленням афіші, квитків, підготовкою сцени та іншими клопотами, характерними для такого дня. Найважливішим було створити й утримати атмосферу емоційного творчого підйому, забезпечити позитивні емоції, підтримати творчу активність дітей.

Зауважимо, що протягом дня діти можуть відволікатися від ключового завдання, проте це не повинно сприйматися педагогом, як страшне порушення. Головне, щоб кожна дитина, яка мала доручення щодо підготовки вистави, його ретельно та повною мірою виконала. Педагог мимоволі спонукає дітей допомагати один одному, звітувати про результат виконання доручення, підтримувати товаришів. Протягом дня педагог неодноразово заохочує дітей помилуватися проміжними результатами підготовки, порадіти за гарну гру акторів, подивитися на зроблене власноруч облаштування сцени тощо. Такі спільні переживання є дуже важливими для дітей. Не варто чекати надзвичайного результату від підготовленої дітьми вистави, адже, як ми вже зазначали, головне призначення п'ятничних заходів – переживання радощів і задоволення від можливості реалізувати себе в різних видах міжособистісної взаємодії.

Туризм. Походи. Екскурсії

Щоб не говорили про актуальні проблеми та нагальні освітні завдання, нічого важливішого за здоров'я немає. Тому цей

вид п'ятничних заходів обов'язково має посісти одне з центральних місць серед інших. До того ж це ще одна можливість створити спільний для дітей, батьків і педагогів емоційно-інформаційно-діяльнісний простір.

У теорії дошкільної педагогіки накопичено певний методичний базис для організації туристських прогулянок: виокремлено їхні види, визначено варіативний зміст і функції. Так, під час навчально-тренувальних – діти вивчають елементарні туристичні знання: основи туристської техніки, основи топографії й орієнтування (орієнтування по карті місцевості, за компасом, за відмінностями в рості рослин з північного боку); навчаються долати різні перешкоди, організовувати похідний побут. У процесі краєзнавчо-екскурсійних – отримують основні відомості з історії міста, географії регіону, вивчають особливості природи рідного краю, її охорону; ознайомлюються з отруйними рослинами і грибами, які ростуть в околицях міста чи селища; з основними лікарськими рослинами, які можна використовувати в поході; рослинами-годинниками, рослинами-барометрами (збирати гербарій); вчать обережного поводження у лісі. А ще є дозвіллево-розважальні, спортивні та художньо-естетичні походи, наприклад у музеї, бібліотеки, на виставки тощо.

Тематика туристичних походів може бути найрізноманітнішою, наприклад: «Ліс кличе», «Ми туристи», «Осіній букет для мами», «Зимові забави на санках», «В гості до Зими», «До бабусі пішки», «Подорож за скарбом», «Приймай, Осінь, гостей», «Мисливці за пригодами». Зауважимо, що з урахуванням особливості сучасного життя доцільно здійснювати такі походи, об'єднуючи декілька груп, краще паралельних, й обов'язково запрошувати батьків і рідних дітей.

Організація походу має обов'язкові етапи: підготовчий, на якому вихователь мотивує дітей, зацікавлюючи їх майбутньою прогулянкою, інструктує дорослих і дітей щодо правил безпеки, поведінки на дорозі (в місті, лісі тощо), організує дітей на збори, націлює на головне, на що слід звернути увагу в процесі походу. Другий, основний етап походу – це безпосереднє пе-

ребування на маршруті, заплановані дії, спостереження тощо. Важливо, щоб дорослі діяли разом в управлінні дитячим колективом, запобігаючи будь-яким несподіванкам. Завершальний етап відбувається під кінець походу і передбачає відбиття дітьми пережитих вражень, подій у малюнках, саморобках, розповідях. Наведемо приблизний варіант плану проведення розважального походу «Шукачі скарбів» з досвіду роботи ДНЗ № 67 м. Краматорська.

1. *Ранок.* Після сніданку збір дітей біля центрального входу дитячого садка.

2. *Фізрук повідомляє про цілі походу* (знайти скарби можливо, тільки відшукавши другу половину карти), проводиться підготовка до походу (спортивна розминка), після чого дітям пропонують зорієнтуватися по карті і за вказаним маршрутом здійснити перехід до Кутової балки.

3. *Перехід дітей до місця призначення завершується зустріччю з двома «дикунами»,* яким діти дарують подарунки: співають пісень, танцюють, загадують загадки. У свою чергу, дикуни вчать дітей танцювати свій «дикунський» танок.

4. *Дорослий повідомляє, що частина карти, за якою діти шукають скарби, знаходиться у розбійника.* Споряджається невеликий загін на пошуки розбійника і карти. У цей час всі інші діти, щоб освоїтися в лісовій країні, повинні відповісти на запитання вікторини, які приготували дикуни.

5. *Спортивно-розважальна програма, у ході якої діти грають в ігри, наприклад «Хто швидше», «Перетягування каната», «Знайди дерево», «Берізко, рятуй», «Переліт-недоліт», «Парашутист», «Стежки-доріжки», «Подарунок від берізки», «Малюнки з камінців» та інші.*

6. *Безпосередній пошук скарбів по карті.*

7. *Розмова з дітьми про смисли слова «багатство».*

8. *Повернення в дитячий садок коротким маршрутом.*

9. *Після завершення походу діти відображають свої враження від нього:* у малюнках, аплікаціях передають свої враження про похід чи створюють колекції листя, плодів, сухих суцвіть, складають книгу – щоденник походу. Найбільш за-

пам'яталося випробування «Переправа», яке підготував для них Розбійник, перебування в наметі Дідуся-лісовичка, збирання різних видів трав з Айболитом, спільне чаювання. Є ще одна форма проживання п'ятниці як особливого дня – проектна діяльність. І далі ми подаємо приклади організації та проживання різних видів проектів.

**З ДОСВІДУ РОБОТИ:
«СОЦІАЛІЗУЮЧИЙ ЕФЕКТ ІНТЕРАКТИВНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ»
(ЗДО № 67 «Сонячний» м. Краматорськ)**

Соціалізуючий освітній процес неможливий поза особистісно орієнтованого підходу з боку педагогів. Це означає їх орієнтацію, згідно завдань Базового компоненту дошкільної освіти, на забезпечення умов саморозвитку дошкільників, розвитку у дітей внутрішніх сил, морально-ціннісного ставлення до світу та самих себе, формування креативності, життєвої компетентності, підтримку ровесницьких стосунків. Узагальнюючи вище зазначене, сформулюємо завдання педагога – полегшити дошкільникам складну роботу пристосування до життя.

Упевнені, для забезпечення соціалізуючого спрямування освітнього процесу передусім необхідно змінити позиції педагога і дітей, надати можливість дітям активно проживати своє дитинство, самовизначатися в різних видах дитячої активності, розвивати базові особистісні якості у взаємодії однолітків.

Під час побудови освітнього процесу ми врахували положення технології психолого-педагогічного проектування, розробленого Т. Піроженко, та технології підтримки ровесницьких стосунків (Н. Гавриш). Найбільш значимими для нас були рекомендації авторів щодо забезпечення особистісної активності дитини через створення позитивної мотивації будь-якої дитячої діяльності, спрямованої на вирішення її потреб, що надасть можливість виявляти та обстоювати їй свою позицію, водночас навчатися узгоджувати свої дії з діями інших людей.

Тобто, в організації будь-якої діяльності орієнтування на інтереси дітей, а не дорослого, виконання виховних і роз-

вивальних завдань є ефективними дидактичними засобами, а не навпаки. За основу було взято блоково-тематичний спосіб планування освітньої діяльності. У межах кожної з тем, з яких складалося тематичне планування, виокремлено декілька етапів:

- *мотиваційний* (на цьому етапі передбачалося створення мотивації пізнання, організація обговорення проблеми та послідовне планування дій для вирішення проблеми; створення дерева цілей, а також формування понятійного поля, визначення початкового рівня знань дітей з певної теми);
- *інформаційно-репродуктивний* (мета цього етапу полягала в передачі дітям знань та інформації, якою вони не володіють та первинному практичному застосуванні набутих знань і навичок);
- *узагальнюючий* (створення цілісної картини уявлень щодо теми, яка вивчається);
- *творчий* (активне застосування одержаних раніше знань у новому аспекті);
- *рефлексивно-оцінювальний* (обговорення результатів та шляхів, якими ці результати були досягнуті). Розглянемо кожен з етапів детальніше.

На *мотиваційному етапі* діти мали можливість скласти план своєї майбутньої діяльності відповідно до заданої теми. Створення «дерева цілей» допомагало дітям усвідомити загальну мету спільної діяльності, шляхи втілення задуму, уявити кінцевий результат, розподілити обов'язки кожного учасника спільної діяльності і визначити правила ролівої поведінки під час її виконання. Саме на цьому етапі діти мають можливість вільно висловлювати власні думки щодо спільних дій і вислухати партнера, а також активно долучитися до процесу взаємодії, зацікавитися співпрацею, встановити емоційні контакти один з одним.

Організація педагогом дітей, їх залучення до активної діяльності на першому етапі забезпечувалася використанням сюрпризного моменту (якась надзвичайна пригода, прихід ге-

роя, лист із проханням про допомогу); складанням наборного полотна (поле, яке дозволяло унаочнити всі ключові аспекти теми); карти розумових дій (структурно-логічна схема змістовно-процесуальних аспектів теми); організацією первинного обговорення проблеми, ключових понять теми; утворенням столу довідок (стіл із дидактичними матеріалами, на якому діти можуть знайти підказку); використанням методу 3-х запитань: «Що я знаю? Що хочу отримати в результаті? Що мені для цього потрібно?»; презентування дітям системного оператора (створюється таблиця системних, надсистемних та підсистемних зв'язків).

Основними на заняттях першого етапу були такі види діяльності:

- *комунікативна* (вона реалізовувалася під час організаційного моменту, сюрпризного моменту, обговорення проблемної ситуації, полілогу, складання дерева цілей, піраміди запитань, моделі 3-х запитань);
- *ігрова* (реалізовувалась у процесі дидактичних ігор, мовленнєвих, пізнавальних);
- *продуктивна* (формами реалізації були пальчикова гімнастика, малювання тощо);
- *оцінювальна діяльність* відбувалась через спонукання дітей до самооцінки, взаємооцінки дій.

Проілюструємо організацію дій дітей на першому етапі:

- Сюрпризний момент: в групу залетів листочок, чому це трапилось? Можливо, він просить допомоги. Можливо, зла чаклунка вирішила зачарувати осінь і в нас тепер ніколи її не буде?
- Що ми можемо зробити, щоб цього не трапилось? (провести осіннє свято);
- Складання «дерева цілей» (обговорення програми дій: розгадати загадки, вивчити вірші тощо);
- Полілог «Осінь – добра і не дуже»;
- Аплікація з природного матеріалу «Портрет осені».

Інформаційно-репродуктивний етап головною метою мав збагачення знань дітей, розширення та поглиблення інформа-

ції. На цьому етапі головним завданням вихователя було ознайомити з новими знаннями та поняттями. На нашу думку, на другому етапі доцільно проводити інтегровані заняття з пріоритетом мовленнєво-художніх завдань (+ сюжетне малювання чи ліпка); з пріоритетом логіко-математичних завдань (+ аплікація). Поглиблення знань дітей забезпечувалося не тільки на заняттях, а також у спільній партнерській та самостійній діяльності в процесі спостереження за обраними об'єктами, ігрової діяльності; під час трудової активності, а також театралізацій та самостійної художньої діяльності. Поглибленню знань дітей сприяли також різні форми індивідуальної роботи, зустрічі з цікавими людьми, а також співпраця з батьками.

При побудові пізнавальних занять ми намагалися дотримуватися алгоритму дій, запропонованих К. Крутій, який передбачав використання різних форм комунікативної діяльності (вступна бесіда, полілог), пізнавальної діяльності з включенням репродуктивних та творчих завдань (вправи на збагачення та актуалізацію знань, застосування нового способу розумових дій); контрольної-оцінної діяльності. Основними засобами і способами роботи на другому етапі були саме ті, що передбачали комунікативну взаємодію: піраміда запитань, дослідницький «фартух», призова скринька з ключами, мовленнєві ігри, коректурні таблиці, а також моделювання; використання мнемотаблиць; організація експериментування; ігри на розвиток логіки, проведення інтерв'ювання, полілогів тощо. Проілюструємо прикладами організацію роботи на другому етапі.

Освітня лінія «Дитина у світі культури» (вівторок):

- сюрпризний момент «Кошик дарів осені»;
- осінні загадки;
- словесна вправа «На городі та в саду»;
- бесіда «Осінь в городі та в селі»;
- д/г «Що ми бачили – не скажемо, а що робили – то покажемо»;
- д/г «парні картинки» («Що потрібно для роботи?»);
- малювання на тему «Збір врожаю».

Освітня лінія «Дитина у світі природи» (середа):

- розгляд картини «Життя тварин восени»;
- бесіда за картиною (прийом «Підзорна труба»);
- розповідь вихователя за схемою «Як тварини готуються до зими»;
- д/г «Вгадай, хто це» (рухи тварин);
- д/г «Кому що потрібно»;
- читання слів – білка, заєць, вовк та ін.;
- звуковий аналіз слів (знайти перший та останній звук);
- продуктивна діяльність (малювання «Тварини в лісі»).

Освітня лінія «Особистісний розвиток дитини» (четвер):

- сюрпризний момент «Осінь школа»;
- д/г «Що переплутав художник?»;
- вправа «Довгий та короткий» (вимірювання довжини дороги до лісу різними засобами (нитка, лінійка);
- д/в «Знайди домівку для цифри» (склад числа 3);
- продуктивна діяльність (завдання на розвиток графічних умінь – орієнтування на аркуші паперу).

Пізніше на цьому етапі, коли діти вже засвоїли нові знання, педагог намагався заохотити їх до спільної партнерської діяльності, у якій вони б могли закріпити та первинно застосувати одержані знання та вміння.

Для збереження інтересу і забезпечення особистісної активності дітей організовувалась різна за змістом спільна партнерська діяльність (дизайнерська діяльність, конструювання, нетрадиційне малювання, колаж, досліди з художніми матеріалами тощо), яка будувалася за традиційним алгоритмом. Управління діяльністю дітей брав на себе дорослий, який здійснював контроль за якістю виконання дій і засвоєнням знань дітьми. Педагог поступово залучав дітей до обговорення плану дій:

- Що нам необхідно зробити, щоб...
- Як нам знайти вихід з цієї ситуації?
- Як допомогти?
- Що ми бажаємо отримати у кінці заняття?

- Що повинно вийти?
- У якій послідовності ми будемо це робити?
- Що будемо робити спочатку, а що потім?
- Що буде виконувати кожен з нас?

Ми переконалися в доцільності й ефективності таких завдань, як-то: збагачення змісту куточків самостійної діяльності, ігрових зон; створення майстерні з виготовлення костюмів для театралізацій, вироблення декоративних прикрас; створення поробок з підручного матеріалу та конструювання з природного матеріалу; виготовлення декорацій та костюмів для майбутньої вистави.

Узагальнюючий етап спрямовувався на узагальнення та систематизацію знань дітей, формування цілісної картини існування взаємозв'язків та взаємозалежностей між системами та окремими елементами систем. Досвід переконав у доцільності організації на цьому етапі занять з пріоритетом мовленнево-пізнавальних завдань у вигляді пізнавальних діалогів, які проводились за такою логікою: виділення об'єкта; з'ясування його ресурсів та зв'язків; обговорення можливостей щодо застосування предметів; дидактичні ігри на виявлення якостей і властивостей предметів; розробка ідеї щодо корисного застосування цього об'єкта з урахуванням його можливостей.

На узагальнюючому етапі також проводилися пізнавальні діалоги з метою формування первинних філософських уявлень. Логіка побудови таких діалогів передбачала такі етапи:

1. Читання історії, з якого виокремлювалося ключове поняття.
2. Бесіда за змістом тексту.
3. Організація обговорення проблемного питання.

Ми переконалися, що пізнавальні діалоги як ефективний засіб психолого-педагогічного супроводу особистісного розвитку дітей дійсно сприяють розвитку у дошкільнят вміння слухати та правильно розуміти думки іншої дитини, формулювати у відповідь своє судження, правильно виражати його засобами мови, регулювати свій емоційний стан. Наш досвід переконав також у необхідності правильно обирати тему піз-

навального діалогу. Варіантами тем можуть бути такі: «Звідки виникло ім'я?», «У чому різниця ляльки та людини?», «Чим людина думає?», «Можлива дружба між кішкою та собакою?», «У що не можна грати?».

Проілюструємо організацію роботи на третьому етапі записом заняття з використанням пізнавального діалогу.

План заняття:

Вихователь загадає дітям загадку про білочку:

Пальчикова гра «Щедра білочка»

Проблемне запитання: Навіщо білочка запасла таку кількість горішків? Читання та обговорення тексту «*Білочка восени*».

На гіллячках, на тоненьких, поки день ще не погас,

Сироїжки та опеньки білка сушить про запас.

Так нашпилює охайно, так їх тулить на сосні,

і міркує: А нехай-но ще побудуть тут мені!

Поки дні іще хороші, поки є іще тепло,

А як випадуть пороші, заберу їх у дупло.

Буде холодно на дворі. Сніг обсіплеться з дубів.

Буде в мене у коморі ціла в'язочка грибів.

Але білочки не спиться, дятел тукає: тук-тук!

Щоб не вкрала їх лисиця або хитрий бурундук.

Пізнавальний діалог:

– Про кого йдеться у вірші?

– Якими справами зайнята білочка восени?

– Чому білка робить запаси саме восени? Яка пора року найприємніша для білочки? Яка найскладніша? Чому?

Логічна гра «Дари осені» (на дотик визначити плоди).

Словесна гра «Поведінка звірів восени» (на основі зіставлення: ведмідь-зайчик, ведмідь-вовк, лисиця-зайчик, білка-ведмідь).

Творча гра «Розмова в лісі» (розігрування віртуальних діалогів між лісовими звірами з опорою на заданий алгоритм).

Ліпка «Білка».

На творчому етапі ключовою лінією був розвиток креативних здібностей дітей. Ми вважали одним з головних педагогічних завдань організацію життєдіяльності дітей таким

чином, щоб максимально сприяти саморозвитку та творчості, становленню евристичної структури особистості. Ми розуміли, що лише проблематизований, розвивальний освітній простір і цілеспрямована пізнавальна діяльність сприятимуть формуванню творчої особистості.

Основними засобами і способами роботи на цьому етапі були: каталог казок, моделі складання казок, колажі, дитячий дизайн, нетрадиційні техніки малювання, ігри-фантазії, ігри системи ТРВЗ. На цьому етапі особливої уваги ми надавали евристичним іграм, проблемно-пошуковій діяльності та експериментуванню, адже гра, що ґрунтується на діях евристичного характеру, потребує творчої спрямованості дитини, її активності та ініціативи.

Практика переконала в доцільності застосування ігор-пригод, які приваблюють дітей можливістю жити і діяти в новій невідомій ситуації, зустрічатись та взаємодіяти з новими незнайомими героями, долати труднощі та перешкоди за допомогою чарівних речей, можливістю самостійно придумувати та розгортати сюжет гри, разом знаходити вихід із проблемних ситуацій, самостверджуватися. Проілюструємо організацію роботи на четвертому етапі записом фрагментів занять.

Складання нової казки:

- Читання оповідання В. Біанкі «Осінь у лісі»
- Словесна вправа «Осінь яка...»
- Складання казки «Подорож до осіннього лісу»
- Оформлення альбому «Казки-розказки»
- Творча гра за сюжетом казки
- Сюрпризний момент – отримання листа від тварин (зла чаклунка вкрала осінь, допоможіть)
- Розподіл на команди
- Подолання перешкод: Склади доріжку (закономірність)
Скажи навпаки Склади листочки-пазли Класифікація (овочі-фрукти) Прийом «Біном фантазії» – ананас + помідор
- Малювання «Перетворення чорних плям».

Рефлексивно-оцінювальний етап дозволяв побачити результат спільної діяльності, оцінити його, встановити свій внесок у його досягнення, проявити емоційну задоволеність результатом діяльності. Крім того, на цьому етапі ми мали можливість побачити зміни в самооцінці кожної дитини, у динаміці рівнів розвитку творчих здібностей.

Ключовою формою організації діяльності дітей були проекти. Ми виходили з того, що існують різні види проектів, кожен з яких має свої завдання, переваги та труднощі, і тому намагалися використовувати усі можливі різновиди. Це перекресом такі їхні види:

- *прикладні проекти*, які вирізняються чітко визначеним результатом діяльності його учасників (наприклад, складання книги лікарських рослин, словничок з цієї теми). Такі проекти передбачають ґрунтовне осмислення структури, розподіл функцій між учасниками, оформлення результатів діяльності, їх подальшу презентацію та зовнішнє рецензування;
- *дослідницькі проекти*, що мають на меті організацію діяльності дошкільників, спрямовану на розв'язання творчих завдань із задалегідь невідомим результатом, і передбачають наявність певних етапів роботи (обґрунтування актуальності теми дослідження, предмета та об'єкта, визначення цілей та завдань, виявлення методів пошуку та джерел інформації, висунення гіпотези, визначення шляхів розв'язання проблеми, збір даних, їх аналіз і синтез, обговорення та оформлення отриманих результатів, виступ із повідомленням чи доповіддю, визначення нових проблем для подальшого аналізу); наприклад, «Дерево», «По слідах ялинкових прикрас», «Детектив» тощо;
- *інформаційні проекти*, які зорієнтовані на вивчення характеристик будь-яких процесів, явищ, об'єктів і передбачають їх аналіз та узагальнення виявлених фактів. Структура такого проекту схожа на структуру дослідницького, що часто є основою для їхньої інтеграції (створення газет, виставка малюнків, поробок, вікторини);

- *соціоігрові проекти*, у яких учасники виконують певні ролі (літературних персонажів чи вигаданих героїв), зумовлені характером і змістом проекту, імітують соціальні чи ділові відносини, ускладнені гіпотетичними ігровими ситуаціями. Структура таких проектів тільки окреслюється й залишається відкритою до завершення роботи (свята, розваги).

У кінці рефлексивно-оцінювального етапу відбувалась презентація результатів проекту, під час якої ми ставили такі запитання:

- Чи вийшло те, що бажали?
- Що було легко зробити, що важко?
- Де ми можемо застосувати набуті знання?
- Чи збулись чийсь мрії?
- Чого не хотілось робити?
- Що хотіли повторити?
- Які відкриття зробили для себе?
- Що приємно вразило?
- Що злякало, здивувало?
- Хто, кому і чим допоміг?
- Що запам'яталось найбільше?
- Хто чим хоче похвалитись?

Представлений досвід організації роботи переконливо довів її позитивний вплив на розвиток соціальної обізнаності та набуття соціального досвіду дітей у різних видах спільної пізнавальної діяльності.

2.3. ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Організація проектної діяльності на сьогодні – одна з найпопулярніших і найпоширеніших форм організації освітнього процесу. Розроблені й описані різні види проектів: прикладні проекти, які вирізняються чітко визначеним результатом діяльності його учасників (наприклад, складання книги лікарських рослин, словничка з цієї теми). Такі проекти передбачають ґрунтовне осмислення плану й послідовності дій, розподіл за-

вдань між учасниками, оформлення результатів діяльності, їх подальшу презентацію та зовнішнє рецензування. Дослідницькі проекти мають на меті організацію діяльності дошкільників, спрямовану на розв'язання творчих завдань із заздалегідь невідомим результатом, і передбачають чітко визначену поетапність дослідної роботи. Дослідна робота має такі складники: обґрунтування актуальності теми дослідження, визначення цілей та завдань, виявлення методів пошуку та джерел інформації, висунення гіпотези, визначення шляхів розв'язання проблеми, збір даних, їх аналіз й узагальнення, обговорення та оформлення отриманих результатів. Інформаційні проекти є зорієнтованими на вивчення характеристик будь-яких процесів, явищ, об'єктів, передбачають їх аналіз та узагальнення виявлених фактів. Структура такого проекту схожа на структуру дослідницького, що часто є основою для їх інтеграції (створення газет, підготовка вікторини або програми для знавців); соціоігрові проекти, у яких учасники виконують певні ролі (літературних персонажів чи вигаданих героїв), зумовлені характером і змістом проекту, імітують соціальні чи ділові відносини, ускладнені спеціально створеними ігровими ситуаціями. Розглянемо окремі підходи до організації проектної діяльності як ефективного засобу соціалізації старших дошкільників.

З ДОСВІДУ РОБОТИ:

«ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ХУДОЖНЬОЕСТЕТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ» (ЦР «Моя умнічка» м. Київ)

Використання проектної діяльності у роботі зі старшими дошкільниками дає змогу побачити рівень осмислення дітьми отриманих теоретичних знань, опанування практичних умінь і вироблення необхідних навичок через занурення дітей у конкретні види практичної діяльності, які мають бути обов'язково пов'язані із вирішенням життєво важливих проблем. Адже смисл організації проектної діяльності полягає саме у тому, щоб навчити бути готовими до вирішення різного роду прак-

тичних завдань, самостійно застосовувати знання у різних життєвих ситуаціях, сприяти набуттю такого досвіду.

Метод проектів започатковано дослідженнями В. Кілпатрика та Дж. Дьюї, які продовжили науковці в різних галузях наукових знань. Широке використання цього методу зумовило різноманітні його трактування. Так, проектом сьогодні називають і творчу роботу у будь-якому виді діяльності, і конкретну практичну роботу; під проектом розуміють метод навчання, а також кінцевий продукт проектної діяльності у вигляді якогось конкретного результату.

Розуміння методу проектів у В. Кілпатрика та Дж. Дьюї різне. Так, В. Кілпатрик під проектом розумів самостійний певний задум дитини, який виконується від душі, із задоволенням та не потребує втручання педагога. Надана ним типологія може бути використана в будь-якій сфері – від побудови механізмів до вирішення математичних задач та прослуховування сонати Бетховена. Дж. Дьюї мав іншу позицію: він розглядав проектну діяльність як спільну діяльність вихованців і педагога, що відбувається під керівництвом останнього і покликана вирішити певну проблему. Якщо педагог переконує вихованців у необхідності пройти повний цикл мислення – від виявлення суперечності, проблеми, через розробку плану дії до вирішення проблем, – вони можуть збагатити власний досвід й отримати потрібні знання.

На основі аналізу праць науковців, Н. Новікова виокремила особливості проектної діяльності: її спрямування на активну й цілеспрямовану діяльність дитини, що співвідноситься з колом її інтересів, а отже, мотивує її займатися цією діяльністю; наявність проблеми, важливої для розв'язання дитиною; розвиток якостей, необхідних для вирішення проблеми, – критичне мислення, аналіз-синтез та ін.; використання під час реалізації проектної діяльності інших методів – навчання в малих групах, «мозкового штурму», дискусій, рольової гри, рефлексії та ін.; практична спрямованість проблеми і використання результатів її вирішення в інших продуктах діяльності дитиною; отримання конкретного практичного результату, його публічне

представлення (що різнить проектну діяльність від проблемної); наявність чітких критеріїв оцінки проекту (що відрізняє проектну діяльність від творчої).

Проілюструвати зазначене можна на прикладі мистецького проекту, присвяченого музейній тематиці, проведеного в одному з базових дошкільних закладів.

До проекту були залучені діти старшого дошкільного віку. Проблема полягала у тому, що багатьом дітям слово «музей» є знайомим, однак, як з'ясувалося шляхом опитування, діти дають розпливчасті відповіді щодо цього слова і його значення. Отже, проект передбачав виправити такий стан і поліпшити його за рахунок розширення уявлень дітей і занурення їх у різноманітну художньо-естетичну діяльність. З огляду на спрямування цього проекту він був дослідницьким і практико-орієнтованим.

Важливість і актуальність проектної діяльності полягала в тому, що дитина дошкільного віку надзвичайно допитлива, і це її нормальний стан – дізнаватися про все на світі. Саме пізнавальна активність є одним із критеріїв її повноцінного соціального і пізнавально-творчого розвитку. У дошкільному віці поряд з багатьма предметами, явищами і речами важливо забезпечувати художньо-естетичне виховання – ознайомлювати з мистецтвом своєї країни і світу, надавати різноманітних художніх вражень, комунікувати на мистецькі теми, залучати до ігрової діяльності на цю тематику. Що це дасть дитині? Художні враження, почуття радості і насолоди від зустрічі з мистецькими творами, первинний досвід спілкування з дорослими і однолітками з приводу мистецьких творів чи подій, бажання творити самому у різний спосіб – різними художніми засобами (малювання, ліплення, музикування та ін.).

Організуючи середовище для реалізації проекту, дорослим (батькам і педагогам) варто насамперед попіклуватися про його естетичне наповнення – його можна створювати самому, наприклад, оформити дитячу кімнату чи відповідний куточок у дитячому садку, де дітей долучають до сприймання репродукцій творів різних видів мистецтва (живопис, графіка, скульп-

птура, декоративно-прикладне мистецтво та ін.) у альбомах чи на інтерактивній дошці, проводять заняття з художньо-творчої діяльності. Проте варто пам'ятати, що ніщо не замінить дитині спілкування зі справжніми – «живими» творами митців – скульпторів, художників, майстрів декоративно-прикладного мистецтва у музеях.

З ДОСВІДУ РОБОТИ: МИСТЕЦЬКИЙ ПРОЕКТ «ХУДОЖНІЙ МУЗЕЙ» (ЦР «Моя умнічка» м. Київ)

1) *Занурення в проект.* Проблематизація, розробка проблемного завдання. Почніть з того, щоб з'ясувати з дітьми, що таке музей, для чого існують музеї, хто є їхніми відвідувачами, які є різновиди музеїв і що в них знаходиться.

2) *Розробка проекту (планування та організація діяльності).*

Проекту може бути присвячено весь день: діти ознайомляться з різними видами інформації (візуальна, аудіальна), у різних видах художньої діяльності (аплікації, малювання, обговорювання художніх творів), що будуть інтегруватися. Результат проекту: цілісне уявлення про музей і його різновид – художній музей.

Оскільки старші дошкільники не могли у силу своїх вікових можливостей самостійно здійснювати проект і навіть окремі його частини, то роль керівника проекту бере на себе педагог, він же організує частини проектної діяльності – завдання для дітей, форми діяльності і форми представлення її результатів дітьми, координує діяльність інших педагогів впродовж дня у закладі, готує дидактичні матеріали, матеріали для художньої творчості дітей.

Викладемо кілька методичних рекомендацій педагогам щодо розроблення частин проекту. Для цього треба відповісти на такі запитання: «Як ознайомити старшого дошкільника з музеєм?», «Як організувати першу зустріч з музеєм так, щоб не відштовхнути дитину від мистецького «храму», а викликати інтерес і бажання приходити сюди ще й ще?». Варіантів щодо

цього багато, і важливим є первинне повідомлення про музей. При цьому зазначимо, що не варто одразу ж викладати дитині багато інформації про його різновиди й експонати, митців та їхні твори – візуальної у тому числі, а також намагатися показати одразу все: організувати тривалу екскурсію, переглядати там експозиції – поки що це не для дітей старшого дошкільного віку. Краще час від часу невеличкими «порціями» знайомити дітей з різними аспектами музейної діяльності (наприклад, що таке музей; хто відвідує музеї; хто працює у музеї; що знаходиться у музеї та ін.), грати в ігри у контексті музейної тематики, обговорювати одну (і тільки одну!) за одне заняття картину чи інший мистецький твір, виконувати цікаві завдання, близькі до змісту картини та ін. – тим самим дорослі демонструватимуть, що пізнавати мистецтво, зокрема і у музеї, цікаво.

3) *Технологічна стадія (виконання діяльності)* передбачає виконання завдань, групові дослідження, обговорення з педагогом чи дітьми. Розкриємо послідовність здійснення проекту.

А) *Розповідь про музей, завдання, обговорення.* Колись дуже давно стародавні люди вірили у богів і склали легенди про них. Найголовнішим серед богів вважався Зевс. У цього бога було 9 дочок, яких називали музами. Кожну музу наділяли талантами. Серед них були муза віршів і музики, муза танцю, муза театру та інші – кожна відповідала за якийсь талант. Прадавні люди уявляли муз у вигляді молодих і красивих жінок. Люди прагнули стати такими ж довершеними, як музи, і тому вправлялися у музиці, танцях, акторстві та інших мистецтвах і науках. На честь муз будували палаци – музеї, тобто будинки для поклоніння музам.

Завдання для дітей: вихователь показує репродукції із зображенням 3-х муз (Евтерпа – муза поезії і музики, Каліопа – муза поезії, Мельпомена – театру) і просить вгадати, за що відповідає та чи інша муза (діти звертають увагу на інструменти у руках муз: Евтерпа – з флейтою, Каліопа – з дерев'яною паличкою і дощечкою для письма, Мельпомена – з маскою, і висловлюють свої припущення). При цьому ім'я муз називати не обов'язково.

Музей – слово сучасне і означає приміщення, у якому виставляють різні речі, твори мистецтва для огляду людьми. У музеї ці речі й зберігаються. Сьогодні існує дуже багато музеїв – як традиційних, у яких демонструють, наприклад, картини, що стало вже звичним для людей, так і нових, цікавих і дещо несподіваних своїми експонатами.

Завдання для дітей: вихователь пропонує розглянути фото (або у вигляді слайдів) експозицій різних музеїв і назвати, що в них зберігається та, відповідно, як називаються ці музеї (музей народного посуду, музей писанки, музей живопису, музей іграшки, музей води та ін.). Як діти здогадалися про це? А чи знають діти, що крім надзвичайно цікавих – музею динозаврів, космонавтики, хліба та багатьох інших, створено ще такі непередбачувані, як наприклад, музей сновидінь, музей унітазів тощо. Слід запитати у дітей: які експонати, на їх думку, можуть бути у цих музеях?

Б) *Актуалізація знань дітей.* Складаємо разом правила відвідування музею.

Візит до музею передбачає обговорення з дітьми правил відвідування музею (до речі, як і будь-якого закладу, де теж існують правила). Чудово, якщо дорослі потурбуються про таку розмову напередодні, наприклад, за кілька днів. Щоб уникнути словесних вказівок, порадимо застосувати форми завдання і обговорення – з тим, щоб дошкільники самі здогадалися, чому саме так слід поводитися. Запропонуйте їм піктограми: «Подивіться на ці знаки-малюнки. Вони сигналізують нам про правила поведінки у музеї. Чи можете сказати, що це за правила?». Шість «не можна» у музеї:

Піктограма 1: не бігай – інакше не зможеш розглянути експонати.

Піктограма 2: не кричи – інакше заважатимеш собі й іншим.

Піктограма 3: не розмовляй по телефону – відволікатимеш інших людей.

Піктограма 4: не чіпай експонати – їх можна пошкодити.

Піктограма 5: не фотографуй експонати – спалах фотоапарата шкодить їм.

Піктограма 6: не їж у музеї – це не їдальня!

Окрім лише шести правил «не можна», у музеї дозволяється багато чого «можна»: розглядати експонати, милуватися ними, радіти спільному з друзями огляду картин чи інших творів, слухати екскурсовода, виконувати цікаві завдання від нього та ін.

В) *Надання нової інформації, її обговорення* – «Для чого люди відвідують музеї?» Запропонуйте дітям старшого дошкільного віку поміркувати над питанням «Для чого люди ходять у музеї?» і обговорити його у групі. Можна показати кількахвилинний ролик з мережі Інтернет про відвідання будь-якого музею.

Цікавою для дітей буде інформація про те, що існують такі музеї, де з експонатами можна активно взаємодіяти. Наприклад, у Музеї-експериментаріумі (м. Київ) відвідувачі проводять досліді, щоб дізнатися про властивості різних матеріалів – води, заліза, дерева, світла та ін. Підсумок вихователя після обговорення з дітьми: люди відвідують музеї, щоб отримати задоволення від перегляду творів мистецтва та інших експонатів, пізнати нове про речі чи явища, поспілкуватися з друзями.

Г) *Розвиток уяви, хвилинка релаксації «Який музей я мрію створити?»*

Музей можна влаштувати самим спільно з іншим дітьми й дорослими. Вихователь може запитати у дітей, яку б музейну кімнату вони хотіли створити у себе в дитячому садку, та обговорити переваги такої кімнати. Він пропонує дітям розташуватися на килимку, заплющити очі і пофантазувати – які музеї реально створити, а які могли б існувати тільки у фантазіях?

А можна запропонувати завдання для малювання: намалювати частину музейної кімнати, яку хотіли б створити діти.

Д) *Завдання на пізнання «Художні музеї»*. Згодом старших дошкільників слід ознайомити зі спеціальними музеями, де знаходяться твори мистецтва – картини, скульптури та інші твори, – художніми музеями. Саме сюди приходять відвідувачі, щоб переглянути твори художників, скульпторів та інших митців.

У контексті заняття можна попросити дітей виконати цікаве завдання: впізнати серед людей різних професій художника, а потім з'ясувати, чи правильно кухар, музикант, художник, шахтар, будівельник вибрали собі робочі інструменти. Дошкільники надзвичайно люблять завдання, коли їм потрібно відшукувати помилки, допущені художником.

Пізнання будь-якої інформації не може розглядатися поза практичною діяльністю дитини-дошкільника, тому конче необхідно запропонувати практичні завдання – вони допомагають доповнити уявлення дітей про художній музей, збагатити їхні враження, зорієнтувати у художніх поняттях, розвивати творчість, набувати художніх умінь, а отже, є багатофункціональними.

Завдання 1 (має на меті надати первісних уявлень про жанри живопису – портрет, натюрморт, сюжетна картина, не називаючи їх). Домалою картини в цій художній галереї: на першій картині – намалою себе, на другій картині – букет квітів у вазі, на третій – морське чудовисько.

Завдання 2 (має на меті продовжувати формувати первісні уявлення про жанри живопису – портрет, натюрморт, пейзаж, не називаючи їх). Знайди серед цих творів художника картину із зображенням: людини, природи, фруктів, овочів, посуду.

Вихователь підсумовує, що діти ознайомилися і намалювали портрет (картина із зображенням людини чи людей), пейзаж (зображення природи), натюрморт (зображення фруктів, овочів, предметів посуду), казково-фантастичну картину (зображення фантастичної чи казкової події). Подібні завдання стануть першим кроком для дітей на шляху пізнання ними дивовижного світу мистецтва.

Сьогодні відвідини музеїв перетворилися на цікаве й змістовне дозвілля і корисне пізнання, що несе радість та захоплення, оскільки в музеях для малюків і дошкільників розробляються цікаві програми – з іграми, квестами, завданнями, що прийшли на зміну традиційним екскурсіям. Тож музей запрошує своїх маленьких відвідувачів!

Е) *Художньо-практична діяльність дітей «Створюємо експонати для художніх музеїв – натюрморти в різних техніках»*. Щодо проведення художньо-творчої частини проекту, то радимо створити два різні натюрморти у різних художніх техніках, які сподобаються дітям, – техніка рваної аплікації і малювання пастеллю.

Перша техніка рваної аплікації дещо нетрадиційна і якщо й використовується у ЗДО, то не у процесі створення таких зображень, як натюрморт; крім цього вона проста й не передбачає умінь орудувати ножицями, а отже й безпечна – у цьому ще один плюс для вихователів, яким конче потрібно дбати про техніку безпеки дітей.

Друга – малювання пастеллю, теж «не частий гість» у дитячих садках, адже для неї потрібен цей художній матеріал, який є недешевим, а отже не завжди наявний у групах на заняттях зображувальною діяльністю. Пастель потребує уваги і опанування певними прийомами роботи, що не часто вміють робити навіть вихователі. Крім цього, дитина має дотримуватися акуратності у роботі, інакше є небезпека забруднити зображення і не досягнути гарного ефекту. Проте, якщо присвятити час на занятті практикуванню дітей наносити лінії і штрихи пастеллю, зусилля вихователя будуть виправданими, адже у дітей вийдуть надзвичайно яскраві, «живі», об'ємні зображення, які їх вразять, як і глядачів – батьків, однолітків, педагогів.

Отже:

Натюрморт № 1 (Художня техніка: рвана аплікація).

Приготуйте матеріали: кольоровий папір, заготівки з деталями натюрморту (для кожної дитини), клей-олівець. Запропонуйте розглянути репродукцію натюрморту, наприклад В. Валевської «Натюрморт».

Запитайте у дітей, що вони помітили на картині (різні предмети, квіти, фрукти). Підсумуйте висловлювання дітей і поясніть, що картина, на якій художник зображає посуд, квіти, фрукти, овочі, називається натюрмортом. Запропонуйте гру «Створи натюрморт на столі»: створити натюрморт на столі,

використовуючи муляжі фруктів і овочів, іграшковий посуд, полотняні серветки, рушнички.

Розкажіть прості правила складання натюрморту, наприклад, у натюрморті не може бути дуже багато предметів – бажано взяти один крупний, а декілька – меншого розміру (наприклад, один кавун і декілька яблук чи слив); у центрі краще розмістити крупний предмет, а біля нього менші за розміром. Добре, коли у натюрморті поєднується один чи декілька предметів посуду і фрукти чи овочі.

Після гри запропонуйте дітям виготовити свій натюрморт... з паперу.

Хід роботи: Роздайте дітям заготовки з деталями натюрморту. Попросіть їх відривати всі деталі по контуру. Нехай діти розташують на окремому кольоровому аркуші (це буде фон) всі деталі натюрморту – щось ближче, а якісь предмети далі. У разі необхідності тактовно допоможіть дитині з композицією: «Давай спробуємо зробити так чи так – як тобі більше подобається?». І тільки після цього запропонуйте приклеїти деталі до основи (покроківка цього завдання наведена у статті в журналі «Скарбничка вихователя»).

Творче завдання з бажаннями: дітям, які швидше впоралися, можна запропонувати пофантазувати і виготовити квітку у вазі, рум'яний бік яблучка, рамку картини.

Завданням більш складного рівня може стати створення власних натюрмортів з пластиліну чи паперу після сприймання і обговорення натюрмортів видатних митців, наприклад Джузеппе Арчимбольдо. Покажіть дітям варіант картини із зображенням натюрморту. Не повідомляйте перед обговоренням назву картини, а спонукайте їх розглянути і розповісти що вони помітили на ній. І тільки після цього вихователь може перевернути репродукцію і запитати, що тепер на ній відбувається. Діти здивуються цікавому ефекту: виявляється, якщо перевернути репродукцію, то натюрморт з фруктів перетвориться на дідуся! Доцільним буде і поставити дітям запитання: чому, на їх погляд, художник зобразив дідуся-садівника у такий спосіб?

4) *Завершальна стадія (презентація та оцінювання результатів)*. На цьому етапі підводяться підсумки, дається зовнішня оцінка, а також – прогножуються подальші кроки. З результатами даного проекту бажано познайомити батьків вихованців, всіх педагогів закладу, дітей інших груп. Найвизначнішими результатами є художні роботи дітей – з них влаштовується виставка дитячих робіт, яку відвідують батьки у галереї садочка. Надалі такі роботи можна оформити в альбом групи, розмістивши роботи у файли, а дітей залучити до виготовлення табличок з підписами – ПІБ дитини, назва роботи, дата створення.

Педагогу можна порадишити продовжити роботу у темі ознайомлення дітей з художніми музеями і показувати віртуальні екскурсії, які сьогодні мають сайти відомих музеїв України і навіть світу (слід пам'ятати про домірність і доступність інформації для дітей, тому використовувати такий матеріал потрібно фрагментарно). Продовженням може бути і створення дітьми творів – «експонатів для уявних музеїв», наприклад:

Натюрморт № 2 (Художня техніка: графіка) (із використанням авторського альбому художньо-творчої діяльності старших дошкільників). Приготуйте матеріали: репродукцію натюрморта К. Лисової «Сезон кавунів», аркуш-основу для роботи із контурним зображенням предметів натюрморта, пастель.

Хід роботи: Розгляньте з дітьми репродукцію картини К. Лисової «Сезон кавунів». Розпитайте дітей, що вони помітили на картині – які предмети, овочі чи фрукти, ягоди (діти здивуються, дізнавшись, що кавун є ягодою, а не фруктом!).

Запропонуйте дітям на окремому білому аркуші намалювати окремі виноградинки, грушку, скориставшись візуальними порадами у рубриці до цього заняття «Вчимося малювати» – на малюночках діти побачать, як обводять пастеллю контур фрукта, а потім розтушовують пальчиком фарбу.

Організуйте процес виконання зображення поетапно:

1. Спочатку попросіть дітей намалювати пастеллю контури фруктів і кавуна. Вертикальними штрихами намалювати м'якуш кавуна. Запропонуйте замалювати пастеллю частинку

груші та винограду, а потім пальчиком розтушувати колір по всій поверхні фруктів. Коричневим домалювати насінинки на кавуні, хвостик на грушці та гілочку.

Насолодіться зображенням фруктово-ягідного натюрморта. Прикінцеві поради педагогам:

1. Намагайтеся поєднувати у проєкті для старших дошкільників різні методи (ігрові, рольові ігри, творчі завдання, вправи, інформаційні та телекомунікаційні технології (телекомунікаційні проєкти) і т.ін.

2. Щоб розширити уявлення дітей і збагатити їхню уяву, фантазію, використовуйте міжпредметні проєкти.

3. Обов'язково обговорюйте з дітьми результати маленьких кроків проєкту: виконали завдання – обговорити процес і результати, пограли – і знову обговорили (настрій, дії, результати учасників) і т.д.

4. Уникайте жорсткого керівництва під час проєкту – радьте, запрошуйте, просіть, зацікавлюйте, захоплюйтесь дитиною, хваліть, підтримуйте (словом, посмішкою, жестами, рухами) та ін. – ось ваші інструменти педагогічної дії.

5. Тримайте динаміку проєктної роботи й водночас чергуйте рухливі і спокійні види діяльності, переключайте увагу дітей (коли втрачається інтерес чи відчуваєте втому дітей).

З ДОСВІДУ РОБОТИ: НАУКОВО-МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ «МІЙ ДИТЯЧИЙ САДОК» (ЗДО № 1 «Лісова пісня» м. Ірпінь)

Гіпотезою дослідження в нашій роботі є припущення про те, що виховання емоційно-ціннісного ставлення у старших дошкільників до соціальної дійсності буде ефективним за умови взаємодії сім'ї та дошкільного закладу, а також при використанні методу проєктів у освітньому процесі ЗДО. Тому для вирішення завдань формувального експерименту було розроблено проєкт з формування соціальної компетентності дошкільнят «Мій дитячий садок», який впроваджувався у екс-

периментальній групі ДНЗ № 1 «Лісова пісня» м. Ірпеня Київської області протягом 2017 року.

Основними завданнями впровадження проекту є: залучення до соціалізації дітей, педагогів і батьків; поліпшення якості виховання та формування у дітей соціальної компетентності; створення в ЗДО сприятливого соціально-психологічного клімату; об'єднання зусиль педагогів і батьків у питанні соціально-особистісного розвитку дітей; збагачення поінформованості батьків з питань організації спільної проектної діяльності; гармонізація дитячо-батьківських відносин. Спільна проектна діяльність має розвиваючий потенціал, який полягає у розвитку комунікативної та емоційно-мотиваційної сфер всіх учасників проекту.

Залучення батьків, педагогів до спільної проектної діяльності як партнерів дає їм можливість усвідомити наявний і придбати новий досвід конструювання власної батьківської поведінки, демонструвати дітям знання, установки і цінності, зразки компетентної поведінки.

День 1. Тема дня «Що за дивний теремок, називається садок?»

Ідея: Дитячий садок – як казковий теремок, де пізнається наука життя у всіх його ракурсах. Хто вивчає науку життя, кому це потрібно?

Справи дня:

Інтегроване заняття «Хто в теремку живе?»

Після заняття діти зможуть:

- усвідомити, чому вони відвідують дитячий садок;
- зрозуміють, що у садку їм допомагають пізнавати життя;
- зможуть пояснити, кому і для чого потрібен дитячий садок;
- вмітимуть складати описові розповіді.

Для заняття знадобляться: великий аркуш паперу для складання карти; площинні геометричні фігури; схеми для складання описових розповідей.

1. *Полілог «Дитячий садок».* Що таке дитячий садок? Кому він потрібен? Батькам потрібен дитячий садок? Для чого ви

ходите в дитячий садок? У садку треба тільки грати? Чому садок не може бути без керівника? Хто і де може бути керівником у дитячому садку?

2. *Створення інтелектуальної карти «Хто в теремку живе».* Підготувати зображення: теремок, діти, дорослі, іграшки. З'ясувати з дітьми, хто живе у дитсадку (діти, дорослі, іграшки). Обрати ключові слова, що означають функції мешканців; записати ці слова на карті навкруги центрального зображення того, кому належить дана функція, конкретно пояснюючи, чому саме так.

3. *ДВ «Мій дитячий садок» Робота в підгрупах по колу.* Дітям пропонуються геометричні фігури, що лежать на середині стола, за сигналом кожна дитина кладе фігуру перед собою і рухається за годинниковою стрілкою на до місця товариша, за сигналом кладе наступну фігуру. Так кілька разів, доки не побудують дитячий садок для кожної дитини.

4. *Мовленнєва вправа «Закінчи речення»:*

У моєму садочку я...

У моєму садочку на мене...

У моєму садочку мені...

У моєму садочку зі мною...

У моєму садочку про мене...

5. *Складання описових розповідей за допомогою схеми: «Моя група».*

6. *Читання вірша «Дитсадок – веселий дім» П. Король.*

Дитсадок – веселий дім.

Тут робота є усім.

Тут майструють, тут будують,

Лисові хвоста малюють,

З пластиліну ліплять вовка.

Швидко шиють нитка й голка.

А тому батьки і мами,

І сестрички із братами,

І бабусі, й дідусі –

Дитсадочок люблять всі.

Запитання для обговорення: «Про що вірш?», «У садочку тільки граються?», «Що ти найбільше любиш робити в дитсадку?», «Чому батькам, бабусям дітям подобається дитячий садок?».

Підсумок: Дитячий садок потрібен всім членам родини, бо поки вони на роботі чи в школі, діти у садочку; працівникам, бо вони мають роботу.

Читання вірша «До садочка» з подальшим обговоренням:

До дитячого садочка
Йдуть веселі діточки,
Будуть вчитися ліпити,
Малюватимуть хатки.
Зроблять квіти для віночка,
Вивчать віршики, пісні.
А казки такі почують,
Що розкажуть і мені.

Запитання для обговорення: «Про що вірш?», «Чим займаються діти в дитсадочку?», «Яке заняття для тебе найцікавіше?» (Узагальнюємо: у садочку можна багато чого навчитися).

Робота з коректурними таблицями № 1–3 «Дитячий садок»; № 2–3 «Дитячий садок» (навчальний комплект Н. Гавриш, О. Безсонова «Калейдоскоп інформаційно-ігрової творчості»).

Інтерактивна гра «Що куди?». Діти отримують картинки предметів, які є в групі. У різних місцях групи розміщено куточки: природи, художньо-продуктивної діяльності, будівельних ігор, магазин, кухня тощо. Дітям пропонується об'єднатись у своїх «групових куточках» та розповісти про те, чим вони тут займаються.

Інтерактивна гра «Маленькі дизайнери». Діти об'єднуються у трійки. Кожна трійка отримує набір конструктора «LEGO» і коробки різних розмірів, які імітують кімнату дитячого садка. Дітям пропонується скласти з елементів конструктора і розставити «меблі» в «кімнатах». Необхідно врахувати розміри меблів відповідно призначення кімнати та розміру коробки. Діти коментують свої вироби.

День 2. Тема дня «Для кого дитячий садок – робота?»

Ідея: Будь-який дитячий садок – це осередок для дитвори. Але без дорослих він навряд чи існуватиме, бо саме вони є творцями того, що там відбувається, саме завдяки їм він такий затишний і красивий, саме завдяки їм малечі тут комфортно і цікаво.

Справи дня:

Інтегроване заняття «Хто працює в дитячому садку».

Після заняття діти зможуть:

- називати професії робітників дитячого садка;
- удосконалять розуміння необхідності і важливості роботи;
- розповісти про особливості роботи дорослих у дитсадку;
- поважати працю дорослих;
- проявляти бажання допомогти.

Для заняття знадобляться: фотографії працівників дитячого садка; м'яч; аркуші паперу, що імітують приміщення садка; матеріал для творчості.

Хід заняття

1. *Екскурсія садочком.* Під час екскурсії діти спілкуються з персоналом закладу, з'ясовують, хто чим займається, і фотографують їх у роботі.

2. *Полілог «Що б було, якби у дитсадку не було дорослих?».* Хто може бути вихователем?

3. *Мовна гра «Хто що робить?».* Дорослий говорить слово-стимул, а діти – слово-реакцію: вихователь – (виховує), кухар – (готує), директор – (керує), двірник – (замітає, косить), прибиральниця – (прибирає), праля – (пере).

4. *Гра з м'ячем «Хто працює в дитсадку?».* Вихователь кидає дітям м'яч і називає професію, якщо ця професія є в дитсадку, дитина ловить м'яч, а якщо немає – відбиває.

5. *Інтерактивна гра «Ким би я працював у дитсадку?».* Дітям пропонується переглянути отримані фотографії, вибрати ту професію, яка більше до вподоби, створити відповідно групи. Кожна група вирушає до свого «приміщення» і по пам'яті, використовуючи картинки, кольоровий папір, олівці, фломастери, схематично зображує його.

Підсумок: у дитячому садку у кожного своя робота і кожна – важлива і необхідна. Виготовлення лепбуку «Дитячий садок».

Дидактична гра «Кому що потрібно для роботи?». Дітям пропонують картинки з предметами, які використовують в своїй роботі працівники дитсадка, а вони мають відповісти, кому саме що потрібно.

Гра «Ми потрібні один одному». Діти стають півколом, задумують професію працівника дитячого садка, а одна дитина – вихованець – стоїть перед ними з клубочком ниток. Хтось з кола починає, звертаючись до дитини у колі, наприклад, «Я – вихователь, я тобі потрібен?» (вихованець відповідає, пояснюючи навіщо), я – кухар, я – медсестра, я – дитина. Якщо гравець погоджується, йому передають клубок, розкручуючи нитку. В кінці гри діти з'ясовують взаємозв'язок між кожною людиною і дитиною, що перебувають у дитячому садку.

День 3. Тема дня «Що там за дверима?»

Ідея: Дорога до дитячого садка і назад – це не просто шлях, а ціла наука, що дасть можливість дізнатися про правила дорожнього руху, про людей на дорозі і ще багато цікавого і корисного.

Справи дня:

Інтегроване заняття «Пригоди Колобка».

Після заняття діти зможуть:

- пояснити значення слова «пішохід»;
- розповісти про значення деяких дорожніх знаків;
- запам'ятають значення сигналів світлофора;
- ознайомляться з правилами вуличного руху та правилами безпечної поведінки на дорозі.

Для заняття знадобляться: сюжетні картинки із зображеннями різних ситуацій; макет світлофора; казковий персонаж; дорожні знаки; матеріали для художньої діяльності.

Хід заняття:

1. *Гра на залучення «Хто сховався?».* Вихователь по черзі садить дітей на стільчик і накриває простиралом. Діти відгадують, кого сховали. Останнього ховає Колобка.

2. *Дидактична вправа «Склади казку»*. Дітям пропонується скласти казку про Колобка на новий лад про те, як він ішов до садочка, акцентувати увагу на дорожні знаки.

3. *Руханка «Не загублюся»*. Рухи виконуються за змістом. Вийшов синочок сам у дитсадочок. Вчить його мама: – Йди собі прямо! – Йди та дивися – не загубися! – Не загублюся! Я ж вам не голка, я ж вам Миколка.

4. *Дидактична гра «Про що знак»*. Дітям пропонується дорожній знак, а вони мають пояснити, як він допоможе пішоходу.

5. *Малювання свого шляху від садочка до дому*.

Підсумок: Люди, які рухаються вулицями без допомоги транспортних засобів, називаються пішоходами. Вони обов'язково мають дотримуватися правил.

Мовленнєва вправа «Можна – не можна». Домовтеся з дітьми попередньо, олівцем чи фігурою якого кольору ви будете реагувати на запитання, відповідаючи «так» чи «ні»:

- Можна йти на зелене світло світлофора?
- Можна перебігати дорогу де завгодно?
- Можна проходити по підземному переходу?
- Можна рухатись на жовте світло світлофора?
- Можна грати у футбол на дорозі?
- Можна ходити по тротуару?
- Можна покласти зебру на дорогу?

Читання вірша Віри Паронової «Перехід вулиці» з подальшим ілюструванням його за допомогою рухів.

Якщо відсутній знак,
Треба нам зробити так:
При дорозі зупинитись
І наліво подивитись.
Бачиш: транспорту немає –
До середини рушаєм.
Є тут лінія чудова.
Не звичайна, розділова.
Знов на ній ти зупинись
І направо подивись.
Всі машини пропусти

– Після цього можеш йти.

Розв'язання кросворду «Люди на дорозі». Діти можуть за бажанням не лише відповідати, а й вписувати слова в клітинки.

По горизонталі:

3. Цілий день він при дорозі

Оком блимає на розі. (Світлофор)

5. У тролейбусі – салон,

А в трамвайчику... (Вагон)

6. Світлофор, немов пастух,

Стереже дорожній (Рух)

7. Спокій людей служба ця стереже,

Та від злочинців усіх береже. (Міліція)

По вертикалі:

1. Знай, якщо ти пішохід,

То прямуй на ... (Перехід)

2. Той, хто ходить своїм ходом,

Здавна зветься ... (Пішоходом)

4. В темряві машина блима,

Бачить жовтими очима. (Фари)

День 4. Тема дня «Хочу й можу»

Ідея: Дитячий садок – це невеличке суспільство. А у кожному суспільстві є свої правила. З самого початку перебування дитини в групі виникає необхідність ознайомлення з правилами, які не завжди збігаються з бажанням, але не дотримуватись їх неможливо.

Справи дня:

Інтегроване заняття «Пригоди Петрика у садочку».

Після заняття діти зможуть:

- розповісти про правила поведінки;
- усвідомити, що в садочку і вдома необхідно дотримуватися правил;
- знати різницю між гарними і поганими вчинками;
- використовувати свої знання у сюжетно-рольовій грі.

Для заняття знадобляться: лялька-іграшка Петрик; картинки серії «Правила поведінки»; картини «Тихий вечір»

і «Граємо разом»; кружечки на кожному дитині 10×10 см; кольорові олівці або фломастери.

Хід заняття:

1. *Ігровий момент* – поява ляльки Петрика, що «залітає» до групи, зносячи все по дорозі. Бесіда-обговорення поведінки: «Що забув зробити Петрик, коли прийшов у групу?», «Як би виглядала група, якщо всі б так заходили?». Дітям пропонується розповісти про бажану поведінку.

2. *Програвання рольових ситуацій*. Дітям пропонують об'єднатися в пари і вибрати картинку серії «Правила поведінки», обдумати та інсценувати за ролями.

3. *Гра «Знайди спільне»*. Дітям пропонується розглянути дві картини і знайти спільні дії, які вони роблять у дитячому садку і вдома, та пояснити їх правильність чи неправильність (допомагають дорослим – допомагають друзям, діляться, слухають...).

4. *Гра «Порівняй, або так чи ні»*. Можна провести гру у форматі командної гри: одна група представляє «дім», а інша – «групу садка». Дорослий формулює запитання чи просто називає ключове слово: привітання, прибирання особистих речей, дотримання правил тощо.

- У садочку треба вітатися? А вдома?
- У садочку не обов'язково прибирати ліжко? А вдома?
- У садочку треба прибирати іграшки? А вдома?
- У садочку потрібно домовлятися? А вдома?
- У садочку не треба поважати дорослих? А вдома?
- У садочку можна говорити тихо? А вдома?
- У садочку треба дякувати? А вдома?
- У садочку не складаємо охайно одяг? А вдома?
- У садочку їмо охайно? А вдома?

5. *Виготовлення знаків-підказок для Петрика*. Дітям пропонують картки з друдлами, з яких вони обирають потрібний їм, копіюють на кружечок і пояснюють – це знак правильної поведінки чи такий, що забороняє неправильну. Потім дарують Петрику.

Підсумок: правила є правила, їх дотримуються і в дитячому садку, і вдома. Вивчення віршів. Читання оповідань.

День 5. Тема дня «Бабусин дитсадок»

Ідея: Усі ми родом з дитинства. Отже, кожен дорослий колись був дитиною. Розкажіть про це своїм дітям. Це допоможе краще порозумітися, пригадати улюблені страви, ігри, друзів та інші вподобання або страхи, краще взнати свою, нехай навіть маленьку, родинну історію, сімейні традиції.

Справи дня:

Інтегроване заняття «Фотоальбом».

Після заняття діти:

- більше дізнаються про історію своєї родини (через спогади батьків);
- ознайомляться з одягом, іграшками, розвагами минулого і навіть приміряють на себе дещо з дитинства своїх батьків;
- отримають змогу порівняти їх із сучасним одягом, іграми, розвагами.

Для заняття знадобляться: фото батьків під час відвідування дитячого садочка та сьогоденні фото дітей; іграшки та одяг 60-90-х, фотоальбом, набори цифр та літер, кольоровий папір, схема збірки літачка.

1. *Творчо-розвивальну гру «Машина часу»* розпочинаємо обговоренням: «З чого можна зробити машину часу?», «В чому її користь? З чого можна побудувати машину часу?», «На якому пальному вона буде пересуватися?». Підводимо дітей до найдоступнішого матеріалу – нашої уяви. Найпростіша машина часу, яка є в кожного з нас, це наша пам'ять, фотоальбоми... Вирушаємо у минуле... Повторюємо зворотний рахунок. Геометричні фігури.

2. *Вправа на залучення «Капсула часу».* Діти разом із вихователем знаходять «Капсулу часу» з фотографіями їхніх батьків, але часів дитинства, та запрошенням завітати до них у гості.

3. *Полілог. «Як можна опинитися у минулому? Для чого нам це потрібно? Як би ти жив у той час? Що краще – минуле чи сучасність?».*

4. *Дидактична гра «Крила – колеса»*. Дітям пропонується підібрати транспортний засіб до середовища, де він пересувається (літак – небо, потяг – залізниця).

5. *Дидактична вправа «Підбери ключ»*. Дітям пропонується набір літер та цифр, з яких потрібно відновити код (зібрати подібний зразку).

Дидактична вправа «Ключ на старт. Почати відлік». У розважальній формі діти повторюють прямий та зворотний рахунок в межах 10.

6. *Зустріч зі старою іграшкою (дзига, неваляйка...)*. Діти з'ясовують, що між їхніми іграшками й іграшками бабусь багато спільного.

7. *Розповідь про дитячі садки минулого*.

8. *Мовленнєва вправа «Приємно познайомитись»*: роздивляємось фото батьків, впізнаємо своїх. Моя мама(тато) у такому віці любила(в)..., гралася у..., з нею (ним) трапилась така пригода. .. Іграшка допомагає (так, так пам'ятаю я такого хлопчика(дівчинку), його(її) звали...).

Якщо можна, монтуємо виставку іграшок, принесених батьками, або віртуальну (на комп'ютері). Пригадуємо правила поведінки на виставці.

9. *Гра на увагу «Які іграшки помінялися місцями»*. Дітям пропонується ряд іграшок. За сигналом вони відвертаються і повертаються, а вихователь тим часом міняє місцями іграшки. Діти відгадують.

10. *Створення фотоколажу «Друзі з минулого»*.

Підсумок: час плине швидко, багато що змінюється, але дитячий садок залишається із своїми вихованцями, іграшками тощо. Хіба що стає все більш сучасним.

Створення іграшки «Паперовий літачок». Дітям пропонується зробити іграшку з паперу за схемою.

Дидактична гра «Чарівна шафа». Знаходимо шафу з речами різного фасону. Відокремлюємо сучасні від стародавніх. Обговорюємо, приміряємо.

Гра наших батьків «Вибивний». Вчимося грати у гру.

Перегляд мультфільму «Як Петрик П'яточкін слоників рахував».

Сюжетно-рольова гра «Перукарня»: вчимося зав'язувати бантики та плести коси.

День 6. Тема дня «Спілкування – це чудово»

Ідея: Для дружніх стосунків у групі між однолітками важливо бути уважними до настрою одне одного. Допомагають покращувати настрій позитивні емоції, ввічливе спілкування, доброзичливі жести, міміка, пантоміміка.

Справи дня:

Інтегроване заняття «Невиховане Мишеня навчається спілкуватися».

Після заняття діти:

- розумітимуть емоції та поведінку інших та власні почуття;
- розвинуть навички спілкування та групової взаємодії;
- згуртуються у колективі;
- навчаться застосовувати невербальні навички спілкування.

Для заняття знадобляться: клубочок; фланелеграф, фігурки мишеняти, зайченят, білченят.

Хід заняття:

1. *Вітання «Паровозик радості».* Одна дитина виконує роль Паровозика радості. Діти-«вагончики» чекають. Паровозик під'їжджає, вітається: «Я – Паровозик Радості, стань моїм вагончиком». Вагончик приєднується, Паровозик від'їжджає. Так по черзі, поки всі діти не приєднуються.

2. *Вправа на залучення «Будь ласка».* Вихователь говорить дітям, якими частинами тіла їм потрібно привітатися одне з одним. Але важливою умовою є використання сполучення «будь ласка» перед командою.

3. *Читання казки про невиховане Мишеня.* Діти розташовуються перед фланелеграфом, на якому під час розповіді педагог виставляє відповідні фігурки. Вихователь розповідає казку про невиховане Мишеня, з яким ніхто не хотів гратися, тому що воно грубіянило і зовсім не знало ввічливих слів. Мише-

нятко побігло до дівчинки, щоб запитати в неї, як йому помириться з лісовими мешканцями. Але дівчинка не мала часу, вона поспішала до школи. Тому попросила нас допомогти Мишеняті знову повернути друзів.

4. *Проблемне запитання – «Як допомогти Мишеняткові помириться з лісовими мешканцями?»* (діти приходять до висновку про важливість вживання «чарівних» слів). Ми йому розказали про чарівні слова, але звідки Мишенятко про них може дізнатися? (від батьків, казок, з перегляду телевізора тощо).

5. *Мовленнєва вправа «Компліменти»*. Діти діляться на 2 кола – внутрішнє і зовнішнє, стаючи обличчям одне до одного. Учасники зовнішнього кола говорять комплімент стосовно тієї дитини, яка стоїть навпроти, та відповідає компліментом. Потім діти, рухаючись у протилежні напрямки, знаходять нові пари для обміну компліментами. Вправа триває доти, поки всі учасники не повернуться до тих дітей, з ким вони починали вправу.

6. *Вправа «Клубочок дружби»*. Діти сидять у колі. Вихователь, тримаючи у руках клубочок, говорить: «Наші слова будуть як ниточки (обмотує нитку навколо пальця). Давай з тобою дружити». Передає клубочок дитині, вона відповідає і намотує нитку на пальчик, передаючи далі, іншій дитині: «Давай з тобою дружити». Кожний, хто взяв клубочок, залишає собі нитку на пальчику, а клубочок передає далі. Протягом гри всередині кола утворюються доріжки та вузлики, що зв'язують друзів. Вихователь підводить до висновку про те, як багато в нас вийшло дружніх пар. Потім зв'язує міцним вузликом всі ниточки, щоб діти ніколи не сварилися і завжди підтримували одне одного. Тоді усі складають ці ниточки у чарівну скриньку й зберігають у групі.

Гра-тренінг «Різний настрій». Мишенятко читає вірш, діти зображують руками та мімікою відповідний настрій:

Наш Сашко бува веселий, коли друзі всі в оселі.

Наш Сашко бува сердитий, коли в лоб його набити.

Наш Сашко сумний буває, коли іграшки немає.

Наш Сашко, буває, плаче, коли хтось забере м'ячик.

Наш Сашко, бува, хитрує, коли фокуси майструє.
А як хтось його насварить – він ображений стоїть.
Як незвичне щось побачить, то дивується одначе.
А як чогось злякається – у куші ховається.

Програвання рольових ситуацій в 3-х моделях.

Моделювання оптимального вибору поведінки в емоційно значущих ситуаціях: а) діти допомагають дорослим прибирати територію дитячого садка: збирають сміття, метуть доріжки тощо. Один хлопчик просто сидить окремо. Що ти зробиш?; б) з тобою не хочуть гратися, а ти хочеш. Що ти зробиш для того, щоб тебе взяли у гру?; в) м'яч потрапив у пісочницю, де граються діти. Що ти зробиш?; г) б'ють твого друга. Що ти зробиш? Що ти скажеш?; д) у дитячому садку ти захотів погратися іграшкою. Твій друг теж прямує до цієї іграшки – вона сподобалася йому. Як ти вдієш?

Діти обирають один із трьох символів, що позначають впевнену позицію, невпевнену чи агресивну. Перед початком дій обговоріть значення кожного символу.

Гра-рухавка в карусельці «Я твій друг». Діти стоять парами по колу і повторюють за ведучим слова й жести:

- У мене є ніс. І у тебе є ніс.
- У мене щічки рожеві. І у тебе щічки рожеві.
- У мене губки бантиком. І у тебе губки бантиком.
- Обнімемося. Подружимося.
- Я тебе люблю. Й ти мене любиш.
- Я твій друг. І ти мій друг.

Мозковий штурм «Паличка-виручалочка». Діти стають у коло і по черзі згадують якусь ситуацію, коли їм потрібна була допомога. Наприклад, поганий настрій, болів зуб, хтось образив, не купили нової іграшки. У педагога у руках «паличка-виручалочка». Коли перша дитина розповість про свою проблему, педагог промовляє: «Паличка-виручалочка, допомогай! Друга з біди виручай!». Той з дітей, хто знає, як допомогти другу в біді, піднімає руку, і педагог передає йому «паличку-виручалочку». Ця дитина торкається паличкою свого друга і розповідає, як можна допомогти йому. Якщо ніхто з дітей не

знає, як допомогти, педагог сам торкається паличкою дитини і розповідає дітям, як можна виручити друга з біди.

Етюд «Рибки в ставку».

Мишенятко ставить перед дітьми проблемне запитання: «Як ви думаєте, що сталося б, якби всі люди розучилися говорити?» (відповіді дітей). Потім говорить про те, що людям все одно довелося б якось передавати інформацію, ставити запитання і відповідати на них. Діти об'єднуються у пари і уявляють, що вони стали веселими рибками, які плавають у ставку. На вулиці світить сонечко, водичка тепла, рибки зустрілися, і їм дуже хочеться щось розповісти одна одній. Діти-«рибки» мають обговорити якусь тему, а потім розповісти про неї іншим дітям, але своєю «риб'ячою» мовою. Інші діти, які сидять на «березі ставка», повинні здогадатися, про що йдеться.

Гра «З ким я подружився». Чотири дитини засовують руку у коробку (її притримує вихователь), заплющують очі. Потім знаходять там чиюсь руку, «знайомляться» з нею, відгадують, із чією рукою вони познайомилися, подружилися.

Художньо-продуктивна діяльність «Я+Ти». Вихователь розкладає на підлозі аркуш шпалер на зріст дитини і пропонує дітям поділитися на пари. Потім запрошує одну дитину з пари лягти на папір, а другу – обвести її половину. Тоді на це ж місце лягає друга дитина з пари і перша дитина обводить її половину. У результаті отримуємо один спільний портрет. Після цього діти самостійно розфарбовують свою половину і дають отриманому портрету ім'я, яке складається з двох їхніх імен (наприклад, Мармара – Мар'яна і Марина).

День 7. Тема дня «Творимо»

Ідея: Творчість – цікава річ, що наповнює душу кожного, надихає на створення чогось нового, дає можливість відобразити свої думки, застосовуючи різні матеріали.

Справи дня:

Інтегроване заняття «Маленькі творці».

Після заняття діти зможуть:

- називати матеріали для художньої творчості;
- застосовувати їх на практиці;

- розуміти, що одне й те ж можна зробити з різних матеріалів;
- розуміти, що творчість буває різною.

Для заняття знадобляться: виставка картин та поробок, виконаних за допомогою різних матеріалів; скринька з матеріалами для художньої творчості (акварель, гуаш, пластилін, кольоровий папір, паперова серветка, насіння гарбуза; стека, пензлі різної товщини тощо), незакінчені малюнки невеликого розміру.

Хід заняття:

1. *Почніть заняття з перегляду виставки дитячих робіт.* Дітям пропонується переглянути виставку дитячих робіт з різних видів творчої діяльності (під час огляду варто спонукати дітей до творчої передачі власних думок за допомогою практичної дії, до розуміння того, що втілити задум можна, використовуючи різні матеріали).

2. *Дидактична вправа «Відгадай на дотик».* Діти із заплученими очима опускають руку в скриньку з різними матеріалами для художньої творчості і діставши предмет, називають його, розказують, для чого він.

3. *Інтерактивна гра «Закінчи малюнок».* Вихованцям пропонується підібрати собі завдання для художньої діяльності так, щоб можна було застосувати той предмет, який дістали із скриньки (наприклад, незакінчений малюнок простим олівцем, затонований пластиліном аркуш тощо).

4. *Руханка «Ти щасливий».* Запропонуйте дітям порухатися під музику. Підсумок: Творити – це прекрасно, а творити разом з друзями у дитячому садку – ще краще. Мовленнєва вправа «Придумай риму». Зайчик – (побігайчик), лисичка – (сестричка), діти – (квіти), травичка – (водичка).

Мовленнєва вправа «Придумай продовження».

Іграшку можна намалювати...

Зайчика можна зробити з...

Річка на картині...

Вправа «Запиши вірш». Дітям пропонується записати віршик за допомогою умовних знаків (вихователь повільно читає кілька разів вірш), прочитати його за власною схемою.

Кольори

Любить пензлик мій до свята
Собі чубчик фарбувати.
Він у райдугу пірнає,
Кожний колір називає:
«Це червоний, жар неначе,
Це оранжевий, гарячий,
Жовтий, як пшениця в полі,
Мов трава – зелений колір,
Голубий – як у краплині,
А наступний колір – синій,
Синій колір, ніби річка,
Фіолетовий, мов нічка».

Узагальнюємо: творити можна по-різному, поет написав вірш, а ми його записали незвичним способом.

Гра «Фарби». Серед гравців у фарби обирається «покупець» і ведучий – «продавець». Решта гравців загадують потай від «покупця» кольори, причому вони не повинні повторюватися. Гра починається з того, що «покупець» приходиться до «магазину» і говорить: «Я, покупець у синіх штанах, прийшов до вас за фарбою». «Продавець» цікавиться: «За якою?». «Покупець» називає будь-які кольори: «За блакитною». Якщо такої фарби немає, то «продавець» каже: «Іди блакитною доріжкою, знайдеш блакитні чобітки, поноси та назад принеси!». «Покупець» починає гру спочатку. Якщо названа фарба є, то гравець, який загадав цей колір, намагається втекти від «покупця», а той його доганяє. Якщо наздогнав – «фарбою» стає «продавець», якщо ні – гра починається спочатку.

Читання вірша Г. Манів «Розмова про картини».

Якщо бачиш на картині	Або снігову рівнину,
Цвіт вишневого садка,	Або поле та шалаш,
Чи ялинку й білий іній,	То запам'ятай, картина
Або млин біля ставка,	Називається ... (Пейзаж)

Якщо бачиш, що з картини
Мовчки дивиться на нас
Принц в одязі старовинній,
Або в роботі верхолаз,
Льотчик або балерина,
Або з вусами корнет,
То запам'ятай, картина
Називається ... (Портрет).

Якщо бачиш на картині
Чашку кави на столі,
Чи графин зелено-синій,
Чи троянду в кристалі,
Або керамічну вазу,
Або грушу, або торт,
Або всі предмети разом,
Знай, ти бачиш... (Натюрморт).

День 8. Тема дня «Граємо і навчаємося»

Ідея: творчість – цікава річ, що наповнює душу кожного, надихає на створення чогось нового, дає можливість відображати свої думки, застосовуючи різні матеріали.

Справи дня:

Інтегроване заняття «Пливемо на човнах і запрошуємо іграшки в дитячий садок».

Після заняття діти:

- навчаться співпрацювати у групах;
- самостійно вирішуватимуть проблемні ситуації;
- навчаться експериментувати з предметами;
- зможуть визначати позитив перебування в дитячому садку.

Для заняття знадобляться: різнокольорові квітки трьох-чотирьох кольорів; іграшки: зайчик, ведмедик, м'яч, машинка; миска з водою; предмети, виготовлені з різних матеріалів: паперові, залізні, пластмасові, дерев'яні, гумові; прямокутники-дошки коричневого кольору з написаними цифрами від 1 до 10; газети (для корабликів), гілочки, коктейльні трубочки, клей, дріт, нитки (для плоту), для виготовлення човнів для дітей: стільці, гімнастичні палиці, різнокольорові стрічки, великий будівельний конструктор.

Хід заняття:

1. Організаційний момент. Дітям пропонується обрати кольорові квітки, на основі яких формуються команди. Кожна команда повинна збудувати для себе човен із запропонованого матеріалу. Вирушають у подорож під музичний супровід (музика моря).

2. *Зупинка 1. «Зустріч із Зайчиком»:* «Як ми запросимо Зайця до себе у садок?», «Чому йому буде добре у дитячому садку?», «Як веселіше йому буде гратися – самому чи з друзями?».

3. *Рухлива гра «Зайці та капуста».* Обираються дідусь-садивник, зайчик, капустини. Діти стають в коло, посередині – дідусь і капустинки-діти. Дитина-Зайчик стає осторонь, ховається. Діти в колі співають, дідусь імітує рухами слова пісні: «Наш дідусь гарно Капусту доглядає: Поле її часто, гарно поливає». Дідусь вдає, що заснув. Дитина-зайчик «зриває» (забирає) капустинки з кола. Дідусь, прокинувшись, має сказати: «Скількох капустин не стало?» Гра триває. Завдання до блакитної команди: конструювання з паперу «Човник для Зайця». Діти однієї команди з газети виготовляють човник.

4. *Зупинка 2. «Зустріч із Ведмедиком».*

Завдання до коричневої команди: проблемна ситуація: у ведмедика зламався місток, діти мають його відремонтувати, виклавши «дощечки» по порядку. Всі проходять по збудованому містку, імітуючи рухи ведмедя. Чому ведмедик не зміг відремонтувати місток?

Підсумок: діти вивчили цифри і навчилися рахувати у дитячому садку.

5. *Зупинка 3. «Зустріч із м'ячем».* З'ясовують, де буде м'ячу веселіше, в які ігри можна грати з м'ячем?

6. *Рухлива гра «Мій дзвінкий веселий м'яч».*

Бесіда: «М'ячу обов'язково мати човен? Чому?». Дослід: «Які предмети тонуть, а які – ні».

7. *Зупинка 4. «Зустріч з мишкою».*

Словесна гра «Їде, їде, пливе, стрибає». Завдання для зеленої команди – зробити пліт для мишки.

8. *Зупинка 5. «Дитячий садок».*

Вправа «Знайди помешкання для кожної іграшки».

Підсумок: Дитячий садок – це такий чудовий дім, де для кожного є цікава справа, тут разом з друзями можна пограти і навчитися чогось нового.

Вправа «Комплімент». Дітям пропонується зробити комплімент товаришу.

Гра «Дзеркало». Ставши один проти одного в пари, діти відображають дії товариша. Квест «Збери план дитячого садка». Діти об'єднуються в 4 команди. Суть змагання: за кожне виконане завдання група отримує картку з символом. Після виконання всіх справ – група повинна зібрати послання (картки різних кольорів). Групи вирушають на завдання по стрілках, які відповідають кольору їхньої команди.

1. Перша зупинка – розкласти листочки (що знаходяться в мішечку) за назвою дерев.

2. Друга зупинка – посортувати сміття за категоріями: папір, пластик і скло (за правильне сортування команда отримує наступну картку свого кольору).

3. Третя зупинка – «Знайди сусідів». Діти підходять до столу, на якому лежать цифри (від 1 до 10). Після того як діти роздивилися картки з цифрами, вони відвертаються. Ведучий забирає одну картку і ховає її за спиною. Діти повинні здогадатися, якої цифри не вистачає. За виконане завдання вони отримують наступну картку.

4. Четверта зупинка – «Збери їстівні гриби». Діти повинні знайти на галявині тільки їстівні гриби. За правильне виконання завдання отримують картки. Команди зустрічаються на своєму майданчику. Кожна команда складає пазл із зароблених карток – виходить план дитячого садка.

День 9. Тема дня «Працюємо»

Ідея: Праця в дитячому садку – це школа практичного життя в майбутньому для кожного вихованця.

Справи дня:

Інтегроване заняття «Праця в дитсадку»

Після заняття діти зможуть:

- виконувати посильні доручення вихователя;
- розуміти значення власної праці для себе і для одногрупників;
- виконувати елементарну роботу вдома.

Для заняття знадобляться: коректурна таблиця; картинки із зображенням предметів праці; матеріал для творчості.

Хід заняття:

1. *Полілог «Що таке праця? Це добре, коли люди працюють? Діти мають працювати? Що було б, якби ніхто не працював?».*

2. *Мовленнєва вправа «Закінчи речення».*

– Ми в садочку на городі садили...

– Чергові по заняттях розкладають на столи...

– Діти на майданчику восени збирають...

– Дівчата в куточку природи...

3. *Гра пантоміма «Відгадай, де чергую».* Дитина показує дії під час будь-якого чергування: в куточку природи, під час обіду чи перед заняттям, а діти відгадують.

4. *Складання коректурної таблиці.* Розмістіть предмети для роботи так: у куточку природи у верхньому ряду, на городі під предметами, які використовуються під час їжі, а на заняттях – між тими, які використовуються на городі і під час їжі.

5. *Інтерактивна гра «Визнач роботу».* Дітям пропонується вибрати картки із зображенням предметів праці і об'єднатися в групи, назвати свою роботу.

6. *Мозковий штурм «Що треба, щоб прибирати стало легко?».*

7. *Мовленнєва вправа «Запитуємо-відповідайте»:* «Чи часто ви допомагаєте товаришам одягатись?», «Кого б ви попросили допомогти застелити ліжко?», «З чого ви поливаєте квіти?», «Коли загрибаєте листя?», «Погоду відмічають у куточку...?», «В яку пору року садять квіти на клумбу?», «Моркву копають коли?».

8. *Творче завдання «Намалюй, яка робота в дитсадку тобі подобається».*

Підсумок: Під час виконання різної роботи діти набувають навички, які їм завжди знадобляться не тільки в дитсадку. Будь-яку роботу добре робити разом, адже завжди можна покликати на допомогу і допомогти самому.

Вивчити прислів'я про працю «Хто не працює, той і не їсть». Зробити стінгазету-фотозвіт «В праці ми – сила!». Складання розповідей з власного досвіду про працю в дитячому садку. Виконання трудових доручень.

День 10. Тема дня «Міцніємо, зростаємо»

Ідея: Фізичне здоров'я – це найперша складова успішного розвитку дитини і взагалі людини. Щоб бути здоровим, потрібно рухатися, загартовуватися, раціонально харчуватися, вчасно відпочивати.

Справи дня:

Фізкультурна розвага «Подорож до країни Вітамінії».

Мета: розвиток фізичних якостей дітей: швидкості, спритності; вольових якостей: витримки, наполегливості, дисциплінованості. Виховання колективізму. Пропаганда фізкультури і спорту, популяризація здорового способу життя.

Місце проведення: спортивний майданчик.

Учасники: вихованці старших груп, ведучий-вихователь, інструктор з фізичного виховання, казковий герой «Вітамінка».

Спортивне обладнання: обручі – 3 шт., гімнастичні палиці – 6 шт., м'ячі – 6 шт., мотузки – 6 шт., рюкзак із спортивним приладдям – на кожну команду, канат – 1, самокат – на кожну команду.

Фізінструктор шикуює команди учасників, які вітаються з ведучим.

Ведучий: Добрий день, друзі! Який чудовий день! Гарний день для проведення розваги. Саме час проголосити девізи, які ви приготували. Зараз ми почуємо, як ви згуртувалися і чи готові показати свою мужність, силу та спритність.

Коло пошани. Команди проголошують свої гасла.

Ведучий: Бачу, що всі команди готові проявити себе, але хто це плаче?

Вітамінка (плаче): Це я – Вітамінка. Я загубилася. Я прямувала до країни Вітамінії і заблукала, не можу знайти дороги. Ви, я чую, такі спритні, мужні і веселі, допоможіть мені, будь ласка!

Ведучий: Друзі! Давайте допоможемо Вітамінці і проведемо її до Вітамінії. До речі – ви ж знаєте, що вітаміни дуже корисні для нас всіх – це здоров'я гарт, міць. Вони і допоможуть подолати всі перешкоди. Але спочатку треба розвеселити

нашу Вітамінку, показати, які ми дружні і привітні. Для тебе, Вітамінко, веселий танок.

Діти танцюють.

Вітамінка: Дякую! Я вже заспокоїлась і готова вирушати далі, але перед подорожжю необхідно як слід заправитися вітамінами і розім'ятися. Пропоную провести вітамінну зарядку!

Дітям роздають м'ячі, що імітують вітаміни.

Ведучий: Завдяки їм ви станете сильними, кмітливими, а головне – не хворітимете!

Всі учасники виконують комплекс загальнорозвивальних вправ з м'ячами.

1. Руки в сторони і вгору, на носочках піднялись. Підніми голівку вгору і на м'ячик подивись! (8 разів)

2. А тепер нам треба нахилитись, щоб пальчиками рук до м'ячика дістатись! (8 разів)

3. Присідати ми почнем, добре ніжки розінем. Раз присіли – руки прямо! Встали – знову все так само! (8 разів)

4. Повертаємося вправно, все виконуємо гарно.

5. Вліво, вправо повернулись і сусіду посміхнулись. (8 разів)

6. А тепер стрибать почнем, добре ніжки розінем! (20 підскоків)

Ведучий: От і розім'ялись, дякуємо тобі, Вітамінко. Та перед тим, як вирушити у подорож, слід зібрати все необхідне в дорогу, бо шлях неблизький. Пропоную капітанам команд позмагатися між собою і зібрати рюкзаки.

Вітамінка роздає рюкзаки.

Конкурс капітанів «Хто правильно складе речі для подорожі». Капітани команд збирають у рюкзак необхідні речі, а непотрібні – залишають. Виграє той, хто швидше за всіх складе необхідні речі у рюкзак.

Вітамінка: Як добре, всі готові, речі зібрано, можна вирушати в дорогу.

Ведучий: Дорога далека, тому кожна команда має бути зібраною і спритною.

Естафета «Подолання перешкод». Змагання на дитячому майданчику. Діти слідом за своїм фізінструктором долають розставлений по майданчику спортивний інвентар і залучені спортивні споруди.

Ведучий: От ми і подолали першу частину шляху! Тепер нас чекає переліт на зорельотах. У зореліт поміщається тільки 2 учасника, нехай це буде дівчинка і хлопчик.

«Переліт на зорельоті». Діти долають дистанцію пробігаючи удвох в обручі. Виграє та команда, діти якої швидше впорються із завданням.

Ведучий: Ми вже наближаємось до країни Вітамінії, та я бачу, всім необхідно відпочити. Слід зробити привал.

Вітамінка: Діти, а ви знаєте, що на холодній землі сидіти не можна, бо застудитесь. Що треба взяти із собою, якщо хочете відпочити на природі? (килимки). Тож я пропоную вам прикрасити наші килимки за допомогою спортивного інвентарю.

Творчий конкурс «Прикрасимо килимок» (гімнастичні палиці, мотузки). Діти на свій розсуд прикрашають килимки спортивним інвентарем (мотузками, палицями). Журі оцінює їхні роботи.

Ведучий: Які чудові килимки. Та годі вже відпочивати. Рушаємо далі, нас чекає корабель. Всі шикуюємось один за одним і йдемо далі.

Вітамінка: Яка весела подорож, я вдома, дякую, дякую. Ви такі сміливі спритні, сильні. А ваші фізінструктори такі ж спритні, як ви? Давайте це з'ясуємо, а ви допоможете їм в цьому.

Конкурс «Перетягування канату». Діти діляться на дві групи і тримаються за кінці канату. Виграє та команда, яка перетягне канат на свій бік.

Вітамінка підводить підсумки і дякує дітям.

Перегони на самокатах. Діти шикуються у колонки. Фізінструктори роздають їм самокати. За сигналом діти рушають на самокатах до стояків і повертаються до своєї колонки, передаючи самокат іншому. Виграє та команда, яка швидше впорється із завданням.

Ведучий: От ми і дома. Всі молодці. Весь час, поки ми подорожували, за нами спостерігало журі, яке зараз визначить переможців, підрахуючи бали. А поки я пропоную розвагу для вболівальників.

А саме *гру* «Мама сказала».

Хід гри: ведучий каже слова: «Мама сказала доторкнутися до вуха» (торкається рукою вуха), діти повторюють за ним. Далі ведучий знову каже: «Мама сказала торкнутися до носа» (а сам торкається вуха). Виграють ті діти, хто торкнеться носа, а не сліпо повторюватиме рухи ведучого. Далі можна називати інші частини тіла. Гра триває доти, доки журі не буде готовим оголосити результати. Оголошення результатів.

З ДОСВІДУ РОБОТИ:
«СОЦІАЛІЗУЮЧИЙ ЕФЕКТ ЛІТЕРАТУРНИХ ПРОЕКТІВ.
ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЕКТ
ЗА КАЗКОЮ БРУНО ФЕРРЕРО “МИШКО”»
(з досвіду роботи НВК № 1 м. Рівне)

Текст казки

Мишко був невеликим плюшевим ведмедиком. Його ступні були зроблені з червоного оксамиту, очі – з гудзиків, а ніс – із клубочка вовни. Він належав вередливій дівчинці, яка інколи його пестила, а іноді кидала на підлогу або ж тягала за делікатні суконні вушка.

Одного дня Мишко прийняв рішення, найважливіше рішення всього свого життя: утекти від дівчинки. Він скористався метушною, яка здійнялася перед Різдвом, помітив відчинені двері й опинився на волі. Мандрував снігом, тупаючи ніжками, щасливий, як ніколи досі. На кожному кроці на нього чекали нові відкриття: вперше побачив дерева, комах, птахів, зірки. Мишко дивився навколо широко розплющеними очима, адже все було таке неймовірно гарне.

Настав Святвечір. Вечір, коли всі створіння мусять зробити щось добре. Мишко почув дзвіночки саней. То був північний олень, який біг, тягнучи сани з коробками, загорнутими в кольоровий папір.

Північний олень побачив ведмедика, зупинився й пояснив йому, що заміняє святого Миколая, який уже надто старий і втомлений, щоб пішки мандрувати снігами. Північний олень сказав, щоб Мишко сідав у сани. Тож Мишко почав їздити містами й селами на чарівних санях. Це саме він клав у кожній оселі іграшку чи якийсь інший подарунок. Йому це приносило втіху.

І ось наші мандрівники дісталися останнього дому – бідної хатинки на краю лісу. Мишко встромив лапку до великого мішка, шукав, перевертав, але нічого не знайшов.

– Оленю! Оленю! У твоєму мішку більше нічого немає!

– Ох! – застогнав зажурений олень.

У хатинці жив хворий хлопчик. Невже він, прокинувшись завтра вранці, нічого не знайде біля свого ліжечка? Олень благоголю подивився на Мишка своїми прегарними очима. Ведмедик важко зітхнув, глянув навколо, подивився на поля, якими так любив мандрувати на самоті, й на ліс, а потім увійшов до хатинки, щоби зробити свій добрий різдвяний вчинок. Сховався у черевику хворого хлопчика й залишився там аж до ранку.

Вступне слово до проекту «Навколо Різдва» за казкою Бруно Ферреро «Мишко»

Зимова тематика, на щастя, не обділена літературними творами. І природничого спрямування, і святково-новорічно-різдвяного змісту, і просто казками... А що вже віршів, загадок, прислів'їв та приказок є про зиму! Разом з тим, пам'ятаючи вислів Сенеки про те, що «користь не від багатьох, а від хороших книжок», є сенс у пошуку нових, маловідомих та таких, що раніше не використовувались у роботі з дошкільниками, творів. Розглядаючи художнє слово як засіб формування світогляду дитини, у відборі художніх творів для дітей дошкільного віку слід дотримуватись таких принципів: зв'язку тематики літературних творів із життям та інтересами дітей; динамічності розгортання сюжету; чіткої структурно-композиційної організації тексту. А в плануванні занять на основі чи з використанням літературних творів намагатись забезпечувати емоційне проживання дітьми змісту та ідеї твору, а також застосовувати синтез

різних видів дитячої художньо-естетичної діяльності, багатоканальне сприймання тексту, інтеграцію видів діяльності дітей.

Особливої цінності у формуванні особистісних якостей дитини набувають художні твори, які, окрім казкового сюжету, наповнені пізнавальним та моральним смислом, а також емоціями героїв, які легко проєктуються на дітей. При опрацюванні таких творів досить легко сприймається дітьми смислоутворення, а пізнавальна чи художньо-естетична діяльність вмотивовується не бажанням вихователя відповідно до плану роботи, а сюжетом твору. І якщо певний пізнавальний зміст пропонується дітям вустами героїв літературного твору, а моральні висновки та смисли виводяться з переживань чи вчинків персонажів, то це набагато легше засвоюється дітьми як власний смисл чи досвід. Переконатись у цьому можна, наприклад, і на основі досвіду використання у роботі з дітьми казки Бруно Ферреро «Мишко».

Ця зворушлива різдвяна історія – про ведмедика Мишка, який зумів втекти від долі неулюбленої та зневаженої іграшки, отримати омріяну свободу, побачити красу довколишнього світу, а потім – прийняв рішення залишитись іграшкою-подарунком у хворого хлопчика, якому на Різдво подарунка не вистачило...

Досвід прочитання та опрацювання з дітьми цієї казки засвідчив надзвичайну чутливість та емоційне сприйняття дошкільнятами змісту та ідеї твору, адже головна ідея – це ідея доброти, співчуття і самопожертви. І якщо перші два поняття ближчі та зрозуміліші дітям, то останнє – самопожертва – здавалося нам складним для розуміння дітьми. Проте вкотре ми переконались у потужній силі художнього слова, у здатності дітей сприйняти та емоційно пережити зміст твору та разом з вихователем вивести з нього основні смисли. Зупинимось на них.

1) *Свято Різдва*. У творі в одній лише фразі згадується переріздвяна метушня, але це вже дає можливість розширити пізнавальне поле цієї змістової лінії: суть свята Різдва Христового, традиції підготовки до свята, місце подарунків у святкуванні Різдва, традиції святкування Різдва в Україні. Можна

розповісти дітям про традиції святкування у різних країнах світу і обов'язково наголосити на тому, що сенс, смисл Різдва – це народження Ісуса Христа. У контексті твору зупинитись на тому, що Святому Миколаю подарунки допомагають розвозити ангели, а Санта-Клаусу – північний олень. Звісно, що цей напрям – особливий, оскільки пов'язаний з вірою, з християнським світоглядом. Але оскільки ми святкуємо Різдво та включаємо у досвід дітей пов'язані з ним традиції, то і казка, у якій ця тема присутня, доповнить та збагатить емоційний досвід дітей.

2) *Подарунки.* Варто обговорити з дітьми зв'язок подарунків та різних свят, а потім зупинитись на різдвяних подарунках у традиціях святкування багатьох народів. Саме з традиціями святкування пов'язані такі особливості: хто дарує подарунки дітям, хто розвозить (приносить) подарунки, які подарунки чекають діти найчастіше та ін. У пізнавальній діяльності доречно запропонувати дітям завдання на кшталт «Підбери подарунок», «Що може бути подарунком» тощо, у художньо-продуктивній – зробити подарунок своїми руками. Стануть у нагоді і робота з асоціативною картою «Подарунок», і завдання логіко-математичного змісту за цією темою. Варто використати й інші, пов'язані з цією темою, художні твори, наприклад вірш Г. Черинь «Лист до Святого Миколая», що спонукатиме до полілогу на тему «Який подарунок найкращий?».

3) *Краса світу.* Мандрівка, у яку вирушив Мишко, відкрила перед ним красу довколишнього світу, про яку він і не здогадувався. Логічним є висновок про те, що подорожі приносять нам нові враження, нові відкриття, нові зустрічі, а відтак – почуття радості, здивування, захоплення. Тому не варто боятися подорожей... А реалізація цього змістового напрямку може бути цікавою у різних видах художньо-продуктивної діяльності, яка супроводжується «зануренням» у світ пейзажів зимової тематики і не тільки.

4) *Самостійне рішення.* Це – важливий смисловий акцент казки, адже Мишко справді за сюжетом твору двічі приймав важливі і відповідальні рішення, які змінили його життя.

Важливо торкнутися і мотивів таких рішень. Адже перший випадок (ведмедик втік від дівчинки, тому що вона поводитися з ним недбало та зневажливо) дає можливість звернутися до досвіду дітей стосовно правил поводження з іграшками, обговорити поняття «улюблена іграшка», скласти «монолог іграшки» або «підслухати розмови іграшок». А друге рішення ведмедика – залишитись у хворого хлопчика як подарунок, втрапивши таким чином омріяну свободу – підводить дітей до усвідомлення такого поняття, як жертвність, тобто здатність втратити щось дороге для себе заради того, щоб зробити добро іншому. Створення для дітей ситуацій вибору допоможе дошкільнятам вчитись приймати власні рішення: чого я хочу і як вчинити краще?..

5) *Доброта*. Моральний зміст казки очевидний. Саме доброта як риса характеру, як чеснота є головною у Мишка. До того ж не лише як співчуття чи жалість, а як здатність на вчинок, що, погодимось, трапляється значно рідше. З дітьми варто обговорити таке: що таке добро? де воно народжується? добро – це думка чи вчинок? Висновок про те, що добро починається з думки, але має виявитись ще й у певних діях (по-співчувати, розрадити, пожаліти, допомогти, поділитись...) усвідомлюється дітьми на основі цього твору. А ідея «добро живе у серці» може втілитись у творчих роботах, виконаних у різних техниках. Зрештою, спільна різноспрямована творча робота вихователів та дітей за казкою допоможе зануритись у передсвяткові клопоти, вкотре помилуватись красою світу та в міру можливостей дітей досягнути моральні закони і правила життя.

Картотека до проекту: ігри, вправи, завдання

Дидактична вправа «Краса».

Мета: вчити дітей помічати красу природи, розвивати зв'язне мовлення.

Обрати із запропонованих картинок (об'єкти і явища природи, люди, твори мистецтва і архітектури, предмети побуту та інше) ті, які, на думку дітей, відображають красу. Обговорення.

Висновок: красивими бувають речі, люди, красою наповнена природа.

Бесіда за змістом казки «Мишко».

Мета: розвивати креативність дітей, емоційне сприйняття краси природи, допитливість та спостережливість. Підводити до розуміння того, що красивими бувають вчинки і серце людини.

– Що вразило Мишка, коли він вирушив у мандри? (краса світу). Вибіркове читання тексту.

Перегляд слайд-презентації (пейзажі, які міг бачити герой твору).

Що відчував Мишко, коли подорожував? (радість, здивування, захоплення, милування). Так і в житті: коли вирушаєш у подорож, то зустрічаєшся з красою природи, милуєшся новими місцями, дивуєшся і захоплюєшся. Тому подорожі – це завжди цікаво.

– А чи можна назвати красивим Мишка? Чому?

Висновок: ведмедик був не дуже красивим зовні, але у нього було красиве серце і красиві вчинки.

Логіко-математична вправа «Мандрівка зимовим лісом: Слуховий диктант».

Мета: розвивати увагу та самостійність дітей, вміння орієнтуватись на аркуші паперу, діяти за інструкцією.

На аркуші в клітинку відобразити подорож Мишка з північним Оленем: від лівого нижнього кута вони проїхали два кілометри (дві клітинки) вправо, потім чотири кілометри вперед (вгору), там зупинилися біля ялинки, далі їхали три кілометри вправо... і т.д.

Художньо-продуктивна діяльність зі створення колажу «Краса зими».

Полілог «Краса» Що може бути красивим? Красу дарує нам природа. Важливо вміти її помічати. Красивими можуть бути думки, слова та вчинки.

Мовленнєва вправа «Краса зими»: підібрати «красиві» слова про зиму. Чи можемо ми створити зимову красу своїми руками? Що для цього потрібно? Створення колажу (колективна робота).

Дидактична вправа «Кому який подарунок?»

Мета: розвивати спостережливість, вміння самостійно робити висновки; виховувати бажання дарувати.

На картках розміром А4 зображено різні предмети, речі (іграшки, книжка, цукерки, велосипед, капуста, горішки...) і тих, кому ці предмети можуть стати подарунком (дівчинка, хлопчик, дорослий, бабуся, зайчик, білочка...).

Завдання: визначити, кому який подарунок найкраще підходить і з'єднати лініями зображення.

Гра «Де заховано подарунок?»

Мета: розвивати допитливість, спостережливість, вміння орієнтуватися у просторі за план-схемою кімнати.

Діти отримують план-схеми групової кімнати; вихователь повідомляє, що ховатиме «подарунок» у різних місцях кімнати, а діти мають позначати ці місця у себе на план-схемах.

Інший варіант: на план-схемах позначено місця у групі, де заховано «подарунки». Діти знаходять «подарунки» і пропонують, кому їх можна подарувати.

Мовленнєва вправа «Монолог іграшки» (у парах).

Мета: розвивати у дітей чуйність, вміння уявити себе на місці іншого.

Виховувати міжособистісну злагоду у спілкуванні. Вихователь пропонує дітям підслухати-уявити розмови наших іграшок...

Якою іграшкою ти себе уявив?

Подумай, що вона відчуває, про що думає, що хотіла б сказати нам.

Дати дітям можливість одночасно у парах скласти монологи іграшок.

Запитання: чи могли б деякі наші іграшки прийняти таке ж рішення, як Мишко у казці?

Інтерактивна гра «Знайди свій подарунок».

Мета: формувати у дітей навички міжособистісного партнерства у процесі спільної пізнавальної діяльності.

Роздати дітям картки з зображеннями різних предметів та тих, кому ці предмети можуть стати доречними подарунками (казкові персонажі, діти та дорослі, тварини).

Запропонувати дітям об'єднатись у пари так, щоб кожен персонаж отримав свій подарунок.

Бесіда-полілог «Рішення».

Мета: спонукати дітей до самостійних міркувань про відповідальність за власне рішення; розвивати мовлення, уяву, розсудливість.

Запропонувати дітям висловити власні міркування на тему «Що таке рішення».

Як ви розумієте це слово?

З якими словами воно «дружить»? (хочу, зроблю або не хочу, не буду робити; рішучість...).

У чому виявляється наше рішення? (у вчинках).

А приймаємо рішення ми як? (думками).

Висновок: рішення – це спочатку думка, а потім – вчинок.

Інтерактивна вправа: запропонувати дітям об'єднатися у пари, а потім кожна пара має знайти собі певне місце у групі (за бажанням).

Обговорення: у чому виявилися рішення дітей (з ким об'єднатись, де обрати місце). Чи важко було разом приймати рішення?

Бесіда за змістом казки:

- Які рішення приймав ведмедик у казці? (пригадати події казки, зупинитись на почуттях героя...).
- Як ви думаєте, чи легко було Мишкові прийняти такі рішення (спочатку – піти від дівчинки, а потім – залишитись у хворого хлопчика)?

Висновок: Мишко прийняв рішення пожертвувати своєю свободою, відмовився від неї і став подарунком для хворого хлопчика. Прийняти таке рішення йому підказало його добре серце і рішучість, навіть сміливість...

2.4. ГРАЄМО РАЗОМ

Гра посідає центральне місце в організації життєдіяльності дітей у дошкільному закладі. Вона насичує кожен день, кожную вільну від організованого процесу хвилину життя дошкільника. Гра є однією з найпродуктивніших форм навчання і роз-

витку дітей. Це оптимальний засіб соціалізації дошкільників, адже через гру діти засвоюють первинні соціальні уявлення, в ігровій діяльності набувають соціальний досвід, формують соціальні відношення, відпрацьовують соціальні ролі. На жаль, дорослі не завжди коректно визначають свою роль, своє місце в дитячій грі, намагаючись нав'язати дошкільникам власні сюжети і правила, вирішувати проблемні, конфліктні ситуації, що виникають нерідко під час гри. Переважна більшість дорослих чітко усвідомлює, що гру як своєрідний вид діяльності в жодному разі не можна ігнорувати, проте далеко не у всіх виходить розумно нею керувати, стимулювати ігрову діяльність дітей, забезпечуючи так би мовити її максимальний соціалізуючий ефект, що допоможе дітям самовизначитися в ігровій ситуації та будувати партнерські стосунки з однолітками. Способів об'єднання дітей ігровою діяльністю може бути безліч. Охарактеризуємо лише окремі з них, ті, що перевірені в процесі тривалої дослідної роботи.

З ДОСВІДУ РОБОТИ:

«СОЦІАЛЬНО-ІГРОВЕ ПРОЕКТУВАННЯ – СПОСІБ НАБУТТЯ ДОШКІЛЬНИКАМИ СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ» (ЗДО № 47 «Берізка» м. Краматорськ)

Надзвичайно потужним щодо формування соціально-комунікативної компетентності дітей є соціо-ігрове проектування (СІП), яке можна планувати і впроваджувати регулярно, в один з обраних днів тижня. Ми обрали таким днем п'ятницю. Розглянемо, як можна організувати соціоігрове проектування у форматі тематичного інтегрованого тижня «Містограй». Метою такого тижня буде закріплення та збагачення уявлень дітей про різні види ігор, значення гри для підтримки дружніх взаємовідносин, про необхідність дотримуватися правил гри, діяти справедливо. Завдання – виховувати вміння ділити радість з другом, співпереживати у разі невдач, виховувати в дітей прагнення вести здоровий спосіб життя, смак до фізичної активності. Протягом «ігрового» тижня діти засвоюють значення таких слів: гра, ігрове поле, лічилка, ігрова роль, зма-

гання, естафета та інші. Наведемо приблизну тематику інтегрованих занять, які можна провести з дітьми протягом тижня.

Так, на занятті «Це веселе слово “гра” діти можуть обговорити з педагогом, у які ігри цікаво грати самому, а в які разом, взяти участь в інтерв’юванні «Моя улюблена гра», малюванні на тему «Діти грають», розглянути картину «Діти грають» та скласти за її змістом розповідь.

Протягом тижня можна провести ігровий конкурс «Юні архітектори» – на краще архітектурне спорудження за різних умов: за планом, запропонованим вихователем, за зразком, за слуховим завданням тощо. Сюжетно-ігрове проектування під час занять соціально-природознавчого спрямування виявиться також корисним для обігрування «дорослих» ролей у суспільній ситуації, скопійованій дітьми. Корисними виявляться й діалоги про значення правил у грі, дотримання правил, складання алгоритмів правил до різних видів гри. Неодмінною складовою такого тижня має стати день народних ігор, під час якого діти зможуть розучити нові та пригадати тексти відомих народних ігор, організувати розваги за участю ровесників і дорослих.

Доречним також буде проведення Малих олімпійських ігор зі спортивними змаганнями, естафетами, призерами тощо. Прикрасити організацію такого ігрового тижня в окремо взятій групі чи в дитячому садочку допоможе виставка улюблених дитячих іграшок, а також виготовлених дітьми атрибутів до ігор, складання альбомів з описами дитячих ігор, надиктованих вихователем та ілюстрованих дітьми.

Способом вписати соціалізуючу гру в освітній процес дошкільного закладу можуть бути сюжетно-ігрові заняття, які відрізняє наявність єдиної сюжетної лінії, що є стрижнем всього заняття та визначає його логіку. Ігрові елементи можуть бути представленими театралізацією, драматизацією, ігровими ситуаціями, рухливими, словесними іграми тощо. Сюжет заняття може бути підказаний змістом будь-якого літературного чи фольклорного твору.

Наприклад, за мотивами української казки «Рукавичка». Пригадавши сюжет відомої казки, діти під керівництвом вихо-

вателя створюють дошку оголошень у лісі, на якій розмішують повідомлення про різні знахідки (можна почати з тієї ж рукавички, яку звірі по черзі знаходили на галявинці та прагнули знайти її господаря). Оголошення для дошки можуть супроводжуватись малюнками, розрахунками (вказівками на кількість, розмір, форму тощо). Педагог організує розігрування діалогових ситуацій (розмова по телефону, зустріч, допомога тощо).

Змістова спрямованість сюжету заняття може бути визначена будь-якою життєвою ситуацією, наприклад відвідування крамниці (ярмарку, виставки, базару), святкування дня народження, мандрівка, організація роботи ательє, служби спасіння «911», бюро знахідок, підготовка циркової вистави тощо. Цей вид заняття має свої характерні особливості. По-перше, всі навчальні та розвивальні завдання вирішуються у процесі розгортання сюжету, під час ігрової ситуації, тобто приховані від дітей, що дає змогу забезпечити високий рівень пізнавальної активності та інтересу впродовж всього заняття. По-друге, характерною є логічна структура, що складається із вступної частини – входження в сюжет, визначення загальної мети руху (дій, пошуку тощо), розподіл обов'язків та ролей; основної частини – власне розгортання ігрового сюжету, виконання дітьми відповідних дій; та завершальної частини, у якій обов'язковим елементом є післядія, обговорення підсумків гри, складання карти, запис витрат, створення пам'ятного альбому чи щось інше.

Сюжет передбачає застосування різних видів завдань, водночас дії дітей і вихователя у процесі виконання завдань не жорстко регламентовані, як у сценарному шоу-занятті. Сюжетне заняття вимагає облаштування середовища відповідно до задуму. Воно відбиває величезну внутрішню спільну роботу дітей і дорослих, розраховану не лише на зовнішній ефект. Сюжетне заняття має величезний розвивальний ефект й водночас дарує дітям задоволення від спілкування, смислоутворюючої взаємодії. Проте вихователь не може планувати його часто.

Ігрове заняття також відрізняється своєю специфікою. Передусім зазначимо, що, незважаючи на безперечне, безумовне домінування ігрових елементів у заняттях як формі навчання

дошкільників, більшість вихователів, коли йдеться про використання гри в навчальному процесі, забуває про єдність, цілісність її структури: задуму, ролей, сюжету, правил, дій, підсумків тощо, підкоряє гру вирішенню навчальних завдань. І тоді ігрове заняття може стати навчальним заняттям з використанням ігрових елементів. Специфічним видом заняття на основі гри є заняття-гра, яке може бути побудовано на основі певного сюжету – ігрового. Окрім ігрового сюжету, це заняття повинно мати всі інші ознаки гри: ігрові ролі, ігрові правила, ігрові дії, підведення підсумків гри. На відміну від попереднього виду, заняття-гра має тренінговий характер, діти вправляються у застосуванні тих чи інших способів дії, закріплюють, уточнюють чи поширюють одержані раніше знання. Якщо в сюжетному занятті вихователь виступає ключовою фігурою, то в занятті-грі його роль – диригувати грою, допомагати дітям створювати та розгортати ігровий сюжет.

Наведемо приклад організації такого заняття «Збори на острові». Спонукаючи дітей до обговорення в першій частині гри списку необхідних речей, вихователь не заперечував проти тих речей, які в ситуації життя на острові вбачались зайвими (холодильник, ліжка, кашпо з кімнатною квіткою та інше). Пізніше, на наступних етапах гри діти самі зрозуміли свої помилки та виправили їх. Принципова відмінність заняття-гри від ігрового заняття полягає в тому, що діти приймають задану ігрову ситуацію як реальну і щиро проживають її в наступних ігрових діях. Вихователю необхідно виявляти надзвичайну коректність, щоб зберегти цей настрій. Післядія такого заняття може відчуватися ще протягом цілого тижня і навіть більше.

Так, одного разу гра в життя на безлюдному острові спонукала до встановлення у груповій кімнаті намету і розгортання ігрового сюжету, якому було підпорядковано і зміст навчальних занять, і режимні моменти на цілих два тижні! Які то були цікаві дні!

З метою здійснення контролю за якістю засвоєння дітьми знань, сформованості відповідних умінь та навичок періодично проводять контрольні заняття у формі заняття-змагання.

Заняття-змагання не обов'язково має бути спортивного характеру. Це можуть бути інтелектуальні змагання – турнір знавців чи вікторина з будь-якої галузі знань або художній конкурс, виставка, учасники якої демонструють свої художні таланти. Зауважимо, що, враховуючи психологічні особливості дітей дошкільного віку, доцільність занять-змагань очевидна лише стосовно старших дошкільників, причому має домінувати процес презентації досягнень, а не результат.

Гра є природною частиною організації свят і розваг для дітей. Можемо простежити це на такому прикладі. Наведемо план проведення ігрової розваги з теми «Дівчатка, хлопчики та їхні батьки».

У плані представлено лише загальну канву такого свята. Кожний педагог може змінити запропонований план проведення частково чи цілком, залежно від реальних умов.

1. Привітання хлопчиків, дівчаток і їхніх батьків. Вступне слово організатора, пропозиція пограти у цікаву гру: в житті нам часто ніколи грати, ми зайняті важливими справами. Але сьогодні – зовсім інша справа.

2. Пропонується гра «Навпаки». Дорослі стануть дітьми, хлопчики почнуть робити все те, що вміють дівчатка, а дівчатка на годинку стануть хлопчиками. Але передусім слід визначити, хто такі хлопчики, дівчатка та дорослі.

– Поміркуйте, що треба зробити, щоб ці голови стали головами дівчинки, хлопчика і дорослої людини. Кожну картинку можна запропонувати домалювати парі дітей.

Під час виконання цього завдання педагог продовжує розмову з іншими дітьми:

– Хто такі дівчатка? Що ми про них знаємо? Чим вони відрізняються від хлопчиків? Від дорослих жінок? Що можуть робити і люблять робити дівчатка?

Далі можна запропонувати дівчаткам виконати відому пісеньку, танок, можна провести гру-змагання, у якій вони продемонструють свої особливі вміння – у малюванні, музикуванні, вишивці, кулінарії тощо.

– Хто такі хлопчики? Чим вони відрізняються від дівчаток? Що подобається робити хлопчикам? У чому вони майстри? Хлопчики можуть виконати будь-яку «чоловічу» пісню, продемонструвати спортивні вправи, відгадати складні загадки.

Можна провести будь-яку спортивну гру-змагання, наприклад перетягування канату чи бій на руках.

– Хто такі дорослі? Чим вони відрізняються від дітей? Що вони вміють робити? Можна запропонувати батькам виконати пісню самостійно чи разом із дітьми, краще б таку, яку співають у родині. Батьки багато чого можуть зробити, а от грати, можливо, вони й розучилися. Можна провести естафету з об'єктами, м'ячами.

– Танцювати красиво вони, напевне, також не вміють. Пропоную їм навчити танцювати «Вальс дружби» (танець у парах, які стоять у колі, з переходом).

– Тепер ми все знаємо про дівчаток, хлопчиків, дорослих. Давайте пограємо у гру «Навпаки». Діти промовляють чарівні слова за ведучим, двічі обертаються навколо себе. Давайте поглянемо – здійснилось чаклунство. Чи зможуть дорослі, як діти, наприклад, швидко вивчити вірш після двох повторів? Зможуть дівчатка провести машинку за мотузочку і не збити прапорці? Чи зможуть хлопчики загорнути ляльку у пелюшку? Після виконання завдання діти знову промовляють чарівні слова, щоб знову стати тим, ким вони є. На завершення всі разом виконують пісню.

Окреме місце в освітньому просторі дошкільного закладу повинна зайняти гра-стратегія як інтерактивна форма навчання дошкільників, що дає змогу спонукати формування суб'єктності як надзвичайно важливої особистісної якості дитини.

Гра-стратегія як ситуативна гра – складна, багатопланова діяльність, що передбачає не тільки усвідомлення ігрового задуму, сюжетної лінії, а й певну послідовність спрямованих сукупних дій усіх учасників гри, з якими необхідно домовитися, об'єднати зусилля, неодноразово визначитися в особистісному та колективному моральному й інтелектуальному виборі. Стратегічна гра стає можливою за умови здатності її учасників

передбачити можливі наслідки своїх дій, готовності до планування послідовних кроків, уміння визнавати помилки та власно корегувати їх, знаходити нестандартні способи розв'язання проблеми.

Гра-стратегія має всі структурні компоненти гри: задум, ігрові ролі, відповідний сюжет, ігрові дії, результат гри. Передусім у її основу покладено інтригу, реальну проблему, визначено загальну мету, для реалізації якої й необхідно об'єднати спільні зусилля, обговорюючи всі подальші кроки. У процесі гри вихователь кілька разів ускладнює завдання, «чинить» перепони, які діти мають подолати.

Гра-стратегія надає вихователям унікальну можливість спостерігати за процесом збагачення соціального досвіду дітей, їхніми ціннісними пріоритетами, особистісними проявами в зовсім непростих, наближених до реальних ситуаціях, змогу оцінити здатність кожної дитини до конструктивних рішень, самостійного вибору тощо.

Проілюструємо сказане на прикладі методичних рекомендацій щодо проведення заняття у формі гри-стратегії «Робимо покупки» (книжки, іграшки, продукти і т. ін.).

Мета: створити ситуацію необхідності самостійного вибору на основі визначення значущості предмета. Вправляти в умінні домовлятися, переконливо доводити власну думку іншим, терпляче сприймати позицію, що відрізняється від власної.

Гру можна проводити на різноманітному матеріалі, тобто діти можуть «купувати» книжки, іграшки для групи, продукти на сніданок або вечерю для групи чи сім'ї, подарунки на день народження тощо. Оскільки суть гри виявляється у можливості вибору, то вихователю необхідно надати дітям таку можливість. Ускладнюють ситуацію вибору обмежені купівельні спроможності дітей.

Пояснимо це на прикладі.

1. *Етап орієнтації у завданні.* На початку гри вихователь пропонує дітям зробити покупки. Для цього в банку треба взяти гроші. Грошима у грі слугують фішки, наприклад, жовтого

кольору. Вихователь пояснює, що в банку є також більш крупні гроші – так, фішка синього кольору коштує 10 фішок жовтого кольору, а одна фішка червоного кольору коштує 5 фішок синього кольору. У крамниці також можна придбати товар за різними цінами: дорожче і дешевше. Проте, попереджує вихователь, треба дивитися не тільки на коштовність товару, а й на його значущість для самого покупця, запитати себе: «Чи мені це потрібне? Якщо це мені не потрібне, чи хочу я придбати це для моїх близьких або знайомих?».

2. *Етап ознайомлення з можливостями вибору.* У зручному місці вихователь розташовує «крамницю», яка може бути представлена предметними картками із зображенням предметів-товарів, іграшками та муляжами; для дітей, які вже вміють читати, назви товару можуть бути надруковані на окремих картках чи на дошці. Біля кожного товару є цінник із зображенням кольорової фішки або декількох фішок та цифри. Товар може коштувати, наприклад, три, п'ять жовтих фішок або одну червону, дві сині фішки (їх можна обміняти в банку за певну кількість жовтих фішок). Розглядання «товару» супроводжується обговоренням його вартості, можливостей його застосування, вікової належності тощо.

3. *Етап вибору.* Роль банкіра та продавця бере на себе дорослий. Кожна дитина отримує у банкіра, наприклад, по сім (п'ять, десять) фішок жовтого кольору. Вихователь пропонує дітям самостійно оглянути товар та зробити вибір, що вони можуть та хочуть купити. Частина невпевнених у собі і не-самостійних дітей не хоче брати на себе відповідальність за власний вибір, віддає «гроші» педагогу, товаришам, прагне об'єднатися з друзями, навіть відмовляється від гри: «Мені тут нічого не потрібно». Вихователю важливо підтримати таку дитину в момент вибору, запропонувати свою допомогу: «Хочеш, ми разом вирішимо, що ти будеш купувати».

Здебільшого частина дітей спочатку орієнтується лише на «хочу», потім починає розуміти, що бажання повинно збігатися з можливостями, і починає шукати вихід із складного становища. Так поступово виникає складна, багатовекторна

ситуація вибору: а) вибрати те, що коштує дешевше, але мені не потрібне. І то буде лише моя покупка; б) домовитися з іншими, об'єднати гроші і придбати коштовну й потрібну, цікаву річ. Проте вона буде належати всім; в) попросити у товаришів гроші, яких не вистачає на покупку; г) випросити, обміняти на щось фішки, яких не вистачає або навіть відняти. Дітям, які вирішили об'єднати свої кошти, треба домовитися, що вони будуть купувати. Адже разом із збільшенням купівельних можливостей збільшується також варіативність вибору.

4. *Етап підсумковий.* Вихователь, не нав'язуючи дітям свого рішення, пропонує оцінити правильність вибору, переконатися, що була куплена потрібна річ. Нерідко діти саме на цьому етапі висловлюють бажання почати гру ще раз, жалкують за поспішним вибором, намагаються виправдати невдалий вибір, висловлюють бажання виправити помилки.

Методичні рекомендації до проведення заняття у формі гристратегії «Пакуємо речі»

Мета: вчити дітей планувати власні дії, передбачаючи їх можливі наслідки, враховуючи зовнішні обставини, що можуть впливати на розвиток подій. Вправляти в умінні домовлятися, переконливо доводити власну думку, співпрацювати з однолітками.

Варіантів сюжетної лінії може бути безліч: нас запросили на свято новорічної ялинки до Києва; збираємося на риболовлю (зимову, літню) на вихідні; на одноденну прогулянку до лісу влітку; кататися на лижах у зимовому лісі на два дні. Залежно від обраної сюжетної лінії вихователь проводить підготовчу роботу з дітьми, під час якої намагається допомогти дітям уявити більш яскраво місце, до якого вони збираються, врахувати всі можливі ситуації, з якими стикається людина у подібних випадках.

Наприклад, якщо йдеться про запрошення на свято до Києва, то педагог обговорює вимоги до одягу дітей на святі, пропонує продумати кожному не тільки свій костюм, а й те, як його краще довести, щоб не зім'яти, нагадує важливі деталі. Запрошення на свято передбачає подарунки для господарів,

їх треба підготувати. Їхати до Києва потрібно потягом, отже, у святковому вбранні не поїдеш, тобто необхідно передбачити також ситуацію подорожування. Причому вихователь спрямує дітей на командний підхід, за умови якого кожен думає про всіх, розраховує не тільки на себе, а й на інших.

На практичному етапі діти залюбки будуть вправлятися в акуратному складанні речей, домовлятимуться про те, хто, які речі буде нести, за що відповідати. Окремий етап може складати вибір з декількох можливих варіантів святкового вбрання, прикрас для нього. Для цього педагог пропонує дітям розглянути ілюстрації, малюнки, фотографії, на яких зображені елементи дитячого спортивного, буденного, робочого, святкового одягу для різних пір року.

Завдання можна ускладнити, запропонувавши дітям відобразити спільну тематику святкового одягу, наприклад всі одягають костюми лісових звірів, але так, щоб вони не повторювались, або обирають для усієї команди космічну тематику. У такому разі діти можуть об'єднатися для вигадування костюмів, їх зображення, висловлювання пропозицій одне одному.

Гра-стратегія надає вихователям унікальну можливість спостерігати за процесом збагачення соціального досвіду дітей, їхніми ціннісними пріоритетами, особистісними проявами у зовсім не простих, наближених до реальних ситуаціях. Вихователь має можливість оцінити здатність кожної дитини до конструктивних рішень, самостійного вибору тощо. Аналіз результатів спостережень зумовлює подальші виховні дії педагога, і в цьому полягає особлива користь гри.

Методичні рекомендації щодо проведення інтелектуальної гри «Знавці»

Мета: розвивати і схвалювати допитливість, життєву компетентність дітей, вміння висловлювати та обстоювати власну точку зору. Вчити знаходити різні можливі варіанти розв'язання інтелектуального завдання, аргументувати свою відповідь, розвивати пояснювальне мовлення. Вправляти дітей в усній лічбі, виконанні арифметичних дій, закріплювати знання про склад чисел.

Матеріал: фішки-гроші (1-2-3-гривневі), картки із запитаннями, аркуші паперу, фломастери; набір «товарів» для другої частини гри (враховуючи кількість гравців, можливості групи), цифри-цінники.

Організаційні процедури

Заняття-гра складається з двох взаємопов'язаних частин: перша – заробляння грошей власним розумом, а друга – розподіл заробленого на інтелектуальні потреби. Для проведення гри потрібні заготовлені запитання та фішки-гроші. За основну відповідь дитина може отримувати три фішки, за кожну додаткову – одну. Правило – не повторювати відповіді, висловлювати свою думку – виходить з головного дидактичного принципу організації гри – припустимість багатоваріантних рішень. Приймається та сплачується тільки розгорнута, а не однослівна відповідь. Картки із запитаннями можуть бути складені у конверти, заховані у скриньку, розкладені на столі, дощі тощо (всі варіанти можливі). Краще, якщо діти сидять обличчям один до одного – ліпше чути, можна доповнити відповідь, дивитися в очі тому, кого прагнеш переконати, вчитися культури бесіди. Для активізації інтелектуально-мовленнєвої діяльності вихователь обмірковує різні варіанти ситуації, що аналізується.

Перша частина заняття – «Інтелектуальна гра». Педагог пропонує дітям зайняти місця за столом та пояснює правила гри: не починати відповідь раніше, ніж поставлено запитання; якщо хочеш сказати, покажи це загальним знаком; не повторювати чужу думку; не перебивати іншого мовця, не викрикувати з місця.

Починати гру можна, скориставшись будь-яким способом вибору запитання (колесо, лічилка, стрілка тощо).

1. Чим можна скористатися, щоб забити цвях у дошку? Якщо ти вдома? Якщо на прогулянці в лісі? Якщо на березі річки або моря? Якщо це малесенький цвяхок або величезний цвях? Чи будуть розрізнятися засоби? (варіанти відповідей можна зобразити у вигляді малюнка).

2. Що тобі допомагає вибрати ляльку для гри, що ти врахуєш? Коли тобі легше вибрати ляльку для гри, якщо в тебе їх тільки дві чи цілих п'ять? Чому, поясни?

3. Легше зробити воду холодною чи гарячою? Назви декілька способів зробити воду холодною. Які способи найшвидші? Чому? Якими для цього можна скористатися предметами?

4. Уявіть собі багатоповерховий будинок. Як можна дістатися верхнього поверху? Що дає змогу ліфту пересуватися з нижнього до верхнього поверху? Чи можна перебраться за допомогою ліфта з однієї сторони будинку на другий, тобто вздовж поверху?

5. Якими речами ти не можеш скористатися, якщо вимкнути світло? Для чого можуть бути корисними електроприлади, якщо немає до чого їх підключити? Уяви, наприклад, як на безлюдному острові можна застосувати холодильник чи пральну машинку? Поміркуй, якими речами ти б міг замінити електричні прилади.

6. Як ти вважаєш, коли білок яйця більше – коли яйце варене чи сире? Чи змінюється розмір жовтка? Як ти вважаєш, це можна перевірити за допомогою експерименту? Що можна запропонувати? Що відбудеться з білком та жовтком, коли яйце покласти в окріп?

7. Коли легше користатися ложкою, коли тримаєш її однією рукою чи двома? Для яких цілей можна застосовувати ложку? Визнач, як розрізняються ложки за розміром? Для яких цілей яка за розміром ложка зручніша? Назви декілька випадків, коли ложку зручніше тримати двома руками. Які досліди ти б запропонував провести своїм друзям, щоб довести свою правоту.

8. Чи може муха іти по стіні знизу вгору або навпаки? Кому це зручніше робити: коту чи мусі? Поясни, чому.

Друга частина гри-заняття – «Вибір». Після першої частини вихователь пропонує дітям порахувати, хто скільки грошей заробив, вирішити, як можна використати гроші – кожен буде витратити гроші сам, скільки заробив, чи всі разом і для всіх.

Може бути три варіанти розвитку подій:

1) діти залишають за собою право витратити гроші. Тоді можна запропонувати їм запросити в порадики до себе дітей, які не отримали грошей взагалі;

2) діти вирішують об'єднати гроші і витратити їх разом, для всіх, обговорюючи доцільність кожної покупки;

3) діти відмовляються від вибору покупки і доручають вихователю витратити гроші.

У будь-якому разі вихователь спонукає дітей зробити вибір самостійно, почати обговорення, вибір покупки. Дорослий за допомогою запитань спрямовує дії дітей, допомагає визначити доцільність купленої речі, порахувати кошти, якщо потрібно, пропонує об'єднати гроші для сумісної покупки.

На дошці або столі, полиці розміщують товар (картки із зображенням; просто речі; книжки; картки із словами). На кожному предметі – ціна. Загальну кількість зароблених грошей визначати не обов'язково. Вирішивши зробити покупку, діти просто підраховують, чи вистачає в них таких грошей, якщо ні, пропонують об'єднати кошти для спільної покупки. Або роблять інший вибір. Гра триває допоки весь товар не буде продано.

Упродовж гри діти вправляються в усній лічбі, закріплюють знання цифр, складу чисел, вчать доводити, міркувати. Спільні дії допомагають дітям навчитися радитися, переконувати, запрошувати, пропонувати, поступатися, міркувати, аргументувати, робити вибір і відповідати за нього, сперечатися, застосовуючи соціально прийнятні способи переконання.

Покупки можуть бути тематичні, наприклад література для дітей, іграшки, побутові речі та прилади. Або продукти. Але тоді варто запропонувати вибрати продукти з конкретною метою – для відпочинку в лісі, святкування дня народження, для хворої бабусі.

Отже, варіантів включення гри в організацію життєдіяльності дітей в дошкільному закладі безліч. Головне для дорослих – ставитися до дитячої гри з величезною повагою і терпінням.

ІГРОВІ КВЕСТИ

Гра є провідним видом діяльності дітей дошкільного віку. Саме тому навчання та виховання дошкільнят педагоги, як правило, організують у формі гри. Останнім часом поширення набули квест-ігри. Спробуємо розібратись, що це таке.

Вважаємо за необхідне зазначити, що «квест» – це не науковий термін. У перекладі з англійської «quest» означає «пошук». Відтак, квест розглядається як тривалий цілеспрямований пошук, який може бути пов'язаний з пригодами або грою. У різноманітних визначеннях квесту спільним є його трактування як проблемного завдання, спрямованого на пізнавальну та дослідницьку діяльність, розвиток критичного, логічного, аналітичного та творчого мислення.

На думку вчених, які досліджують квест-технології, під час виконання завдань квесту діти проходять повний цикл мотивації: від уваги до задоволення, знайомляться з аутентичним матеріалом, що дозволяє їм досліджувати, обговорювати та шукати нові рішення поставленого завдання. Як зазначають дослідники, квест поєднує у своїй структурі елементи мозкового штурму, тренінгу та обов'язково гри.

Ідея квест-гри проста – команди, переміщаючись в реальному або віртуальному просторі, виконують різні завдання. Гра охоплює послідовність локацій і завдань, об'єднаних загальним сценарієм. Виконавши завдання, команда дізнається напрямок до наступної локації або завдання, і таким чином просувається до фінішу. Кількість рівнів і їхня складність визначається для кожної гри відповідно до її мети, а також сюжетними особливостями. Використовуючи свої знання, інтелект, кмітливість, команда гравців повинна прагнути виконати всі завдання і подолати маршрут за певний час. Отже, це гра, у якій задіяні розум дітей, їхні фізичні здібності та увага; в квесті-грі проявляються кмітливість, пам'ять, увага та організованість дітей.

Під час проведення гри-квесту, отримавши великий емоційний заряд, діти стають більш розкутими у спілкуванні, під-

вищують пізнавально-мовну активність, вчатья разом вирішувати завдання, що сприяє згуртуванню дитячого колективу.

У сучасній педагогіці найбільш широко використовують кілька видів квестів, а саме:

- *лінійний*, коли завдання вирішуються одне за одним, а гравці рухаються за заздалегідь спланованим маршрутом;
- *итурмовий*, коли гравці отримують завдання, підказки для його виконання, але спосіб вирішення та маршрут обирають самостійно;
- *коловий* – це той самий лінійний квест, але маршрут має колову структуру.

У цьому виді квесту бере участь, як правило, кілька команд, які стартують з різних позицій, при цьому кожна рухається власним маршрутом до фінішу.

Враховуючи вікові особливості дітей дошкільного віку, у дошкільних навчальних закладах найбільш доцільно проводити саме лінійні квести, які містять різноманітні завдання: ребуси, головоломки, загадки, шифровки, рухові та творчі завдання, підказки, цікавинки та багато іншого.

При підготовці квесту для дітей дошкільного віку особливу увагу слід звернути на такі моменти:

- підготовка сценарію, який буде цікавий дітям за сюжетом та міститиме інформацію пізнавального характеру;
- прокладання маршруту: він має бути незвичним для дітей, але повністю безпечним (для урізноманітнення завдань можна додати різні способи пересування);
- підготовка завдань, які мають спиратись не лише на готові знання дітей, а й торкатись зони найближчого розвитку;
- підготовка реквізиту (карта скарбів, грамоти, підказки, «чарівні речі», мітки, позначки та ін.).

Основними критеріями якісного квесту можна вважати, в першу чергу, його безпечність для учасників, оригінальність, логічність, цілісність, відповідність запланованому сюжету, створення атмосфери повного занурення в гру. Якісний квест має бути побудований на комунікаційній взаємодії між гравця-

ми. За відсутності злагодженої взаємодії неможливо досягти поставленої мети, що, своєю чергою, стимулює активне спілкування та стає хорошим засобом для згуртування гравців.

Отже, підготовка квесту-гри передбачає детальне вивчення ігрового простору та знання про рівень розвитку гравців, саме тому ми не даємо готового сценарію, а пропонуємо ідеї та завдання, які можна використати для побудови власного лінійного квесту. Ви вирішуєте самі, яка буде тривалість квесту (одне заняття чи цілий тиждень), які головні герої, рівень складності завдань та ін.

Сюжет

Перший етап підготовки квесту-гри – це вибір сюжету та постановка відповідно до нього завдання.

Пропонуємо декілька ідей для розгортання квесту:

1. *Казкові будиночки*. У чарівному казковому світі будують місто, для якого слід зібрати різноманітні казкові будиночки (хатинку семи гномів, палац Снігової королеви та ін.). Діти вирушають у подорож та в процесі виконання завдань знаходять картки чарівних будиночків, які потім розміщують на карті казкового міста.

2. *Дім для жука*. Де живе жук? Чи є у нього дім? У цьому варіанті квесту дітям пропонується зібрати матеріали для будівництва справжнього дому для жука. Під час виконання кожного завдання діти знаходять якийсь один елемент для будівництва (це можуть бути готові паперові форми або природні матеріали, такі як кора, жолуді, сухе листя тощо). Коли всі матеріали зібрано, дітям пропонується спільно побудувати будиночок.

3. *Порядок в домі*. У ляльковому будинку забули зачинити вікна і пунстун-вітер розкидав речі по всій кімнаті. Необхідно знайти всі загублені предмети та навести в домі лад, адже скоро прийдуть гості.

4. *Допомога казковому герою*. До дітей звертається казковий герой (Кіт у чоботях, Білосніжка, Мальвіна та ін.) і повідомляє, що лиходій вкрав його улюблену книгу з казками та

сховав її в скриню з п'ятьма замками. Для того щоб повернути книгу, треба виконати всі завдання лиходія, а знайти скриню допоможе чарівна карта.

5. *Загублені сторінки*. Ведучий пропонує дітям прочитати казки, проте виявляється, що в книзі всі сторінки порожні, бо розбишака чарівний вітер розкидав всі казки і перемішав їх. Для того щоб відновити книжку, слід знайти загублені сторінки та виконати завдання.

6. *Казковий скарб*. Діти отримують карту, на якій позначено місце, де заховано скарб, але знайти його зможе лише той, хто багато читає та знає казки. Виконуючи завдання, діти знаходять нову книжку для групової бібліотеки.

7. *Чарівний альбом*. Запропонуйте дітям скласти альбом ілюстрацій до відомих казок (оповідань, віршів та ін.) на певну тему. Але справа ця не проста, адже всі ілюстрації пустуни-Нечитаки сховали в різних місцях і щоб їх знайти, потрібно добре знати казки та розгадати загадки пустунів.

8. *Клумба першоцвітів*. У багатьох творах на весняну тематику можна зустріти назви першоцвітів (можна взяти за основу назви будь-яких квітів). Запропонуйте дітям зібрати квіткову клумбу поетичних (або казкових) першоцвітів. Але квіти дуже добре ховаються серед минулорічного листя, залишків снігу та серед слів у книжках. Тому потрібно бути уважними і кмітливими, щоб виконати всі завдання та створити чарівну клумбу.

9. *«У пошуках експонатів»*. Розпочати квест-гру найкраще з легенди, яка стане основою та зумовить вибір завдань. Зокрема, у межах теми проекту будуть доцільним два напрями:

- пошуки загубленого (викраденого) експоната;
- пошуки експонатів для нового музею.

Якщо обрати перший варіант, то це може бути класичний лінійний квест, у якому діти вирушають на пошуки загубленого експоната. Для більшої цікавості таку гру найкраще проводити після екскурсії до музею, коли у дітей ще збереглися враження від перегляду експозицій.

Для пошуку доцільно обрати об'єкт, добре знайомий дітям (наприклад, репродукцію якоїсь картини). Тож діти перетво-

рюються на детективів та вирушають на пошуки загубленого експоната. Така гра може бути насичена різноманітними завданнями на розвиток логіки та уваги відповідно до віку дітей, доцільно використовувати завдання, які певним чином пов'язані з експонатом або його історією. Виконуючи завдання, діти отримують підказку, де шукати наступне завдання, та поступово наближаються до головного сховища.

Другий варіант дозволяє поєднувати елементи як лінійного, так і штурмового квесту. Зокрема, на початку гри повідомте дітям, для якого музею вони збиратимуть експонати. Бажано, щоб це були предмети, доступні для збору дітьми («Музей незвичних камінців», «Музей осіннього листя», «Музей зламаних іграшок» тощо). Домовтеся заздалегідь, скільки експонатів потрібно, якими вони мають бути та які правила їх збору. Доповніть квест цікавими завданнями на увагу, різноманітними головоломками, загадками та вирушайте на полювання!

10. *«Полювання на предмети»*. Така гра може бути як командною, так і індивідуальною. Перед початком екскурсії підготуйте картки із зображенням предметів, які діти можуть побачити. Чим менші діти, тим більш помітними мають бути предмети, а їхня кількість має бути мінімальною. Для старших дітей бажано скласти добірку предметів, які важко помітити одразу (наприклад, для дітей молодшого дошкільного віку: стіл, пральна машина, піаніно, шафа тощо; для дітей старшого дошкільного віку: картина, книжка, маракаси, іграшка тощо). Бажано кожну категорію карток (музична зала, спортивна зала, медичний кабінет та ін.) позначити відповідним кольором.

На початку гри запропонуйте дітям (або кожній команді) взяти собі комплект карток: саме ці предмети їм необхідно знайти в процесі екскурсії та запам'ятати, де вони їх бачили. Для полегшення варто зі зворотної сторони картки робити відповідну позначку. Щодо умовних знаків, то їх слід визначити заздалегідь.

У процесі гри повідомте дітям про те, що вони вирушають на полювання за предметами, нагадайте загальні правила поведінки та правила пошуку. Щоб діти не плуталися, заходя-

чи до нової кімнати, запропонуйте їм переглянути картки та поміркувати, який із зображених предметів може знаходитися саме в цій кімнаті. Після цього починайте пошук. Щоб гра не вийшла дуже затягнутою, обмежуйте час пошуку. Для цього доцільно використовувати пісочний годинник.

11. *«Детективи»*. Якщо діти мають достатній досвід участі у квест-іграх, то можна пограти в детективів. Попередьте своїх співробітників заздалегідь та заручіться їхньою підтримкою. Підготуйте стенд з фотографіями працівників, що братимуть участь у грі.

Запропонуйте дітям пограти в детективів та дізнатися якомога більше про співробітників садочка. Пригадайте разом правила поведінки, ввічливі слова; обумовте правила дії в межах ролі. Після цього кожна команда «детективів» отримує фото співробітника та вирушає на завдання. Слід дізнатися, хто це, ким працює, що полюбляє робити, чи є домашні улюбленці тощо. Поспостерігати, якого кольору волосся, одяг, яку роботу виконує в садочку, чим у процесі роботи користується та ін. Підготуйте ряд цікавих запитань та заздалегідь напишіть їх на картках, якщо діти розгубляться, то дорослий може їх прочитати і надати відповідь.

Наприкінці детективи збираються у «відділку» та зачитують досьє на кожного співробітника. Аналогічно можна створити веселе досьє на кожную дитину групи.

Маршрут

Побудова маршруту – один із найскладніших етапів підготовки квесту-гри, оскільки він має бути безпечним, цікавим та незвичним для дітей. У той же час, пам'ятаючи про те, що в процесі квесту діти мають діяти самостійно, запропонуйте маршрут, який дозволяє дітям вільно рухатись. Тож, в залежності від особливостей дошкільного навчального закладу можна розробити 3 варіанти маршруту:

1. *Квест у кімнаті (у приміщенні садочка)*: за цього варіанта маршрут квесту розробляється в межах групової кімнати або (якщо є така можливість) задіюються додатково спортив-

на та музична зали, медичний кабінет тощо. У межах проекту «Дім» доцільно ігровий простір умовно розподілити на кімнати (станції), наприклад: «вітальня» – приймальна кімната (або хол дитячого садочка); «гостинна зала» – центральна частина групової кімнати (або музична зала); «спальня» – кімната для відпочинку; «дитяча кімната» – ігровий куточок (або спортивна зала); «ванна кімната» – умивальна; «кухня» – харчоблок.

На початку квесту слід домовитись з дітьми, яка частина кімнати виконує роль того чи іншого приміщення та запропонувати карту з позначенням необхідних «станцій», можна їх пронумерувати. У кожній «кімнаті» діти виконують завдання (одне або кілька) та отримують підказку до подальших дій.

2. *Квест на вулиці (на ігровому майданчику):* такий маршрут передбачає активну рухову активність дітей. Дуже цікавим вийде квест «Дім для жука», якщо скласти карту майданчика та позначити місця, де діти зможуть знайти завдання для того, щоб отримати матеріали для будівництва. Такий квест вдало поєднується з конструктивно-будівельною діяльністю із природних матеріалів. Рухаючись по заданому маршруту, на кожній станції діти будуть отримувати один елемент (або кілька) для будівництва, а наприкінці спільними зусиллями побудують будиночок та розмістять його на дереві.

3. *Останній варіант передбачає комплексний маршрут, який об'єднає декілька варіантів (подвір'я + кімната).*

Підказки. Ще один етап підготовки квесту – підказки. Їх треба сховати так, щоб діти могли їх знайти, проте пошук не має бути занадто легким. При організації квесту в межах проекту «Дім» можна використати такі варіанти розміщення підказок та завдань:

1. Найлегше сховати підказку біля предметів, яких у кімнаті (на майданчику) багато. При розгортанні квесту можна використати для схованок предмети меблів, посуд, вікна тощо. Наприклад, діти розгадують ребус та отримують слово «стілець», відповідно – мають оглянути всі стільці в кімнаті та знайти під одним з них (або кількома) підказку або її частину.

2. Якщо є можливість залучити до участі в квесті колег, то можна в підказці вказати ім'я тієї людини, у якої діти мають отримати наступну підказку (це може бути казковий персонаж), виконавши завдання.

3. Цікавості квесту додадуть «фальшиві» підказки. Для них можна використати повітряні кульки, маленькі коробочки, свитки та ін. Діти мають відкрити всі коробочки (лопнути кульки, розгорнути свитки тощо) та знайти необхідну підказку або картку із завданням

4. Зачароване місце. Організуючи квест на основі літературних творів (особливо казок), поряд зі звичними місцями для розміщення підказок можна використати «зачароване місце». Наприклад, підказка схована поряд із предметом, схожим на взуття Попелюшки.

5. Пошук у піску. Дітям дуже подобається грати з піском (або іншими сипкими матеріалами). Сховайте у піску невеличкі контейнери, у яких розміщені картки із зображенням казкових героїв. Частина контейнерів залиште порожніми – це обманки. Дітям буде потрібно знайти всі контейнери, здогадатись, з якої казки всі герої та знайти підказку у відповідній книжці. Можна додати ще картку з числом – номером сторінки, на якій схована підказка

6. Книжка. Жоден літературний квест не може бути без підказок у книжках. Зашифруйте назви книжок за допомогою загадок, ребусів та анаграм і запропонуйте дітям відшукати книжки та підказки у них. Варіанти завдань: для того щоб квест був не лише розважальним, а й мав пізнавальний характер, необхідно підготувати цікаві завдання. Слід пам'ятати, що вони не мають бути занадто легкими і, в той же час необхідно, щоб діти їх змогли виконати хоча б за допомогою кількох підказок.

Поряд з ребусами, головоломками, загадками, дидактичними іграми та вправами дітям старшого дошкільного віку можуть бути цікавими такі завдання:

1. *Загадана літера.*

Ведучий пропонує дітям відгадати яку літеру загадав. Діти можуть називати слова відповідно до тематики квесту, а веду-

чий – казати, скільки разів загадана літера зустрічається у слові. Наприклад: Уявимо, що ви загадали літеру «І»:

Діти: Стілець.

Ведучий: одна.

Діти: картина.

Ведучий: жодної.

Діти: стіл. Ведучий: одна і т.д.

Гра триває, доки діти не відгадають загадану літеру.

2. *Чарівна карта.*

Кожній дитині видається схема приміщення або майданчика («карта»), а також картки із зображенням предметів (якщо діти вміють читати, це можуть бути слова). Діти мають знайти задані предмети та позначити на карті їх місцезнаходження. Якщо предметів кілька (наприклад: вікно), то можна запропонувати дітям їх порахувати.

3. *Знайди та принеси.*

Це завдання схоже на попереднє, оскільки діти також отримують список предметів (у вигляді зображень), які треба знайти та принести. Список може бути окремим для кожної дитини або один на всіх. Якщо дібрати предмети в межах теми складно, то варто замість них використовувати іграшкові аналоги або картки. Також замість списку можна дати одне спільне завдання (наприклад, знайти та принести 5 предметів, за допомогою яких можна навести порядок в домі).

Список для такого завдання варто складати докладно, наприклад, перелік рослин, предметів, які можна знайти у парку тощо. Або умовно: щось жовте, щось зроблене руками людини, щось на букву «К», щось м'яке та ін. Для малюків можна зробити список із зображеннями шуканих предметів. Завдання учасників – зібрати і принести всі предмети зі списку. Ще простіше – видати список з 5–10 букв і попросити знайти предмет на кожну з них.

4. *Ідемо в гості.*

Це завдання потребує багато вільного простору, тому його краще виконувати у спортивній залі. На підлозі розкладається 5–7 паперових острівців, діти мають пройти по ним «в гості» до якось персонажа (вибір за вами) та отримати у нього наступну

підказку. Переходити на кожний наступний острів слід різними способами (стрибками, навприсядки, на п'ятках тощо). Способи переходу визначає ведучий або придумують самі діти. Наприкінці шляху слід не забути чемно привітатися з господарем.

5. Таємний експонат.

Гравець вибирає картину або об'єкт в залі галереї, але не повідомляє про нього іншим гравцям. Інші намагаються вгадати, що ж це за секретний експонат. Дитина може давати іншим гравцям підказки, відповідаючи на запитання тільки «так» або «ні». Той, хто вгадує, стає наступним і обирає таємний експонат. Щоб гра вийшла більш цікавою, необхідно заздалегідь ознайомити всіх дітей з експонатами музею.

6. Полювання на кольори.

У кожному залі музею запропонуйте дітям спробувати знайти всі барви веселки. Щоб ускладнити гру, можна встановити правило – одна картина = один колір. У таку гру грають як командою, так й індивідуально.

7. Бюро знахідок.

Обійдіть парк (або майданчик) і пошукайте цікаві об'єкти. Потім складіть різноманітні питання для кожного об'єкта – щось підрахувати, переписати слово, дізнатися.

Метою учасників буде знайти всі об'єкти (їх можна просто назвати, позначити загадкою або дати приблизний опис, де шукати), виконати пов'язані з ними завдання і відповіді записати або замалювати на бланк.

Можливо ускладнити проходження квесту, коли потрібно не просто відшукувати різні об'єкти, а виконуючи біля них завдання, знайти фініш.

Зашифрувати фініш можна по-різному. Наприклад, отримувати на кожному об'єкті букву або частину картинки, з яких складеться назва місця, де знаходиться фініш. Такі змагання важче вигадувати, але простіше проводити. Хто дійшов до фінішу – той і переміг.

8. Орієнтування.

Квест природничої тематики доцільно збагатити завданнями з орієнтування, у яких найважливіше пройти точно за зада-

ним маршрутом і знайти всі контрольні пункти. Для таких змагань потрібна хороша детальна карта місцевості. А щоб було цікавіше, на пунктах варто розташувати схованки (покласти «скарб» в дупло, прикопати біля коріння, прилаштувати до гілки тощо). Якщо діти бігають декількома командами, потрібно одразу домовитись про те, що «скарб» або підказку не можна знищувати або ховати, її слід залишити на місці.

З метою полегшення організації квесту у парку або на майданчику десь у секретних місцях замість завдань та записок можуть ховатись помічники ведучого, що зображують різних персонажів. Щоб отримати чергову підказку, дітям доведеться виконати завдання персонажа.

Для найменших учасників квесту варто намалювати на доіржках парку картинки і видати бланки з такими ж картинками. Завдання учасників – пробігти по парку, знайти всі картинки і позначити у себе на бланку. Можна шукати не малюнки на асфальті, а, наприклад, наклейки, фотографії об'єктів тощо.

Якщо діти вже мають достатній досвід проходження квесту-гри, то можна комбiнувати різні способи організації, наприклад влаштувати квест за записками, у кінці якого діти знайдуть карту для орієнтування на місцевості. Або чергувати об'єкти – на одних завдання дають ведучі, на інших – діти самі повинні щось зробити. Чи по стрілках дістатися до секретного пункту, де лежить чергове завдання або карта.

Організовуючи природничий квест, окрім пошукового компоненту доцільно внести завдання, які будуть сприяти закріпленню знань дітей про природні об'єкти парку та предмети, зроблені руками людини. Скажімо, організовуючи квест у парку, можна запропонувати дітям такі завдання:

1. *Кожна команда отримує 3–5 карток із зображенням дерев, які можна знайти в парку (або на майданчику), де проходить квест. Наприклад: ялинка, горіх, каштан, дуб, клен тощо. Кожній команді необхідно знайти плоди або листочок з дерева та прикласти до картки. Цей вид завдань доцільно використовувати в осінній період, коли опадає листя.*

2. *Аналогічно з картками можна провести вправу «З якої гілки дітки»*, коли кожна команда або кожен гравець отримує картку із зображенням плоду або листя рослини та за командою ведучого має знайти таку саму рослину на майданчику і підбігти до неї. Біля цієї рослини може міститися наступне завдання або підказка.

3. *«Зоологічний марафон»*. На початку гри кожна команда отримує листівку, на якій зображено мешканців парку (горобець, равлик, мурашка, білка, коник тощо). Біля зображення кожного мешканця мають бути розташовані декілька порожніх клітинок. Кожна команда має знайти та намалювати, чим живиться кожен з мешканців парку і де живе (або може сховатись). Перемагає команда, яка першою заповнить всі клітинки. З метою полегшення виконання завдання варто розмістити в різних місцях парку або майданчика картки з відповідними зображеннями, які діти збиратимуть та наклеюватимуть на листівку. За результатами завдання варто створити схему парку з позначенням місця проживання різних тварин.

4. *«Прудка білочка»*. Для виконання завдання необхідно підготувати запитання про об'єкти парку, відповісти на які можна «так» або «ні». На землі ведучий позначає лініями «гілки дерев» – одна для відповіді «так», друга – «ні». Для полегшення розпізнавання їх краще позначити різними кольорами. Ведучий пропонує дітям уявити, що вони прудкі білочки, та відповісти на запитання, перестрибуючи на «гілочки» з правильною відповіддю. Якщо команда виконує завдання і правильно відповідає на запитання, то отримує наступну підказку.

5. *«Знайди по сліду»*. Це досить просте завдання, але воно дуже подобається дітям. Перед початком гри, за допомогою фарби і трафаретів необхідно зробити ланцюжок «слідів». Кожна команда має йти суто по тих слідах, які схожі на сліди тварини, зображеної на картці. У кінці ланцюжка команда знаходить наступну підказку. Для того, щоб завдання було більш цікавим, можна додати хибні доріжки, які будуть перетинати потрібну та вести в іншу сторону. Діти мають дослідити всі доріжки і знайти необхідну.

6. *«Поливайко»*. Це завдання підходить для веселого літнього квесту. Для його проведення знадобляться паперові стаканчики за кількістю гравців в команді та вода. Мета команди – врятувати рослину, яка страждає від посухи. Команди шикуються в шеренгу, правим боком до напрямку руху. У останнього гравця в шерензі повинен бути повний стакан води. За командою він переливає воду сусідові в порожній стакан максимально акуратно, біжить і стає першим (обов'язково поруч із попереднім учасником). Настає черга того, у кого тепер повний стакан води. Він теж переливає її сусідові. Так потрібно дістатися до мети. Команда, у якої в кінці естафети залишиться більше води, перемагає та отримує наступну підказку.

7. *«Я знаю»*. Діти стають у коло, в центрі – ведучий з м'ячем. Він кидає дитині м'яч і називає клас об'єктів природи (звірі, птахи, рослини, дерева, квіти тощо) або пропонує назвати об'єкти парку, створені людиною. Дитина, яка зловила м'яч, каже: «Я знаю ...» і називає об'єкт, після чого передає м'яч сусіду. Всі гравці команди мають назвати загадані об'єкти, якщо ніхто не повторюється, то команда отримує наступну підказку або частину карти.

8. *«Загадки»*. Для цього завдання необхідно підготувати два набори карток. Перший має складатись з об'єктів, які можна побачити в парку (мураха, коник, білка, лавочка, гойдалка тощо). Ведучий розкладає картки перед дітьми і пропонує їм відгадати, який об'єкт він загадав. Для підказки використовується другий набір карток, на яких написані слова, що характеризують загадані об'єкти або є словами-асоціаціями. Наприклад: зелений, пурхає, мед, верткий, працююча, червона спинка, пасіка, набридлива, вулик, волохатий, дзвенить, річка, стрекоче, павутина, квартира, стільники, дзижчить, хвоїнки, «чемпіон зі стрибків», великі очі, рудовусий, смугастий, рій, нектар, пилок, гусениця, захисне забарвлення, забарвлення відлякує. Команда, яка відгадала, що загадано, забирає картку собі. Та команда, яка перша набирає необхідну кількість карток, вирушає на пошук заданих об'єктів або отримує наступну підказку.

9. Для маленьких дослідників буде цікавим завдання, у якому потрібно здогадатись, про що говорить ведучий. Для цього необхідно підготувати цікаві слова, які діти раніше не чули, та три визначення до них: одне правильне і два вигаданих. Ведучий називає нове для дітей слово і читає визначення до нього, а діти мають здогадатись, яке з них правильне та знайти об'єкт у парку або на майданчику, саме там може бути схована наступна підказка.

Окремо слід згадати літературні квести, які будуються за мотивами відомих дітям творів. З метою надання літературному квесту відповідної атмосфери, у кімнаті, де буде проходити гра, бажано розмістити книги і журнали різноманітної тематики (про природу, казки, довідник, словник тощо) та різного розміру. Дуже цікаво, якщо ці книги також стануть частиною завдання або підказкою, наприклад:

- наступна підказка схована серед сторінок книжки про дерев'яного хлопчика;
- потрібний предмет ви знайдете біля найбільшої (найменшої) книги в нашій кімнаті.

Під час літературного квесту можуть стати у нагоді такі завдання:

1. *«Загублений предмет»*. Підготуйте картки із назвами або зображенням предметів, які згадуються в творах, на основі яких ви проводите квест. Сховайте картки в різних місцях. Запропонуйте дітям знайти картки з предметами, пригадати, кому вони належать, та поєднати зображення героя і чарівного предмета. Той предмет, що залишиться без пари, має вказати на те, де шукати наступне завдання.

2. *«Літературний пазл»*. Запропонуйте дітям скласти пазл за мотивами казок та назвати казку, з якої ця ілюстрація. Частини пазлу можна сховати в різних місцях та додати до них зайві елементи.

3. *«Відгадай героя»*. Запропонуйте дітям відгадати героя за описом і взяти завдання біля ілюстрації з цим героєм. Для ускладнення можна запропонувати показати заданого героя без слів: за допомогою рухів, міміки та жестів.

4. «*Казковий ланцюжок*». Підготуйте ілюстрації до казки, які будуть розкривати послідовність розгортання сюжету. На зворотному боці кожної ілюстрації з циклу напишіть літеру (всі разом вони мають становити загадане слово). Діти повинні скласти послідовно картки відповідно до змісту казки, після чого перевернути їх та прочитати (за допомогою дорослого або самостійно) зашифроване слово.

5. «*Казковий лабіринт*». Підготуйте лабіринт, у якому зображено героїв з різних казок відповідно до тематики квесту. Запропонуйте дітям «пройти» лабіринт, обираючи той шлях, який проходить тільки повз героїв однієї казки.

6. «*Знайди помилку*». Підготуйте ілюстрацію до обраної казки, у якій будуть певні помилки або неточності: зайвий герой, змінена пора року, предмет з іншої казки тощо. Скажіть дітям уважно розглянути картину та знайти всі помилки. Для ускладнення можна об'єднати на одній картині сюжети з двох або більше казок.

7. «*Впізнай за фразою*». Підберіть з текстів найбільш яскраві фрази, які не трапляються в інших текстах та напишіть на окремих картках. Запропонуйте дітям витягти картку, зачитайте фразу, а діти мають швидко відшукати книжку з казкою, в якій вживається ця фраза, або ілюстрацію до неї.

8. «*Казка в коробці*». Треба підготувати кілька однакових коробок, в одну з яких покласти книжку з назвою казки або ілюстрацію до неї. Завдання учасників – відкрити всі коробки. Складніший варіант – ключів багато, але тільки один із них підходить до замка.

9. «*Вгадай з якої казки*». Ведучий (дитина) надіває маску казкового героя, не дивлячись на саму маску. Після цього повертається до інших дітей і ставить запитання про свого героя таким чином, щоб можна було відповісти «так» чи «ні». За відповідями дітей ведучий має вгадати, маска якого героя на ньому одягнута.

Звісно, запропоновані варіанти не вичерпують весь обсяг матеріалу, який можна використовувати в квесті-грі. Квест – це завжди щось нове та цікаве, проте слід пам'ятати, що осно-

ва успіху проведення будь-якого квесту залежить від обраної теми, наскільки актуальною і цікавою буде вона для дітей. Якщо завдання підібрані правильно, то діти, володіючи навіть невеликими знаннями з теми, і отримавши певну свободу мислення і дій, при мінімальному втручанні дорослого, зможуть самостійно досягти потрібного результату.

2.5. СПІЛЬНА ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ – ЄДНАЄ

З ДОСВІДУ РОБОТИ:

«МЕТОДИЧНІ РОЗРОБКИ З ОРГАНІЗАЦІЇ СПІЛЬНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ»
(ЦР «Моя умнічка» м. Київ)

Спільна художня діяльність: сприймання і обговорення художніх творів, художньо-продуктивна діяльність у групі. Заняття художньо-продуктивною діяльністю (із використанням альбому художньо-творчої діяльності дітей 6-го року життя – Учимся в майстрів декоративно-ужиткового мистецтва: малюємо, ліпимо. Шостий рік життя.

Альбом для дитячої творчості та методичні рекомендації / В.В.Рагозіна, Н.В.Очеретяна. – Київ: Генеза, 2017. – 48 с. + 12 с. вкл. – (Серія «Маленький митець»).

Тема «Черепашка-мандрівниця»

Мета:

- розвивати навички обговорення змісту і засобів виразності скульптури малої форми, уміння спілкуватися у групі – зрозуміло висловлювати свою думку, аргументувати свої судження, слухати і чути інших дітей, не перебивати, змінювати свою думку;
- вправляти старших дошкільників у вдосконаленні навичок ліплення під час створення композиції черепахи з декоративних пластин у техніці рельєфу та оздоблення окремо виліпленими елементами;
- розвивати навички соціально активної людини – вміння бути активними, висловлювати свої ідеї, ініціювати нові способи зображення та ін.

Форми і методи роботи зі старшими дошкільниками: фасилітована бесіда за художнім твором, ігрова ситуація, художньо-творча діяльність (групове художньо-творче завдання).

На початку заняття вихователь пропонує дітям розглянути зображення незвичайної черепахи – керамічну композицію С. Герасименка (с. 37 Альбому «Учимося в майстрів...»). Педагог пропонує запитання бесіди: «Що цікавого ви помітили?», «Що привертає вашу увагу?», «Яку тваринку ви впізнали?», «Чим незвична ця тваринка?», «Вона жива?», «Із якого матеріалу зроблена така тваринка?», «Як можна назвати цю роботу?» (скульптуркою), «Хто міг би створити таку черепаху?», «Що майстер хотів нам розповісти цим твором?».

(Методичний коментар: такі питання фасилітованої бесіди стимулюють дітей до уважного розглядання роботи майстра, висловлювання своїх думок. Основне побажання до педагога: не називати автора і назви твору, а запитаннями «витагувати» з дітей інформацію щодо твору – за такої стратегії діти будуть самі вдивлятися і твір і висловлюватися щодо його змісту. Допускаємо узагальнення відповідей дітей, наприклад, таким чином: «діти, вам не здається що черепаха, ніби колекціонер, збирає враження від своєї подорожі і зберігає їх у вигляді малюнків», «тваринка багато мандрує і фотографує побачене», «будиночок черепахи ніби пересувна художня виставка, завдяки якій інші можуть побачити багатоманіття навколишнього світу» і т.д., – бажано, щоб у своєму підсумку педагог перелічив основні варіанти висловлювань дітей. Важливо для розвитку бесіди, щоб усі відповіді дітей вихователь перефразовував і цим давав зрозуміти, що висловлення почуте, прийняте, – такий прийом ще й дозволяє підтримати та стимулювати дитину знову й знову «занурюватися» у картину і осмислювати її зміст, образи та засоби виразності).

Мотивувати дошкільників до створення колективного зображення можна шляхом створення ігрової ситуації: педагог демонструє зображення черепахи контуром на ватмані великого розміру і просить подумати, чому не видно зображення. *(Методичний коментар:* Така постановка завдання мотивує

дітей висловлювати свої варіанти відповідей, наприклад: «Під час мандрівки деякі малюнки на будиночку черепахи стерлися», «Художник забув намалювати», «Діти поки що не визначилися, що малювати» і т.д.).

Завдання у групах (або колективне). Педагог роздає ватмани із контурним зображенням черепахи на кожна групу з 5-6 дітей і пропонує подумати: «Як би ви були такою черепахою, то що б ви захотіли зобразити на своєму будиночку – які світлини залишили б?». (*Методичний коментар*: педагог звертається до соціального досвіду дітей – що вони бачили і запам'ятали найбільше і хочуть відтворити, а отже пережити знову. Із зображень дітей можна зробити висновки про те, що їх найбільш вразило, залишило слід – можливо, навіть болісний).

Етапи роботи дітей у групі

1. Педагог пропонує стоячи розташуватися біля стола із ватманом та матеріалами – пластиліном, дощечками для розкачування пластиліну, стеками. Він пояснює, що роботу діти виконуватимуть колективно – кожний створюватиме своє зображення із пластиліну у будь-якому із порожніх «віконець» на хатці однієї черепахи. (*Методичний коментар*: для того щоб виконати роботу, діти мають домовитися між собою, як вони будуть працювати – можливо, по черзі або по двоє-троє біля ватману, поки інші діти виготовлятимуть частини зображення на дощечках окремо).

Педагог спостерігає, як діти ведуть діалог, і якщо ситуація потребує корекції – корегує її короткими побажаннями із залученням дітей – «Як ви думаєте, що потрібно зробити?» і т.д. Важливо не нав'язувати дітям своє вирішення ситуації, а просити їх допомогти її вирішити, пропонувати варіанти рішень – тим самим діти будуть набувати досвіду взаємодії у нових умовах та розуміти, як і про що слід домовлятися, як уміти ділитися, поважати дії інших тощо).

2. Педагогу слід зазначити, що діти можуть виготовити зображення будь-яким способом – у цьому вони проявлять свою фантазію і уяву, або ж скористатися тими, які вони вже опанували на заняттях раніше. Це можуть бути фактурні (ре-

льєфні) або пласкі зображення. Якщо діти хочуть зліпити зображення як на скульптурці майстра, то це також можна зробити. (*Методичний коментар*: необхідно пропонувати такі ситуації і способи діяльності, щоб дитина поступово проявляла свою активність й ініціативу – якщо вона поки що до цього не готова, їй буде комфортніше спочатку виготовити за зразком, а вже потім придумувати щось своє. Головне, що педагог не протиставляє різні варіанти, а дає дітям зрозуміти, що усі варіанти їхніх дій приймаються і варті уваги інших дітей).

3. Діти можуть звернутися по допомогу до педагога – їм слід про це сказати. За потреби педагог може показати, як виготовити окремі деталі зображення: розкачати качалкою червоні, коричневі й сині кульки пластиліну, утворюючи пластини, з них вирізати тюльпан, дахи-трикутники для будиночків та деталі кораблика (трикутник і трапеція), які потім можна наліпити на відповідні частини зображення. (*Методичний коментар*: діти мають знати, що педагог є партнером у їхній праці, він може допомогти і показати нові прийоми роботи з матеріалами, нові способи діяльності. Однак педагогу не слід виконувати роботу за дітей – так вони не зможуть формувати свою самостійність та ініціативність. Також не слід одразу ж надавати багато інформації і способів нових дій – все має бути домірно і послідовно. У нашому випадку педагог повинен спочатку створити умови для проявів дітей (і у художній творчості, і у взаємодії з іншими в творчій роботі, щоб дотриматися умов завдання), а вже потім показати, які ще способи дій виконання творчого завдання існують.

Сумісна діяльність педагога і дітей

Після того, як завдання виконане (або у післяобідній час), педагог може запропонувати дітям новий аркуш ватману із зображенням черепахи, однак з висвітленими частинами її зображення на «хатці». Пропозиція полягає у тому, щоб навчити дітей нових способів зображенням із пластиліну. Так, дошкільники відщипуватимуть шматочки пластиліну і прикріплюватимуть до зображення лисички (жовтий), вовчика (білий, бузковий), котика (світло-коричневий), утворюючи плямочки на

їх тілі. Маленькі пластилінові шматочки чи кульки бузкового, блакитного кольорів варто перетворити на віконця будиночків. Наліплюючи більші й менші шматочки жовтого, червоного, оранжевого пластиліну близько один до одного, діти можуть створити рельєфне яблучко, а зі світло- і темно-зеленого, жовтого – крону дерев. Крону дерев додатково варто оздобити стекою, роблячи невеликі заглибини. Низ тіла черепахи можна прикрасити вертикально розташованими оранжевими качалочками і коричневими шматочками пластиліну різної величини.

(Методичний коментар: роботу слід виконувати акуратно, так, щоб не виходити за контур, – педагог акцентує увагу дітей, аби вони старанно виготовляли деталі і створювали цілісне зображення. Саме старанність є основою якісної і красивої роботи.

Проявити свою фантазію старші дошкільники зможуть і під час виконання завдань на Ігровій сторінці (с. 36) Альбому «Учимося в майстрів...»): намалювати черепаху в повітрі; відшукати і розмалювати віконця в її будиночку; поміркувати над тим, що носитимуть на спині черепахи, які живуть у морях, пустелях, на гірських схилах.

Вільна художня творчість дітей

Створити свій художній образ черепахи – казковий, фантастичний тощо (використовуючи сторінку с. 39 для роботи Альбому «Учимося в майстрів...») старші дошкільники зможуть під час художньої гри «Ми – майстри». Діти не тільки фантазуватимуть, якою буде їхня тваринка, але й уявлятимуть призначення свого виробу: предмет посуду (чайник), прикраса житла (картина, кахлі), сувенір (оберіг), іграшка (свистунець) тощо.

Педагог заохочує дітей до створення і втілення своїх задумів за допомогою гри-фантазії «Уяви, кого ще могла зустріти черепаха» (що ще могла побачити, чому здивуватися, з чого радіти і т.д.). Можна запропонувати створити черепаху з пластиліну і природних чи залишкових матеріалів: на пластилінову пластину у формі черепахи наліплюються камінчики, шматочки кори, мушлі, монетки, скручені обгортки цукерок тощо.

Їх можна розмістити як «скарб» у вигляді прямокутників чи квадратиків – «шухлядок» у шафі.

(Методичний коментар: пропонуючи вільну художню творчість, педагогу важливо спостерігати за дітьми – чи вони взаємодіють і як взаємодіють між собою у процесі – такі завдання є лакмусовими папірцем, оскільки показують, чи виявляються бажання спільних дій, комунікації з своїми ровесниками, чи демонструються форми взаємин, які свідчать про уміння взаємодіяти. З огляду на це педагог добирає форми і методи роботи).

Заняття художньо-продуктивною діяльністю у групі дітей (із використанням альбому – Впевнений старт: альбом з художньо-творчої діяльності дитини. В 3-х частинах. Ч.3./ [В.В. Рагозіна, Н.В. Очеретяна]. – К.: Українська академія дитинства. – 2017. – 32 с.

Тема «Сервіз для усіх»

Мета:

- розвивати навички обговорення змісту і засобів виразності репродукції художнього твору, уміння спілкуватися у групі – зрозуміло висловлювати свою думку, аргументувати свої судження, слухати і чути інших дітей, не перебивати, змінювати свою думку;
- вправляти старших дошкільників у предметному малюванні – нанесенні простим олівцем форми предмета, потім виконанні об’ємного зображення за допомогою пастелі;
- розвивати навички соціально активної людини – бути активними, висловлювати свої ідеї, ініціювати нові способи зображення, виявляти старанність у малюванні, самостійно працювати над спільною справою та ін.

Форми і методи роботи зі старшими дошкільниками: фасилітована бесіда за художнім твором, ігрова ситуація, художньо-творча діяльність (групове художньо-творче завдання). *(Примітка:* пропонується художній твір включено до навчально-методичного забезпечення програми «Впевнений старт» (тема 4.2. Мрії і бажання, 8 день «Веселі забаганки»).

Етапи роботи

1. Запропонуйте дітям розглянути репродукцію картини американського художника і скульптора Тімоті Мартіна із зображенням сервізу для чаювання. (*Методичний коментар*: не повідомляйте дітям назву і автора картини, – базові запитання нижче допоможуть їм з'ясувати, що художник вдався до незвичного художнього прийому – він використав зображення квітів для створення предметів сервізу. В інших роботах художника меблі, музичні інструменти, посуд створено із овочів, фруктів, квітів – саме з них художник складає і конструює нові форми. Діти мають піднімати на поверхню свій досвід – соціальний, художній і, використовуючи прийоми аналізу, порівняння, висловлювати свої ідеї щодо змісту твору).

2. *Фасилітована бесіда*. Запитайте у дітей: «Що тут відбувається?», «Що ще тут відбувається?», «Що ти бачиш тут такого, що дозволяє тобі так думати?».

(*Методичний коментар*: базові запитання допоможуть дітям висловити перші враження щодо незвичайного сюжету. Парафраз кожної відповіді дитини спрямує обговорення так, щоб усі змогли задовольнити своє бажання висловитися і поділитися з іншими тим, що вони хотіли б сказати. Після цього можна ставити додаткові запитання – уточнювального чи спрямовуючого характеру: «Чому, на ваш погляд, художник вдався до такого прийому – що він хотів нам розказати?», «Які почуття виникають у вас під час перегляду?»).

(*Методичний коментар*: після того, як потік висловлювань спаде, педагог може підсумувати висловлювання дітей і спрямувати їхню думку в інше русло: забаганки автора створити своє й унікальне, помножені на його майстерність, дали змогу створити нову художню манеру митця – так ще ніхто не малював – щоб квіти і овочі, птахи і ягоди перетворювалися на нові сюжети, які цікаво розгадувати. Отже, картини автора – ніби цікаві ребуси для глядачів.

3. Запропонуйте створити набір для чаювання для всіх. Для цього діти намалюють кожен свою чашку для спільного сервізу у манері художника.

4. Педагог пропонує домовитися, які природні форми використають діти для спільного «сервізу». Він пояснює, що в одному сервізі посуд має поєднуватися за якимись ознаками – наприклад, темою малюнків чи кольором або формою тощо. Вихованці доходять висновку, що таким спільним і об'єднуючим мотивом будуть: форма чашки і тема – квіти.

5. Педагог роздає аркуші із заготівками – намальованим контуром форми чашки та воскові олівці чи пастель. Керуючись власними фантазіями, діти заповнюють форму чашки намальованими квітами.

6. Після роботи всі діти зі своїми малюнками розташовуються на килимку по колу ніби для спільного чаювання і показують іншим свою «чашку» та розповідають, що саме вони намалювали. А також розказують, які напої вони люблять найбільше.

7. Педагог може розповісти дітям і показати фотографії чи репродукції картин про чаювання у Японії – це справжній ритуал зі спеціальним посудом та одягом у чайному будиночку, що передбачає певну послідовність дій як майстра чаювання, так і його гостей. Бажано наголосити на тому, що це ритуал, який передбачає радісне і приємне спілкування людей: їхнє милування природою, розмови про мистецтво чи інші приємні теми, неспішні бесіди і насолодження напоєм.

(Методичний коментар: у процесі обговорення педагогу бажано актуалізувати досвід дітей – що вони вже знають про посуд для чаювання, чи допомагають батькам у цьому ритуалі, чи пригощають чаєм у їхній родині гостей, хто готує чай (мама, бабуся чи інші), про що говорять під час чаювання і т.д. – так діти знайомляться з досвідом і традиціями інших, «приміряють» його до себе – скористатися ним чи ні.

Тема художньо-продуктивної діяльності може проростати в інші види діяльності, наприклад, комунікацію дітей щодо їхніх родинних традицій. Важливо нашаровувати на досвід краплини нової інформації, щоб дитина могла її порівнювати з відомою, міркувати щодо цього – так формуємо пізнавальні мотиви дізнаватися про цікаве).

8. Малюнки дітей розвішуються у художній галереї групи для глядачів – педагогів і батьків.

(Методичний коментар: роботи дітей мають обов'язково прикрашати групову кімнату – діти бачитимуть свою роль у створенні краси навколо, розумітимуть значення для педагогів і батьків своєї праці, а, отже, прагнутимуть надалі виконувати дії соціального значення).

Командні художні ігри. «Футбол» (із використанням альбому для дітей – Впевнений старт: альбом з художньо-творчої діяльності дитини. В 3-х частинах. Ч. 1. / [В. В. Рагозіна, Н. В. Очеретяна]. – К.: Українська академія дитинства. – 2017. – 32 с.

Чи можна грати у футбол із пластиліну? Виявляється, що можна!

Етапи роботи:

1. Вихователь демонструє світлини футбольних команд і просить роздивитися футболістів – який у них одяг, емблеми команд.

2. Бесіда «Як грають у футбол?» – педагог актуалізує знання дітей про те, що це командна гра, де успіх приносять всі учасники – у кожного з них є своя роль – хтось захисник, хтось – воротар, а хтось – забиває голи.

3. Педагог запрошує розділитися на команди і створити її учасників за допомогою таких цікавих матеріалів, як фольга і пластилін. (Примітка: покрокове виконання фігурок футболістів чоловічої і жіночої збірної роз'яснено у Альбомі на ст. 18 у формі майстер-класу: – аркуш фольги надривається у відповідних місцях).

Потім ці частинки фольги зминаються так, щоб сформувати частини тіла футболіста; «чоловічок» одягається в одяг із пластиліну – за допомогою кольору можна зробити футболістів різних команд; – у «чоловічків» згинаємо ручки і ніжки так, щоб склалося уявлення про їхні рухи, і ставимо їх на футбольне поле – великого розміру аркуш зеленого кольору із розмітками, як на футбольному полі. Ліпимо футбольний м'яч. Команди до гри готові!

4. Після закінчення виготовлення гравців порадимо поговорити про інші командні види спорту – назвати їх, виокремити їхні особливості, розділити на групи – командні види спорту на воді, на землі, у повітрі. (*Методичний коментар*: подібні ігри більше спрямовують дітей на комунікацію з приводу мистецької теми і формують навички взаємодії у групі та колективі, ніж навчають певних художніх умінь чи способів виготовлення предметів чи речей – і в цьому їхня «родзинка»: діти привчаються багато спілкуватися на мистецькі теми, починають розуміти багатозначність мистецьких образів, наявність багатьох інтерпретацій одного й того ж образу чи твору або форми, що надзвичайно важливо для їх соціального розвитку, адже вони бачать багатоманітність світу, який їх не лякає, а навпаки, стимулює себе пізнавати.

Краще пізнавати світ разом і краще пізнавати його у своїй творчості – ось девіз, під яким проводяться такі чи подібні до них ігри).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

РОЗРОБКИ ЗАНЯТЬ ДЛЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗА АВТОРСЬКОЮ МЕТОДИКОЮ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*«Картини творимо самі» (із використанням альбому Рагозіної В.В.,
Очеретяної Н.В. «Учимося в майстрів декоративно-ужиткового
мистецтва: малюємо, ліпимо. Шостий рік життя. Альбом для
дитячої творчості та методичні рекомендації / В.В. Рагозіна,
Н.В. Очеретяна. – Київ: Генеза, 2017. – 48 с. + 12 с. вкл. –
(Серія «Маленький митець»).*

Заняття 1 – «Малюємо рибок». *Мета:* створення дітьми старшого дошкільного віку декоративної рибки із пластиліну з використанням техніки рельєфу та ознайомлення зі способами об'ємного декорування.

Педагог пропонує дітям розглянути керамічну декоративну композицію В. Томашевської «Морський пейзаж» (с. 2), обговорити зміст («Що відбувається?»), звернути увагу на персонажів («Яких рибок ти бачиш?», «Який настрої у рибок?») і художні засоби їх втілення («Рибки яких кольорів бавляться у хвильках?»); під час заняття формує в дітей уявлення про виражальні можливості художніх матеріалів і засоби створення художніх образів («рибки веселі, радісні – отже, кольори мають бути яскравими, теплими»).

Потім педагог демонструє сторінку 3 – основу для роботи дітей (зображення рибок з вибіленими фрагментами), створює ігрову ситуацію – «рибки хочуть прикрасити свій одяг» та пропонує оздобити їх ліпним декором (орнаментом).

Етапи роботи:

1. Діти ліплять із пластиліну маленькі білі (для луски) й більші (для очей) сині, блакитні кульки, тоненькі качалочки визначених в альбомі кольорів і розташовують їх на зображенні 2-х рибок у верхній частині роботи. Качалочки можна розплескувати пальцями у смужки або утворювати «хвильку».

2. Більш складним завданням є виготовлення рельєфної рибки в нижній частині композиції: з рожевої кульки прийомом розплескування діти створюють овал, намагаючись не виходити за контур рибки, розгладжують його поверхню пальцями, стекою або камінчиком.

3. Для оздоблення рибки діти виготовляють ліпний декор – маленькі різнокольорові кульки, качалочки різної товщини, з яких формують смужки, «хвильки». Ці елементи наліплюють на пластилінове тіло рибки. Стекою або гострою паличкою можна утворити на тілі, хвосту рибки декоративні «сліди» – крапочки, лінії, а тупим кінцем олівця зробити на кульках чи тілі рибки заглибини, дірочки. Цікаві зображувальні ефекти можна отримати за допомогою штампування пластилінової поверхні шматочком сітки, мішковини, кори дерев, а також прикрасивши виріб паєтками, намистинами, гудзиками (наприклад, всередину очка – пластилінового «бубличка» – можна помістити намистину).

Важливо зацікавити дошкільнят творчим проектом – придумати і створити свою рибку (с. 4), прикрасити її декором. Під час самостійної роботи педагог може ненав'язливо допомагати дошкільникам у виборі кольорів пластиліну, які гармонійно поєднуюватимуться між собою за принципом поєднання контрастних (синій-жовтий) чи наближених за тоном (жовтий, оранжевий, червоний) кольорів; а також рівномірно розташовувати елементи орнаменту по всій його довжині. Після закінчення роботи дитина придумує їй назву, яку педагог запише на етикетці.

На Ігровій сторінці підготовлено справжні сюрпризи для дітей. Дошкільники дізнаються, як пальчиком створити рибку із крейдяної плями, та пограють у гру-експеримент «Крейдяні сліди»: педагог допомагає натерти пальчики крейдою різних кольорів та поставити відбитки на білому папері у вигляді квітки, сонечка, травички тощо, окремі деталі діти можуть домалювати олівцем. У завданні на розвиток спостережливості вихованці визначають однакових за формою рибок та з'єднують їх лініями між собою.

Запропонована в альбомі авторська гра добре тренує пальчики обох рук, а також розвиває увагу й уміння дітей швидко реагувати рухами на почуте. Спочатку педагог читає вірш та демонструє рухи за його змістом. Потім роздає кожній дитині у долоньку мушлі (невеличкі горішки, камінці, гудзики тощо) й розпочинає гру. Перші рази педагог може грати разом з дітьми.

Заняття 2 – «Доброзичливий їжачок».

Мета: продовжувати вправляти старших дошкільників в умінні за допомогою крапки, лінії і форми як засобів образотворення створювати композиції.

На початку заняття діти уважно розглядають картину на склі В. Матвієнко (с. 7). Педагог зосереджує увагу дошкільників на образі їжачка – він добрий, милий, лагідний, його голочки сприймаються не як гострі колючки, а як квіти на незвичайній галявині – все це створює враження доброти, спокою, навіть казковості та викликає бажання передати це в малюнку.

У рубриці «Вчимося малювати» (с. 7) надано схеми малювання «сніжинки», «зигзага», «зірочки», утворених лініями, які виходять з крапки чи кола; простих форм – квітів, а також крапок у формі. Вправляти руку та попрактикуватися в зображенні цих форм діти можуть під час проведення педагогом художніх ігор-вправ: дітям пропонується на аркушах паперу вподобаними ними кольоровими олівцями, фломастерами, восковою крейдою після показу вихователем намалювати гори, травичку, сніжинки, зірочки, квіти тощо. Такі ігри-вправи допоможуть старшим дошкільникам закінчити композицію на с. 8.

Етапи роботи:

1. Педагог говорить, що їжачок росте і разом з ним виростають його голочки. Діти малюють менші й більші за розміром голочки восковою крейдою жовтого, бузкового, синього і блакитного кольорів. Голочки розташовуються в колах, і їх можна створити вже знайомим дітям способом – малюючи «сніжинки», «зірочки», адже це незвичайний їжачок. Діти спочатку малюють по пунктирних лініях, а потім створюють голочки самостійно.

2. Тіло їжачка покривається світло-коричневою акварельною фарбою.

3. Діти малюють олівцями червоні і фіолетові квіти та прикрашають зеленими й синіми крапками стебла квітів і галявину. Варто звернути увагу дошкільників на утворений орнамент, у якому чергуються 3 елементи: квітка із заокругленими пелюстками, стебло, квітка з гострими пелюстками. Можна пограти в гру «Склади орнамент» і запропонувати дітям викласти стрічковий орнамент з будь-яких предметів у кімнаті, наприклад муляжів фруктів (яблучко-грушка) чи звичайних речей (олівець-гумка, кубик-кільце) тощо.

Створити художній образ їжачка за власним творчим задумом дошкільнята зможуть, ознайомившись з алгоритмом на с. 9. Стимулювати творчу уяву дітей доцільно розповіддю про їжаків, які живуть у лісі, полі, на подвір'ї у місті чи селі; вони бувають казковими та іграшковими – і будь-якого з них можна зобразити на своєму малюнку. Декор (простий – зафарбовування форми їжака чи ускладнений – зображення голочок їжачка за допомогою візерунку, орнаменту) та засоби його зображення (олівці, фломастери, фарби, крейди тощо) дитина обирає самостійно. Вигадану дитиною назву роботи педагог записує на етикетці.

Ігрова сторінка актуалізує знання дітей про лісових мешканців; дошкільники малюють їжачка в повітрі та грають у пальчикову гру.

РОЗРОБКИ ЗАНЯТЬ ЗАДЛЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Тема заняття: «Вчимося спілкуванню»

Мета: розширювати уявлення дітей про радість спілкування; розвивати навички дружнього спілкування у колективі однокласників; виховувати чуйне й турботливе ставлення до людей.

Методи: бесіда, пояснення, розповідь, гра, вправа.

Матеріали: аудіозапис з серії «Класики – дітям», запис пісні «Если с другом вышел в путь», дзвоник.

Хід заняття:

Гра «Коло радості»

Діти сідають / стають у коло. Вихователь звертається до дітей.

Дзвоник наш чарівний,
Знов тризвонить й голосить,
Зранку – ніжно-ніжно.
В коло радість кличе!

Вихователь пропонує дітям привітатися один до одного за допомогою дзвоника: «Я ласкаво подивлюся на Андрійка, посміхнуся йому, а потім подзвоню у дзвоник: «Вітаю, Андрійко!» – й передам йому дзвоник. Так він обійде все коло».

Читання казки М. Коцюбинського «Дві кізочки».

А дві кізочки – стрілись вони на вузькій стежечці. З одного боку стежечки глибокий рів, а з другого – висока та крута гора. Розминутися ніяк не можна.

Постояли вони, постояли, подумали-подумали, а тоді одна кізочка стала на коліна, перевернулася на бік, лягла на стежці і притиснулася до гори.

Тоді друга обережно переступила через неї, а та, що лежала, встала і пішла собі.

Вихователь запитує дітей: «Як ви вважаєте чи правильно вчинила коза? Як ви вважаєте ця коза щаслива? Чому? Чи може людина відчувати себе щасливою якщо допомагає іншій?». (Міркування дітей).

Гра «Від серця до серця».

Вихователь пропонує дітям створити «Поїзд дружби». Попереду «паровоз» – ведучий, а за ним «вагони» – діти. Ведучий промовляє слова:

«Я – веселий паровоз – другу... (цукерки, іграшки, здорове) привіз...» – й берет того, кому привіз подарунок, позаду за талію.

Ведучий стає «вагончиком», а той до кого він приєднався, – «паровозом». Новий ведучий говорить ті самі слова й «привозить у подарунок» щось ще, «чіпляється» до іншої дитини і т.д.

Узагальнюємо. Сьогодні ми говорили про важливе і головне для кожної людини. Бути другом це щастя, справді? Давайте посміхнемося один одному. Ми щасливі й пишаємося тим, що нас називають друзями.

Тема заняття: «Добре серце»

Мета заняття: розширювати уявлення дітей про світ любові і добрих почуттів, розвивати в дітях чуйність, виховувати дбайливе ставлення до почуттів інших людей.

Методи: бесіда, пояснення, гра, вправа.

Матеріал: м'яка іграшка у вигляді серця, уривок з мультфільму «Снігова королева», альбом.

Хід заняття:

Гра «Коло радості»

Діти сідають/стають у коло. Вихователь звертається до дітей.

– Здрастуй, дитячий садочок веселий, дуже я тебе люблю! Здрастуйте, мої друзі! Я дуже рада вас бачити!

– Сьогодні на занятті ми пригадаємо одного хлопчика. Його звали Кай. Ви здогадалися, з якої він казки? (Відповіді дітей)

– Подивимося мультфільм і згадаємо, що ж сталося з серцем Кая? Перегляд фрагмента мультфільму «Снігова королева» або читання уривка з казки Г. Х. Андерсена.

Вихователь запитує дітей: «Як ви думаєте, може жити любов у холодному, крижаному серці? Що станеться, якщо у всіх людей замість серця буде шматочок льоду? Подумайте, що б ви зробили для того, щоб растопити крижане серце?» (Міркування дітей).

– Один мудрий вчитель написав у своїй книзі: «Є серце добре. Є серце зле. Є серце любляче. Є серце ненависне. Є серце гаряче. Є серце холодне. Є серце щедre. Є серце скупе. Є серце руйнівне. Є серце творче. Є серце темне. Є серце світле».

Фізкультхвилинка

Людина сама обирає, яким стане її серце: добрим чи злим. А ще серце можна розвеселити.

Раз, два, три, чотири, п'ять, (діти крокують на місці)
Сонечку вже час вставати! (піднімають руки вгору)
Хай сонечко яскраво світить (розводять руки в сторону)
Веселіше стануть діти! (стрибають)
Шість, сім, вісім, дев'ять, десять, (крокують на місці)
Дуже сонце діти пестять! (стрибають)

Вправа «Заспокой серце»

Вихователь звертається до дітей: «Діти, чуєте, тут хтось плаче. Хто це?». Вихователь показує дітям м'яку іграшку (можна використовувати будь-яку м'яку іграшку-тварину).

(Відповіді дітей).

– Це – Маленьке серце. Що сталося з тобою, Маленьке серце? Скажи мені на вушко (вихователь прикладає іграшку до вуха).

– Воно розповіло мені, що заблукало, загубилося, не знає, де його будинок, не знає, де його родина. Найсумніше, що це серце самотньо. Мені так його шкода, тому що воно не знає любові. Що ж нам робити, як допомогти Маленькому серцю? (Міркування дітей)

– Нехай кожен з вас заспокоїть, розрадить Маленьке серце ласкавими і добрими словами (діти по колу передають іграшку).

– Не плач, Маленьке серце, не переживай. Ти більше не самотнє. Залишайся з нами. Живи в нашій групі, радуй нас. А ми будемо любити і радувати тебе.

Наодинці з собою

Вихователь пропонує дітям докласти руку до серця і послухати, як воно б'ється: послухаємо своє серце. Помовчимо і подумаємо ...

Вихователь теж прикладає руку до серця.

– У моєму серці живе любов. Я думаю, що у ваших серцях теж живе любов. Тільки людина з добрим і відкритим серцем може бути чуйною та лагідною.

Гра «Від серця до серця»

Діти стають у коло. Присідають, крокують на місці.

Всі ми скоро підростемо, в школу з радістю підемо!

– Візьмемося за руки і відчуємо, що ми не самотні. Я хочу вам побажати:

Нехай у серці кожного з вас живе любов. Нехай ваша любов зігриває все навколо! – Пам'ятайте, добрі вчинки і слова любові можуть розтопити будь-яке крижане серце!

Тема заняття: «Лагідні слова»

Мета заняття: ознайомити дітей з лагідними і добрими словами, розвивати потребу користуватися ними у власному мовленні, виховувати ввічливість і добре ставлення до людей.

Методи: бесіда, пояснення, розповідь, гра, вправа, практична робота.

Матеріал: альбом, аудіозапис із серії «Звуки природи», два однакових кошика для квітів, квіти, конверти за кількістю дітей, один великий конверт, поштова скринька, картинки-символи різних слів.

Хід заняття:

Гра «Від серця до серця»

Діти сідають/стають у коло. Вихователь пропонує дітям привітати одне одного ласкавими словами.

Гра «Чарівна пошта»

Вихователь звертається до дітей: «Чарівною поштою ця гра називається тому, що вона допомагає пересилати тільки ті листи і листівки, в яких є слова любові, ніжності і ласкаві слова, слова поради. Ви знаєте такі слова? А кому ми говоримо ці слова?» (Міркування дітей).

Слова любові ми говоримо своїм рідним і близьким, своїм друзям. Щоб надіслати другу лист чарівною поштою, потрібно пройти по доріжці.

Діти діляться на дві команди і стають один проти одного на відстані 12–16 кроків і мають зустрітися з тим, хто навпроти.

Правила гри: крок можна зробити, тільки сказавши ласкаве слово.

Наприклад: «Артем, ти добрий», «Коля, ти дбайливий!», «Катя, ти уважна!», «Наталка, ти весела!» і т.ін.

Вихователь запитує дітей: «Вам приємно було чути ласкаві слова про себе?», «А що ви відчували, коли ваші друзі говорили вам добрі слова?» (міркування дітей), «Чи буває так, що ви говорите образливі, погані і злі слова?» (вихователь просить дітей відповідати чесно і щиро). «А вам кажуть образливі слова? Вам приємно слухати їх? А чому неприємно?» (міркування дітей). «Як ви думаєте, на що можуть бути схожі злі і погані слова?» (міркування дітей).

Є дуже хороша приказка: «Слово ранить, слово лікує». Пам'ятайте, будь ласка, про це. Не ображайте словами нікого.

Читання казки Т. Лукашева «Про ведмежа»

Жив-був був один ведмедик. У нього було багато іграшок. Покликав він до себе у двір грати зайчєня. Стали вони з кубиків будинок будувати. Не сподобалось ведмежаті, як зайчєня стіни будувало, воно закричало: «Не так треба будувати!», – і сказало зайчику образливе слово. Не захотілося більше зайчику з ведмежам грати, і пішов він.

Нудно ведмежаті одному – покликало воно лисенятка. Захотіли вони на велосипеді покататися. Не зуміли домовитися друзі, хто перший буде кататися, і знову ведмедик наговорив неприємних слів лисеняті. Заплакало від таких слів лисеня і пішло. Вийшла мама ведмежати і сказала йому... Вихователь запитує дітей: «Як ви думаєте, що сказала мама ведмежаті?» (Відповіді дітей). І зрозумів тоді ведмежа...

Вихователь запитує дітей: «Як ви думаєте, що зрозумів ведмежа?» (Відповіді дітей).

– Вирішив він вибачитися перед друзями і послати їм поштою листівки. Але ведмежа не вміє писати і малювати, давайте йому допоможемо.

Творча робота «Лист»

Вихователь звертається до дітей: «Ми допоможемо ведмежаті скласти лист. Але поки ви не вмієте писати, тому спробуємо скласти лист за допомогою картинок».

Вихователь показує картинки-символи. Картинка із зображенням сердечка позначає слова «Я тебе люблю!», сонця – «Ти добрий, як сонечко!», квітки – «Ти дуже гарна!», іграшки – «Давай з тобою грати!» і т.д. Діти складають картинки-символи в конверти: одне – на допомогу ведмежаті, інше – другу. Потім конверти опускають в поштову скриньку.

Узагальнюємо. Вихователь запитує дітей: «Які слова радують і зігрівають серце кожної людини? Чому ласкаві слова необхідно говорити рідним і близьким? Що ми відчуваємо, коли нам кажуть ласкаві слова?» (відповіді дітей). «Ласкаві і добрі слова радують і зігрівають серце кожної людини.

Сьогодні ми дізналися, як важливо говорити приємні слова своїм близьким і рідним, тому що ми їх дуже любимо. Коли нам говорять теплі, ніжні, ласкаві слова, ми відчуваємо, що нас люблять. Всім приємно чути хороші слова».

Гра «Від серця до серця»

Діти сідають/стають у коло. Вихователь дістає з поштової скриньки конверти і роздає дітям: «Заняття завершується, Пошта закривається. Листи всі ви отримали? Сказати «спасибі» не забули? Давайте подякуємо своїм друзям: спасибі всім, хто написав слова любові і нам послав. І побажаємо всім завжди – дарувати хороші слова!».

Тема заняття: «Злагода у сім'ї»

Мета заняття: розширювати уявлення дітей про любов та злагоду в сім'ї; розвивати прагнення виражати свою любов до близьких, виховувати дбайливе і чуйне ставлення до своїх близьких і рідних.

Методи: бесіда, пояснення, розповідь, гра, вправа.

Матеріал: альбом, аудіозапис із серії «Класики – дітям», сімейні фотографії дітей, м'ячик, іграшка «Маленьке серце», два плакати із зображенням різних казкових будинків (буди-

нок-літак, будинок-гарбуз, будинок-дерево і т.ін.), картинка-ілюстрація до вірша «Дружна родина».

Хід заняття:

Гра «Коло радості»

Діти сідають/стають у коло.

Вихователь звертається до дітей: «Здрастуйте, діти! Покладіть руки один одному на плечі і похитайтеся з боку в бік» (діти виконують дію).

«Ви відчули, що вас підтримує плече вашого друга, що стоїть коло вас? Ось так, діти, і в сім'ї: усі люблять один одного і підтримують своїх близьких і рідних».

«Давайте скажемо разом, дружно:

Всі ми в групі як сім'я! Раді всі: і ти, і я! Дуже любимо разом жити, “З добрим ранком!” говорити!».

Вихователь запитує дітей: «Давайте продовжимо нашу розмову про сім'ю. Де ваша сім'я любить збиратися разом? З яким настроєм ви повертаєтеся додому, до рідних і близьких? Які слова любові ви говорите один одному в сім'ї? Як ви думаєте, у вашому будинку живуть любов і дружба? Чому?» (міркування і відповіді дітей).

Фізкультхвилинка «Моя сім'я – най-най ...»

Вихователь, звертаючись до дітей, пропонує пограти з м'ячем: «Діти! Я буду кидати вам м'яч, а ви повертайте його мені, кажучи: «Моя сім'я – най...»

Наприклад:

- Моя сім'я – найдобріша.
- Моя сім'я – найвеселіша.
- Моя сім'я – найспортивніша.
- Моя сім'я – найдружніша.
- Моя сім'я – найулюбленіша.
- Моя сім'я – найтурботливіша.
- Моя сім'я – найпрацелюбніша.

Починаємо».

Промовляння за вихователем лічилки про родину

Раз – турботлива матуся,

Два – до татка пригорнуся,

Бабця – три, дідусь – чотири,

П'ять – сестричку полічили,
Шість – це братик милий мій.
Я – найменша у сім'ї!

Ось така моя родина! І привітна, і гостинна.

Вихователь звертається до дітей: «Ось така лічилька. Скільки вас у сім'ї, перерахуйте? А в кого є домашні тварини? Ви вважаєте їх за членів вашої родини? В кого з нас найбільша сім'я? Давайте порахуємо!».

Творча робота «І в дощик, і в мороз, і в спеку – моя сім'я завжди зі мною»

Вихователь звертається до дітей: «Ваші рідні та близькі дуже люблять вас. Вони завжди носять ваші фотографії з собою, біля свого серця. Я хочу піднести вам сюрприз! Ваші рідні прислали в садок свої фотографії, щоб ви теж у будь-який момент могли подивитися і згадати їх».

За пропозицією вихователя діти розглядають плакат з різними казковими будинками.

– Перед вами різні будинки. Всі вони дуже красиві, цікаво пожити в кожному з них. Помістіть, будь ласка, фотографію своєї сім'ї в будь-який з вподобаних вами будиночків.

Сімейні фотографії дітей повинні бути зібрані вихователем заздалегідь. Це має бути секретом для дітей. Обов'язкова умова, яка повинна дотримуватися при виконанні таких творчих робіт, – це наявність індивідуальної та сімейної фотографії кожного вихованця. За відсутності фотографії хоча б однієї дитини необхідно цю роботу замінити.

Наприкінці творчої діяльності дітей вихователь пропонує виготовлений колаж вивісити поруч із Сонцем Любові, пояснюючи при цьому, що Сонце Любові буде зігрівати цей незвичайний будинок і наповнювати його любов'ю, світлом і теплом. Вихователі дитячих садків можуть запропонувати дітям пофантазувати і намалювати свій майбутній будинок або свою майбутню сім'ю.

Узагальнюємо. Сім'я у кожної людини своя, особлива. Сім'я – це, перш за все, рідні та близькі тобі люди, які поважають і люблять один одного.

Гра «Від серця до серця»

Діти сідають/стають у коло. Вихователь звертається до дітей: «Давайте скажемо дружно, дзвінко, хором: Як добре, що у мене є Сім'я! Вона єдина, найулюблена моя! У звірів, птахів, у людей! І в тебе й в мене – у дітей!».

Тема заняття: «Справжній друг»

Мета заняття: допомагати осмисленню дітьми слів «друг», «дружба», розвивати вміння виявляти добрі почуття, виховувати навички доброзичливого спілкування з іншими людьми.

Методи: бесіда, пояснення, розповідь, гра, вправи.

Матеріал: альбом, аудіозапис із серії «Звуки природи», запис пісні «Ось що означає справжній вірний друг», обручі.

Хід заняття:

Гра «Коло радості»

Діти сідають / стають у коло. Привітання на розсуд вихователя.

Наприклад, словами з пісеньки: «Дружба крепкая»... (друг в біді не кине, зайвого не запитає, ось що означає справжній Вірний друг).

Наодинці з собою

Вихователь пропонує дітям посидіти хвилину в повній тиші, не розмовляючи.

– Прислухайтесь до себе. Давайте послухаємо, помовчимо, подумаємо ...

– Діти, ви чули які-небудь звуки в тиші?

– Які думки приходили до вас у цю хвилину? Відповіді дітей.

Читання казки Е. Кисельової «Хлопчик-вогник»

(із зупинкою)

Жив на світі маленький гарячий Вогник. І дуже йому хотілося зробитися хлопчиком, щоб було у нього дві спритні руки, дві міцні ноги, два пильних ока – словом, все, як у хлопців.

Він попросив Фею Вогню, і вона перетворила його на хлопчика. «Тільки пам'ятай, – сказала Фея, – тобі потрібно остерігатися води». Ще вона сказала йому, що якщо він потрапить у воду, то погасне, і не буде тоді ні хлопчика, ні Вогника.

Міцно подружився Вогник з хлопцями. Завжди були вони разом, тільки на річку купатися Вогник з товаришами не ходив.

Одного разу він ішов берегом річки і посміхався сонцю, річці, деревам, траві і квітам. І раптом побачив: тоне хлопчисько, вже і голову його ледь видно над водою. Що робити?!

Згадав Вогник слова чарівниці: «Потрапиш у воду – погаснеш, і не буде тоді ні хлопчика, ні Вогника». Згадав і ...

Вихователь робить паузу і задає питання: «Як ви думаєте, що відбулося далі?» (відповіді дітей).

Згадав і ... кинувся у воду. Підплив, підтримав хлопчиська і врятував його. Вибралися вони на берег. І тут відчув Вогник, що почав гаснути, і згас ...

Вихователь робить паузу і каже: «Хочете дізнатися, що було далі?» (відповіді дітей).

Залишилися на піску тільки чорні вуглинки.

Все це з високого неба бачило сонце. Ясне, справедливе. Воно зібрало всі свої промені в один сильний, живий і гарячий промінь, направило його на вуглинки і знову перетворило їх на хлопчика-Вогника, у якого було велике любляче серце.

Вихователь запитує дітей: «Як ви думаєте, хлопчик-Вогник – хороша людина, справжній друг? Чому? А ви вмієте допомагати своїм друзям? Розкажіть, як» (міркування і відповіді дітей).

Фізкультхвилинка «Каруселі»

Діти стають у коло.

Полетіли-прилетіли, (діти обертають руками поперед себе)

З другом ми в машину сіли (тримаються за кермо машини)

І поїхали, і поїхали ...

Полетіли-прилетіли, (обертають руками поперед себе)

У вертоліт ми з другом сіли (кружляють на місці)

І поїхали, і поїхали ...

Полетіли-прилетіли, (обертають руками поперед себе)

На конячку з одним сіли (присідають)

І поїхали, і поїхали ...

Полетіли-прилетіли, (обертають руками поперед себе)

У літак ми з другом сіли (розводять руки в сторони),
І поїхали, і поїхали ...

Вихователь звертається до дітей: «Людина у своєму житті зустрічає багато різних людей, але не кожен стає її другом. Справжній друг – це той, кому ми віримо, на кого сподіваємося, кого любимо».

Вихователь пропонує послухати пісню «Дружба», а потім запитує дітей: «Яким ви уявляєте справжнього друга? Чому?» (міркування дітей).

Вправа-гра «Поруч»

На підлозі розкладені два обруча. Діти діляться на дві команди і за сигналом вихователя намагаються розміститися всією командою в одному обручі. Перемагає та команда друзів, яка в повному складі помістилася в обручі.

Узагальнюємо. Надійний, вірний друг завжди допоможе в скрутну хвилину, порадіє твоїм успіхам. Вчіться дружити і дорожити дружною. Є таке прислів'я: «Немає друга – шукай, а знайшов – бережи».

Тема заняття «Мої домашні улюбленці»

Мета заняття: виховувати дбайливе ставлення до тварин, радість від спілкування з ними. Розвивати чуйність. Вчити виразно виконувати вправи в іграх-імітаціях.

Методи: бесіда, загадки, гра, вправа, читання.

Матеріал: картинки, іграшки-тварини.

Хід заняття:

Гра «Коло радості»

Діти сідають/стають у коло. Вихователь запитує дітей: «Діти, яких домашніх тварин ви знаєте? Де живуть домашні тварини? Які у них будиночки? Корова, кінь, вівця, коза, баран і т. д. Молодці! А можна таких тварин тримати у себе вдома? Чому? А яких же домашніх тварин можна тримати у нас в квартирі, в будинку? У кого вдома живе кішка? Як її звати? Яка вона? У кого вдома живе собака? Як її звати? Яка вона? У кого вдома живе хом'ячок? Як його звати? Який він?» (відповіді дітей).

«Діти, а хто доглядає за дикими тваринами в лісі?» (самі доглядають за собою). «А якщо це тварина живе у нас вдома, хто

за ним має доглядати?» (люди, діти). «Що потрібно робити для кошеняти?» (годувати, чистити, гуляти, любити, не ображати...).

«Як кошеня просить їсти?» (мяу-мяу...). «Як щеня просить їсти?» (гав-гав...). «Як хом'ячок просить їсти?» (встає на задні лапки і нюхає). «Коли за домашніми тваринами добре доглядають, який у них настрій?» (веселий, радісний, грайливий, ласкавий, здоровий). «А якщо не доглядати, що буде з тваринами?» (захворіють, засумують, не гратимуть, будуть тужити). «Як вас радують ваші домашні вихованці?» (відповіді дітей).

Фізкультхвилинка

Кінь мене в дорогу чекає, (руки зчеплені за спиною)

Б'є копитом біля воріт, (почергово піднімають ноги, зігнуті в колінах)

На вітрі качає гривою (нахили вперед)

Пишною, казково красивою, (похитують головою)

Швидко на коня схопився, (підстрибнули)

Не поїду, полечу, (руки в сторони)

Цок-цок-цок, цок-цок-цок, (скачуть галопом)

Там, за подальшим річкою,

Помахаю всім рукою, (махають рукою)

Гра-вправа «Погодуй домашню тварину»

Вихователь пропонує дітям розкласти картки із зображенням корми: молоко, м'ясо, риба, морква, зерно, капуста і т. д. до картинок із зображенням тварин. Діти вгадують, хто що їсть.

Читання вірша «Кошеня»

Принесли мені дівчатка

Дуже гарне кошенятко.

Білий у kota пушок

– Я назву його Сніжок.

На підлогу кіт стрибнув

І скоріш під стіл шмигнув.

Довго-довго там сидів

Та вилазить не хотів.

Як його ми не гукали

– Наших слів було замало.

Ковбаси взяли шматок
– Враз прибіг до нас Сніжок.
А скінчивши свій обід,
В іграшки подався кіт.
Вухо зайцеві погриз
Та й у самоскид заліз.
І повіз я по квартирі
В самоскиді пасажира!
І відтоді кіт Сніжок
– Це найкращий мій дружок!

Вихователь запитує дітей: «Можна сказати, що хлопчик любить тварин? Чому? Як би ви вчинили, якби знайшли покинуте кошеня? Що можуть зробити люди, щоб допомогти всім кинутим тваринам?» (відповіді дітей).

Узагальнюємо. Діти, сьогодні ми з вами дізналися, для чого люди тримають вдома домашніх тварин, птахів і рибок. Вони забавні, ласкаві, красиві, люди їх люблять, піклуються про них, і тварини дарують людям свою любов і ласку. На нашій планеті Земля все живе дружить – і люди, і тварини і птахи, і всі радіють сонечку!

Гра «Від серця до серця»

Діти сідають/стають у коло: «Я тварин усіх люблю Друзями їх всіх назву. Я про друзів не забуду Піклуватись про них буду!». Вихователь дарує дітям маленькі іграшки-тваринки.

Тема заняття: «З чого починається дружба»

Мета заняття: розширювати уявлення про дружбу, друзів; розвивати вміння оцінювати свої вчинки і вчинки інших; виховувати доброзичливе ставлення до оточуючих людей.

Методи: бесіда, гра, вправа, пояснення.

Матеріал: альбом, хрестоматія, м'яч, кеглі, кубики (прямокутники, квадратики).

Хід заняття:

Гра «Довіряємо один одному»

Діти стають один за одним, кладуть руки на плечі попереду стоять і йдуть по колу із закритими очима.

Ми усі в одному крузі,
Знаємо, що ми всі друзі.
Друзі друзям допомагають
Друзі друзям довіряють!

Вихователь звертається до дітей: «В одному дитячому садку Оля підійшла до Майї і сказала: “Давай з тобою дружити!”, – Майя запитала: “Оля, а чому ти хочеш дружити зі мною?”».

Вихователь запитує дітей: «Як ви думаєте, що відповіла Оля? Діти, як ви думаєте, з чого починається дружба?» (міркування дітей).

Бліц-гра «Так і ні»

Вихователь кидає дитині м'яча зі словами:

Дружба починається, якщо посміхнешся комусь?

Дружба починається, якщо захищаєш когось?

Дружба починається, якщо рвеш яблука з чужого саду з кимось?

Дружба починається, якщо ділишся іграшками з кимось?

Дружба починається, якщо підставиш підніжку комусь?

Дружба починається, якщо допомагаєш відремонтувати машинку?

Дружба починається, якщо плюєшся жуйкою?

Дружба починається, якщо штовхаєшся?

Дружба починається, якщо б'єшся?

Дружба починається, якщо обзиває?

Дружба починається, якщо говориш ввічливі слова? і т.д.

Вправа «Паровозик»

Діти діляться на «вагончики» і «паровозики» за наступними принципом.

У скриньці або мішечку у вихователя рівна кількість прямокутників-«паровозиків» і така ж кількість квадратів-«вагончиків». Дітям пропонується взяти по одній фігурці і розділитися на «паровозики» і «вагончики» залежно від фігури, що дісталася. Причому «паровозик» стає позаду «вагончика» і кладе руки йому на талію.

«Вагончик» відчуває підтримку одного. Головне правило – та дитина («вагончик»), яка стоїть попереду, закриває очі. А дитина, яка стоїть позаду («паровозик»), керуючи першим, рухається до цілі. Дитина, що виконує роль «паровозика», направляє «вагончик» рухом руки на талії, підбадьорює товариша словами.

Ціллю може бути місце, позначене кубиком або іншим предметом, а стартом – місце навпроти, на відстані 4–5 метрів.

На шляху проходження можна поставити перешкоду (стілець, кеглі і т.д.).

Маршрут прямування можна позначити кольоровою ниткою. Грають всі діти, а потім змінюються. Той, хто був «вагончиком», стає «паровозом», і навпаки.

Вихователь запитує дітей: «Що ви відчували, коли були «паровозиками»? Що відчували «вагончики»? Хотілося вам, «вагончиків», відкрити очі? Чи довіряли ви своєму товаришеві? Як ви думаєте, що таке довіра?» (міркування дітей).

Узагальнюємо. Дуже важливо для кожної людини мати друзів і вміти дружити. Ще важливіше навчитися дорожити дружбою і бути хорошим другом.

Гра «Від серця до серця»

Діти сідають/стають у коло. Вихователь пропонує дітям встати парами по колу обличчям один до одного. Внутрішнє коло рухається за годинниковою стрілкою, а зовнішнє коло залишається на місці. При цьому пари змінюються, і діти в кожній парі проговорюють, з'єднавши долоні: «Ти і я, ми – друзі».

Тема заняття: «Вчимося любити»

Мета заняття: розкривати дітям уявлення про світ, любові і добрих почуттях; розвивати прагнення проявляти любов до рідних, близьких, друзів, до навколишнього світу; виховувати позитивне сприйняття світу.

Методи: бесіда, розповідь, пояснення, гра, вправа.

Матеріал: аудіозапис із серії «Звуки природи», м'яка іграшка-«сонечко», альбом.

Хід заняття:

Гра «Від серця до серця»

Діти сідають/стають у коло. *Вихователь звертається до дітей:*

Любимо, любимо, любимо, (руки вгору і в сторони)

Любимо світ навколо,

Ради, раді, раді, (плескають у долоні)

Що поруч з нами друг! (Обіймають один одного)

Вихователь запитує дітей: «Ви любите своїх рідних і близьких? Як ви висловлюєте свою любов? Буває так, що людина не любить нікого? Як чинить така людина? А як про це ми дізнаємося?» (міркування дітей).

Фізкультхвилинка

Якщо любиш світ навколо, роби так! (Хлопки в долоні)

Якщо поруч друг і брат, роби так! (Стрибки на місці)

Якщо дощик раптом ллється, роби так! (Хлопки над головою)

Якщо мама посміхнеться, роби так! (Хлопки і стрибки одночасно)

Вправа «Незакінчені пропозиції»

Вихователь пропонує дітям закінчити висловлювання: «Я люблю ...», «Мене люблять ...», «Про мене піклуються ...», «Я дбаю ...», «В мене вірять ...» (відповіді дітей).

Вправа-гра «Сонячний промінчик любові»

Вихователь демонструє іграшку-«сонечко» і пропонує дітям встати навколо нього.

– Любов – це маленьке сонечко всередині кожного з нас. У сонечка є промінчики любові, вони вміють творити дива.

Давайте пограємо. Уявіть, що ви все – сонячні промінчики. Встаньте навколо нашого «сонечка». Потягніть руки в сторони, як промені сонця, уявіть, що направляєте свій «промінь» кому-небудь з близьких і рідних, скажіть йому слова-побажання. А почати можна з таких слів: «Любові промінчик направляю...»

Далі діти самі формулюють побажання. Вихователь при необхідності допомагає їм.

Любові промінь направляю, всім здоров'я я бажаю!
Любові промінь направляю, мамі щастя я бажаю!
Любові промінь направляю, всім удачі я бажаю!
Любові промінь направляю, татові радості бажаю!
Любові промінь направляю, з другом я завжди граю!
Любові промінь направляю, добрих справ я всім бажаю!
Любові промінь направляю, допомагати всі бажаю!
Любові промінь направляю, берегти дружбу всім бажаю!
Любові промінь направляю, здоров'я бабусі бажаю!
Любові промінь направляю, усіх завжди я захищаю!
Любові промінь направляю, брату сильним бути бажаю!
Любові промінь направляю, спорт любити я всім бажаю!
Любові промінь направляю, бути дбайливим бажаю!
Любові промінь направляю, любити природу всім бажаю!
Любові промінь направляю, старших поважати бажаю!
Любові промінь направляю, довго жити всім бажаю!

При програванні цієї вправи-гри побажання дітей можуть бути найрізноманітніші. Вони можуть адресуватися будь-якій людині за бажанням дитини і проговорюються дітьми у вільній формі.

Узагальнюємо. Любов – це чудове і тепле почуття, яке ти відчуваєш до рідних, близьких, друзів. Ми любимо природу, своїх близьких і рідних, друзів, Батьківщину. Любов – це і турбота, і допомога, і підтримка, і радість. Любов – одне з кращих почуттів людини.

ДОБІРКА ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ З МЕТОДИКОЮ
ДЛЯ ФОРМУВАННЯ І ПІДТРИМКИ ДРУЖНІХ
СТОСУНКІВ ДІТЕЙ

МУРАШИК І ГОЛУБКА

байка

Олексій Толстой

Мурашик спустився до струмка: захотів напитися. Хвиля накрила його і ледь не потопила. Голубка несла гілку; вона побачила – мураха тоне, і кинула йому гілку в струмок. Мурашик сів на гілку і врятувався. Пізніше мисливець розставив сильця на голубку і хотів зачинити. Мурашик підповз до мисливця і вкусив його за ногу; мисливець зойкнув і впустив сильця. Голубка знялась і полетіла.

Ідея: допомагати просто. Для цього лише треба тримати серце відкритим.

Способи опрацювання тексту (з досвіду вихователя Н.Г. Сидоренко; м. Краматорськ):

1. *Запитання до етичної бесіди за змістом твору:* «Яким одним словом можна було б коротко розповісти, що врятувало життя героям цієї історії? Чи можна назвати Мураша і Голубку надзвичайно сильними? Якщо не сила, то що має бути в того, хто готовий рятувати і допомагати? Народна мудрість навчає: “Чужої біди не буває”. Давайте поміркуємо, в чому тут правда».

2. *Гра «Намісто з гарних вчинків»*

– Я пропоную вам нову гру в нашій групі. Я прив’язую шнурок, на який ми будемо нанизувати намистини. Але ті намистини не прості, це будуть наші вчинки: гарні – червоні, зелені – погані, адже людині властиво помилятися. На помилках вчаться. Але головне, як говорить прислів’я: «Помиляєшся – то і виправляйся». Давайте почнемо з сьогоднішнього дня. Поміркуйте, які добрі вчинки можна сьогодні відмітити намистинами.

3. Промовка для хорового вимовляння у супроводі рухів:

Ми – дівчата і хлоп'ята,
Небайдужі дошкільнята.
Піклуватися як – знаємо,
Нікого ми не ображаємо,
Не віднімаємо, а просимо,
Не залишим у біді.
Нехай для всіх прийде добро,
Щастя, радість і тепло.

ДРАМАТИЗАЦІЯ ТА ІНСЦЕНУВАННЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

*(організація конструктивної взаємодії дітей у спільній
творчій діяльності)*

*Гра-драматизація за допомогою театру іграшок за
текстом казки В. Бірюкова «Упертий котик»*

1. *Вправа «Карнавал тварин».* Педагог пропонує дітям взяти шапочки зайця, лисички, ведмедя. Потім дитина повинна вирішити, якою буде вдача у обраної нею тварини (ведмідь – добрий чи злий, заєць – хвалько чи боягуз, лисиця – хитра чи бешкетлива, котик – ласкавий чи впертий).

2. Танцювальна імпровізація. Діти вигадують танцювальну імпровізацію, узгоджуючи свої дії із задуманим образом. Інші діти намагаються вгадати характер персонажа.

3. *Читання оповідання вихователем.*

Упертий котик

В. Бірюков

Вибіг котик погуляти. Побачив, як пурхає з дерева на дерево горобець та каже:

– І я так зумію.

– Ні, не зумієш, – каже півник. – Літають тільки птахи, та й то не всі...

– А я зумію, – стояв на своєму котик.

– Спробуй, – каже півник.

Виліз котик на дерево. Стрибнув – та геп на землю. Добре, що на куц упав, не дуже забився...

– Ну ось і маєш, – каже півник. – Я ж тебе попереджав...

– То я не дуже відштовхнувся! – заперечив упертий котик.
На ставу гелготіли гуси. Малі гусенята пострибали у воду й попливли.

– І я так зумію, – знову сказав котик.

– Плавають тільки качки та гуси, – одказав йому півник.

– Ова-ва, яка мудрість! Стрибнув собі у воду – і пливи.

По цих словах котик розігнався і хлюп на глибінь.

А враз став тонути й зарепетував:

– Рятуйте! Ря-ту-у-йте!

Підплив до котика старий гусак. Ухопив за шкірку та й викинув на берег.

– Ну от! – каже півник. – Знову нічого не вийшло.

– Бо я не так лапами загібав. Треба всіма чотирма, а я тільки передніми, – сказав непевно котик і відійшов присоромлений геть.

4. *Гра «Скажи різними голосами».* Інтонування окличних речень: «Ова-ва, яка мудрість!», «Рятуйте!», «Ря-ту-у-йте!», «Ну от!».

5. *Визначення дітьми слів автора, півника, котика.* Розподіл ролей.

6. Розігрування театру іграшок за змістом казки. Слова автора читає вихователь.

Театр акторів. Розігрування казкових діалогів

1. Декламування дітьми знайомих віршів у двох різних настроях: спочатку суворо, а потім весело.

Хочу підрости!

А. Камінчук

Мама кличе:

– Одягнись! Дощ який періщить!

– А я хочу підрости,

Плащ мені навіщо?

Не вдягають дерева

Плащ і черевики,

А ростуть же на дощі

Он які великі!

2. Вимовляння речення «Я хочу підрости» з різною інтонацією (з радістю, смутком, тривогою, іронією, прохально, жалібно, впевнено тощо).

3. Програвання діалогів казкових героїв за мотивами казки В. Сутєєва «Під грибом».

Театр акторів за мотивами гуморесок

1. *Вправа «Дзеркало».* Дітям пропонується зобразити перед дзеркалом свій подив, страх, радість, інтерес, смуток спочатку без слів, а потім зі словами «Що з тобою?».

2. *Читання гуморески вихователем.*

Хоробрий Степанко

М. Герасименко

Степанко та Ганнуся, ховаючись від дощу, забігли в сарай. В ньому темно, лячно. Тому сидять мовчки. Раптом Степанко почав:

– Няв! Ня-я-в!

– Що з тобою? – здивовано глянула на нього Ганнуся.

– Я ля-ля-каю, – тремтячим голосом відповідає Степанко.

– Кого?

– Ми-ми-шей.

3. *Бесіда за змістом гуморески*

– Чому діти забігли в сарай?

– Як вони себе почували в сараї?

– Кого і як вирішив налякати Степанко?

4. *Розповідь вихователя про особливості гуморесок.*

Чому Тимко подряпаний

Г. Бойко

Юрко: Чому це ти подряпаний?

Вихователь: Юрко Тимка пита. Тимко йому відказує.

Тимко: Та я ж купав кота!

Юрко: А я от не подряпаний, Хоч теж купав свого...

Тимко: Еге, ти ж не викручував і не сушив його!

Булка з маслом

Г. Бойко

Вихователь: Стоїть і гірко плаче Надя.
Надя: Віддайте булку з маслом, дядю!
Дядя: Та я ж не брав, дівчатко миле...
Надя: А ви на неї, дядю, сіли!

Заспокоїв

М. Білецький

Хлопчик: Купіть мені барабан!
Вихователь: Юрасик благає. А татусь...
Тато: І так од тебе Спокою немає.
Вихователь: А синок йому на те...
Хлопчик: Не турбуйтеся, тату...
В барабан я буду бити,
Як ляжете спати!

5. *Підготовча вправа на дихання «Листя шелестить».*
Смужки зеленого кольору вирізані у вигляді листочків і причеплені до гілочки. За сигналом «подув вітер» діти плавно дмухають на листочки так, щоб вони відхилялися та шелестіли.

6. *Обирання дітьми гуморесок для інсценування, визначення слів автора, героїв гуморесок. Розподіл ролей та інсценування гуморесок.*

Театралізація вірша А. Камінчука

«В капустини – іменини» з пальчиковими рухами

1. Читання вірша вихователем

В капустини – іменини

А. Камінчук

Завтра іменини
В тітки капустини.
Прийде дід-дідище,
Старий капустище.
Прийде з ним бабуся,
Стара капустуся.
Прийдуть два синочки,

Малі капусточки.
Прийдуть і три доні,
Малі капустоні.
Прийде капустон,
Дін-дон-дон!
Прийде вся родина,
– Каже капустина.

2. *Читання вірша вихователем вдруге* так, щоб перед кожним реченням поставити запитання, на яке діти будуть давати відповідь. На пальчики дітям одягаються ляльки – капуста, капустище, капустуся, малі капусточки.

Вихователь: В кого завтра іменини?

– Завтра іменини

В тітки капустини.

Вихователь: Чи прийде на іменини дід-дідище?

– Прийде дід-дідище,

Старий капустище.

Вихователь: Чи прийде з ним бабуся?

– Прийде з ним бабуся,

Стара капустуся.

Вихователь: Чи прийдуть два синочки, малі капусточки?

– Прийдуть два синочки,

малі капусточки.

Вихователь: Чи прийдуть три доні, малі капустоні?

– Прийдуть і три доні,

малі капустоні.

Вихователь: Чи прийде капустон, Дін-дон-дон!

– Прийде капустон,

Дін-дон-дон!

Вихователь: Прийде вся родина?

– Прийде вся родина,

– Каже капустина.

3. *Вправи на розвиток жестово-мімічної виразності.* Уявити й передати ходу всіх членів родини тітки капустини (на одяг дітей прикріплюється зображення капусти різної форми і розмірів).

4. *Инсценування вірша.* Вихователь читає питальні речення, а діти дають відповідь згідно із заздалегідь розподіленими ролями.

**Ляльковий театр за казкою І. Крип'якевича
«Лисиця та їжак»**

1. *Вправи на розвиток міміки обличчя перед дзеркалом:*
а) ми вміємо посміхатися; б) ми вміємо плакати; в) ми їмо кислий лимон; г) ми можемо бути хитрими.

2. *Розповідь вихователя про жанрові особливості казки.*

3. *Читання вихователем казки І. Крип'якевича «Лисиця і їжак».*

Лисиця та їжак

І. Крип'якевич

Поверталася стара лисиця з невдалого полювання. У животі бурчить від голоду. Іде, солодкими оченятами позирає. Назустріч їжак.

– Здоров був, їжаче!

– Здоровенькі й ви будьте, – відповів їжак і згорнувся клубочком.

– Як здоров'ячко?

– Спасибі.

– А давно ми не бачилися, голубчику. Давай на radoшах поцілуємося. Згорнувся їжак іще тугіше, засопів.

– Не можу, – відповідає. – Я ще не вмивався.

– А знаєш, – каже лисиця, – я тепер уже не їм м'яса, самі овочі. Сьогодні цілий ранок з кроликами на капусті паслася. Та й наїлася ж!..

– Та що ви кажете?! А я оце саме хотів сказати, що біля старої вільхи виводок тетеревиат пасеться.

– Де це? – так і підскочила лисиця.

– За струмочком праворуч. Та куди ж ви?

– Побіжу, ніколи... І лисиці як і не було. Розгорнувся їжак:

– Піди-но, побігай! Нас, голубонько, не обдуриш... Та й потупав далі.

4. Розгляд ілюстрації до казки.

5. *Бесіда за змістом казки та ілюстрацією.*

– Як закінчилося полювання лисиці?

– Якими оченятами позирала лисиця після невдалого полювання?

– Кого побачила лисиця?

– Як привіталися звірі?

– Що запропонувала лисиця?

– Що відповів їжачок?

– Як лисичка хотіла обдурити їжачка? Чи вдалося їй це?

Чому?

6. *Повторне читання оповідання.*

7. *Вправа на розвиток виразності мовлення.* Промовляння з різною інтонацією (переконливо, жалібно, хитро тощо) слів лисички: «Я тепер уже не їм м'яса, самі овочі», «Сьогодні цілий ранок з кроликами на капусті паслася. Та й наїлася ж!...».

8. *Підготовка вистави лялькового театру.*

Інсценування за текстом М. Малишевського «Ніч і день»

1. *Бесіда вихователя з дітьми.*

– Скільки днів складає тиждень? Назвіть їх.

– Які дні є вихідними?

– Назвіть сусідів вівторка (четверга).

– Що довше влітку: день чи ніч? А взимку?

2. *Читання оповідання М. Малишевського «Ніч і день».*

Ніч і день

М. Малишевський

– Як тебе звать? – спитав у Ночі День.

– Як звать? Ніяк не звать. Ніч та й годі.

– А як зватимуть тебе завтра?

– Завтра зватимуть теж Ніч.

– А як звали тебе вчора?

– Теж Ніч.

– А мене сьогодні звать Вівторком, завтра зватимуть Середою, а вчора звали Понеділком, – сказав День.

3. *Робота над інтонаційною виразністю при розкритті образу Дня і Ночі* (Який настрій у Дня? Яким голосом говорить День? Чи можна вважати День допитливим? Яким голосом говорить Ніч? А якщо вночі знялася буря, то яким голосом вона говорить?)

4. *Підготовча робота для розвитку артикуляційного апарату*. Вимовляння дзвінких й глухих приголосних б-п, в-ф, г-к, д-т, дж-ч, дз-ц, жш, з-с (5-6 разів).

5. *Інсценування дітьми твору* (діти по черзі одягають костюми Дня і Ночі й стають на імпровізовану сцену для розігрування діалогу).

Розігрування віртуальних діалогів за твором М. Познанської «Ромашка»

1. Гра для розвитку міміки «Магазин квітів». Діти уявляють, що вони прийшли до магазину квітів та вибирають квіти. У одних приємний запах, у інших – різкий. Діти передають це за допомогою міміки.

2. *Читання вихователем вірша М. Познанської «Ромашка»*

Ромашка

М. Познанська

На стрункій високій ніжці
Біля річки, на лужку,
У косинці-білосніжці
Стрів я квітоньку таку.
Ясним оком жовтуватим
Усміхалася мені.
Я хотів її зірвати,
А бджола сказала: – Ні!

3. *Імітаційно-ігрова вправа «Скажи як я»*. Читання вихователем вірша (по два рядки), а потім дітьми. Виділення окремих слів за чергою інтонаційно. Наприклад: «На стрункій високій ніжці Біля річки, на лужку... На стрункій високій ніжці Біля річки, на лужку... На стрункій високій ніжці Біля річки, на лужку...».

4. *Віртуальні діалоги.* Діти обирають роль бджілки, квітки, хлопчика, річки, хмарки тощо і розігрують діалоги, які могли б бути між персонажами.

Робота над інтонаційною виразністю мовлення на основі тексту вірша Т. Коломісць «Кликали дощика».

1. Біг по доріжці: ши-ша-шо-шу-ше; шчи-шча-шчо-шчу-шче.

2. Вимова складів: пошепки – повільно – швидко: ла-ра-ла, рі-ре-ри, ре-ліри.

3. *Вимовляння фрази «Дощ іде» по-різному, залежно від ситуації.*

– Дощ іде! (Подив). Небо було щойно чистим.

– Дощ іде! (Радість). Не треба поливати город.

– Дощ іде! (Прикрість). А я хотів покататися на велосипеді.

– Дощ іде! (Страх). У мене на вулиці іграшки залишились. –

Дощ іде! (Задоволення). Набридла посуха.

4. *Читання вірша Т. Коломісць*

«Кликали дощика»

Т. Коломісць

Кликали дощика

Ми кликали в понеділок:

– Лийсь, дощику, на барвінок!

– А його нема.

Ми кликали у вівторок:

– Лийсь, дощику, на яворок!

– А його нема.

Ми кликали в середу:

– Лийсь, дощику, на березу!

– А його нема.

Ми кликали у четвер:

– Лийсь, дощику, на чабер!

– А його нема.

Ми кликали у п'ятницю:

– Лийсь, дощику, на м'ятицю!

– А його нема.

Ми кликали у суботу:
– Лийсь, дощику, на салату!
А його нема...
Та покликали в неділю
– Цілий цебер дощик виляв:
На барвінок,
На яворок,
На березу,
На чабер,
На м'ятицю,
На салату,
На голівоньку чубату!
– Буде зелено тепер!

5. *Робота над інтонаційною виразністю окличних речень* (з проханням, закликком, байдуже, весело), над словами з апострофом (м'ята, м'ятиця, п'ятниця).

6. *Декламування вірша*. Читає вірш одна дитина (вихователь), а окличні речення усі разом. Вихователь: «Ми кликали в понеділок», – Діти: «Лийсь, дощику, на барвінок!», – вихователь: «А його нема».

Драматизація вірша В. Орлова «Хто в хаті живе?»

1. *Промовляння голосних у різних сполученнях*: і-и, е-і, а-е, а-у, у-е, и-у, і-а-е, о-у-і, и-е-і.

2. *Промовляння у швидкому темпі звукосполучень і з'ясування, яка зміна відбувається з ними*: ус-ус-ус-ус-ус, ул-ул-ул-ул-ул, ас-ас-ас-ас-ас, емем-ем-ем-ем, ок-ок-ок, іт-іт-іт-іт, ар-ар-ар-ар, іф-іф-іф-іф, ит-ит-ит-ит, рамрам-рам-рам.

3. *Читання вірша В. Орлова «Хто в хаті живе?»*

Хто в хаті живе?

Хтось уголос сказав коло хати:

– Схоже, хата ніким не зайнята.

Зникли мешканці, ніби на зло.

Цілий рік, наче пуста, житло.

– Що ви? – щось зацвірінькнуло в тиші.

– Нісенітниця! – пискнули миші.

– Неподобство! – промовив жучок.
– І зухвалість! – додав павучок.
– Як не соромно? Що за нахаба?!
– Пробурчала обурена жаба.
– Як у хаті ніхто не гуркоче,
Як сваритись і битись не хоче,
Як естрада в ночі не реве,
То у хаті ніхто не живе?!

4. *Вправа на інтонування.* Скажи голосом тварини, яка зображена на малюнку (ведмідь, лисичка, зайчик, кіт, собака), фразу: «Схоже, хата ніким не зайнята. Зникли мешканці, ніби на зло».

5. *Розігрування віртуальних діалогів.* Дітям одягається шапочка обраної тварини й вони розігрують вигадані діалоги між героями, розпитуючи, хто прийшов до хатки, чому хоче зайти тощо. 6. Гра-драматизація вірша за ролями.

Фрагмент заняття з формування інтонаційної виразності мовлення під час роботи з чистомовками та скоромовками

1. *Робота зі скоромовкою «Ліз на верболіз гарбуз, Тільки в землю він загруз»:*

- а) прочитати по складах разом;
- б) пошепки, постукуючи олівцем;
- в) хором цілими словами;
- г) протяжно, ніби співаєте;
- д) голосно;
- е) у нормальному темпі;
- ж) чітко артикуючи;
- з) швидко (блискавкою);
- к) модулюючи голос (швидко-повільно).

2. *Робота над чистомовками.* Вихователь читає чистомовку, а діти додають останнє слово в рядку. Гу-гу-гу – росте кульбаба на лузі, Іт-іт-іт – в неї гарний жовтий цвіт, Лі-лі-лі – жовті квіточки малі, Ни-ни-ни – всіх нас радують вони, Ту-ту-ту – з них віночок я сплету, Ок-ок-ок – гарний вийшов вінок.

ФОРМУВАННЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ
СОЦІАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ НА ОСНОВІ УРОКІВ ПРИРОДИ

Розумна людина вчиться невпинно, спілкуючись з іншими, придивляючись до усього незвичного, спостерігаючи за природою. Ми – частина мудрої матінки Природи, вона – дивовижний учитель, який хоче лише одного: щоб ми навчилися розуміти її уроки, були уважними до всього живого, цінували світ навкруги. Замислимося, які ж уроки надає нам світ природи.

Вчимося підтримувати один одного, як секвої

Секвої – дерева-велетні, найвищі, найміцніші дерева, з могутнім товстелезним стовбуром, який не гнеться і не гниє. Уявляєте, у цих дерев така величезна крона, більша навіть за футбольне поле, а в середину стовбура може в'їхати справжній автомобіль! І незважаючи на такі свої гігантські розміри, секвої мають неглибокі і невеликі корені. Тож якби вони не жили великими густими лісами, де корені дерев міцно переплітаються між собою й підтримують один одного, то не змогли б протистояти частим сильним вітрам, навіть бурям.

Тож і нам треба запам'ятати, що жодні життєві негаразди, складні завдання нам не страшні, якщо ми об'єднаємося, як секвої, та будемо підтримувати один одного. У справжніх друзів-мушкетерів, пам'ятаєте, і є такий девіз – «Один – за всіх й усі – за одного!». Знайти друга й навчитися дружити – величезне щастя, але й відповідальна справа, бо друг, друзі не лише з вдячністю приймають підтримку у скрутну хвилину, вони також повинні бути готовими надавати її своїм друзям, навіть поступаючись своїми інтересами й бажаннями. Справжній друг вміє не лише командувати, а й підкорятися, вчиться домовлятися, пробачає і сам просить пробачення за свою провину. Отже, урок секвой – цінний і надзвичайно важливий.

Завдання вам, друзі. Пригадайте будь-яку цікаву гру і запросіть погратися у неї своїх кращих друзів. Гарантуємо: ви одразу переконаєтесь, що з друзями жити краще, ніж одному.

Вчимося бути винахідливими, як слони

Чи знаєте ви, що слони – одні з найбільших, наймогутніших істот на землі – тільки здаються неповороткими, сонними та вайлокуватими? Насправді вони спритні, прудкі, винахідливі.

Слони можуть бігати зі швидкістю автомобіля, знаходити вихід із скрутних становищ та вирішувати досить складні завдання. Найдивовижніша частина тіла у слона – хобот, який за потреби може перетворюватися на душ у спекотний день; пухівку, якою присипають слоненяткові шкіру пилом від зопрілостей; на ложку, щоб черпати їжу з відра. Хобот іноді стає трубою, звуком якої можна попередити про небезпеку своїх сородичів; канатом, щоб допомогти перебратися через ручай, він спроможний, як будівельний кран, піднімати важезні вантажі, а ще – діставати з височенних гілок банани та інші фрукти. А ще хобот слонихи може бути ніжним, як пір'їнка, коли вона голубить своє любе малятко.

Якщо пригадати і бути відвертими із самими собою, ми легко можемо розгубитися у складній ситуації, нерідко вимагаємо від батьків зайвих покупок, не вміємо скористатися для вирішення будь-якого життєвого завдання тими предметами, матеріалами, які вже є в нас під руками, а не чекати, поки з'являться потрібні: наприклад, столом на лісовій галявинці може слугувати пеньок старого дерева, повалений стовбур, навіть широчезний лист із сусідньої рослини. А замість лінійки, якою хотів провести пряму лінію, можна скористатися листівкою, складеним кілька разів аркушиком, календариком, коробкою від цукерок тощо. Тож і нам би з вами не завадило навчитися пристосовуватися до будь-якої життєвої ситуації, використовуючи те, що маємо, а не вимагати кожного разу чогось нового й надзвичайного.

Пам'ятаєте героїв казки Володимира Сутєєва «Палка-виручалка» Зайця та Їжака? Якби не розумний Їжачок, у руках якого звичайнісінька палка ставала корисним і вчасним інструментом, щоб перебратися з берега на берег, дістати яблуко, врятувати пташенят, допомогти лісовим друзям, які потрапили

у біду, – навряд чи Заєць зміг би переконатися у винахідливості свого друга.

Завдання вам, друзі, перевірити свою винахідливість: спробуйте знайти не менш трьох способів:

- як швидко охолодити склянку гарячої води;
- як зробити смачною пересолену кашу;
- як побачити підошву своєї ноги.

Вчимося бути організованими й дисциплінованими, як мурахи

Якщо ви жодного разу не спостерігали за життям мурашок у мурашнику, вам навіть важко собі уявити, які надзвичайно організовані й працьовиті ці маленькі істоти. Мурахи живуть величезними колоніями, над якими панує головна мурашка – її звуть маткою. У кожному мурашнику відбувається чітко організоване життя, де у кожного мурахи є своя «робота», або ще можна сказати «професія», яку він намагається виконувати якомога краще.

Так, мурахи-солдати захищають мурашник від ворогів, а їх у маленьких наших братів чимало. Мурахи-пастухи випасують на зелених лужках своїх корів – тлю, а потім збирають у неї солодке молочко, мурахи-садівники вирощують корисні для здоров'я рослини. Мурахи-будівельники відбудовують найменші порушення, прокладають під землею довжелезні тунелі, відновлюють та прикрашають мурашник.

Серед мурашок є навіть няньки та вихователі, які доглядають за малечю, поки та не стане дорослою, прибиральниці й робітники. Кожен зайнятий своєю справою. Спільним для всіх є лише одне правило – байдикувати не можна, треба працювати. Мурахи – крихітні істоти, їм не зрівнятися силами з левом чи тигром, проте вони сильні, тому що разом, а не поодиноці, і ще тому, що дружать з порядком, поважають правило. Як би навчитися і нам з вами цього в наших маленьких друзів! Пам'ятати, що справа – передусім. Можливо, комусь хотілося б постійно, кожду хвилину пустувати та бешкетувати, робити що завгодно. Але таке життя без дисципліни – небезпечне,

воно може призвести до біди. Той, хто не навчиться цінувати порядок, не стане дорослим, бо дорослий – це не той, хто високого росту та носить дорослий одяг, а той, хто вміє переступати через своє «не хочу», хто розуміє, що справа передусім.

Доручення, завдання, навчальну чи будь-яку іншу роботу необхідно виконувати старанно, без зайвих нагадувань. Так, наприклад, черговий у групі мусить чергувати, бо сьогодні він служить всім, а завтра інші будуть служити і йому. Я знаю багатьох дошкільнят, які вже можуть збиратися до школи, бо коли починається заняття, вони відкладають пустощі та старанно займаються важливою справою – вчать ся вчитися, міркувати, досягати мети, – тобто робити все те, без чого у школі робити нічого. Завдання для вас, друзі.

Поміркуйте, які обов'язки є особисто у вас у вашій родині та у групі в дитячому садочку. Що, незважаючи на настрої, бажання, час, ви маєте робити щоденно і постійно. Тепер давайте навіть і не сперечатися з цього приводу, а просто якісно виконувати свої справи. А вже потім: зробив справу – будь вільним!

Вчимося бути відданими родині й Батьківщині, як гуси

Думаю, ви вже достатньо дорослі і знаєте, що дикі гуси належать до птахів, які кожної осені відлітають на зиму в теплі краї, а навесні обов'язково повертаються на свою батьківщину. Гуси живуть парами, іноді навіть до 60-ти років, ростять гусенят, вчать їх літати і долати труднощі, що трапляються на довгому і складному шляху перельоту. Люди, неодноразово спостерігаючи за густиною родиною, дивувалися, з якою любов'ю батьки доглядали за своїми малюками, як піклувалися, оберігали, щоб жодне гусеня не загубилося, не потрапило в біду. А одного разу, коли по дорозі, яку збиралась переходити гусиня з гусенятами, рухався автомобіль, батько-гусак, побачивши машину, що наближалась, став посередині дороги, розкрив широко крила, затуляючи свою родину, і став дивитися прямо в очі водію. І стояв так доти, доки не зрозумів, що той припинив дорожний рух, а потім став підганяти останніх

гусенят через дорогу. Гусенята віддячують батькам за турботу тим, що тримаються поряд з ними, зростають сильними та дружними.

Надзвичайне видовище, коли навесні гуси повертаються з теплих країв додому. Зовсім безсилі, вони буквально каменем падають донизу, але вигляд у них при цьому дуже задоволений, навіть щасливий. Вони спускаються на воду, голосно і весело гелгочуть, плескотять крилами по воді, начебто відкривають свою домівку, що стояла зачиненою цілу зиму.

Бачите, діти, гуси літають через багато країн, бачать різні красиві землі, але поспішають до рідної батьківщини. Ми, люди, маємо також любити свою землю, любити свою родину, як гуси, бо це – найдорожче, що є у кожного з нас.

Завдання для вас. Пригадайте місця, де вам подобається бувати з вашими рідними, друзями. Намалюйте з любов'ю красиву картинку рідного краю. Поясніть своїм друзям, чому саме це місце вам таке миле.

Сьогодні ми взяли до уваги лише чотири корисні уроки. Цього дуже мало. Треба постійно й наполегливо вчитися у Матінки-Природи.

СЮЖЕТНО-РОЛЬОВІ ІГРИ ДЛЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**Сюжетно-рольова гра «Супер-маркет “Зелений сад”»**

Мета: формування мотивів дії у дітей старшого дошкільного віку з об'єктами природи за врахування відтворення дії, а саме ігрової ролі.

Виховувати вміння обирати для себе ролі як узагальнені соціальні професіональні функції дорослих; здійснювати такі функції у своїх діях; будувати відповідні ситуації та сюжет гри, що становить предметний зміст гри.

Зважати у кожній ігровій ролі на правило дії (дитина проявляє себе відповідно з правилами дії, які становлять реальну соціальну функцію дорослого).

Попередня робота: бесіда про професії дорослих (садівник, директор супер-маркету, продавець, покупець); екскурсія до садового центру «Украфлора»; розгляд ілюстрацій весняних квітів, цибулин квітів, які вже ростуть.

Матеріал для гри: ілюстрації весняних квітів, цибулини квітів; ґрунт, пластикові совочки, стаканчики, пакети, паперові гроші.

Сюжетно-рольова гра «Супер-маркет “Зелений сад” 2»

Мета: формувати потребу дітей старшого дошкільного віку у дії з ровесниками та об'єктами природи; у позитивному ставленні до ровесників під час дії з ними та об'єктами природи; загострити увагу на діях та ставленні дітей стосовно до ровесників під час гри через її зміст (виконання правил; стосунки між людьми, ролі яких взяли на себе діти).

Розгортати соціальні відносини під час гри, створюючи для цього відповідні умови: запропонувати гру на свіжому повітрі, рекомендуючи дітям розподілити ролі, обов'язки за роллю, підібрати предмети для гри, створити сім'ю з 3–4 осіб (мама, тато, діти-ровесники) та відвідати супер-маркет з метою покупки та висадки цибулин квітів на квітнику у ДНЗ.

Попередня робота: висадка цибулин квітів, які проросли у груповій кімнаті.

Матеріал для гри: ілюстрації весняних квітів, цибулини квітів; ґрунт, пластикові совочки, стаканчики з пророслими цибулинами, пакети, паперові гроші, кошики.

РУХЛИВІ ІГРИ ДЛЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Рухлива гра-змагання «Хто швидше посадить чорнобривці?»

Мета: розвивати у дітей увагу, уяву; виховувати вміння створювати умови для росту рослин, виконуючи дії та обираючи для цього інструменти; виховувати шанобливе ставлення до однолітка, бажання спілкуватися з однолітком та допомагати, співпереживати йому.

Матеріали: 2 кущика чорнобривців; 2 горщика для квітів середнього розміру; 2 лічки, 2 лопатки або пластикові ложки, підготовлений ґрунт – 2 пакети; предметні картинки, на яких зображені предмети-інструменти для дії.

Рекомендації: гру бажано проводити під час прогулянки, у команді з 6 осіб.

Хід гри: ведучий пропонує дітям розділитися на дві команди. Діти з кожної команди мають обрати ролі персонажів казки «Голка» Л. Зіганшиної за бажанням.

Повідомляє, що цього разу усі будуть рятувати чорнобривці. Далі каже, що діти мають домовитись про дії та обрати предметну картинку, яка відповідатиме кожному кроку дії: вибрати горщик для квітки – предметна картинка – горщик, насипати ґрунт у горщик – предметна картинка – ґрунт, зробити ямку в ґрунті – предметна картинка – совочок або лопатка, ложечка, полити ґрунт – лічка з водою, посадити квітку в горщик – предметна картинка – квітка чорнобривців, полити квітку водою – предметна картинка – лічка з водою.

За сигналом ведучого діти починають грати, змагаючись та дотримуючись правил гри. Перемагає команда, яка повністю виконала правила гри – посадила квітку.

***Рухлива гра «Ромашки» за твором В. Сухомлинського
«Ромашка і струмок»***

Мета: розвивати у дітей увагу, уяву. Актуалізувати суспільну вимогу допомагати ближньому, проявляти піклування, діяти заради іншого.

Матеріали: атрибути до гри для ролей: ромашка, вітерець, його помічники – маленькі вітрячки, струмочок.

Рекомендації: попередньо ознайомити дітей із твором В. Сухомлинського «Ромашка і струмок», розглянути ілюстрації дітей за змістом твору, які розповідають про дії вітру, струмка, квітів.

Хід гри: звучить музика, дівчатка-«ромашки» у таночку згуртовуються на галявині. Ведучий повідомляє, що настало літо, ромашки розквітли, заграли білим, зеленим та жовтим кольорами. Давно не було дощу, вони захотіли пити. Стали чекати дощу. А його немає. Квіти стали сумними, змарніли.

Та ось на допомогу прилетів вітер із помічниками – маленькими вітрячками. Вітер та його помічники линуть до ромашок, обдувають, жаліють квіти, виявляють співчуття. Та ось з'явився струмочок, заспівав, заграв, напоїв (проявив співреживання). Ромашки дякують вітерцю та його помічникам, струмочку.

***Рухлива гра «Квіти» за твором В. Сухомлинського
«Чорнобривці»***

Мета: актуалізувати суспільну вимогу – збереження життя квітки. Розвивати увагу, мислення.

Матеріали: торбинки або стаканчики для насіння квітів, атрибути для ролі бабусі.

Рекомендації: попередньо ознайомити дітей із твором В. Сухомлинського «Чорнобривці», розглянути ілюстрації за змістом твору, які розповідають про дії дітей, квіти та їхнє насіння.

Хід гри: На ганок виходить Бабуся і зустрічає дітей. Ведучий повідомляє їй, що діти прийшли допомогти. Бабуся просить зберегти життя квітів. Діти запитують, як саме. Бабуся

уточнює, що потрібно зібрати насіння квітів, зберегти їх до наступної весни.

Починається музика, діти збирають насіння, хто швидше наповнить торбинку або стаканчик з одного виду квітки та вірно скаже її назву Бабусі, той виграє. Хто не впевнений у назві або не пам'ятає її, продовжує гру, поки всі діти не зберуться біля Бабусі. Хто із дітей збере кілька різних насінин, той має вказати назви квітів, з яких взяте насіння.

***Рухлива гра «Ми в садку» за твором М. Слабошпицького
«Яблуня при вікні»***

Мета: актуалізувати суспільну вимогу – проявити добротність. Виховувати вміння діяти в парі або трійці з ровесниками.

Матеріали: кольорові камінці-талісмани по 1 на дитину або емблеми, виготовлені дітьми, інструменти для дії з рослинами.

Рекомендації: музика звучить тричі та варіюється за змістом; кожного наступного разу зміст музики не змінюється; можуть змінюватись рослини та дії з ними.

Хід гри: Під час першого звучання музики діти обирають рослину, оглядають її та приймають рішення про її догляд або перетворення; під час другої мелодії вони обирають інструменти для дії разом, розподіляють дії з рослиною; під час третього звучання музики діти розпочинають дії з відновлення або збереження рослини. У кінці справи залишають в землі талісмани, щоб пам'ятати про рослину, її догляд, захист, відновлення після морозів.

Також ці талісмани (емблеми) будуть нагадувати про те, що саме ці діти діяли заради рослини, допомагаючи один одному.

***Рухлива гра «Помічники» за твором А. Давидова
«Озивайкові помічники»***

Мета: актуалізувати суспільну вимогу – піклування. Закріпити вміння визначати потребу дерева чи куща у допомозі; вміння орієнтуватись у назвах дерев, кущів; проявляти допомогу людям, які доглядають за рослинами.

Матеріали: атрибути до ролей пташок (синички, горобці, снігурі, сороки або інші види пташок), лісовичка, його помічників – лісового люду, листя з різних порід дерев або кущів; ліхтарики по кількості дітей (звичайні або намальовані).

Рекомендації: у команді від 5 до 8 дітей, така ж кількість контурів листочків на малюнках.

Хід гри: Діти-«пташки» літають та збирають листя з різних порід дерев і оглядають його під музику, визначають потребу у допомозі дереву або кущу, позначивши це місце ліхтариком. Коли музика скінчилася, з'являються Лісовичок та лісовий люд (3 особи), приносять 4 столики і пропонують дітям-пташкам виконати завдання: розділитись на 4 команди; за сигналом лісовичка розпочати гру: підбігти до столика, знайти потрібний контур листя, заповнити його знайденим листочком.

Вказати, чи потребує кущ або дерево, з якого цей листочок, певної допомоги. Виграє та команда, яка швидше виконає завдання.

ГРА-СТРАТЕГІЯ «КАВ'ЯРНЯ»
(ДНЗ № 67 м. Краматорськ)

Мета: розширювати знання про місця відпочинку, різноманітність професій працівників кав'ярні, їхні обов'язки; розвивати вміння діяти злагоджено й за алгоритмом; виховувати командний дух, вміння дослухатися до чужої думки.

План розгортання:

Сюрпризний момент: вихователь вносить чашку кави. Діти, що ви відчуваєте? Я п'ю каву вдома, а де ще можна випити кави з друзями?

Мотивація: Я пропоную відкрити свою кав'ярню. Але для цього треба визначити, що за чим ми будемо робити для відкриття кав'ярні.

М → П → Д → З → М → Р

(місце розташування) (персонал) (дизайн помешкання) (закупка продуктів) (меню) (реклама)

Спочатку обираємо місце розташування кав'ярні (слайд-презентація: парк, АЗС, житловий масив). Об'єднайтеся в 3 команди.

Вправа «Вибір»: кожна команда обирає місце розташування кав'ярні та аргументує свій вибір.

Усі команди домовляються і приймають спільне рішення;

Наступним кроком буде набір персоналу.

Робота з коректурною таблицею:

Люди яких професій можуть працювати в кав'ярні?

Хто знаходиться на 2 поверсі в 3 під'їзді?

Чи потрібна ця професія в кав'ярні?

Яка найкоротша назва професій?

Щоб кав'ярня була зручна для відвідувачів, треба спланувати приміщення та розташувати меблі й обладнання. Вихователь на підносах роздає кожній команді картинки з обладнанням.

Робота на дошці:

1 команда – підбирає меблі та обладнання для кухні і обирає місце для розташування;

2 команда – обирає місце розташування кабінету директора та бухгалтерії;

3 команда – облаштовує зал для відвідувачів.

Фізхвилинка «Закупівля продуктів»

Вихователь називає продукти, і діти стрибають, якщо почують назву продукту, який потрібно закупити для кав'ярні, та присідають, якщо продукт не потрібен. Вправа «Склади меню». Діти в командах створюють свої меню, для цього їм пропонуються картинки із зображенням страв та прейскурант цін.

Вправа «Реклама кафе».

Щоб наша кав'ярня відкрилася і прийшло багато відвідувачів, треба зробити рекламу. Кожна команда вигадує назву кав'ярні та аргументує свій вибір, а потім обирає спільну назву і прикрашає листівку – рекламу.

ГРА-СТРАТЕГІЯ «ПАРК РОЗВАГ»

вихователь ЗДО № 67 м. Краматорська Л. Мацкевич

Мета: розширювати уявлення дітей про парки, про різноманітність професій працівників парків, їхні обов'язки; розвивати вміння висловлювати власну точку зору та аргументувати її, вміння приймати спільне рішення при розв'язуванні проблем; виховувати вміння працювати в команді та поважати думку своїх однолітків.

План розгортання дій:

1. Вправа на залучення

Мар'я та Іван

Купили балаган,

Купили балаган

Мар'я та Іван.

В балаган привезли праву танцюючу ручку

Та ліву танцюючу ногу (виконуються танцювальні рухи)

(повтор 2 рази зі зміною рук та ніг)

2. Полілог: «Що таке балаган?»

Балаган – це відпочинок чи робота? Що краще: грати не по-справжньому чи працювати по-справжньому?

3. *Робота в командах*: «Парк – це не тільки місто для відпочинку людей і милування природою, а ще місце, де люди працюють».

Об'єднайтесь в команди біля слів «краса», «відпочинок» та «праця».

Давайте побудуємо свій дитячий парк розваг. Для початку потрібно вибрати місце (слайд-презентація: гори, ліс, луки).

Мовленнєва вправа «Вибери та переконай» (кожна команда аргументує власний вибір, та всі команди приймають спільне рішення):

- Це парк буде для дорослих чи для дітей?
- Як ви вважаєте, чого не повинно бути в парку?
- А що ми не хочемо бачити в нашому парку?
- А тепер створімо наш парк розваг.

4. *Моделювання парку*:

– Спочатку треба спланувати наш парк і прокласти доріжки.

– Кожна команда має обрати предмети, які відповідають вашому напрямку.

– Команда, яка відповідала за відпочинок, нехай розташує свої картинки.

– Щоб парк був красивим, що потрібно?

– Хто працює в парку? (контролер, дворник, касир, директор).

5. *Фізхвилинка «Гірлянда»*.

Діти стають у коло. Прикрасимо наш парк ліхтариками. Увімкнули струм (діти потискають руки один одному).

Ліхтарики розгоряються (діти підстрибують вгору).

Ліхтарики згасають і вимикається електричний струм (діти присідають).

6. *Вправа «Спірне питання»*.

Вихователь оголошує твердження, а діти мають визначити свою позицію та аргументувати свій вибір:

А) Хто вважає, що парк – це відпочинок, станьте по праву стороною, а хто вважає, що парк – це праця, – ліворуч.

Б) Я вважаю, що в парку тільки розважаються, бо там багато атракціонів; ні, я не згоден з цим, бо в парку працюють люди, які обслуговують ці атракціони.

В) Парк перетворився на хащі, якби там не працювали люди я не згоден з цим, бо люди, які там розважаються, можуть прибирати за собою.

Г) Всі, хто відвідує парк, мають гарний настрій; гарний настрій може бути і від гарної роботи.

Д) Всі відпочиваючі можуть купити собі ласощі; працівники парку також можуть придбати собі солодощі.

Висновок: Отже, ми з'ясували, що парк – це не тільки місце для розваг, а й праця багатьох людей. Без праці немає розваг.

Пропоную вам попрацювати в нашому парку аніматорами та запропонувати свої ігри і правила до них гостям.

7. Творча гра «Веселі аніматори». Кожна команда обирає атрибути для ігрового поля, усі разом складають правила і залучають інших дітей до гри.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ
для педагогів та дітей з формування соціально доцільної
поведінки дітей старшого дошкільного віку у предметно-
перетворювальній діяльності з об'єктами природи

1. Артамонова В. Сонечко казало правду. Оповідання – К.: «Веселка». – 1989. – С. 13-15.
2. Гуцало Є. Зелене листячко з вирію. Оповідання. – К.: «Веселка», 1977. – С. 3-4; 25-27.
3. Давидов А. Закоцюблики. – К.: «Веселка», 1995. – С. 3-6; 14-16; 22.
4. Давидов А. Про Озивайка, лісовий люд та їхні незвичайні пригоди. Казка. – К.: Видавництво СП «СВЕНАС», 1993. – С. 27-28; 30; 36-40.
5. Жупанин С.І. Смерековий край : Вірші, казки, загадки / [худож. Н.С. Пономаренко; вступ. ст. М.П. Стельмаха]. – Ужгород: Карпати, – 1985. – 72 с.
6. Зіганшина Л.О. Доброта вічна: казки, оповідання, вірші – К.: «Фенікс», 2004. – С. 7-15; 23-31; 90-92.: іл.
7. Зубицька Н. Королева квітів. – Тернопіль: «Навчальна книга – Богдан», 2002. – 24 с.
8. Іванова Л. Надійчині яблуньки. – К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1998. – С. 3-9.
9. Іванова Л. Чарівні зерна. – К.: Український Центр духовної культури, 1999. – С. 10-18.
10. Кароль Т. Великі пригоди павутинки. / Кароль Тіна; худож. І. Распутін. – К.: «ВД «Перископ», 2008. – 72 с.: іл.
11. Ковальчук В. Про фею Дорофею. Маленькі оповідки для маленьких дітей. – Львів: Апріорі, 2012. – 36 с.
12. Козаченко Марія. Плакала вербичка. – К.: «Веселка», 1996. – С. 4-5.
13. Коломієць Тамара. Пісня джерельця. – К.: «Веселка», 1986. – С. 3-4.
14. Кароль Марія. Світ на долоні. Екологічні казки. – Тернопіль: Підручники, посібники, 2002. – 48 с.
15. Костьо В. Відчуття щастя / Валентина Костьо. – К.: Час майстрів, 2004. – С. 20-21. – (Серія «Діточкам»).

16. Лушевська О. Золоте колесо року: збірка оповідань / Оксана Лушевська; передмова Марина Павленко. – К.: Смолоскип, 2011. – С. 27-30.
17. Потапова А. Світ навколо тебе. Поради розумника Дмуха. – К.: «Фенікс», 2003. – С. 86-92.
18. Святовець Віталій. Якби дерева говорили. – К.: «Веселка», 1991. – С. 21-23.
19. Сенченко І. Виноград у саду. – К.: «Веселка», 1984. – С. 3-7; 11-14.
20. Симакович Г. Лісова пошта. – К.: «Веселка», 1975. – С. 3-9.
21. Слабошпицький М. У гості до золотого лісу. Оповідання та казки. – Київ: «Веселка», 1992. – С. 61-66; 127-134.
22. Слабошпицький М. Хлопчик Валь. Оповідання та казки. – К.: «Веселка», 1989. – С. 8-11.
23. Слов'янова М.П. Як у казці: Цікаві оповідки для маленьких читачів. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – С. 3-8.
24. Стеценко М. Диво. Оповідання. – К.: «Веселка», 1991. – С. 8-9.
25. Сухомлинський В.О. Осінь принесла золоті стрічки. Сонечко: Казки, оповідання, скоромовки. // Хрестоматія для позакласного читання / уклад. Г.Ю. Рогінська. – Харків: Ранок-НТ, 2002. – 384 с.
26. Сухомлинський В.О. Чиста криниця: Казки, оповідання, етюди: для сімейного читання / упоряд. О.В. Сухомлинської; Передмов. Д.С. Чередниченка; худож. оформл. Н.В. Сосніної. – К.: Веселка, 1993. – С. 18; 22; 31-33; 42-43; 55; 61-62; 65;84; 87; 134;167;192; 199-200; 211; 226. іл. – (Шк. б).
27. Утевська Паола. Дарунки зеленого друга. Оповідання для дітей молодшого шкільного віку. – Київ: «Веселка». – 1980. – С. 3-12; 35-40.
28. Христенко Н. Сонечко і вільний вітер. Казки. Оповідання. – Харків: «Прапор». – 1984. – С. 78-80.
29. Чумарна М.І. Нев'яучі плоди. / Казки-підказки про вміння господарювати. – Київ: Видавництво «Початкова школа», 2004. – С. 47; 58-59.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверьянов А. Н. Система: философская категория и реальность / А. Н. Аверьянов. – Москва: Мысль, 1976. – 188 с.
2. Афанасьев В. Г. Системность и общество / В. Г. Афанасьев. – Москва: Политиздат, 1980. – 368 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти. – К.: МЦФЕР, 2012. – 44 с.
4. Барб-Галль Франсуаза. Як розмовляти з дітьми про мистецтво / пер. з франц. Софії Рябчук. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2014. – 192 с.
5. Богоявленська Ю. Б. Проектний аналіз : навчальний посібник. – К.: «Кондор». – 2004. – 336 с.
6. Богуш А. М. Дефініції «Дитинство», «Духовність» і «Довкілля» у педагогічній спадщині В. Сухомлинського // Педагогічні нотатки та роздуми. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПС Лтд», 2001. – С. 60-67.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь: Перун, 2004. – 1440 с.
8. Гавриш Н. В. Відбиття в мовленні дошкільників особливостей світорозуміння / Н. Гавриш // Дошкільна освіта. – 2010. – № 2. – С 42-47.
9. Гавриш Н. В. Цікава філософія для дітей: методичний посібник для творчих педагогів і батьків дітей дошкільного й молодшого шкільного віку / Н. Гавриш, О. Ліннік. – К.: Шк. світ, 2011. – 128 с.
10. Гордиенко Н. Лучшие развивающие игры и головоломки. Книга 1 / Н. Гордиенко, С. Гордиенко. – Х.: Веста, 2008. – 112 с.: илл.
11. Дитина і соціум. Монографія / за ред. Н. Гавриш. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 328 с.
12. Карчмажик М., Лапот-Дзерва К. Приобщение младших школьников к искусству в современной системе польского образования // Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей : зб. матеріалів XIV Міжнар. педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О. П. Рудницької / [голов. ред.: Г. І. Сотська]. Вип 8 (12). – К.: Талком, 2017. – 284 с.
13. Кіндрат І. Р. Формування дитячої картини світу в інтегрованому просторі дошкільного закладу: дис. ... к.п.н. зі спеціальності 13.00.06 – управління навчальними закладами / Інна Ростиславівна Кіндрат – Луганськ, 2013. – 218 с.
14. Кононко О. Перехідний період: самовизначення, зміна орієнтирів і пріоритетів / О. Кононко // Дошкільне виховання. – 2009. – №1. – С. 5-9.

15. Кудрявцев В. Т. Исследование детского развития на рубеже столетий // Вопросы психологии. – 2011. – № 2. – С. 3-21.
16. Литвиненко С. Я., Ямницький В. М. Дитина і середовище: проблеми взаємодії // Оновлення змісту та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. праць. Вип. 22. – Рівне: РДГУ, 2002. – С. 216-219.
17. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі : Посібник для вчителів / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
18. Мудрик А. В. Социальная педагогика: учеб. для студ. пед вузов / под ред. В. А. Слостенина. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 192 с.
19. Мухина В. С. К проблеме социального развития ребенка // Психологический журнал. – 1980. – Т. 1. – №5. – С. 46-53.
20. Новікова Н. Мистецький проект від А до Я. – Мистецтво та освіта. – 2017. – № 4. – С. 40-44.
21. Петровский А. В. Популярные беседы о психологии. – М.: Педагогика, 2007. – 317 с.
22. Печенко І. П. Соціалізація дітей в умовах сільських навчально-виховних комплексів «Загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад»: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. – К., 2003. – 21 с.
23. Полат Е. С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина. – 3-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2010. – 368 с.
24. Рагозіна В. В. Вчимося творити у митців: методика художньо-творчої діяльності дитини (на прикладі курсу «Картини творимо самі»). / Рагозіна В. В. // Мистецтво та освіта. – 2016. – № 1 (80). – С. 24-30.
25. Рагозіна В. В. Учимося в майстрів декоративно-ужиткового мистецтва: малюємо, ліпимо. Шостий рік життя. Альбом для дитячої творчості та методичні рекомендації / В. В. Рагозіна, Н. В. Очеретяна. – Київ: Генеза, 2017. – 48 с. + 12 с. вкл. – (Серія «Маленький митець»).
26. Рагозіна В. В. Художньо-освітня діяльність музеїв мистецького профілю з дітьми дошкільного віку та школярами / В. В. Рагозіна // Горизонти освіти. Науково-методичний журнал. – 2012. – № 3(36). – Севастополь, Рібест. – С. 50-56.
27. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий. В 2 т. Т.1 / Г. К. Селевко. – М.: НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с. (Серия «Энциклопедия образовательных технологий»).

28. Сокол І. М. Квест: метод чи технологія? / І. М. Сокол // Науково-методичний журнал «Комп'ютер у школі та сім'ї». – 2014. – № 2 (114). – С. 28-32.
29. Соціальна педагогіка : підручник // за ред. А. Й. Капської. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
30. Типове положення про методичний кабінет дошкільного навчального закладу / Назва з екрану (від 08.11.2017 р.). <http://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/10413/>.
31. Томсон Р. Юний художник. Книга для творчості. – К.: «МахаонУкраїна», 2014. – 96 с. 37. Впевнений старт: альбом з художньо-творчої діяльності дитини. В 3-х частинах. Ч.1 / [В. В. Рагозіна, Н. В. Очеретяна]. – К.: Українська академія дитинства. – 2017. – 32 с.
32. Трофимчук В. Как возникли квесты [Электронный ресурс] / Владимир Трофимчук // Библиотека интерактивной литературы. – 2012. – Режим доступа: <http://rilarhiv.ru/ifmagazine1/01.2012/history/quest.htm>.
33. Философская энциклопедия : в 5-ти т. / глав. ред. Ф. В. Константинов. – Москва. : Сов. энциклопедия, 1960 – Т. 1 : А– Дидро. – 1960. – 504 с. ; Т. 2 : Дизъюнкция-Комическое. – 1962. – 574 с. ; Т. 3 : Коммунизм-Наука. – 1964. – 584 с. ; Т. 4 : Наука логики-Сигети. – 1967. – 591 с. : портр. ; Т. 5 : Сигнальные системы – Яшты. Указатель. – 1970. – 740 с.
34. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голова редкол. В. І. Шинкарук. – Київ: Абрис, 2002. – 742 с.
35. Формування образного мислення. Методичні рекомендації вчителям з особистісного та естетичного розвитку молодших школярів за програмою «ФОМ». – Нью-Йорк – Київ. – 2002. – 46 с. (у співав. з Масол Л. М., Бібік Н. М. та ін.).
36. Фулгам Р. Все самое важное для жизни я узнал в детском саду // Непривычные мысли о привычных вещах. – М.: Прогресс 1988 by Robert L. Fulghum. Пер. с англ.
37. Хухлаева О. В. Лесенка радости. 2-е видання. – М.: Совершенство, 2008. – 80 с.
38. Чепіль М. М. Педагогічні технології : навч. посіб. / М. М. Чепіль, Н. З. Дудник. – Київ : Академвидав, 2012. – 222 с. – (Альма-матер).
39. Чумичёва Р. М. Дошкольникам о живописи / Чумичёва Р. М. – М.: Просвещение, 1992. – 126 с., 16 л. ил.

Наукове видання

**ПОРЯД І РАЗОМ:
СОЦІАЛІЗУЄМО СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА**

Навчально-методичний посібник

Під загальною редакцією Н. Гавриш

Технічний редактор *О.М. Корнілов*
Комп'ютерна верстка *В.М. Яценко*
Редактор *Ю.А. Степаненко*
Оформлення обкладинки *Ю.В. Тарасова*

Видано державним коштом. Продаж заборонено.

Підп. до друку 05.06.2018. Формат 60x84 ¹/₁₆.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. др. арк. 16.47.
Замовлення № 489. Наклад 300 прим.

Поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс-ЛТД»
Свідцтво про реєстрацію серія ДК № 195 від 21.09.2000.
25006, м. Кропивницький, вул. Декабристів, 29
тел./факс (0522) 22-79-30, 32-17-05
E-mail: design@imex.kr.ua